

БОЙКО О. Б., МИТНИК У. М., ПОГАЙДАК О. Б., ШЕВЧУК О. Р.

Це видання присвячено одній з найактуальніших проблем розвитку національної економіки. Формуванню процесів адаптації вітчизняного законодавства до Європейських стандартів. Власне з цих трансформаційних спроб розпочнеться її Європейське відродження економіки, яке може зробити її конкурентоздатною в умовах ЄС

**ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА
ДО УМОВ ТА ВИМОГ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ
СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ
(Інноваційно-правові колізії розвитку
Національної економіки)**

Тернопіль, 2015

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний технічний університет імені І.Пулюя
Академія соціального управління
Тернопільський обласний осередок НТШ

БОЙКО ОСТАП БОГДАНОВИЧ
МИТНИК УЛЬЯНА МИКОЛАЇВНА
ЧЕРНИЧИНЕЦЬ СВІТЛАНА ПЕТРІВНА
ПОГАЙДАК ОЛЬГА БОГДАНІВНА
ШЕВЧУК ОКСАНА РОМАНІВНА

**ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОГО
ЗАКОНОДАВСТВА ДО УМОВ ТА ВИМОГ
ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ
СУБ'ЄКІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ**

(Інноваційно-правові колізії розвитку Національної економіки)

*(За загальною редакцією заслуженого діяча науки і техніки України
д.е.н., професора Андрушків Б.М.)*

*Колізія – взаємна невідповідність
правових норм, які регулюють
однакові суспільні відносини.
(Юридичне трактування)*

ББК

УДК 338.24:658.5

ISBN

Рецензент: Кирич Н.Б., д-р екон. наук, проф. (Тернопільський національний технічний університет)

Автор творчої ініціативи: Митник У.М.

Науковий консультант: кандидат юридичних наук, доц. Бортняк Ф.В.

Під загальною редакцією: засл. діяча науки і техніки України д. е. н., проф. Андрушків Б.М.

Рекомендовано до друку Президією Академії соціального управління та кафедрою менеджменту інноваційної діяльності та підприємництва Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя

Бойко О. Б., Митник У.М., Погайдак О.Б., Черничинець С.П., Шевчук О.Р.

«Особливості адаптації вітчизняного законодавства до умов та вимог функціонування європейських суб'єктів господарювання» (Інноваційно-правові колізії розвитку Національної економіки): За заг. ред. Б.М.Андрушків. – Тернопіль: Вид-во ТзОВ «Терно-Граф», 2015. – 316 с.

У брошурі розкрито особливості організації адаптаційно-трансформаційних процесів вітчизняного законодавства у сфері господарської діяльності до умов та вимог функціонування Європейських промислових підприємств. Уточнено окремі поняття, еволюцію та особливості впровадження законодавчих новацій в промислових підприємствах, корпораціях та інших суб'єктів господарювання. Розкрито організаційно-правові проблеми державного управління в умовах перед європейської адаптації законодавства України. Запропоновано шляхи усунення законодавчих та нормативних протиріч у сфері державного управління малим бізнесом. Підкреслено роль освіти і науки у вирішенні проблем адаптивно-трансформаційних процесів українського законодавства. Запропоновано методiku забезпечення нормативно-законодавчої бази в галузі наукової та науково-технічної діяльності та організаційно-правові засади ресурсокористування. На прикладі конкретних підприємств аналізується досвід впровадження правових нововведень в т.ч. на мікро-, макро- та мезорівнях. Дано пропозиції з використання нових організаційно-правових форм у цьому процесі з урахуванням стану національної економіки України, галузевих та регіональних особливостей.

Для працівників органів державної влади та місцевого самоврядування, керівників підприємств, установ і організацій, викладачів і студентів вищих навчальних закладів.

ЗМІСТ

Перелік скорочень.....

Найбільш вживані визначення і терміни з виробничо-правової тематики (Законодавчо-нормативні та понятійні контексти інноваційної діяльності підприємства).....

ПЕРЕДМОВА або На даному етапі політика держави полягає в адаптації законодавчо-нормативної бази суб'єктів господарювання до норм і Законів ЄС та на цій основі підвищення їх конкурентоспроможності на міжнародному ринку.....

Національна економіка України почне повноцінно функціонувати за стандартами Європейської співдружності, при умові повної адаптації вітчизняного законодавства до вимог ЄС! (Короткі відомості про Європейський союз).....

ВСТУП.....

1. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ПЕРЕД'ЄВРОПЕЙСЬКОЇ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ.....

2. ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ КОРПОРАТИВНИХ, ПРОМИСЛОВИХ ТА ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ПРАВ.....

3. ВИЗНАЧЕННЯ ШЛЯХІВ УСУНЕННЯ ЗАКОНОДАВЧИХ ТА НОРМАТИВНИХ ПРОТИРІЧ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....

4. ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАКОНОДАВЧИХ ТА НОРМАТИВНИХ КОЛІЗІЙ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ.....

5. АКЦЕНТИ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ РОБОТИ ДЕРЖАВНОЇ

СЛУЖБИ УКРАЇНИ ВІДПОВІДНО ВИМОГ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

**6. РОЛЬ ОСВІТИ І НАУКИ У ВИРІШЕННІ АДАПТИВНО -
ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНСЬКОГО
ЗАКОНОДАВСТВА У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТЕКСТІ.....**

**7. ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НОРМАТИВНО-
ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ В ГАЛУЗІ НАУКОВОЇ ТА НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ**

**8. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ
БАЗИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ**

**9. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕСУРСКОРИСТУВАННЯ
В УМОВАХ ДЕРЖАВНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ (ЕКОЛОГІЧНІ
КОНТЕКСТИ)**

**10. УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ У СФЕРІ
АНТИМОНОПОЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА**

**11. ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БАЗИ ПІД АДАПТИВНО-
ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ЗМІНИ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....**

**12. ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ФІНАНСОВОГО РИНКУ**

**13. ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ ПРОЕКТУВАННЯ СИСТЕМИ
УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ.....**

**14. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В СИСТЕМІ
ВІТЧИЗНЯНОГО КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ**

**15. ГІБРИДНА ВІЙНА ЯК РЕЗУЛЬТАТ СЛАБКОСТІ
МІЖНАРОДНИХ ІНСТИТУЦІЙ, МЕТОД ЗАГАРБНИЦТВА. ЇЇ
ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ В УМОВАХ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.**

**16. УКРАЇНСЬКИЙ КОНСТИТУЦІАЛІЗМ В ОСНОВУ АДАПТИВНО –
ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЗАКОНОДАВСТВА ДО ЄС.....**

ВИСНОВКИ	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	
ДОДАТКИ.....	
ЗАКОН УКРАЇНИ «Про транскордонне співробітництво».....	
ЗАКОН УКРАЇНИ «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу».....	
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК з адаптивно-трансформаційної теми у законодавчо - нормативній сфері (Європейські акценти).....	
ПЕРЕЛІК НОРМАТИВНИХ АКТІВ УКРАЇНИ: у сфері праці, науки, освіти, науково-технічного прогресу, оперування власністю, міжнародних договорів та угод з питань інтелектуальної власності, яких доцільно розглянути на предмет адаптування до європейських вимог.....	

Перелік скорочень

АСУ – Автоматизована система управління

АкСУ – Академія соціального управління

ДР – Державний ресурс

ВНЗ – Вищий навчальний заклад

ВВП – Валовий внутрішній продукт

ЄІТ – Європейське інноваційне табло

КСУЯ – Комплексна система управління якістю

МТЗ – Матеріально-технічне забезпечення

МОН України – Міністерство освіти і науки, України

НАН – Національна Академія наук

НДІ – Науково-дослідний інститут

НДС – Науково-дослідний сектор

НДДКР – Науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи

ННВК – Навчально-науково-виробничий комплекс

РІМК – Регіональний інноваційний мегакомплекс

СННО – Сфера науки та наукового обслуговування

SWOT – Аналіз сильних і слабких сторін та ризиків

ЦТТ – Центр трансферу технологій

**Найбільш вживані визначення
і терміни з адаптаційно-трансформаційної та виробничо-правової
тематики**

(Законодавчо-нормативні та понятійні контексти)

адаптація законодавства

До переліку включено, найбільш вживані визначення слова та терміни що характеризують адаптаційно-трансформаційну діяльність в умовах суб'єктів господарювання України у правових контекстах як промислових підприємств (суб'єктів господарювання), так і Національної економіки загалом.

Адаптація законодавства (від лат. *adapto* — «приспосовування», «прилаштування») — процес приведення нормативно-правових актів певної держави у відповідність до вибраного стандарту. Адаптація законодавства може бути як внутрішньою (адаптація законів до кодексу), так і зовнішньою: адаптація законодавства (держави-реципієнта) до міжнародних угод (донорської правової системи). Адаптація законодавства є частковим випадком правової інтеграції і виявом діалогу правових культур.

Згідно досліджень С. В. Грищака, та матеріалів з Вікіпедії — (вільної енциклопедії) можна виділити такі форми адаптації законодавства:

апроксимація (лат. *approximare* — «наближення») процес прийняття, внесення змін чи скасування правових норм з метою наближення положень національного законодавства до положень актів законодавства іншої держави, групи держав або міжнародної спільноти загалом.

імплементация (лат. *impleo* — «наповнення», «виконання») правотворча діяльність держави з метою реалізації прийнятих відповідно до міжнародного права зобов'язань.

транспозиція (лат. *transpositiō* — «перекладання») процес прийняття, внесення змін чи скасування правових норм з метою досягнення ідентичності з відповідними донорськими актами. Транспозиція може означати копіювання тексту законодавчого документа дослівно в національне законодавство або пряме

посилання на міжнародний акт у національному законодавстві.

координація (лат. *coordinatio* — взаємне впорядкування) процес узгодження тієї частини національного законодавства та практики його застосування, по якій наближення або транспозиція є неможливими або непотрібними.

Іншими видами правової інтеграції Гришак називає **уніфікацію та гармонізацію**.

Акт державного управління — це офіційний припис, заснований на законі, прийнятий суб'єктом управління на будь-якому рівні державної ієрархії в порядку одностороннього волевиявлення й у межах його компетенції з додержанням встановленої процедури та форми, й тягне за собою певні юридичні наслідки.

Акт державного управління — це підзаконний акт. Підзаконний характер актів державної виконавчої влади полягає в їх точній відповідності закону. Видання актів управління є частиною управлінської діяльності й одним із видів правових актів держави.

Колізія законів - розходження змісту двох або більше формально діючих нормативних актів.

Об'єднання громадян — недержавні організації, дію їх актів поширено тільки на членів цієї організації, а їх виконання забезпечується можливостями самої організації. Акти громадських організацій не мають державно-владного характеру. Якщо ж порушуються акти управління, то застосовуються заходи державного примусу. Але коли виконання державних функцій покладають на громадську організацію (наприклад, на товариство захисту прав споживачів), то акти громадських організацій за своєю юридичною природою є аналогічними актам органів державної виконавчої влади.

Службові документи (довідки, акти обстежень, рапорти, доповідні записки, характеристики тощо) не мають юридичного значення, але вони є джерелами інформації. На підставі службових документів, як і документів, що мають юридичне значення, можуть бути прийняті акти державного управління. Наприклад, на підставі характеристики, складеної на державного службовця, всебічного розгляду виконання основних обов'язків, професійного рівня

працівника та його ділових якостей атестаційна комісія приймає одне з таких рішень: відповідає займаній посаді; відповідає займаній посаді в разі виконання певних умов (здобуття освіти, проходження перепідготовки, стажування на відповідній посаді, вивчення іноземної мови тощо); не відповідає займаній посаді.

Акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування

Рада в межах своїх повноважень приймає нормативні та інші акти у формі рішень. Рішення ради приймається на її пленарному засіданні після обговорення більшістю депутатів від загального складу ради, крім випадків, передбачених Законом «Про місцеве самоврядування в Україні». При встановленні результатів голосування до загального складу сільської, селищної, міської ради включається сільський, селищний, міський голова, якщо він бере участь у пленарному засіданні ради, і враховується його голос.

Рішення ради приймається відкритим (у тому числі поіменним) або таємним голосуванням.

Рішення ради нормативно-правового характеру з адаптаційно-трансформаційної проблематики набувають чинності з дня їх офіційного оприлюднення, якщо радою не встановлено більш пізній строк введення цих рішень у дію.

Виконавчий комітет сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради в межах своїх повноважень також приймає рішення в т.ч. і у адаптивно-трансформаційних процесах. Рішення виконавчого комітету приймаються на його засіданні більшістю голосів від загального складу виконавчого комітету і підписуються сільським, селищним, міським головою, головою районної у місті ради.

Акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування доводяться до відома населення. На вимогу громадян їм може бути видано копію відповідних актів органів та посадових осіб місцевого самоврядування. При цьому слід відзначити, що згідно з положенням ч.1 ст.21 Закону «Про інформацію» акти органів місцевого самоврядування є основним джерелом інформації цих органів.

Акти ради, сільського, селищного, міського голови, голови районної в

місті ради, виконавчого комітету сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради, прийняті в межах наданих їм повноважень, є обов'язковими для виконання всіма розташованими на відповідній території органами виконавчої влади, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами та організаціями, посадовими особами, а також громадянами, які постійно або тимчасово проживають на відповідній території.

Технологічні інновації - це діяльність підприємства, пов'язана із розробкою та впровадженням як Європейських технологічно нових, так і Вітчизняних значно технологічно удосконалених продуктів (продуктові інновації) і процесів (процесові інновації). З 2007 року під інновацією розуміють введення у вживання будь-якого нового або значно вдосконаленого продукту (товару, послуги) або процесу, нового методу маркетингу чи нового організаційного методу в діяльності підприємства, організації робочих місць або зовнішніх зв'язків. Інноваційну продукцію поділяють на нову для ринку та нову для підприємства.

Інновація є новою для ринку, коли підприємство, що впровадило інновацію першим, виводить її на свій ринок. Під ринком розуміють уявлення самого підприємства про ринок, де воно діє, і який може складатися з власне підприємства, що звітує, в сукупності з її конкурентами, можливо, з урахуванням географічного аспекту чи типової серії продуктів. Під географічним аспектом мають на увазі ринок, до якого можуть входити як вітчизняні, так і міжнародні підприємства.

Мінімальний рівень новизни для зарахування будь-якої зміни до категорії "інновація" визначають як нове для підприємства. Продукт вже можна використовувати (виготовляти) на інших підприємствах, але якщо він є новим або істотно поліпшеним для даного підприємства, то така зміна розглядається для нього як інновація.

Технологічно новий продукт та значно технологічно удосконалений продукт (з 2007 року інноваційна продукція) - це продукція, яка є новою або значно удосконаленою в частині її властивостей або способів використання. Новими продуктами вважають товари та послуги, що суттєво відрізняються

своїми характеристиками або призначенням від продуктів, що виготовлялися підприємством раніше. Значні покращення можуть бути здійснені за рахунок змін в матеріалах, компонентах та інших характеристиках виробів, що покращують їхні властивості. Сюди включають значні вдосконалення в технічних характеристиках, компонентах і матеріалах, у вбудованому програмному забезпеченні та інших функціональних характеристиках.

До **наукових та науково-технічних робіт** відносять фундаментальні та прикладні дослідження, науково-технічні розробки та науково-технічні послуги.

Фундаментальні дослідження - це експериментальні або теоретичні дослідження, що спрямовані на одержання нових знань про закономірності розвитку природи, суспільства, людини, їхнього взаємозв'язку, без будь-якої конкретної мети, пов'язаної з використанням цих знань. Результатом їх виконання є гіпотези, теорії, методи тощо. Фундаментальні дослідження можуть закінчуватися рекомендаціями щодо проведення прикладних досліджень для визначення можливостей практичного використання одержаних наукових результатів, науковими публікаціями тощо.

Прикладні дослідження - це оригінальні дослідження, які здійснюють для отримання нових знань в реалізації адаптаційно-трансформаційного процесу, але призначені головним чином для здійснення конкретної практичної мети чи завдання. Прикладні дослідження визначають можливі шляхи використання результатів фундаментальних досліджень, нові методи розв'язання проблем, сформульованих раніше.

Науково-технічні розробки в адаптаційно-трансформаційному сенсі - це систематичні роботи, що базуються на існуючих знаннях, отриманих у результаті досліджень і/чи практичного досвіду, та направлені на створення нових матеріалів, продуктів, процесів, пристроїв, послуг, систем чи методів. Ці роботи можуть бути також спрямовані на значне вдосконалення діяльності господарюючих суб'єктів та об'єктів, що вже існують.

До **науково-технічних послуг** в адаптаційно-трансформаційному сенсі належить діяльність у галузі науково-технічної інформації, патентів, ліцензій,

стандартизації, метрології та контролю якості, науково-технічного консультування та супутня діяльність, що сприяє впровадженню у виробництво науково-технічних розробок, інші види діяльності, що сприяють одержанню, поширенню та використанню наукових знань.

Обсяг фінансування витрат на виконання та реалізацію наукових та науково-технічних адаптаційно-трансформаційних робіт - це сума коштів, що надійшли на рахунок організації (підприємства) протягом звітного року з усіх джерел (бюджету, коштів вітчизняних та іноземних замовників, власних коштів тощо).

Обсяг робіт визначають як суму вартості всіх адаптаційно-трансформаційних робіт протягом звітного року власними силами наукових організацій за прямими договорами без податку на додану вартість. При цьому обсяг робіт, що їх фінансують з бюджету, наводять на основі даних кошторису, за договірними роботами - на основі акта здавання-приймання. Якщо робота не була закінчена, врахована та її частина, яка була виконана у звітному році як проміжний етап.

Рівень якості життя в правовому розумінні це характеристика не лише певного рівня виробництва і споживання матеріальних та духовних благ, розвиненості сфери освіти, культури, медичного обслуговування, безпечної екології, а й якісного житлово-комунального та побутового обслуговування і надійного страхування на випадок тимчасової втрати праці, безпеки праці та зайнятості у відповідності з Конституційними правами.

Якість життя за Європейськими взірцями – це ступінь задоволення матеріальних, культурних і духовних потреб людини за рівнем стандартів Європейських держав.

Своєчасність обслуговування у Європейському розумінні. Беруться до уваги в першу чергу своєчасність обслуговування різними підрозділами населення, підприємств, установ, організацій відповідно до встановлених ЄС нормативів і ступеня якості робіт, регулярність обслуговування устаткування, яким користуються під час виконання завдань.

Як економіка і політика не можуть бути достатньо ефективними без належної гнучкості, так і адаптивно-трансформаційні процеси, що мають місце, в них не можуть забезпечити належних результатів без врахування особливостей законодавства, норм та нормативів суспільства в якому вони функціонують.

(Богдан Андрушків)

ПЕРЕДМОВА

На даному етапі політика держави полягає в адаптації законодавчо-нормативної бази суб'єктів господарювання до норм і Законів ЄС та на цій основі підвищення їх конкурентоспроможності на міжнародному ринку

У зв'язку з суспільно-політичними обставинами, що мали місце у нашій державі в 2013-2014 рр., вступом України асоційованим членом ЄС, розвитком науково-технічного потенціалу національної економіки та дією інших чинників, виникають суспільні обставини колізії які сукупно обумовлюють активізацію адаптаційно-трансформаційних процесів вітчизняного законодавства до умов функціонування Європейських промислових підприємств і стає одним з найважливіших принципів не лише формування системи і механізмів реалізації політики держави у цій специфічній сфері, але і безпосереднього впровадження Європейського законодавства у всіх сферах суспільного життя в т.ч. на промислових підприємствах інших суб'єктів господарської діяльності. При всій різноманітності національних підходів до реформування економіки, у цьому відношенні всі країни прагнуть до розробки і реалізації, наприклад, державної інноваційної політики з належним міжнародним законодавчим підґрунтям у

галузі метрології та стандартизації ін.

Необхідно відзначити що механізм створення і поширення інновацій та нововведень, з правового погляду, маючи суттєві національні особливості, (в умовах інноваційного ланцюга: держава – галузеві і територіальні управлінські утворення – суб'єкти господарювання) практично загублена законодавча адаптивно-трансформаційна ланка. Особливо це відчутно в умовах як безпосередньо підприємств, так інших суб'єктів господарювання. Власне цій ланці присвячена наукова робота авторського колективу, яка розкриває колізії та особливості організації адаптаційно-трансформаційних процесів вітчизняного законодавства до умов функціонування як Європейських промислових підприємств, так інших суб'єктів господарювання. У роботі уточнено окремі поняття, еволюцію та юридичні особливості впровадження інновацій в промислових підприємствах. Розкрито організаційно-правові проблеми державного управління в умовах перед'європейської адаптації законодавства України. Запропоновано шляхи усунення законодавчих та нормативних протиріч у сфері державного управління суб'єктами господарювання. Підкреслено роль освіти і науки у вирішенні адаптивно-трансформаційних процесів українського законодавства. Запропоновано методику забезпечення нормативно-законодавчої бази в галузі наукової та науково-технічної діяльності та організаційно-правові засади ресурсокористування. Схеми дослідження передбачає три загальні складові: систему державної підтримки фундаментальних і пошукових розробок у цій сфері; різноманітні форми та джерела стимулювання досліджень; створення умов та максимальне сприяння і підтримку впровадження законодавчих нововведень. Необхідно відзначити що дослідники-автори цієї книги вперше роблять спробу розв'язати вище згадані проблеми що підтверджує їх актуальність та своєчасність. Здійснюють вони це у відповідності до Законів України: «Про транскордонне співробітництво» та «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» (Див. додатки С,Д)..

Держава, створюючи умови для активізації законодавчих адаптаційних

процесів, впливає на розвиток не лише державного, а й приватного та комунального сектора господарської діяльності.

Як відомо, сучасне високорозвинуте суспільство зацікавлює впровадження нової техніки, розвиток новітніх технологій, що ґрунтуються на передових досягненнях науки. Вступаючи у Європейську співдружність, Україна зобов'язана адаптувати своє законодавство до її вимог в першу чергу у цих сферах суспільної діяльності. Найважливішим завданням у цьому процесі є вироблення стратегії, яка забезпечує можливість гнучких адаптаційних змін, створення системи взаємодії всіх учасників циклу що забезпечує впровадження нововведень, методів і засобів управління, і т. п., за Європейським взірцями, що стає у цих умовах головним завданням політики держави. Остання представлена комплексом господарських підходів і рішень, що визначають головні напрями діяльності щодо нововведень, яка пов'язана з науково-технічним прогресом, оновленням основних фондів, удосконаленням управління, організації виробництва і праці, економіки соціального розвитку тощо.

Загалом, державна політика у державі спрямована, в першу чергу, на безпосереднє зміцнення внутрішніх і зовнішніх зв'язків між суб'єктами господарювання, налагодження їх взаємодії у міжнародному плані. Формування цієї політики загалом пов'язане насамперед з переорієнтацією системи державного регулювання на всебічне зацікавлення у розвитку як підприємництва, приватної ініціативи так і на оновлення виробництва, на наукових засадах. Тим часом реалізація цієї політики повинно починатися з внесення змін у законодавство яке б не гальмувало процесів, навпаки створювало сприятливі умови для їх розвитку.

Набір методів і засобів реалізації державної адаптивно-трансформаційної політики на суб'єктах господарювання досить широкий. Він включає, крім усього, різні державні заходи, які стимулюють їх активність у сфері виробництва, бізнесу, соціального розвитку; за для створення сприятливих умов та коригування податкового, патентно-ліцензійного законодавства; амортизаційних відрахувань; регулювання обміну технологіями; системи контрактних взаємовідносин; зняття

ряду обмежень щодо охорони навколишнього середовища, антирейдерського законодавства; різні форми підтримки міжорганізаційної кооперації та малого інноваційного бізнесу на міні, максі і мезорівнях.

Як відомо однією з особливостей розвитку економіки індустріально розвинених країн є прагнення забезпечити формування і реалізацію загальної державної політики у своєчасному законодавчо-нормативному забезпеченні. Прискорений розвиток науки і техніки посилив їх необхідність у Європейських контекстах. Необхідно відзначити що протягом останніх років практично в усіх країнах значно підвищилась роль держави у розробці різних прогнозів, формуванні науково-технічних програм, їхньому фінансуванні та організаційно-правовому забезпеченні. Таке підвищення ролі держави у виборі пріоритетів науково-технічного розвитку і прогнозованого забезпечення їх виявляється у створенні в більшості країн спеціальних управлінських структур.

Зростаючий інтерес до довгострокового науково-технічного прогнозування і визначення пріоритетів у стратегічних напрямках погодженої у міжнародному плані державної інноваційної політики зумовив розробку відповідних програм. Однак в них не передбачено законодавчого чинника. Тим часом стратегічне прогнозування, в умовах глобалізації, стало необхідністю, тому більшість країн періодично друкують, так звані, «білі книги», в яких відображаються пріоритети національної політики. Враховуючи регіональну та галузеву специфіку суспільного розвитку України, доцільно було б вивчити можливість впровадження, так званої «білої книги» і в наших умовах. Це значно полегшило б пошуково-дослідницьку роботу науковців і ...виробників.

Тактика визначення пріоритетів у різних країнах ґрунтується на національних проблемах економіки. У процесі визначення цих пріоритетів розглядаються різні варіанти програм наукових досліджень. При цьому окремі урядові органи широко користуються послугами спеціальних експертно-правових комісій. Наприклад, у Росії, Німеччині та ін. комісіями з науково-технічної та державної політики, що складаються з представників Національних академій наук, та інших наукових організацій, визначено найважливішими сім наукових

напрямів досліджень, на розвиток яких необхідно збільшити асигнування. Такі рекомендації забезпечують більш раціональне розміщення ресурсів у сфері НДДКР федеральними урядами, рішення якого регулярно обговорюються конгресом та його комітетом з науки і техніки.

Виходячи з територіальної, галузевої та структурної неоднорідності науково-технічного потенціалу України, як відомо, на етапі подальшого розвитку ринкових відносин при формуванні концепції адаптивно-трансформаційних процесів необхідно враховувати різні моделі розвитку економік, а саме:

1) «світового співробітництва», яка орієнтована на активну участь України у міжнародному науково-технічному співробітництві і широкому обміні науковими результатами і новими технологіями. Реалізація цієї моделі передбачає радикальне поліпшення якості вітчизняного наукового потенціалу та орієнтацію на пріоритетний розвиток співробітництва з сусідніми державами та науковими центрами української діаспори.

2) «державної підтримки інноваційних форм», що орієнтована на державну підтримку будь-яких національних інноваційних структур у виході з наукоємною продукцією на світовий ринок. До виходу на світовий ринок інноваційні структури обов'язково проходять період активного розвитку і завоювання внутрішнього ринку. Для того щоб випускати дешеву продукцію вищої якості, мають застосовуватися прогресивні технології виробництва. Основна мета уряду щодо розвитку цієї моделі полягає у сприянні нарощуванню науково-технічного потенціалу в системі міжнародної ринкової економіки. Ця модель є найефективнішою на етапі вирівнювання науково-технічних потенціалів України і розвинених країн світу;

3) «локального інноваційного середовища» на зразок «наукових парків», «технополісів», а в Україні – «територіальних науково-технічних центрів», що характеризується концентрацією на певній території наукового, освітнього, виробничого, фінансового потенціалів, об'єднаних єдиним процесом технологічного розвитку. Як результат погодженої дії всіх цих факторів складається мережа взаємозв'язків з дуже високим ступенем децентралізації та

самоорганізації. Ця модель ефективна для розвитку науки та високих технологій, однак потребує від суспільства певної відкритості для інновацій. Можливості реалізації її в Україні нині обмежені кількома великими науковими центрами. Найдоцільнішою для цієї моделі є розробка нових матеріалів, зварювального виробництва, електронної техніки і біотехнологій;

4) «міжгалузевих наукових технічних комплексів» (МНТК), яка може стати інноваційною системою за умови генерації всіх характерних для моделі «локальне інноваційне середовище» чинників. МНТК, що діють в Україні, мають значний науковий виробничий потенціал. Однак відсутність інших необхідних елементів ускладнює можливість реалізації цієї моделі науково-технічного розвитку. Деякі труднощі пов'язані з невідпрацьованістю міждержавних відносин з країнами як близького, так і далекого зарубіжжя. Усунення цих труднощів не пов'язане з великими витратами національних ресурсів, тому на сучасному етапі цю модель в науково-технічному розвитку України використовувати вигідно;

5) модель СНД, заснована на науково-технічному співробітництві між державами, підприємствами та організаціями країн СНД за спільними програмами, комерційними замовленнями на науково-технічну продукцію, що передбачають взаємовигідний обмін науково-технічною інформацією тощо. Враховуючи тісні науково-технічні та економічні зв'язки, що історично склалися між країнами – колишніми республіками СРСР, доцільно зберегти більшість з них на новій основі. Частка моделі в системі інших моделей науково-технічного розвитку може становити 10-30 відсотків;

6) «активної дифузії інновацій», яка характеризується взаємодією уряду з науковими установами, вузами, підприємствами і організаціями. Головне завдання науки – розробка нових засобів застосування існуючих вітчизняних і зарубіжних технологій. Перевага цієї моделі полягає в тому, що передову технологію можна швидко впровадити. Цю модель раціонально використовувати для широкомасштабного проведення конверсії. Реалізація її дасть змогу суттєво поліпшити якість науково-технічного потенціалу України при мінімальних ресурсних витратах;

7) розвитку адаптивно-трансформаційних процесів у сфері норм, законів інших правових державних актів у Європейських контекстах.

Автори стверджують що державна політика України має орієнтуватися на різні моделі розвитку залежно від стану науково-технічного потенціалу і конкретних проблем, що постають як перед суспільством, так і безпосередньо підприємствами та суб'єктами господарювання, але всі вони повинні бути скеровані на вимоги цивілізованого світу на Європейські стандарти і власне це обумовлює необхідність адаптації до них вітчизняного законодавства.

Необхідно сказати що наукові розробки у законодавчо - нормативній сфері супроводжуються (Європейські контексти) чудовим алфавітним термінологічним словником з адаптивно-трансформаційної теми та законами які регламентують адаптаційні кроки у цій сфері серед яких: «Про транскордонне співробітництво», «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу».

Пропоновані наукові розробки будуть корисними як для працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, керівників підприємств, установ і організацій, так і викладачів та студентів вузів.

Завідувач кафедри менеджменту інноваційної діяльності та підприємництва
Тернопільського національного університету
імені Івана Пулюя, д.е.н., проф.

Богдан Андрушків

Завідувач кафедри менеджменту у виробничій сфері
Тернопільського національного університету
імені Івана Пулюя, д.е.н., проф.

Наталя Кирич

Національна економіка України почне повноцінно функціонувати за стандартами Європейської співдружності, при умові повної адаптації вітчизняного законодавства до вимог ЄС!

(Короткі відомості про Європейський союз)

Ця брошура присвячена вирішенню проблем організації адаптаційно-трансформаційних процесів вітчизняного законодавства до умов функціонування Європейських промислових підприємств, забезпеченню їх функціонування відповідно Європейських стандартів. У Всесвітній Вікіпедії повідомляється що Європейський Союз (ЄС, інколи Європейська Унія, англ. European Union) це союз держав-членів Європейських Спільнот (ЄВС, ЄОВіС, Євратом), створений підписаним в лютому 1992 року і чинним із листопада 1993 р. Сьогодні в об'єднання входять 28 європейських держав з населенням понад 507 млн. чоловік. Загальний Валовий внутрішній продукт Європейського Союзу становить понад 17,5 трлн. \$. (1-ше місце в світі). В ЄС діє єдина валюта — євро. Де-факто столицею Європейського Союзу є Брюссель. Європейський Союз є повноправним членом Організації Об'єднаних націй, світової організації торгівлі та має представництва у «Великій Вісімці» та «Великій двадцятці». Метою створення економічного союзу є з найвищим рівнем інтеграції економік держав (спільна зовнішня економічна політика, спільний ринок послуг, матеріальних благ, капіталу і праці, а також спільна валюта) і політичного (спільна зовнішня політика) союзу, а також впровадження спільного громадянства. Для вступу до Євросоюзу країна-кандидат повинна відповідати Копенгагенським критеріям, які були прийняті в червні 1993 року на засіданні Європейської Ради в Копенгагені і підтвержені в грудні 1995 року на засіданні Європейської Ради в Мадриді. Критерії вимагають, щоб в державі дотримувалися демократичні принципи, принципи свободи і пошани прав людини, а також принцип правової держави, В країні має бути конкурентоздатна ринкова економіка і повинні визнаватися загальні правила і стандарти ЄС, включаючи прихильність цілям політичного, економічного і валютного союзу. Європейський Союз розглядають в майбутньому потенційною наддержавою. Україна вступить до цієї спільноти, але для цього потрібно багато працювати!

Мета та етапи організації адаптаційно-трансформаційних процесів в Україні

Як сказано в Загальнодержавній програмі адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу — це процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність з *acquis communautaire*.

Метою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу є досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, що висуваються Європейським Союзом до держав, які мають намір вступити до нього.

У відповідності до положень Загальнодержавної програми процес адаптації законодавства складається з декількох етапів організація реалізації повинна здійснюватися у такій послідовності:

- визначення актів *acquis communautaire*, що регулюють правовідносини у відповідній сфері;
- переклад визначених актів європейського законодавства українською мовою;
- здійснення комплексного порівняльного аналізу;
- розроблення рекомендацій стосовно гармонізації законодавства України з *acquis communautaire*;
- проведення політичного, економічного та соціального аналізу наслідків реалізації рекомендацій; визначення переліку законопроектних робіт;
- підготовка проектів законів та інших нормативно-правових актів, включених до переліку законопроектних робіт, та їх прийняття;
- моніторинг виконання ін.

Власне з цих етапів та державної мети вибудовані зміст цієї книги.

*Одним із найдієвіших чинників активізації процесу входження в ЄС є робота галузей Національної економіки за Європейськими стандартами. Шлагбаумом для початку цих процесів є їх законодавче забезпечення
(Наталя Кирич)*

ВСТУП

Країни світу не так рідко зустрічаються з економічними, соціальним и та політичними кризами та змінами як, на даний час, Україна. Власне ці кризові явища призвели до коливання промислових показників. Економічний спад 2008–2009 рр. призвів до зниження потенційного росту обсягів виробництва, і різкого зростання державного боргу перед інвесторами та кредиторами, зростання безробіття ін.. що призводить до того, що залучення інвестицій, життєво важливих для інноваційної діяльності промислових підприємств, є під загрозою. Після світової фінансово–економічної кризи відновлення окремих розхитаних економік тільки починається. Для відновлення економіки Україні необхідно знайти нові і стійкі джерела зростання. Верховна рада України ратифікувала рішення Уряду України вступити до Європейського Союзу. Ці та інші обставини обумовили необхідність здійснення адаптаційно-трансформаційних процесів у нормативно-законодавчій сфері функціонування суб'єктів господарювання нашої держави.

У реалізація цього починання в першу чергу передбачає пошук нових шляхів економічного зростання. Необхідно відзначити що нині багато країн в такій ситуації переживають стагнацію, зменшення інвестицій у виробничу сферу, а як наслідок зменшення прибутків, скорочення, або й повне закриття промислових підприємств. Саме тому майбутнє зростання повинне більшою мірою відбуватись за рахунок стимулювання продуктивності на інноваційній основі. Українські промислові підприємства недооцінили значення інноваційного потенціалу, внаслідок чого сьогодні стикаються з послабленням своїх позицій на ринках, втратою споживачів, зниженням обсягів прибутку, із зупиненням виробництва внаслідок економічної, та зрештою, інноваційної кризи. Отже адаптаційно-

трансформаційний процес передбачає в першу чергу визначення основних напрямів збудження ефективної діяльності суб'єктів господарювання за рахунок інноваційних чинників.

Індустріалізація завжди була, є і буде основною метою стратегії розвитку економіки та державної політики. Завдяки індустріалізації країн, що розвиваються, прагнуть досягти більш високого економічного зростання. Для будь-якого промислового підприємства чи суб'єкта господарювання виважена, розумна інноваційна політика – це ключ до ефективного функціонування та створення конкурентних переваг. Незважаючи на позитивні зрушення в економіці України, які спостерігаються протягом останнього часу, можемо стверджувати про низьку інноваційну активність вітчизняних промислових підприємств та досліджуваних суб'єктів господарювання промислового сектору та сфери послуг. Законодавчі та нормативні акти повинні враховувати перехідний період, галузеві та регіональні особливості у яких вони будуть функціонувати.

Потенційним джерелом криз української економіки є структура виробництва промислового комплексу, його деформованість, технологічна відсталість більшості галузей, високий рівень монополізації виробництва. Сукупність реалізованих за роки незалежності України заходів на державному та регіональному рівнях сприяла формуванню єдиного промислового комплексу держави, який певною мірою відповідає головним принципам ринкової економіки і може виконувати покладені на нього функції. Проте реформи здійснювалися, у багатьох випадках, не достатньо компетентними людьми, а тому їх не доведено до логічного завершення.

Тенденції зростання безробіття, інфляції, зниження показників розвитку промисловості свідчать про поглиблення нестабільності національної економіки. На відміну від країн з розвинутою ринковою економікою, в Україні існує дві причини кризи, які доповнюють одна одну, – внутрішньополітична криза і вплив світової фінансової кризи. В Україні криза вже призвела до еміграції кваліфікованої робочої сили, скорочення бюджету державних витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки у законодавчій сфері і систему

освіти у цій сфері, а також ослаблення кредитної системи та інфраструктури. Враховуючи наведене можна стверджувати, що існує ризик того, що інноваційна сфера економіки буде істотно послаблена і потенціал для зростання в найближчі роки буде підірваний. Власне ці обставини обумовлюють передбачення у законодавстві послаблюючих чинників. Це може мати відношення до податкової сфери.

Тому заходи із активізації інноваційного потенціалу повинні включати в себе застосування різних технологій, процесів, методів, а також організаційні, соціальні, економічні та інші форми систематизованих знань, що обумовлює актуалізацію освітньої роботи.

В умовах нестабільної економіки постановка питання про визначальний вплив інноваційного розвитку вітчизняних підприємств промисловості на кінцеві результати їх діяльності стає особливо актуальною. В даний час діяльність українських промислових підприємств переважно орієнтована на впровадження запозичених технологій. Причини, що зумовили розвиток такої ситуації: недостатнє фінансування фундаментальної і прикладної науки, відсутність необхідних коштів на науково-технічний розвиток самих підприємств, затяжна фінансова криза. Крім цього, ситуація ускладнюється тим, що в даний час лише деякі великі, ефективно функціонуючі підприємства, організації та навчальні заклади мають в своєму штаті фахівців, що володіють високою професійною кваліфікацією не лише в областях своєї вузькопрофесійної діяльності, але і в сучасній фінансовій системі, теорії управління, сфері інновацій. Необхідно зауважити що на даний час в Україні практично немає фахівців у законодавчій адаптивно-трансформаційній сфері.

Дуже мало закордонних правників-юристів, науковців-економістів приділяють увагу проблемі впровадження інновацій на підприємствах в умовах кризи. Однак, саме Й. Шумпетер зумів встановити взаємозв'язок між інноваційною діяльністю та динамікою економічного розвитку, що призвело до подальших досліджень цієї проблематики такими вченими як Дж. Менш, К. Перез, Р. Едвард Фрімен. Вивченням проблем фінансової кризи та її впливу на

розвиток промисловості України присвячені праці вітчизняних науковців, серед яких Бурлака В.М., Гончаров Ю.В., Мечніков Г.І., Олешко А.А., Яременко Л. та ін. Дослідженнями інновацій та їх впровадженням на підприємствах займалися такі вчені як Андрушків Б.М., Балабанов І.Т., Горфінкель В.Я., Гречан А.П., Денисенко М.П., Денісов Є.Ф., Ілляшенко С.М., Краснокутська Н.В., Оголева Л.Н., Порохня В.М., Фатхутдінов Р.А., Федулова І.В. ін..

На даний час не багато учених-правовиків в силу відсутності фінансування вділяють свою увазі цим проблемам.

Потребує вивчення питання визначення завдань та необхідних заходів для перетворення промисловості на конкурентоспроможну інноваційну галузь, що динамічно розвивається, а також у розробці зазначеної проблеми залишається ряд невирішених питань, які стосуються в першу чергу розробці комплексних програм виконання певної сукупності робіт (заходів), пов'язаних з техніко-економічним обґрунтуванням, плануванням, виробництвом, фінансуванням і т.п.

Таким чином, на базі піддослідних підприємств встановлено що головним спонукальним механізмом розвитку всіх видів інновацій є, конкуренція. Крім того, є ще багато чинників, які сприяють або протидіють розвитку інноваційних процесів, а саме:

- *економічні*: відсутність або наявність коштів для фінансування інноваційно-інвестиційних проектів. У першому випадку вплив буде негативним, у другому – позитивним; *технологічні*: недостатній розвиток матеріальної та науково-технічної бази (впливає негативно);

- *політичні, правові*: обмеження антимонопольного, податкового, патентно-ліцензійного характеру (впливає негативно); законодавче заохочення та державна підтримка інновацій (впливає позитивно);

- *організаційно-управлінські*: незмінні організаційні структури, невиправдана централізація, авторитарний стиль керівництва, жорстке планування, орієнтування лише на традиційні ринки (впливають негативно); гнучкість організаційних структур, демократичний стиль керівництва, можливість самостійного корегування запланованих рішень, достатня автономія, переважно

горизонтальне інформаційне забезпечення (впливають позитивно);

- *соціально-психологічні та культурні*: опір змінам у зв'язку з можливістю зміни статусу та необхідністю пошуку нової або перебудови традиційної роботи, зміни усталених способів діяльності та стереотипів поведінки, побоювання покарань за можливі невдачі (впливають негативно); позитивно: моральне заохочення, громадське визнання, створення умов для творчої праці, сприятливий клімат в трудовому колективі (впливають позитивно).

Як відомо чинники адаптивно-трансформаційної діяльності безпосередньо пов'язані з конкретними формами її організації та окремими етапами нововведень. Сьогодні в розвинених країнах переважають адміністративно-господарські, програмно-цільові та ініціативні форми організації адаптивно-трансформаційної процесів. Крім цього, на рівні наприклад малих підприємств активно розвиваються кооперативно-цільові дослідження щодо нововведень. Такий підхід до інноваційної політики юридичних змін дає змогу, наприклад, малим підприємствам акумулювати фінансові ресурси і забезпечити впровадження у виробничу практику необхідних нововведень з метою подальшого розвитку малого і середнього підприємництва. Цього принципу необхідно дотримуватись і підприємцям України, що дало б можливість швидше подолати занепад у розвитку національного господарства.

Основною метою цього видання є розробка, обґрунтування та оптимізація теоретичних і методичних положень, а також практичних рекомендацій щодо організаційно-економічного забезпечення адаптивно-трансформаційних процесів, вирішення проблеми державного управління суб'єктами господарювання в умовах перед'європейської адаптації законодавства України, виявлення особливостей методології дослідження сутності корпоративних, промислових та підприємницьких прав. Визначення шляхів усунення законодавчих та нормативних протиріч у сфері державного управління суб'єктами господарювання. Визначенні ролі освіти і науки у вирішенні адаптивно-трансформаційних процесів українського законодавства у європейських контекстах. Розкрити особливості формування нормативно-правової бази

інноваційної діяльності промислових підприємств.

В умовах трансформаційної економіки актуальною є формування організаційно-правових засад ресурсокористування в умовах державної нестабільності.

Потребує Удосконалення законодавчої бази сфера антимонопольного законодавства. У цьому процесі особливою є потреба формування інформаційної бази під адаптивно-трансформаційні зміни законодавства у сфері інтелектуальної власності фондового ринку, та в системі вітчизняного корпоративного управління.

Мета роботи обумовила відповідні завдання дослідження:

– вивчити досвід, об'єктивні передумови та проблеми активізації адаптивно-трансформаційної діяльності промислових підприємств та ін. Суб'єктів господарювання в Україні;

– поглибити наукові дослідження форм і методів системи побудови адаптивно-трансформаційного процесу з врахуванням особливостей цього процесу;

– розробити методичні рекомендації щодо підвищення ефективності системи управління адаптивно-трансформаційним розвитком, як для окремих підприємств так і для ін.. суб'єктів господарювання цілому;

Об'єктом дослідження послужили процеси формування, реалізації та управління адаптивно-трансформаційною діяльністю промислових підприємств та ін. суб'єктів господарювання .

Предметом дослідження є правове, методичне забезпечення організаційно-економічного механізму управління та активізації адаптивно-трансформаційної діяльності промислових підприємств в умовах нестабільної економіки.

В основу методики дослідження покладено діалектний підхід до вивчення економічних процесів адаптивно-трансформаційної діяльності, який передбачає всебічне виявлення закономірностей, тенденцій, взаємозв'язків і взаємозалежностей, що постійно здійснюються і розвиваються. Методичними засадами роботи є положення організації адаптивно-трансформаційного процесу, сучасні концепції інвестиційного та інноваційного менеджменту, а також наукові

праці вітчизняних і закордонних вчених у цій сфері діяльності.

Дослідження полягає у розробці, обґрунтуванні та оптимізації рішень і рекомендацій щодо вдосконалення організаційно–економічного механізму забезпечення розвитку адаптивно-трансформаційного процесу на промислових підприємствах та ін. суб'єктах господарювання.

У результаті дослідження розроблено та описано нові методичні підходи, а також практичні засоби реалізації адаптивно-трансформаційної політики в окремих сферах і галузях національної економіки. Автори складають надію що тим хто захоче чи буде працювати над проблемою добре прислужиться алфавітний термінологічний словник з адаптивно-трансформаційної теми, який може полегшити розробки у законодавчо - нормативній сфері.

Практичне значення одержаних результатів дослідження визначається пропозиціями та рекомендаціями з удосконалення механізмів із впровадження заходів щодо адаптивно-трансформаційної діяльності на промислових підприємствах інших суб'єктах господарювання. Висновки та рекомендації щодо організації їх впровадження здійснено на конкретних суб'єктах господарювання та конкретно промислових підприємствах.

Загальну схему організаційного механізму адаптації вітчизняних підприємств до Європейських вимог (трансформаційні аспекти) що впливають з наукової роботи можна представити наступним чином (див. рисунок 1).

Реалізація організаційного механізму адаптації законодавчо-нормативної бази функціонування вітчизняних підприємств до Європейських вимог за найважливішими сферами діяльності стане початком Європеїзації національної економіки України.

Рис. 1. Схема організаційного механізму адаптації вітчизняних підприємств до Європейських вимог (трансформаційні аспекти)

Організувати адаптаційні процеси вітчизняного законодавства до Європейських стандартів є справою не сьогоднішнього дня.

Тим часом рано чи пізно це потрібно буде починати.

Вступ України до ЄС є народним вибором. А тому, якими не були б бюрократичні «проволочки» деструктивних сил, наша держава буде в ЄС. Народна мудрість каже:

«Довго запрягаємо та швидко поїдемо»...

(Остан Бойко)

1. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ПЕРЕД'ЄВРОПЕЙСЬКОЇ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Вступ України асоційованим членом ЄС обумовлює необхідність вжиття конкретних заходів з розкриття проблем формування організаційно-правових засад державного управління в умовах перед'європейської адаптації державного законодавства. На даний час потребує виявлення перепон, які перешкоджають здійсненню ефективного державного управління. Розроблення шляхів удосконалення законодавства у цій сфері. Визначення методів забезпечення ефективного державного управління за використання адаптованих до нових умов актів, законів, норм і нормативів.

***Довідково:** Акти управління є різновидом управлінських рішень, за допомогою яких здійснюють управління господарським комплексом, соціально-культурним будівництвом і адміністративно-політичною діяльністю держави.*

Справді, у сьогоднішніх нестабільних політичних умовах та перманентного економічного реформування в Україні, виправданою є потреба наукового обґрунтування, розробка і впровадження законодавчо-регламентуючого засобу регулювання організаційно-правових відносин у сфері державного управління. З цією метою доцільно постійно здійснювати моніторинг ситуації, впроваджувати різнопланові перевірки ефективності формування та розвитку системи

державного управління, на основі цього розробляти дієві законодавчі та нормативні акти. Ці та інші обставини зумовлюють актуальність та своєчасність теми дослідження.

Аналіз наукових досліджень проблемам організаційно-правового забезпечення державного управління виявив присвячені наукові праці сучасних вітчизняних вчених, серед яких Авер'янов В. [4], [5], Андрійко О. [2], Бандурка О. [3], Битяк Ю. [1], Ківалов С. [7], Лук'янець Д. [5], Шаповал В. [6], Кісіль З. [6], Андрушків Б. [8], Соловійов В. [10], Скакун О. [9], Цимбалюк М. та ін. У працях цих вчених, в основному, аналізується питання реалізації керівних функцій публічною владою, організації і здійснення державного управління.

Тим часом, організаційно-правові проблеми та особливості державного управління в умовах суспільних трансформацій, а особливо в умовах перед'європейської адаптації законодавства України залишилися малодослідженими.

Метою цього підрозділу наукової роботи є дослідження організаційно-правових проблем державного управління в умовах перед'європейської адаптації законодавства України та вироблення засад, шляхів та методів їх вирішення.

Як відомо, неефективність державного управління, у багатьох випадках, зумовлюється відсутністю належного організаційно-правового забезпечення. Особливо гостро ця проблема постає в умовах перед'європейської адаптації законодавства України Недостатньо розвинений та уніфікований до згаданих обставин і понятійний апарат.

Зокрема, категорія «державне управління» (англ. «public administration»); у США в практиці як синонім іноді використовується термін «public affairs») означає:

- 1) сектор зайнятості, ініціатив і видів діяльності, що стосуються формулювання й упровадження управлінської політики за допомогою державних та інших громадських програм і менеджменту відповідних організацій та діяльності;

- 2) академічна галузь, що займається вивченням, удосконаленням і

підготовкою кадрів сфери діяльності, окресленої в пункті 1.

Однією з найвагоміших причин неефективності державного управління є недостатнє організаційно-правове забезпечення, що спричиняє часті порушення закону та зловживання у цій сфері.

В умовах багаторічної, комплексної кризи (економічної, та політичної, енергетичної та кадрової і т.д.), які, у значній мірі, спричинені не лише відсутністю досвіду, некомпетентністю держслужбовців, об'єктивними прорахунками, а і протистоянням політичних сил. Внаслідок відсутності ефективної системи державного управління, користуючись інерційним посттоталітарним мисленням значної частини господарського керівництва та населення однією з найбільших проблем в державному управлінні стала тотальна корупція. Сприятливим ґрунтом для її розвитку послужили як відсутність національної ідеології, патріотичних державницьких переконань, так і неефективність контролю та відповідальності за результати господарської діяльності.

Як показують соціологічні вивчення, в основі всіх зловживань лежать завуальовані інтереси певних політичних сил, які мають за мету зберегти економіку України під своїм впливом і реалізуються в основному через економічні важелі, серед яких приватизація майна, управління ним через підставних осіб, умисне доведення до банкрутства державних підприємств з подальшою їх приватизацією, маніпуляція енергоносіями, фінансова підтримка політичних сил, що через ЗМІ підривають устої національної безпеки. В умовах вступу України до ЄС, всі ці та інші обставини обумовлюють необхідність вжиття своєчасних, комплексних заходів з регламентації економічної діяльності та конкретної відповідальності в рамках Конституції України та кодифікованих актів, які б забезпечували збалансований розвиток всіх галузей національної економіки на всіх ієрархічних локальних і регіональних рівнях при конкретній відповідальності за ситуацію і стан справ посадовців від держави, галузі і регіону.

Перший — збалансування економіки з переорієнтацією її на Європу. Необхідно створити механізм зацікавленості в ефективності реформ, в зростанні

продуктивності праці, захисті вітчизняного товаровиробника, наповнені ринку власними товарами. Для цього потрібно повною мірою використати потужний інтелектуальний потенціал України.

Другий напрям полягає у консолідації всіх політичних сил і рухів, спрямуванні їх зусиль на творення.

Зупинити процеси спаду суспільного виробництва, деградації суспільства можна буде двома шляхами

I-ий шлях – мобілізації внутрішніх ресурсів і розвитку творчої ініціативи регіонів.

Він може бути реалізований за допомогою:

- консолідації політичних рухів в регіонах;
- використання діяльності всіх громадських об'єднань для реалізації політики держави;
- децентралізація управління регіонами шляхом вдосконалення податкової, цінової, монетарної політики з метою зацікавлення у розвитку регіонів;
- вдосконалення законодавчої бази у напрямку забезпечення певної господарської самостійності регіонів та відповідальності за стан справ.

II-й шлях – відтворення виробничого потенціалу завдяки залученню зарубіжних інвестицій. Для цього потрібно:

- створити атмосферу довіри зарубіжних інвесторів до держави;
- стимулювати зацікавленість у вкладенні інвестицій у вітчизняне виробництво;
- розробити механізми розрахунку з інвесторами готовою продукцією, коштами, ін.;
- створити передумови для самостійного самоокупного функціонування господарських структур;
- впровадити заходи для організації висхідного розвитку і пожвавлення економіки держави;
- забезпечити вихід галузей національного господарства зі стану застою і кризи [8].

Значну роль у реалізації цих заходів повинно відігравати удосконалення законодавства. Зокрема, зменшення податкового тиску, розширення податкових стимулів залучення іноземних інвестицій, підвищення прозорості інвестиційної політики. Необхідно впровадити жорстку відповідальність за нецільове або не ефективне використання інвестованих коштів.

В масштабах держави для виходу з кризового стану повинні бути певні політичні орієнтири та соціально-економічні програми. Необхідно зазначити, що на сьогодні немає ні досконалих орієнтирів, ні досконалих програм, ні цілеспрямованої державницької політики.

Другою визначальною проблемою є те, що в основу українського державотворення з самого початку були закладені не власні пріоритети, а нав'язані деструктивними силами та запозичені доктрини (соціал-демократія, лібералізм, громадянське суспільство, космополітизм, капіталістичний ринок тощо).

Крім цього, народ цілковито узалежнений від держави, часто – від конкретного чиновника; воля народу не стала визначальним чинником, а сам він – головним суб'єктом державної політики; не вироблено надійного та ефективного механізму взаємодії народу і влади, впливу громади на владу; відсутня методика надійного контролю громади за діяльністю своїх обранців і посадових осіб; є невідкладна потреба у створенні всеохоплюючої системи українського національного народовладдя – передусім через значне удосконалення та розширення сфери виборності в державному та місцевому управлінні.

Перешкодою для державного управління є значна бюрократизація, яка знижує його ефективність та сприяє корупції. Не сприяє ефективності державного управління й постійне об'єднання та поділ міністерств, часта зміна керівників.

Проблемою є значна концентрація повноважень в центральних органах виконавчої влади, особливо в Кабінеті Міністрів України, що призводить до того, що вони не займаються формуванням стратегії розвитку держави, а натомість виконують поточні завдання.

Заважає ефективному виконанню своїх повноважень надмірна заполітизованість місцевих органів влади.

Неефективною є система взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування на державному та місцевому рівнях, неефективності їх законодавчих та нормативних актів.

Довідково: Акти органів, виконавчої влади діють у системі юридичних актів України. Тому виникає потреба з'ясувати відмінність актів державного управління від інших юридичних актів — законів, актів правосуддя, прокурорських актів, актів, що діють у сфері цивільно-правових відносин, актів громадських об'єднань тощо.

Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження в установлених Конституцією межах і відповідно до законів України. Відмінність актів державного управління від інших зазначених актів визначається специфікою призначення органів виконавчої влади в загальній системі управлінської діяльності. Отже, акт державного управління відрізняється від закону тим, що:

- а) у системі правових актів закон має вищу юридичну силу;*
- б) будь-який акт державного управління має бути виданий на основі закону (безпосередньо чи опосередковано);*
- в) ніякий акт державного управління не може скасувати або змінити закон;*
- г) закон може скасувати або призупинити дію акта управління;*
- г) у разі, якщо акт державного управління суперечить закону, діє закон.*

На даний час в Україні використовується романо-германська система місцевого самоврядування. На місцевому рівні утворюється та функціонують органи та посадові особи місцевого самоврядування, а також паралельно структури державної влади (державні адміністрації). Місцеве самоврядування здійснюється на рівні населеного пункту, так і регіонів. Місцеве самоврядування може вирішувати будь-які питання окрім тих, які входять до предмету відання органів державної влади. Така дуалістична модель організації публічної влади на місцях зумовлює актуальність розмежування функцій та повноважень між органами місцевого самоврядування та органами державної виконавчої влади.

Ефективним міг би стати перехід до англосаксонської або іберійської

системи місцевого самоврядування, які передбачають децентралізацію державного управління, розвиток місцевого самоврядування. Англосаксонська система місцевого самоврядування здійснюється виключно на рівні населених пунктів і при вирішенні питань місцевого значення є самостійними. Органи державної влади контролюють місцеве самоврядування виключно з міркувань законності, а не доцільності. Коло питань, якими мають займатися органи місцевого самоврядування чітко встановлюється в законі і саме в межах встановлених законом діє муніципалітет. При іберійській системі, яка існує в Латинській Америці місцеве самоврядування здійснюється на всіх рівнях, формується шляхом виборів. Головна посадова особа – мер, обирається населенням і підтверджує свій мандат у органах державної влади.

При цьому, потрібно запровадити реальний механізм відповідальності керівників органів місцевого самоврядування та посадових осіб державних органів влади за результати діяльності. У кожному випадку порушень чи зловживань, які призвели до негативних наслідків для держави реальним повинно стати застосування права регресу до винних осіб. Крім цього, таким особам повинно бути заборонено в подальшому займати посади в державних органах та органах місцевого самоврядування незалежно від виду відповідальності, який до неї було застосовано.

Доцільно встановити більш жорсткі санкції за корупційні правопорушення в органах влади.

Необхідно встановити більш жорсткі вимоги для осіб, які бажають чи обираються займати посади в органах державної влади чи місцевого самоврядування. Насамперед такі вимоги повинні стосуватися їх кваліфікації, що на даний час є надзвичайно актуальними.

Отже, категорія “державне управління” вживається лише у значеннях, що стосуються сфери діяльності та академічної галузі.

Довідково: Акти управління, незалежно від змісту, мають носити творчий характер, спрямований на розбудову України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави.

Акти управління суттєво відрізняються від документів, що мають юридичне значення, та від службових документів. Документи, які мають юридичне значення (паспорт, посвідчення, атестат, диплом про закінчення вищого навчального закладу тощо), не встановлюють, не змінюють і не припиняють правовідносин. Складені за встановленою формою, вони свідчать про певні факти або стани. Акт державного управління завжди спрямований на виконання, зміну або припинення адміністративно-правових відносин.

Тим часом, у сфері державного управління існують наступні проблеми, які вимагають уточнень формулювань і понять, серед яких:

- недотримання законів держслужбовцями;
- їх низька кваліфікація;
- тотальна корупція в державних органах;
- відсутність планів розвитку;
- політизація місцевих органів влади;
- суперечливість та неузгодженість у діяльності органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади;
- відсутність реального механізму відповідальності посадових осіб за результати діяльності у сфері державного управління.

Їх вирішення можливе шляхом перегляду низки законодавчих актів та зміни системи місцевого самоврядування серед яких існують певні колізії які мають різні трактування.

***Довідково:** Колізія – гостра суперечність, зіткнення протилежних сил, інтересів, переконань, мотивів, поглядів, прагнень, джерел конфліктів та формування протистоянь.*

В інформаційних технологіях колізія це накладання двох та більше кадрів від станцій, що намагаються передати кадр в один і той же момент часу.

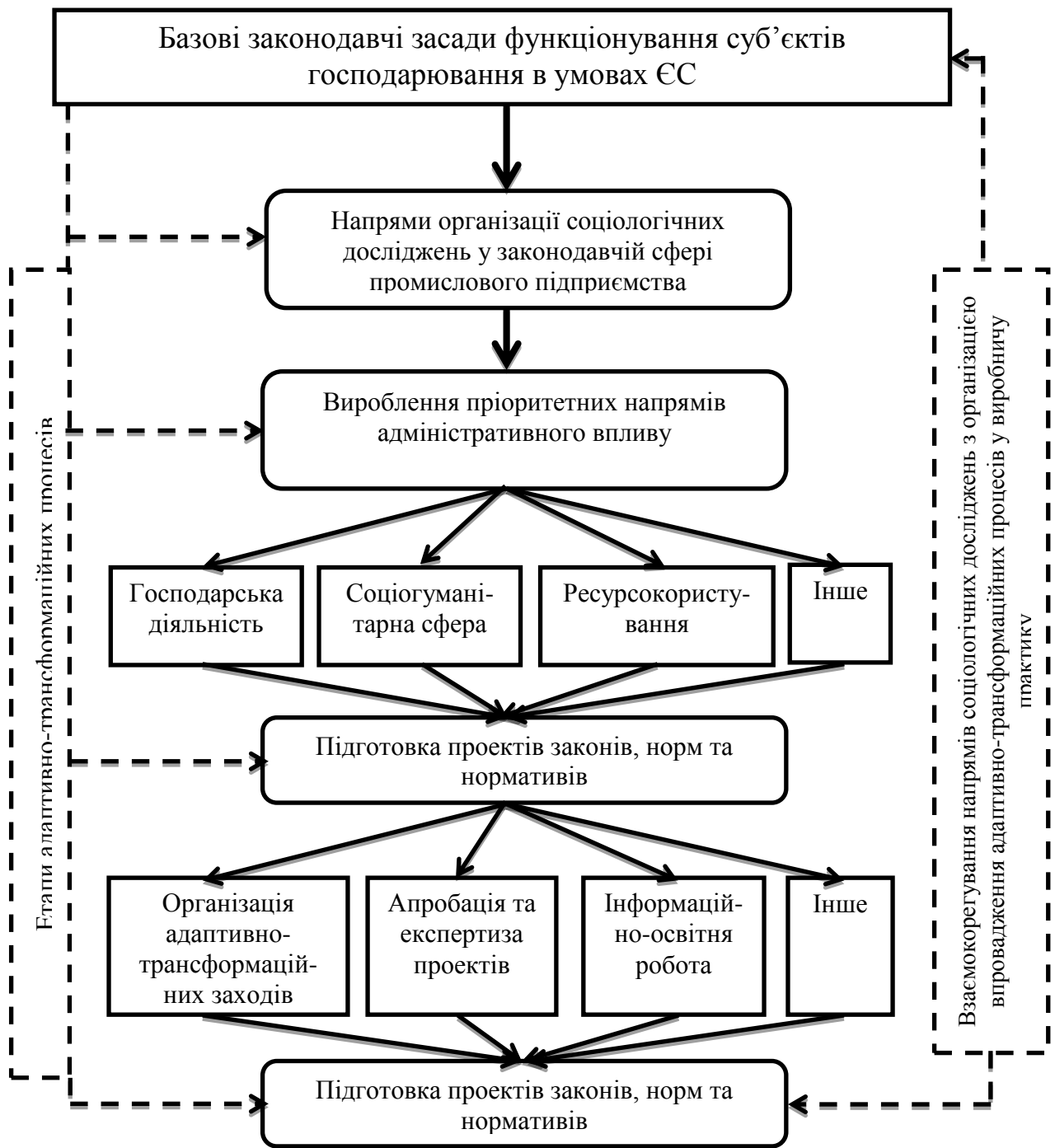

Рис. Ланцюг організації комплексних адаптивно-трансформаційних заходів у законодавчій сфері та впровадження їх в практику господарської діяльності підприємства

Таким чином, виходячи з умов перед'європейської адаптації законодавства, соціально-економічна політика повинна бути спрямована на:

1. Запровадження чесних та прозорих правил гри в економіці України.
2. Забезпечення повної свободи та активного сприяння з боку держави

розвитку підприємницької ініціативи громадян України.

3. Формування стабільної бюджетної системи України.

4. Перетворення України на провідного світового виробника сільськогосподарської та промислової продукції.

5. Запровадження ефективної соціальної політики.

У сфері економіки і захисту вітчизняного товаровиробника потрібно:

- сприяти створенню умов, щоб праця мала зацікавлення, виробництво було ефективним, а продукція українського товаровиробника була конкурентоздатною на внутрішньому і на міжнародному ринках;
- забезпечити принцип щоб вся українська продукція успішно споживалася в Україні та було конкурентним за кордоном;
- створити передумови відродження у державі науки та впровадження наукових підходів до вирішення проблем;
- ефективно використовувати трудові, природні, паливно-енергетичні, матеріальні, фінансові, земельні та інші ресурси;
- сприяти комплексному відродженню сільського господарства, раціональному природокористуванню і збереженню родючості українських земель;
- домагатися встановлення оптимальних податків для сільського виробника, які б залежали від кількості і якості землі і виконували стимулюючу функцію;
- попереджувати практику продажу продукції українського товаровиробника за демпінговими цінами (часто за безцінь) чи її знищення та закупівлі такої ж продукції сумнівної якості за кордоном;
- домагатися зменшення обсягів навантаження на фонд оплати праці з відповідним збільшенням заробітної платні на суму пенсійних внесків;
- домагатися досконалості господарських механізмів та податкової політики з тим, щоб вони виконували стимулюючу функцію, а не експлуатаційно-руйнівну;
- досягнути паритету цін в сільському господарстві та промисловості,

будівництві та сфері обслуговування.

У гуманітарній сфері необхідно:

- відродити авторитет національної науки, забезпечити її віддачу;
- сприяти розвитку талантів у всіх сферах суспільного життя;
- запропонувати механізми зацікавленості в творчій праці, що створить передумови для повної зайнятості населення, посприє припиненню виїзду багатьох, в тому числі обдарованих і талановитих людей, закордон;
- фінансувати діяльність вчених, що забезпечить зменшення відтоку висококваліфікованих кадрів закордон;
- надавати всебічну фінансову підтримку для розвитку освіти, науки, культури, видавничої діяльності інше.

У сфері соціального захисту населення доцільно:

- забезпечувати реалізацію конституційного права громадян на працю та її оплату;
- передбачувати внесення на розгляд Верховної Ради України законопроекту щодо встановлення розміру пенсій відповідно до трудового стажу та заробітку, стану здоров'я і віку;
- на основі регіонального госпрозрахунку радикально розширити права і фінансові можливості міст, районів і сіл, бо саме там розв'язують питання соціально-економічного розвитку територій та проблеми відповідних територіальних громад;
- домагатися внесення законопроекту про надання статусу державного службовця певним категоріям працівників освіти, медицини та культури;
- передбачати поступове збільшення соціальної допомоги сім'ям з дітьми при народженні кожної наступної дитини до досягнення нею повноліття у розмірі величини прожиткового мінімуму на одну особу відповідно до соціальних і демографічних груп населення;
- передбачати поступове збільшення величини неоподаткованого мінімуму;
- передбачати поступове відновлення безплатного медичного обслуговування для незахищених і малозабезпечених верств населення;

- передбачати поступове запровадження пілг для молодих людей, які розпочинають своє трудове життя; молодіжне безробіття недопустиме;
- передбачати поступове повернення громадянам втрачених заощаджень.

У сфері політики та оборони потрібно:

- створити армію на професійній основі та відродити престиж професії військового; професія захисника Вітчизни має стати однією з найавторитетніших;
- збільшити фінансування армії, проводити регулярні навчання, підтримувати боєготовність
- сприяти розвитку взаємовигідних відносин з країнами-сусідами. Значну роль в цьому відіграє використання транзитного положення України. Міждержавний транзит через українську територію – це значний економічний національний ресурс, який на сьогодні використовується не повною мірою. Україна повинна стати транзитним транспортним коридором між Європою і Азією, що суттєво поповнюватиме державну казну. Прикладом того, яку вагу можуть мати доходи від транзиту є той факт, що біля чверті ВВП Латвії становлять саме доходи від транзиту;
- здійснювати демократичні зміни у кадровій політиці в державі;
- сприяти формуванню уряду народної довіри;
- домагатися виведення військ іноземних держав з території України [8].

Отже, вищезазначені шляхи удосконалення організаційно-правових засад державного управління в умовах перед'європейської адаптації обумовлюють необхідність реформування законодавства згідно з стандартами держав Європейської Співдружності, що може послужити самостійним напрямом послідуючого розділу наукової роботи.

Власне ці обставини обумовлюють доцільність вивчення особливостей застосування тієї чи іншої методології дослідження в умовах різних суб'єктів господарювання.

*Досконало володіючи методом можна досягнути бажаного стану.
Адаптувати до Європейських вимог Вітчизняне законодавство без
належної методики не можливо. Одне слово
досконалість породжує досконалість.
(Богдан Андрушків)*

2. ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ КОРПОРАТИВНИХ, ПРОМИСЛОВИХ ТА ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ПРАВ

Черничинець С.П. у своїй одноіменній науковій праці: «Корпоративне управління», розглядає корпоративні норми, які містяться в джерелах корпоративного права, сутність категорії «корпоративні права». У книзі визначено основні недоліки трактування корпоративних прав у вітчизняному законодавстві та науковій літературі. Досліджено коло, перелік та зміст корпоративних прав, які залежать від не лише від організаційно-правової форми господарської організації та запропоновано власне визначення терміну «корпоративні права», корпоративні обов'язки власників корпоративних прав по відношенню до господарської організації що і повинно бути методично використано і покладено в основу методології дослідження сутності прав суб'єктів господарювання у Європейських контекстах.

Основною тенденцією розвитку національних економік в сучасних умовах глобальної конкуренції є становлення і посилення ролі господарських товариств корпоративного типу. Великі корпоративні системи утворюють каркас економіки розвинених країн і світового господарства. Оскільки транспарентність корпоративних стосунків в Україні набуває первинного значення в розвитку бізнесу і подальший розвиток економіки дедалі більше ґрунтується на корпоративній моделі бізнесу, постає питання про підвищення якості корпоративного управління.

В Україні в результаті реформування відносин власності в процесі ринкових реформ сформувались великі корпорації у формі акціонерних товариств,

ефективність діяльності яких значною мірою залежить від ефективності корпоративного управління. З точки зору самостійного теоретичного напрямку дослідження, корпоративне управління як система взаємопов'язаних механізмів, що направлена на регулювання інтересів між різними власниками корпоративних прав, залишається недостатньо дослідженим.

За останні два десятиліття термін “корпоративне право” став невід’ємною частиною економічного життя України. Цей не новий для українського законодавства термін вживався здебільшого для узагальнення.

Корпоративне право, як і будь-яке інше, має свої форми вираження. Воно рівною мірою застосовується до всіх учасників корпоративних відносин та є виразником нормативного характеру права. Корпоративні норми містять джерела корпоративного права і є системою їх форм, водночас це нормативно-правові акти, сукупність яких становить корпоративне законодавство.

Вперше, в нормативно-правових актах, поняття "корпоративні права" було визначено в Декреті Кабінету Міністрів України від 31 грудня 1992 року № 24-92 "Про впорядкування діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, створених за участю державних підприємств", де було передбачено, що керівникам, заступникам керівників державних підприємств, установ і організацій, їх структурних підрозділів, а також посадовим особам державних органів, органів місцевого і регіонального самоврядування забороняється безпосередньо займатися підприємницькою діяльністю. Це не виключало їхнього права отримувати дивіденди від акцій, а також інші ефекти від досконалості корпоративних прав.

Довідково: Акти державного управління у сфері корпоративних прав відрізняються від цивільно-правових актів за юридичною природою та підставами прийняття. Цивільно-правові акти (двосторонні чи односторонні) завжди є результатом взаємного волевиявлення учасників правовідносин, тоді як акти управління — це односторонні владні волевиявлення, що не вимагають згоди іншої сторони. В разі незаконної угоди відповідальність перед державою несуть обидві сторони, а за незаконне прийняття акта державного управління

відповідальність несе той, хто його прийняв.

Акти державного управління відрізняються також від актів прокурорського нагляду (протесту, подання, припису, постанови). Акти прокурорського нагляду — це форма реагування прокурора на порушення законності. Вони не мають ні вказівок управлінського характеру, ні норм права.

Від актів громадських організацій, об'єднань громадян (рух, конгрес, асоціація, фонд, спілка тощо) акти державного управління відрізняються за своєю юридичною природою.

В офіційному роз'ясненні Кабінету Міністрів України стосовно застосування зазначеного Декрету було зазначено, що під корпоративним правом слід розуміти право громадян на управління суб'єктами підприємницької діяльності і отримання дивідендів у відповідності зі своєю часткою майна.

Із введенням в дію 1 січня 1995 року Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" термін корпоративні права було на законодавчому рівні визначено як права власності на частку (пай) у статутному фонді юридичної особи, створеної відповідно до законодавства про господарські товариства, включаючи право на управління та отримання відповідної частки прибутку такої юридичної особи (підпункт 1.10 статті 1 цього Закону).

У зв'язку із внесенням змін до цього Закону у 1997 році було уточнено визначення терміну корпоративне право, як право власності на частку (пай) у статутному фонді (капіталі) юридичної особи, включаючи права на управління, отримання відповідної частки прибутку такої юридичної особи, а також частки активів у разі її ліквідації відповідно до чинного законодавства (підпункт 1.8 статті 1 цього Закону).

У зв'язку із внесенням змін до цього Закону у 2000 році, термін «корпоративні права» набув більш ширшого, за своїм значенням, визначення і уже трактувався наступним чином: «право власності на статутний фонд (капітал) юридичної особи або його частку (пай), включаючи права на управління, отримання відповідної частки прибутку такої юридичної особи, а також активів у разі її ліквідації відповідно до чинного законодавства, незалежно від того, чи

створена така юридична особа у формі господарського товариства, підприємства, заснованого на власності однієї юридичної або фізичної особи, або в інших організаційно-правових формах».

Іншим нормативно-правовим актом, що визначає термін «корпоративні права» є Закон України "Про режим іноземного інвестування", введений в дію 25 квітня 1996 року, у відповідності до якого під корпоративними правами, слід розуміти право власності на частку (пай) у статутному фонді юридичної особи, створеної відповідно до законодавства України або законодавства інших країн), виражених у конвертованій валюті.

Аналіз наведених норм законодавства дає підстави дійти висновку, що до 2003 року корпоративні права в Україні розглядалися лише як права власності на статутний фонд (капітал) юридичної особи або його частку (пай), включаючи певні правомочності.

У зв'язку із прийняттям Господарського кодексу України, який набрав чинності 1 січня 2003 року набуло нового значення і поняття "корпоративні права", як права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами (ст. 167).

Істотними відмінностями визначення поняття корпоративних прав, наведеного у Законі України "Про оподаткування прибутку підприємств" та у Господарському кодексі України є те, що у Законі корпоративні права визначаються як право власності на статутний фонд, а Кодекс розглядає корпоративні права не як право власності на частку, а як правомочності особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації. Проте, необхідно зазначити, що згідно зі ст. 12 Закону України "Про господарські товариства" товариство є власником майна, переданого йому засновниками і учасниками у власність. Тобто, після того, як особа зробила вклад до статутного

фонду господарського товариства, вона перестає бути власником такого вкладу.

Звідси можна зробити висновок, що корпоративне право – це різновид права власності за об'єктним критерієм. Однак у силу необмеженості кола об'єктів, що можуть перебувати у власності, такий підхід не спроможний задовольнити потреби теорії та практики.

З цього визначення випливають три тези:

по-перше, суб'єктом корпоративних прав є лише та особа, чия частка в господарській організації визначається у статутному фонді (майні);

по-друге, корпоративні права виникають тільки щодо тієї організації, яка є господарською та наділена майном (статутним фондом);

по-третє, перелік повноважень, які надають корпоративні права, визначається законом і статутними документами такої господарської організації та ними обмежується.

Некоректним видається формулювання про те, що суб'єктом корпоративних прав є та особа, господарської організації чия частка визначається у статутному фонді (майні), (ч. 1 ст. 167 Господарський Кодекс України), адже особа є суб'єктом корпоративних прав не тому, що в господарській організації її частка визначається у статутному фонді (майні), а тому що виключно внаслідок набуття права на частку статутному фонді (майні) господарської організації та лише у зв'язку із володінням правом на таку частку у особи виникають корпоративні права. Окрім того, корпоративні права акціонерних товариств відображаються у володінні акціями товариства і не відображаються у статутних документах товариства.

Друга теза окреслює коло кореспондентів корпоративних прав господарськими організаціями. Проте, вітчизняне законодавство не містить визначення господарської організації, однак, наведене у ст. 55 Господарського Кодексу України визначення господарської діяльності дає підстави стверджувати, що господарська організація – це юридична особа (суб'єкт господарювання), яка може здійснювати як підприємницьку, так і некомерційну господарську діяльність, а суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських

відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію, мають відокремлене майно та несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством.

Відповідно до ч.1 ст. 167 Господарського Кодексу України частка особи може визначатись не лише у майні господарської організації і у статутному фонді.

Таким чином можна зробити висновок, юридичні особи – це кореспонденти корпоративних прав, суб'єкти господарювання, у майні яких установчими документами визнана частка учасників.

З урахуванням викладеного можна вважати, що досліджувані права виникають в учасників не будь-якого корпоративного підприємства. Адже відповідно до ч. 5 ст. 63 Господарського Кодексу України корпоративним є підприємство, яке утворюється, як правило, двома або більше як засновниками за їх спільним рішенням (договором), діє на основі об'єднання майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників (учасників), їх спільного управління справами через корпоративні права, у тому числі через органи, що ними створюються, участі засновників (учасників) у розподілі доходів і ризиків підприємства. Тому асоціювати корпоративні права з поняттям «корпоративне підприємство» і з поняттям «корпорація», на нашу думку, недоречно.

Третя теза покликана окреслити коло корпоративних прав. Недоліком відповідної норми ст. 167 Господарського Кодексу України є наведення приблизного невичерпного переліку корпоративних прав. Оскільки коло та зміст корпоративних прав залежить не лише від організаційно-правової форми господарської організації, розміру частки а й від волевиявленням учасників, об'єктивованого в установчих документах, навряд чи можна навести більш-менш повний перелік корпоративних прав. Не вдалими є і посилання на правові джерела – закон та статутні документи, оскільки вони можуть передбачати певні права учасника господарської організації, які не є корпоративними. Крім того, те, що норми, які регулюють певні відносини, містяться в законах і статутних

документах, є загальновідомими і не потребують окремого відображення.

На нашу думку, доцільніше визначити корпоративні права учасника як певні можливості особи щодо суб'єкта господарювання, які виникають у зв'язку та внаслідок набуття права на визначену частку в майні такого суб'єкта господарювання.

У науковій літературі висловлюється думка, що поняття “корпоративні права” нерозривно пов'язане з корпоративними обов'язками суб'єкта щодо юридичної особи [10, с. 259], про збірність поняття “корпоративне право”, яке містить не лише права, а й обов'язки [8, с. 133].

Носієм корпоративних прав акціонерного товариства є акція, яка у структурі капіталу є безстроковою вимогою і вона найповніше репрезентує капітал. Обсяги капіталу, які можуть бути визначені за межами ринку показують акції. В існуванні ефективного ринку акцій зацікавлені власники акцій, тому що таким чином вони реалізують максимальну вартість, яку визначає покупець з наміром та спроможністю найефективнішого використання капіталу.

Особливої значущості набувають норми публічного права в регулюванні діяльності акціонерних товариств. Так, Закон “Про акціонерні товариства” передбачає обов'язковий щорічний аудит, звітування, розкриття інформації тощо. Для реалізації корпоративних прав на участь у загальних зборах акціонерів та відчуження акцій необхідні дані, що містяться в реєстрах власників іменних акцій. При обороті акцій публічного акціонерного товариства слід враховувати вимоги законодавства про цінні папери та правила фондової біржі тощо. В Україні, крім зазначеного вище, з корпоративним законодавством також безпосередньо пов'язане приватизаційне, банківське, страхове та інвестиційне законодавство. Це спричинено наявністю трьох груп акціонерних товариств, для яких у спеціальному законодавстві можуть передбачатися особливості правового регулювання:

- а) у сферах страхової, банківської та інвестиційної діяльності акціонерних товариств;
- б) ті, що створені на базі організацій агропромислового комплексу;

в) сформовані на основі приватизованих державних і комунальних підприємств.

Носієм корпоративних прав інших товариств корпоративного типу є частка у статутному фонді такого товариства.

Однак корпоративним правам учасника, вочевидь, кореспондують корпоративні обов'язки господарської організації. Крім того, набувши корпоративних прав щодо певної господарської організації, особа може одночасно набути щодо цієї організації певних обов'язків. Права суб'єкта господарювання, які кореспондують обов'язкам його учасника, набутим разом із корпоративними правами, в силу норми ч. 1 ст. 167 Господарського Кодексу України, не визнаються корпоративними. «Більшість визначень корпоративних прав особи, запропонованих в літературі, не охоплюють вказані правомочності господарської організації щодо свого учасника, хоча існують намагання об'єднати права й обов'язки учасника перед господарською організацією єдиним поняттям «корпоративне право» [10, с. 259]. Як зазначає В. Кравчук, корпоративне право – це сукупність усіх обов'язків та прав, які виникають до конкретної юридичної особи [10, с. 259]. Однак навіть це визначення не включає до корпоративного права можливості господарської організації щодо свого учасника. Якщо такі права не є корпоративними» то якими ж вони є. Виходить, що корпоративним правам учасника кореспондують корпоративні обов'язки господарської організації, а корпоративним обов'язкам учасника кореспондують некорпоративні права господарської організації.

В теорії та практиці управління корпоративними правами, під впливом змісту ст. 11 Закону України «Про господарські товариства», трансформованого у ст. 117 Цивільного Кодексу України, сформувався помилковий погляд на корпоративні обов'язки учасника. Статтею 11 Закону України «Про господарські товариства» та статтею 29 Закону України «Про акціонерні товариства» передбачені наступні обов'язки учасників товариства:

- дотримуватися установчих документів товариства та виконувати рішення загальних зборів, інших органів управління товариства;

- виконувати свої зобов'язання перед товариством, в тому числі пов'язані з майновою участю, а також вносити вклади (оплачувати акції) у розмірі, порядку та засобами, передбаченими установчими документами;

- не розголошувати комерційну таємницю та конфіденційну інформацію про діяльність товариства;

- нести інші обов'язки, якщо це передбачено законодавством України й установчими документами.

Слід зазначити, що ці обов'язки закон не визначає як корпоративні. Із змісту зазначених Законів вбачається, то окреслені у них обов'язки учасників перед товариством носять загальний характер. Такі ж обов'язки перед товариством несуть будь-які особи, пов'язані із ним не лише засновницькими, а й трудовими, договірними та іншими відносинами. По-суті, ці зобов'язання зводяться до загально-правових положень про обов'язковість дотримання вимог нормативно-правових актів (у тому числі локальних) та при виникненні зобов'язання - виконувати його належним чином. Істотних особливостей щодо кола обов'язків і порядку їх виконання учасниками порівняно з іншими особами законодавство не передбачає, а тому втрачається така важлива ознака, як нерозривний зв'язок такого обов'язку із правом особи на частку в майні господарської організації. Зазначене не спростовує можливості існування корпоративних обов'язків особи перед господарською організацією, однак ставить під сумнів належність до них саме тих обов'язків, які вказані у цій статті.

Оскільки установчими документами господарських організацій можуть визначатись обов'язки учасника, які виникли лише внаслідок та у зв'язку із набуттям права на частку в майні господарської організації, доцільно сформулювати таке визначення корпоративного права особи, яке б охоплювало взаємні можливості як учасника, так і господарської організації.

На нашу думку, термін корпоративні права можна визначити як певні взаємні можливості особи та суб'єкта господарювання, що утворюються у зв'язку та внаслідок набуття особою права на визначену частку в майні такого суб'єкта господарювання. Запропоноване визначення дозволяє вести мову про взаємні

корпоративні обов'язки вказаних суб'єктів які зумовлюють необхідність певної поведінки вказаних суб'єктів спрямовану на здійснення їх корпоративних прав.

Наведене визначення дозволяє стверджувати що визначальною ознакою корпоративних прав є підстава їх набуття. Будь-які права які отримує особа у зв'язку та внаслідок набуття права на визначену частку в майні суб'єкта господарювання, у такому випадку, мають підставу називатись корпоративними та не зводяться лише до традиційних прав на участь в управлінні та розподілі прибутку суб'єкта господарювання. Визначення шляхів усунення законодавчих та нормативних протиріч у сфері державного управління суб'єктами господарювання може суттєво полегшити вирішення проблеми.

*Дослідження корпоративних прав в умовах становлення
державності є давно назрілою проблемою
що визначає рівень їх досконалості
(Богдан Андрушків)*

3. ВИЗНАЧЕННЯ ШЛЯХІВ УСУНЕННЯ ЗАКОНОДАВЧИХ ТА НОРМАТИВНИХ ПРОТИРІЧ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Верховною Радою України прийняті, а з 1 січня 2004 р. набули чинності два «правові гіганти» - Цивільний кодекс України [1] (далі - Цивільний кодекс) та Господарський кодекс України (далі - Господарський кодекс) [2], які викликали багато змін у вже усталених і давно звичних механізмах правового регулювання. Останні тенденції вказують на те, що професіонали щодня у своїй роботі змушені керуватися цими нормативними актами. Тому їх значення важко переоцінити. Прийняття нового Цивільного і Господарського кодексів ознаменувало собою новітню епоху для національної системи права. Зазначені законодавчі акти стали новою основою для розвитку її ключових галузей. Проте факт прийняття кодексів мав і протилежну сторону: будь-які неточності таких основоположних документів набували вирішального значення, оскільки всі підзаконні акти повинні будуватися на їх основі. Цивільний кодекс у зв'язку з його винятковою важливістю сьогодні часто називають економічною конституцією держави.

Саме із цієї причини Цивільний і Господарський кодекси повинні бути однозначними, зрозумілими і позбавленими суперечностей. Це і спонукало підготувати цей розділ, метою якого є узагальнення недоліків і вироблення на цій основі рекомендацій щодо удосконалення зазначених правових актів.

З аналізу кодексів видно, що вони містять серйозні проблеми. Існує значний ризик виникнення конфліктів, спричинених як внутрішніми недоліками кодексів, так і суперечностями між кодексами та іншими законодавчими актами.

У Господарському кодексі відповідно до Конституції України встановлено правову основу господарської діяльності (господарювання), яка базується на

різноманітності суб'єктів господарювання різних форм власності. Мається на меті забезпечити зростання ділової активності суб'єктів господарювання, розвиток підприємництва і на цій основі підвищення ефективності суспільного виробництва, його соціальну спрямованість відповідно до вимог Конституції України, а також установити суспільний господарський порядок в економічній системі України, сприяти гармонізації її з іншими економічними системами.

Цивільним законодавством регулюються цивільні відносини, засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників.

У результаті цього виникли такі основні проблеми:

- кожен кодекс містить положення, які суперечать іншим положенням цього самого кодексу;
- існують суттєві суперечності між багатьма положеннями Цивільного і Господарського кодексів, які регулюють одні й ті самі питання;
- існують суперечності між положеннями кодексів і відповідних законодавчих актів;
- деякі позитивні ідеї кодексів не можуть бути практично здійснені внаслідок прогалин у відповідному законодавстві.

Вищезгадані проблеми перешкоджають нормальному веденню підприємницької діяльності у більшості сфер економіки, унеможливають правове регулювання деяких правовідносин і здійснення правового захисту інтересів учасників економічного сектору. Крім того, велика кількість прогалин в українському цивільному законодавстві не залишає державним органам та судам іншого, як самостійно тлумачити зміст закону, і спричиняє поширення корупції в державних органах та недобросовісну конкуренцію серед суб'єктів господарювання. У цьому відношенні Господарський кодекс не сприяє розвитку вільного ринку в Україні, оскільки його природа і методи регулювання є більш притаманними колишній командно-адміністративній економіці, аніж спрямованими на підтримку нової ринкової економіки України.

До 1 січня 2004 р. старий Цивільний кодекс, прийнятий у 1963 р., був

основним актом цивільного законодавства в Україні. Треба визнати, що за роки після отримання Україною незалежності в 1991 р., Парламент України робив спроби переглянути окремі положення старого Цивільного кодексу. Однак ці локальні зусилля загалом не змогли змінити природи документа достатньою мірою, потрібною для безперешкодного функціонування ринкової економіки в країні. Спроби вирішити проблеми, які виникли в результаті намагань встановити систему права ринкової економіки на підвалинах основоположного законодавчого акта командно-адміністративної системи шляхом прийняття підзаконних актів у ході знову ж таки непослідовного процесу, також виявилися невдалими.

Для побудови правової інфраструктури, потрібної для підтримання ринкової економіки, треба було змінити основи цієї правової інфраструктури. Саме із цієї причини було прийнято два нових кодекси (Господарський кодекс і Цивільний кодекс).

Незважаючи на різні назви документів, вони обидва регулюють багато питань підприємництва. Цивільний кодекс регулює набагато ширше коло питань (від правового визначення фізичної особи до права власності і господарських правовідносин). Господарський кодекс орієнтований конкретно на господарські правовідносини.

До 1991 р. законодавство України підтримувало концепцію права власності, визначену як «колективна власність», за якою майнові права мала група фізичних або юридичних осіб і жодна фізична чи юридична особа не мали виключних прав на майно. На сьогодні в Господарському кодексі визнається ця форма власності на майно, яке будь-який учасник вносить до статутного капіталу в обмін на частку участі в підприємстві. Майно після внесення стає колективним, проте одночасно залишається «окремим» і визнається як колишнє майно учасника, який його вніс. Однак у разі виходу учасника з підприємства колективної форми власності внесене ним майно повертається йому, воно втрачає свій статус колективної власності і знову стає приватною власністю.

У розділі I (третьої книги) Цивільного кодексу пропонується інший підхід.

Майно, внесене до власності будь-якого підприємства, стає приватною власністю самого підприємства. Після внесення воно не залишається окремим і не отожднюється з конкретним учасником. і після виходу учасника з підприємства майже немає гарантій, що конкретне майно, яке вніс такий учасник, буде йому повернуте. Підприємство виплачує учаснику, який виходить, вартість його внеску за власною оцінкою самого підприємства.

Це створює певний ризик для будь-якого учасника підприємства: в разі виходу з підприємства такий учасник змушений покладатися лише на сумлінність його ділових партнерів у питанні справедливої оцінки його внеску і виплати йому вартості останнього після виходу. Існує також проблема, яка може спричинити конфлікти між діловими партнерами щодо того, який з варіантів - повернення майна в натурі чи виплата його грошової вартості - повинен застосовуватися до учасника, який виходить. У цьому питанні положення Цивільного кодексу більше відповідають європейській юридичній практиці. Проте, варто розглянути шляхи вирішення питань щодо непорядних партнерів, які здійснюють несправедливу виплату або взагалі не відшкодовують вартість майна учасника, який виходить зі складу учасників підприємства. Наприклад, Цивільний кодекс можна доповнити положеннями, які б забезпечували права учасника на незалежну і справедливу оцінку його майнових прав після виходу з підприємства і/або гарантію права учасника на повернення його внесків після виходу в натурі, а не грошовими коштами.

З огляду на те що сфери регулювання Цивільного і Господарського кодексів частково співпадають і що ці два законодавчі акти регулюють багато споріднених питань, треба, щоб їх визначення суб'єктів регулювання були ідентичними.

Впродовж 2004 – 2014 років у Господарському кодексі, і у Цивільному кодексі вносились зміни і доповнення, проте і на сьогоднішній день існує багато розбіжностей між цими основними економічними конституціями країни.

Зокрема, як видно з розбіжностей положень кодексів про визначення видів юридичних осіб, згідно з якими дозволено створювати в Україні, на сьогодні си-

туація така:

у статті 79 Господарського кодексу так само, як і у статті 113 Цивільного кодексу визнаються господарські товариства, які дозволяється створювати в Україні. Проте визначення, надані у цих двох статтях, не є тотожними;

кілька положень Господарського кодексу (наприклад, п. 1 статті 63, стаття 113 і п. 3 статті 128) містять посилання на юридичну особу у формі «приватного підприємства». Згідно із Цивільним кодексом не дозволяється існування юридичної особи у такій організаційній формі.

Коли в одному кодексі зазначається, що юридична особа в певній організаційній формі може існувати, а в іншому кодексі не визнається такої форми організації, то правомірність існування організаційно-правової форми такої юридичної особи може бути оскаржена. Найбільш прийнятним для бізнесу вирішенням цієї проблеми було б редагування Господарського кодексу з одночасним включенням до Цивільного кодексу всіх тих організаційно-правових форм юридичної особи, які дозволяються Господарським кодексом. Унаслідок цього вибір відповідної організаційно-правової форми стане безпечнішим для учасників ринку завдяки усуненню розбіжностей у кодексах, а також буде розширений шляхом збільшення вибору форм організації юридичної особи, які дозволяються Цивільним кодексом.

Метою прийняття будь-якого кодексу є прагнення забезпечити комплексне регулювання його предметної сфери. Проте жоден із цих кодексів не забезпечує комплексного регулювання. Тому, щоб відповісти на численні запитання, які виникають у процесі повсякденної підприємницької діяльності, потрібно одночасно звертатися до обох кодексів. Хоча ця схема і є нелогічною, вона все ж могла б слугувати, якби кодекси в деяких випадках не заперечували один одного, в інших випадках не залишали законодавчих прогалів і загалом не містили нечітких і двозначних положень. Наприклад:

відповідно до п. 3 статті 291 Господарського кодексу дозволяється дострокове розірвання договорів оренди на підставах, передбачених Цивільним кодексом, але згідно з порядком, який встановлюється статтею 188 Гос-

подарського кодексу. Відповідно до п. 4 статті 291 Господарського кодексу наслідки такого припинення дії зазначені в Цивільному кодексі;

відповідно до п. 6 статті 265 Господарського кодексу зазначається, що відносини поставки, які не регулюються Господарським кодексом, регулюються положеннями Цивільного кодексу про договори купівлі-продажу. Проте в Господарському кодексі не конкретизується, які відносини поставки він не регулює.

У деяких інших випадках у Господарському кодексі невиразно посилаються на певні питання, які регулюються Цивільним кодексом, а не самим Господарським кодексом, проте немає конкретних посилань на те, про які статті Цивільного кодексу йдеться.

Отже, у багатьох випадках у Господарському кодексі неповністю регулюється сфера його застосування і не даються чіткі відповіді на правові запитання. Замість цього суб'єкт господарювання має здійснювати аналіз як Господарського, так і Цивільного кодексу задля знаходження відповіді на запитання, що ж саме закон від нього вимагає. Більше того, немає гарантії, що відповідь, яку шукає підприємець, взагалі є у цих кодексах.

Однак, не дивлячись на те чи є в кодексах така відповідь, чи ні, покарання за неспроможність її знайти і правильно зрозуміти обов'язково настане або у вигляді штрафу, або якоїсь іншої серйозної санкції:

- Прибуток (дохід), одержаний суб'єктом господарювання внаслідок порушення встановлених законодавством правил здійснення господарської діяльності, а також суми прихованого (заниженого) прибутку (доходу) чи суми податку, несплаченого за прихований об'єкт оподаткування, підлягають вилученню в доход відповідного бюджету в порядку, встановленому законом. Крім того, з суб'єкта господарювання стягується у випадках і порядку, передбачених законом, штраф, але не більш як у двократному розмірі вилученої суми, а у разі повторного порушення протягом року після застосування цієї санкції - у трикратному розмірі вилученої суми. Перелік порушень, за які до суб'єкта господарювання застосовуються санкції, передбачені цією статтею, а

також порядок їх застосування визначаються законами (стаття 240 Господарського кодексу);

- Перелік порушень, за які з суб'єкта господарювання стягується штраф, розмір і порядок його стягнення визначаються законами, що регулюють податкові та інші відносини, в яких допущено правопорушення. (частина 2 статті 241 Господарського кодексу) або випадках, встановлених законом, до суб'єкта господарювання може бути застосовано адміністративно-господарську санкцію у вигляді його ліквідації за рішенням суду (стаття 247 Господарського кодексу).

Застосування жорстких санкцій за порушення неоднозначних і несистематизованих законів є несправедливим. Тим більше, коли не лише суб'єкти господарювання не знають, чого вимагає закон, але й нерідко і державні органи, які забезпечують його виконання. Важко уявити більш несприятливе середовище для діяльності суб'єктів господарювання і розвитку підприємництва.

У главі 14 Цивільного кодексу дається опис груп та видів цінних паперів, які можуть бути в обігу в Україні, і процедури проведення операцій з цими цінними паперами. У зазначеній главі подано класифікацію таких фінансових інструментів як цінні папери на пред'явника, іменні цінні папери або ордерні цінні папери.

Тоді як у Господарському кодексі міститься норма, яка визначає, що в Україні можуть випускатися і перебувати в обігу пайові, боргові та інші цінні папери. У сфері господарювання у випадках, передбачених законом, використовуються такі види цінних паперів: акції, акції корпоративного інвестиційного фонду, облігації внутрішніх та зовнішніх державних позик, облігації місцевих позик, облігації підприємств, казначейські зобов'язання, ощадні (депозитні) сертифікати, векселі, сертифікати фондів операцій з нерухомістю (сертифікати ФОН), іпотечні сертифікати (сертифікати з фіксованою дохідністю, сертифікати участі), інші види цінних паперів, передбачені цим Кодексом та іншими законами.

Неузгодженість між двома кодексами є очевидною. У цьому випадку слід залишити ці положення Цивільного кодексу без змін і редагувати Господарський

кодекс.

У відповідності до частини 2 статті 192 Цивільного кодексу та частини 2 статті 163 Господарського кодексу види цінних паперів та порядок їх обігу встановлюються законом, проте не зазначено яким саме. На нашу думку, слід внести відповідні зміни для уточнення видів цінних паперів, які можуть перебувати в обігу на території України в обидва кодекси.

Численні суперечності між Господарським і Цивільним кодексами не є найвагомим аргументом на користь редагування Господарського кодексу. Основною проблемою є те, що згідно з Господарським кодексом держава та її органи можуть втручатися у сферу бізнесу, що перешкоджає розвитку приватного підприємництва в Україні. У той час як відповідно до Цивільного кодексу встановлюється правова основа підтримки вільної ринкової економіки і обмеження втручання держави в підприємницьку діяльність, то згідно з Господарським кодексом дозволяється втручання держави в економіку.

Для ілюстрації вищенаведеного твердження варто прискіпливіше розглянути главу 8 розділу II Господарського кодексу, в якій регулюється діяльність державних підприємств на українському ринку. Проблема тут полягає в тому, що нерідко важко зрозуміти, коли в цьому кодексі маються на увазі державні органи, уповноважені виконувати функції державного управління, і коли - державні підприємства, які є незалежними учасниками ринку. Ці два поняття мають тенденцію до ототожнення, що відповідно до Господарського кодексу фактично дозволяє безпосередньо державі діяти на ринку через довірче державне підприємство: наприклад, держава має право наймати і звільняти керівників державних підприємств і спрямовувати діяльність цих підприємств як їх власника.

У результаті цього в Господарському кодексі запропоновано оновлену версію старої концепції «соціалістичного підприємства», де державні органи займаються і державним управлінням, і є учасниками. Ця ситуація могла вважатися нормальною до 1991 р., коли більшість підприємств перебували в державній власності. Проте сьогодні основними учасниками ринку є недержавні суб'єкти

господарювання, які конкурують на задекларованому вільному ринку. Такий стан справ уряд мав би підтримувати і заохочувати, проте норми Господарського кодексу містять протилежну позицію. Коли державні відомства стають бізнес-конкурентами недержавних підприємств, то майже із 100%-ною впевненістю можна вгадати, хто залишиться у виграші. Адже держава не обмежується, наприклад, лише лобіюванням прийняття вигідних їй нормативно-правових актів, вона фактично сама може приймати і створювати необхідні їй нормативи, Держава може надати собі (тобто державним підприємствам) кредити, гранти, податкові пільги і будь-яку кількість інших матеріальних і нематеріальних переваг. У результаті державні і недержавні суб'єкти господарювання конкурують не за справедливих можливостей, що породжує проблемну ситуацію в економіці нашої держави.

Структура діяльності державних підприємств, яка встановлюється відповідно до Господарського кодексу, є доволі непрозорою. Наприклад, у п. 3 статті 142 Господарського кодексу зазначено, що порядок використання прибутку державних підприємств встановлюється відповідно до закону. Проте це визначення є настільки неконкретним, що втрачає будь-який сенс, оскільки кодекс не дає жодного посилання на згаданий закон. Неважко спрогнозувати, що результатом цього стане можливість використання прибутків державних підприємств без жодного контролю з огляду на те, що не існує дієвого механізму моніторингу і навіть якби він був, то все одно немає чинного закону щодо використання таких прибутків, виконання якого можна було б контролювати.

Ця ситуація, за якої сама держава через свої державні підприємства змагається за прибутки з недержавними суб'єктами господарювання, також створює конфлікт інтересів для самих державних службовців. Як тільки держава ставить перед собою за мету отримання прибутків, її службовці можуть піддатися спокусі поповнити свою бюджетну заробітну платню і самим отримати якийсь прибуток також за рахунок недержавних підприємств. Як варіант, послуги державних підприємств можуть надаватися за завищеними тарифами. Урядові відомства, які володіють державними підприємствами, можуть впливати на

недержавних суб'єктів господарської діяльності, щоб ті платили такі завищені ціни, загрожуючи їм адміністративними перевітками, санкціями та іншими заходами тиску для того, щоб змусити виконувати свої вимоги.

З огляду на зазначене досить показовим є п. 4 статті 43 Господарського кодексу, згідно з яким дозволяється державним службовцям і посадовим особам органів державної влади займатися підприємницькою діяльністю, лише за одним винятком: їх можуть попросити призупинити свою підприємницьку діяльність на час оголошення надзвичайного стану або війни. Очевидно, що це положення порушує імперативне правило, закріплене у другому параграфі статті 42 Конституції України, де встановлено, що підприємницька діяльність посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування «обмежується законом».

На жаль, вищезазначена проблема не є прикрим винятком у Господарському кодексі. У ньому є багато інших положень, які є більш характерними для планової, а не ринкової економіки, про яку йде мова у статті 6 Господарського кодексу. Наприклад, у статті 11 Господарського кодексу передбачено прийняття державою законів про прогнозування економічної ситуації і підготовку урядових програм для управління розвитком української економіки. Згідно з п. 5 статті 11 Господарського кодексу державі дозволяється позбавляти підприємства, які не дотримуються державних планів щодо економіки, певних установлених пільг та переваг. Усе зазначене має ознаки планової економіки.

Перелічені у попередньому абзаці положення є несприятливими для розвитку підприємництва в ринковій економіці. Вони практично беруть у шори підприємства недержавної форми власності, змушуючи їх рухатися лише так, як забажає держава. Якщо такі та аналогічні положення залишатимуться в силі, недержавні суб'єкти господарської діяльності будуть позбавлені можливості обирати шлях для вдалого розміщення їх капіталу.

Рештки сумнівів щодо справжньої природи Господарського кодексу остаточно зникають після ознайомлення з п. 4 статті 142 даного кодексу. Згідно із

цією статтею надано дозвіл державі застосовувати нормативи, стягувати податки, надавати податкові пільги та накладати господарські санкції саме для того, щоб впливати на вибір суб'єктами господарювання шляхів використання їх власного прибутку. Хоча таке «стимулювання» і не є чимось абсолютно новим (наприклад, у західних країнах з ринковою економікою), але варто мати на увазі те, що в контексті України, з її історією планової економіки, «важелі» можуть виявитися далеко не невинними порівняно з їх західними аналогами. Наприклад, виходячи з формулювання п. 4 статті 142, ніщо не зможе перешкодити державі впливати на поведінку суб'єкта господарювання шляхом упровадження надвисоких ставок податків на прибуток, отриманий від небажаних для неї видів господарської діяльності. Норми Господарського кодексу фактично дають державі повну свободу у використанні економічних важелів для примушення приватних підприємств діяти так, як сама держава вважає за потрібне.

Наведені приклади вже достатньо ілюструють характер Господарського кодексу і дають переконливі аргументи на користь його повного скасування. Коли документ, гіпотетично створений для сприяння вільному ринку (знову див. статтю 6 Господарського кодексу), містить цілі глави, фактично присвячені впровадженню планової економіки, він явно потребує перегляду. Замість того, щоб повторювати помилки Парламенту України минулих скликань, коли він робив безсистемні спроби вдосконалити старий радянський Цивільний кодекс для того щоб перетворити його на прогресивний «капіталістичний» нормативний документ, доцільним було б термінове ухвалення Парламентом України нового скликання найбільш прийняттого рішення, а саме - про скасування Господарського кодексу повністю і початок усієї роботи з чистого аркуша.

Крім розглянутих вище питань, Господарський кодекс як документ, який регулює господарську діяльність в Україні, має багато інших недоліків.

Господарський кодекс займає дві суперечливі позиції щодо законності одностороннього припинення дії господарського договору. З одного боку, згідно з п. 1 статті 188 дозволяється одностороннє розірвання договору, якщо інше не передбачено договором, з іншого боку, в п. 2 статті 207 встановлюється, що коли

договір містить положення, яке дозволяє одностороннє припинення його дії, то така дія є незаконною.

Прийняття нового Цивільного кодексу стало суттєвим кроком уперед у процесі розвитку правової системи України. Засади цього документа сприяють поступу країни на шляху до створення справжньої вільної ринкової економіки. Основне призначення Цивільного кодексу полягає у тому, щоб закласти міцні підвалини для регулювання основних галузей цивільного законодавства. На основі цих підвалин мають прийматися підзаконні нормативні акти. Оскільки Цивільний кодекс є основою для більшої частини законодавства України, потрібно, щоб його положення були недвозначними, чіткими і позбавленими недоліків, бездоганними - інакше ефективність виконання законодавства, яке ґрунтується на Цивільному кодексі, ставиться під питання.

Проте практичне застосування Цивільного кодексу показало, що і він далекий від досконалості. Крім наявності неузгодженостей з Господарським кодексом, у Цивільному кодексі також є численні двозначні і суперечливі положення, які призводять до виникнення перешкод для розвитку та функціонування підприємництва в Україні.

У статті 191 Цивільного кодексу підприємство визначається як єдиний майновий комплекс і встановлюється, що підприємство може бути об'єктом купівлі і продажу, застави, оренди та інших дій. Проте в главі 7 Цивільного кодексу, яка регулює правовий статус юридичних осіб, навіть не згадується про підприємство. Тому не існує окремого виду юридичної, особи або організаційно-правової форми, які б можна було назвати підприємством, терміном, який так часто використовується в українському праві. Отже, неможливо точно визначити, чим же насправді є підприємство.

У Цивільному кодексі також немає жодного прикладу використання визначення терміна «підприємство», наведеного у статті 191. У розділі I (третьої книги) Цивільного кодексу, який регулює питання права власності, не згадується підприємство як незалежний об'єкт, який можна мати у власності. Це не узгоджується з п. 4 статті 191 і ускладнює розуміння того, яким саме чином

можна відчужувати підприємство, що дозволяється згідно з п. 4 статті 191. Тому до розділу і книги третьої Цивільного кодексу повинні бути внесені поправки, які б чітко вказували на те, що підприємством можна володіти, права власності на підприємство можна передавати тощо. Відповідно і глава 7 Цивільного кодексу теж повинна бути змінена з метою включення до неї визначення підприємства як окремої організаційної форми.

Через зазначені вище причини українське цивільне законодавство потребує удосконалення за такими напрямками:

грунтовно переглянути найсуттєвіші конфлікти між положеннями кодексів з метою впорядкування правового регулювання цивільних правовідносин. У більшості випадків конфлікти між Цивільним, Господарським кодексами та іншими нормативними актами повинні вирішуватися на користь Цивільного кодексу. Проте в деяких випадках Цивільний кодекс також потребує внесення змін;

прийняти усі законодавчі акти, посилення на які містяться в Цивільному кодексі.

Цивільне законодавство України формує основу системи права в цілому. Що ж стосується ділового життя країни, то цивільне законодавство закладає основні правові принципи, необхідні для функціонування ринкової економіки, наприклад, принципи організації договірних правовідносин, права власності і майнових прав, а також правового статусу юридичних і фізичних осіб. Саме на цій основі ґрунтується решта законів країни, і від них залежить їх правильне функціонування.

Подальші наукові дослідження цієї проблеми передбачають вироблення конкретних рекомендацій і пропозицій щодо удосконалення правового поля нашої держави, визначення шляхів усунення законодавчих та нормативних протиріч у сфері державного управління суб'єктами господарювання.

*Протиріччя та проблеми у сфері державного управління,
його адміністративно - розпорядчий вплив на малий
бізнес є рецидивним результатом
посттоталітарного минулого
нашої держави.
(Богдан Андрушків)*

4. ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАКОНОДАВЧИХ ТА НОРМАТИВНИХ КОЛІЗІЙ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Розкриття проблеми державного управління обумовлює розгляд законодавчої та нормативної баз, які регулювали б управління всіма видами економічної діяльності, підприємництвом і т.д.. Виявлені законодавчі та нормативні протиріччя у сфері державного управління економічною діяльністю, особливо малим бізнесом, пошуку шляхів усунення колізійності законодавства.

В сучасній ринково орієнтованій економіці молодій Україні інститут малого бізнесу відіграє важливу роль у її становленні. Його розвиток неможливий без відповідного законодавчого та нормативно-правового забезпечення, що зумовлює актуальність даної теми. Зокрема, досвід зарубіжних держав свідчить, що належне функціонування умовно незалежної економічної системи загалом на перших етапах потребує державного регулювання.

Проблемам розвитку малого бізнесу присвячено багато робіт у яких наголошується на важливості функціонування малого бізнесу та проблемах його становлення. Зокрема, О. Костусевим було проведено дослідження розвитку малого бізнесу, результати якого показали, що малий бізнес займає провідне місце в економіці розвинутих країн. Про це свідчить те, що у малому бізнесі зайнято від 46% до 78% населення, а також те, що частка малих підприємств у валовому внутрішньому продукті становить від 51% до 58,5% [10].

В. Ляшенко та А. Просуленко стверджують, що впровадження нового Податкового кодексу посилює тиск на малий бізнес і ставить його під загрозу

знищення. Тому чинна система оподаткування потребує удосконалення. Наприклад, для фізичних осіб підприємців потрібно впровадити диференційований фіксований місячний податок та скасувати норму щодо заборони іншим платникам включати до своїх витрат суми, витрачені на придбання товарів, робіт, послуг у фізичних осіб-підприємців. Крім цього, автори наголошують на необхідності внесення змін до Господарського Кодексу України приведення кола підприємств, що працюють за спрощеною системою оподаткування, до критеріїв мікропідприємств в ЄС [11].

Метою цього розділу є дослідження проблем державного управління малим бізнесом, виявлення законодавчих та нормативних колізій у сфері державного управління малим бізнесом та шляхи їх усунення.

На даний час Україна має колізійне законодавче та слабо обґрунтоване нормативно-правове забезпечення державної політики щодо підтримки малого підприємництва. На розвиток малого бізнесу негативно впливає значна кількість неузгоджених нормативно-правових актів, часті зміни законодавства. Все це зумовлює неефективність управління малим бізнесом. Наприклад, колізійними є норми Податкового кодексу України (ПК). Так, загальні норми звітності та декларування можуть бути застосовані до платників єдиного податку попри спеціальні норми звітності, визначені Указом про спрощену систему оподаткування. Тобто, якщо зараз підприємці, які працюють за спрощеною системою оподаткування, звітують за особливими – спрощеними правилами, то за новим податковим законодавством до них може бути застосована і загальна система звітності та декларування, а для цього необхідними є послуги бухгалтера.

Наступною проблемою є застосування фіксованого податку на ринках. З одного боку, підприємець, який здійснює свою діяльність на ринку, є платником ринкового збору. Однак згідно ПК ринковий збір скасований з 1 січня 2011 року. Хоч і у ПК існує правило „всі неузгодженості, колізії правових норм повинні трактуватися на користь платника податків” [4], проте досі на практиці воно не знайшло свого втілення, оскільки колізійні норми завжди трактуються не на користь підприємців. Підтвердженням є судова практика, коли лише суди ставали

на бік підприємців.

Недосконалим є інститут відповідальності за податкові правопорушення. Зокрема, податковим законодавством не закріплюється необхідність встановлення наявності вини при вчиненні правопорушень. Тобто платник податків може бути притягнутий до відповідальності незалежно від наявності чи відсутності в його діянні умислу чи необережності. В окремих пострадянських державах інститут вини встановлюється ПК, наприклад у Російській Федерації.

Також немає чіткого визначення віку, з якого настає відповідальність платника податків в Україні.

Не визначеними є суми збитку, при яких настає фінансова відповідальність. Так наприклад, це підтверджує ст. 120 ПК. Потрібно зазначити, що у Кримінальному кодексі (КК) є ст. 212, об'єктивною стороною якої охоплюються майже аналогічні дії. При цьому, в диспозиції ч.1, ч.2, ч.3 ст. 212 КК вказано на необхідність заподіяння даним діянням збитків у значних, великих та особливо великих розмірах відповідно [3, с.98].

Протирічать один одному п.73.3 ПК та п.78.1.1, 78.1.4, 78.1.9 ПК. Так, п.73.3 ПК надає платнику податків право надавати пояснення на запит органу державної податкової служби протягом місяця з дня отримання такого запиту, а п.78.1.1, 78.1.4, 78.1.9 ПК надають право органу державної податкової служби провести позапланову перевірку, якщо платник податків не надасть пояснення на запит протягом 10 робочих днів з дня отримання запиту [4].

Не передбаченою є відповідальність держави в особі уповноважених органів за необґрунтовані дії щодо підприємців, хоча така норма існує в Конституції України та інших кодифікованих актах. В ПК немає також таких понять як обставини, що пом'якшують і обтяжують покарання, хоча такі обставини є визначеними, наприклад, ст.66 та 67 КК України [3, с.26-27], ст.34 та 35 КУпАП України [2]. Такі обставини передбачені також ПК Російської Федерації.

Невизначеним є питання про те, що має на увазі законодавець у п.37.3.3. ПК, згідно з яким втрата особою ознак платника податку, які визначені цим Кодексом, є однією з підстав припинення податкового обов'язку [4]. При аналізі

п.184.8 ПК можна зробити висновок, що анулювання реєстрації особи як платника податку не тягне за собою припинення його податкових зобов'язань, які виникли до моменту такого анулювання. Заходом врегулювання даного питання повинно стати чітке визначення ознак платника податку, які має на увазі законодавець у п.37.3.3. ПК.

Недосконалою є і глава 8 „Перевірки” ПК. Так, ст.75 вказує на такі види перевірок як камеральні, документальні та фактичні. Крім того, глава 8 ПК визначає порядок проведення таких перевірок. Потрібно зазначити, що існують ще зустрічні звірки, що визначено у п.73.5. ПК. Вони не відносяться до перевірок та порядок їх проведення чинним ПК не визначено. Натомість законодавець вказує, що вони проводяться у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. Без сумніву, зустрічні звірки є одним з видів контролю за своєчасністю та повнотою сплати податків. Тому логічно було б віднести зустрічні звірки до видів перевірок та визначити порядок їх проведення у ПК без відсилання на підзаконний нормативний акт.

В п.20.1.40 визначене право органів податкової служби звертатися до суду з заявою про вилучення оригіналів первинних фінансово-господарських та бухгалтерських документів у випадках, передбачених цим Кодексом [4]. Проте забороняється вилучення оригіналів первинних фінансово-господарських, бухгалтерських та інших документів за винятком випадків, передбачених кримінально-процесуальним законом. Дане положення підтверджує п.4 ч.1 ст.8 Закону України „Про оперативно-розшукову діяльність”, який містить норму такого змісту: „Вилучення оригіналів первинних фінансово-господарських документів забороняється, крім випадків, передбачених кримінально-процесуальним законом” [7]. Така ж норма існує і в ст. 12 Закону України „Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю”: „Вилучення оригіналів первинних фінансово-господарських документів забороняється, крім випадків, передбачених кримінально-процесуальним законом”[8]. Таким чином вилучення оригіналів документів неможливе навіть за рішенням суду, а тільки в разі порушення кримінальної справи, порядок

провадження якої визначається Кримінально-процесуальним кодексом України. За таких умов існування п.20.1.40 Податкового кодексу є непотрібним.

Довідково: Акти управління за змістом, юридичними властивостями, порядком прийняття, скасування, оскарження, виконання відрізняються від судових актів (рішень, вироків, ухвал). Судові акти — це правова форма вияву правосуддя. Суд застосовує норми права щодо окремих фактів порушення права або спорів. Судові акти завжди є індивідуальними. Це акти застосування норм права відносно окремих осіб, що є учасниками процесу. Такі акти не містять у собі норм права. Акти ж управління вміщують не тільки конкретні приписи, а й нові правові норми, наприклад, Кабінетом Міністрів України 14 серпня 1996 р. затверджено Положення про порядок проведення атестації державних службовців органів виконавчої влади, що містить норми, які регулюють атестацію державних службовців за деякими винятками. Судові акти приймають тільки на підставі закону, а судді під час здійснення правосуддя незалежні й підкоряються лише закону. Акти управління приймають на підставі як закону, так і вказівок вищих органів управління.

Потрібно зазначити, що крім колізійного законодавства існує тиск державних органів влади на підприємництво, що перш за все виявляється у недостатньо врегульованих перевітках. Це може бути проілюстровано наведеним нижче прикладом.

Управлінням у справах захисту прав споживачів у м. Києві за наслідками перевірки господарської діяльності ФОП було винесено постанову про накладення санкцій за реалізацію товару, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні. У документах, згідно яким передано цей товар на реалізацію, відсутні реєстраційні номери сертифікатів відповідності або свідоцтв про визнання відповідності. В якості штрафних санкцій з підприємця було стягнуто близько 64000 гривень. При винесенні цієї постанови посадові особи Управління у справах захисту прав споживачів у м. Києві не звернули увагу на те, що підприємцем здійснювалась реалізація меблів вітчизняного виробництва, які не підлягають обов'язковій сертифікації в Україні. Вичерпний перелік продукції, що

підлягає обов'язковій сертифікації в Україні, затверджено наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 1 лютого 2005 р. № 28, який зареєстровано в Міністерстві юстиції України 4 травня 2005 р. за № 466/10746. Меблеві вироби, вироблені в Україні, не входять до зазначеного переліку продукції. Тому відстоювання інтересів бізнесу в умовах сучасної законодавчої та політичної нестабільності в Україні залежить від самих бізнесменів, від їхньої активної та впевненої позиції та знання законодавчої бази.

Правові обмеження в державному регулюванні підприємницької діяльності виражаються, в основному, у встановленні різних правових обтяжень суб'єктів підприємництва. Це, зокрема, необхідність легітимації суб'єктів підприємницької діяльності (обов'язок суб'єктів підприємництва здійснити державну реєстрацію відповідно до Закону України „Про державну реєстрацію юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців” від 15.05.2003 р. [5]), ліцензування (обов'язок одержати ліцензію на здійснення видів діяльності, зазначених у Законі України „Про ліцензування певних видів господарської діяльності” від 01.06.2000 р. [6]), дотримання правил про забезпечення безпеки і якості товарів, робіт і послуг (обов'язок одержати відповідний сертифікат відповідно до Закону України „Про підтвердження відповідності” від 11.07.2001 р. [9]) тощо. У законодавстві кількість правових стимулів є набагато меншою порівняно з правовими обмеженнями. Суть стимулюючого впливу виявляється в певному розширенні свободи для суб'єктів підприємницької діяльності, наданні їм нових можливостей. Хоч згідно з чинним законодавством стимулюючий вплив провадиться, зокрема, щодо малого бізнесу, проте втілення його в життя досі є надто низьким. Тому законодавство повинно передбачати дієвий стимулюючий вплив на підприємницьку діяльність, зокрема і на малий бізнес, та збільшення кількості стимулюючих норм. Для оптимізації державного регулювання малого підприємництва необхідно визначити збалансоване співвідношення правових стимулів та обмежень.

Ст. 42 Конституції України забезпечує кожному право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом [1, с.11]. Ця норма має свій розвиток у

Господарському кодексі України, інших законодавчих та нормативно-правових актах, серед яких потрібно назвати Закон України “Про державну підтримку малого підприємництва” від 19.10.2000 р.(втратив чинність 22.03.2012р.), Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 22.03.2012 р.

Малий бізнес відіграє важливу роль в економічній та соціальній сферах життя, сприяє зменшенню безробіття, створюючи нові робочі місця, збільшує бюджетні надходження. Наприклад, в США малі підприємства складають 99,7% всіх приватних підприємств держави і забезпечують при цьому зайнятість більше половини працівників приватного сектору країни. Мале підприємництво є також важливою складовою української економіки. Наприклад, в Києві більше 25% населення працює на малих підприємствах [12].

Для сприяння розвитку малого бізнесу потрібно подолати високий рівень бюрократизму, корупції, фіскального тиску держави, удосконалити систему оподаткування та систему боротьби з недобросовісною конкуренцією. Крім цього, необхідно вирішити проблему кадрового забезпечення малого бізнесу, оскільки малі підприємства, як правило, не мають можливостей для залучення висококваліфікованих, а відповідно й високооплачуваних менеджерів та бухгалтерів.

Таким чином, необхідним є приведення українського законодавства у відповідність з міжнародним. Водночас, приймаючи норми міжнародного права потрібно враховувати специфіку економічної системи нашої держави. При цьому, всі норми мають бути не лише формально закріпленими, а й бути придатними до використання. Наприклад, хоч основні напрями підтримки малого бізнесу є законодавчо закріпленими, але на практиці впровадження їх у життя виявилось складним. Основними причинами цього є не лише недостатність фінансових ресурсів, а й складність реформування економіки в сучасних умовах. Доцільним є законодавче вирівнювання умов діяльності в малому бізнесі з умовами діяльності в інших секторах економіки.

Отже, для нормального функціонування малого підприємництва мають бути

забезпечені такі основні умови:

- стабільна національна грошово-кредитна система та законодавство;
- усунення колізій у законодавстві;
- пільгова система оподаткування;
- дієва система інфраструктурної підтримки малого бізнесу;
- державна фінансова та матеріально-технічна підтримка;
- ефективний захист інтелектуальної власності;
- спрощена процедура регулювання підприємницької діяльності;
- правовий захист малого підприємництва;
- формування в суспільстві привабливого іміджу малого підприємництва.

У зв'язку з цим своєчасною і доцільною була б ініціатива розробки інституційних засад Економічної Конституції України. Власне вона мала б регламентувати економічну діяльність, у тому числі і діяльність у сфері малого бізнесу, що, без сумніву, матиме суттєвий вплив на ліквідацію хаотичності в розвитку малого бізнесу та впорядкування його діяльності. Успішність розробки інституційних засад Економічної Конституції України та її ефективне впровадження у виробничу практику у значній мірі залежить від наявності певних знань у цій сфері. Власне це і обумовлює необхідність визначення ролі у цих процесах науки та освіти.

*Органи державної влади повинні у першу чергу показати
приклад у реалізації державних програм з адаптації
законодавства до Європейських вимог.*

(Остап Бойко)

5. АКЦЕНТИ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ РОБОТИ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ВІДПОВІДНО ВИМОГ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ .

Аспірант кафедри державного управління і менеджменту Національної академії державного управління при Президентові України І. С. Жданова, у своїй статті: «Адаптація законодавства України про державну службу до вимог Європейського союзу: стан, проблеми, перспективи» розглядає стан та проблеми адаптації вітчизняного законодавства про державну службу до вимог Європейського Союзу. Аналізує європейський досвід законодавчого регулювання процесів адаптації у визначеній сфері, вносить пропозиції, спрямовані на розвиток державної служби в аспекті європейського вибору.

Актуальність теми справді зумовлена важливістю реалізації задекларованого стратегічного курсу державної політики України – вступу до ЄС. Ключовим елементом успішної євроінтеграції України є досягнення певного рівня узгодженості українського законодавства з правовими нормами ЄС. Адаптація вітчизняного законодавства про державну службу до вимог ЄС є одним із важливих напрямів цього процесу. В зв'язку з цим, особливої актуальності набуває приведення національного законодавства про державну службу до стандартів ЄС, враховуючи ті принципи, концепції, доктрини і поняття, які складають основу *acquis communautaire*.

Питання адаптації законодавства України про державну службу до законодавства Європейського Союзу має наукову актуальність. Однак, ще залишається багато невирішених проблем та прогалини у розумінні процесу досягнення відповідності вітчизняного законодавства про державну службу вимогам ЄС. Недостатньо дослідженими залишаються питання практики впровадження та застосування європейських принципів в діяльності органів

державної влади.

У Загальнодержавній програмі адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу від 18 березня 2004 року визначено, що адаптація законодавства, це – процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність з *acquis communautaire*. Метою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу вітчизняний законодавець визначає як досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, що висуваються Європейським Союзом (ЄС) до держав, які мають намір вступити до нього.

*Довідково: Acquis communautaire в перекладі з французької означає «надбання Співтовариства», тобто є сукупністю актів законодавства, політичних документів та практики їх застосування, що існують у Європейському Союзі. За визначенням Суду Європейських співтовариств *acquis communautaire* має свою унікальну природу та складається з первинного права – актів, що створили держави-члени та вторинного права – актів, які ухвалили інституції Співтовариства на підставі первинних актів.*

*Відомо, що *acquis communautaire*, крім джерел права Євросоюзу, містить сукупність правових актів незобов'язального характеру, доктринальні поняття, рішення Суду ЄС, рекомендації та домовленості, у тому числі і в рамках Європейської політики сусідства, що виникли за час існування європейських інтеграційних об'єднань і мають беззастережно сприйматися державами – членами та державами – аплікантами на вступ до Євросоюзу.*

І. С. Жданова зазначає, що Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 року не містить окремого розділу, який би торкався питань адаптації законодавства про державну службу. Зазначено лише те, що на першому етапі виконання Програми необхідно створити систему навчання та підвищення кваліфікації державних службовців з питань європейського права, включаючи розроблення та затвердження відповідних навчальних програм. Тобто, Програма регулює процеси адаптації лише щодо визначених у ст. 51 Угоди про партнерство

та співробітництво від 14.06.1994 р. пріоритетних сфер діяльності. Крім того, у Програмі немає переліку заходів з адаптації, що робить її нетиповою для документів такого зразка.

Варто зазначити, що Угода про партнерство та співробітництво не обмежує зближення законодавства окремими галузями права. Це свідчить про те, що в більшості країн, які колись були кандидатами на вступ до ЄС, Національні програми з прийняття асquis, крім визначених у ст. 51 Угоди про партнерство та співробітництво пріоритетних сфер, мають положення з реформування державної служби в аспекті європейського вибору.

Так, в Естонії у 2001 році затверджено Національну програму прийняття асquis, у якій є окремий розділ щодо адаптації державної служби до вимог ЄС. Зокрема, в Програмі зазначено, що реформа державної служби є частиною реформи державного управління в рамках національного плану дій щодо прийняття асquis.

Крім нового Закону про державну службу, згідно з даною Програмою було розроблено документ «Принципи навчання на естонській державній службі». Документ визначав принципи роботи та стандарти звітності системи підготовки кадрів, закріплював принципи організації навчання, порядок підготовки державних службовців як один з головних пріоритетів в цій сфері.

В рамках Програми підготовлено пілотну базу даних державних службовців, кінцевою метою якої було створення реєстру, що акумулює службові характеристики державних службовців та їх переміщення (міграцію). Реєстр створював передумови для більш ефективного планування підготовки кадрів державної служби і давав реальний шанс для моніторингу процесів у рамках державної служби – мобільності, розвитку кар'єри, саморозвитку, і можливості оцінки нинішньої ситуації з метою відповідного реагування.

Національна програма прийняття асquis Республіки Словенія 1999 року значну увагу надає навчанню та підготовці державних службовців. Зокрема, у розділі Система державних службовців і підготовки кадрів у галузі державного управління зазначено, що метою загальної підготовки службовців є передача

знань про ЄС із можливістю їх застосування на практиці. Передбачалось розроблення спеціальних програм для управління персоналом і програм для фахівців, які будуть виконувати функції, пов'язані із застосуванням права ЄС.

Польська програма прийняття *acquis* 1998 року в розділі Доступ до державної служби передбачила, що державне управління відіграє важливу роль у польській підготовці до членства в ЄС. З цією метою польський парламент 5 липня 1996 прийняв закон про державну службу, в якому зазначено, що головною метою державних службовців є забезпечення професійного, надійного, неупередженого та політично нейтрального виконання завдань держави.

У польській Програмі передбачались заходи з підготовки змін до законодавства про державну службу. Найбільш важливими з них на той час були: забезпечення рівного доступу громадян до працевлаштування на державній службі, забезпечення відкритого, публічного і конкурсного набору державних службовців.

Програмою зроблено наголос на необхідності підготовки державних службовців в європейських структурах. Зазначено також, що Положення про державну службу, розроблене під час польського приєднання до ЄС, потребує узгодження з принципом свободи доступу до державної служби для громадян держав – членів Європейського союзу.

Разом з тим, ми не можемо зазначати, що сьогодні не вживаються конкретні заходи з розвитку вітчизняної державної служби в аспекті європейського вибору.

Необхідність адаптації законодавства України про державну службу до законодавства ЄС відображається в різних нормативно-правових документах.

Згідно з п. 3 розділу 2.1. Плану дій «Україна – Європейський Союз», схваленого Кабінетом Міністрів України 12 грудня 2005 року, щодо забезпечення ефективності боротьби з корупцією Україна повинна сприяти прозорості діяльності та підзвітності органів державного управління, зокрема, шляхом реформування інституту державної служби на основі європейських стандартів.

На виконання цього пункту було розроблено та прийнято Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 07.04.2011 року, який діятиме в

Україні до 26.04.2015р. і втратить чинність у зв'язку з набуттям чинності Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014р.

Крім того, Планом визначено такі конкретні «пріоритети діяльності, як:

- зміцнення стабільності та ефективності установ, які забезпечують демократію;

- посилення управлінської спроможності;

- продовження адміністративної реформи».

Також у документі зазначено, що «... імплементація Плану дій значно наблизить українське законодавство, норми та стандарти до законодавства Європейського Союзу». Тобто остаточною метою адаптації є не лише ухвалення ряду вітчизняних нормативно-правових актів, але і їх повна імплементація та виконання.

Перше серйозне намагання створити державну службу європейського зразка було сформульовано в Концепції про адміністративну реформу в Україні, тобто ще у 1998 році.

Протягом наступних років було прийнято ряд законодавчих актів, в яких чітко визначались заходи з подальшого розвитку державної служби України, в тому числі щодо адаптації законодавства про державну службу до європейських вимог. До найбільш показових нормативних актів можна віднести: Програму інтеграції України до Європейського Союзу, затверджену Указом Президента №1072/2000 від 14 вересня 2000 року; Указ Президента України «Про Стратегію реформування системи державної служби в Україні» від 14 квітня 2000 року; Указ Президента України «Про концепцію адаптації інституту державної служби в Україні до стандартів Європейського Союзу» від 5 березня 2004 року; Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Програми розвитку державної служби на 2005 – 2010 роки» від 08 червня 2004 року №746; Указ Президента України «Про Концепцію розвитку законодавства про державну службу в Україні» від 20 лютого 2006 року.

За висновком Комісії «Блакитна стрічка», що функціонує в Україні як незалежний орган за фінансової та адміністративної підтримки ПРООН, у 2004

році було здійснено дійсно необхідні заяви та прийнято стратегічно важливі документи у сфері державної служби. Однак, ані Стратегія реформування державної служби, ані Концепція адаптації державної служби до стандартів ЄС не призвели до значних змін. Прийняття цих документів майже не вплинуло на якість функціонування Уряду, тому що не було проведено чіткий розподіл функцій політиків та державних службовців.

01.01.2016 р. вступить у дію Закон України «Про державну службу» від 17.11.2011р., яким закладено застосування компетентнісного підходу до усіх процесів управління людськими ресурсами на державній службі. Такий підхід, який покладено в основу кадрової політики Великої Британії, Австрії, Канади, Нідерландів, Німеччини, США, Австралії, передбачає врахування знань, умінь, навичок, а також особистісних якостей службовця, що дають змогу реалізувати професійний потенціал на практиці.

Державна цільова програма розвитку державної служби спрямована на удосконалення системи управління людськими ресурсами на державній службі шляхом:

1) впровадження нового механізму, стандартів та процедур щодо управління людськими ресурсами на державній службі: впровадження профілів професійної компетентності посад державної служби та механізму їх використання під час проведення конкурсу на зайняття вакантних посад державної служби, оцінювання результатів службової діяльності та просування по службі державних службовців; забезпечення зв'язку між результатами оцінювання службової діяльності державних службовців та подальшим проходженням державної служби; оновлення змісту діяльності служб персоналу державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим та їх апаратів, посилення їх стратегічної ролі;

2) посилення інституціональної спроможності у системі державної служби: наукового забезпечення розвитку системи державної служби, визначення методів і механізму модернізації державної служби відповідно до стандартів і процедур роботи Європейського Союзу; посилення інституціональної спроможності служб персоналу державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим та їх

апаратів; надання правової, консультаційної, методичної, організаційної та іншої допомоги державним органам, органам влади Автономної Республіки Крим та їх апаратам з питань модернізації державної служби та нових засад управління людськими ресурсами з урахуванням міжнародного досвіду.

13 травня 2013 р. Постановою Кабінету Міністрів України від № 350 було затверджено Державну цільову програму розвитку державної служби на період до 2016 року, основною метою якої було удосконалення організаційних засад державної служби з урахуванням компетентнісного підходу та формування висококваліфікованого кадрового складу державної служби, проте, з урахуванням подій, що відбуваються в Україні з листопада 2013 р., важким економічним станом, необхідністю оптимізації державних цільових програм і національних проектів та економії бюджетних коштів Кабінетом Міністрів України 5 березня 2014 р. було прийнято Постанову № 71 «Деякі питання оптимізації державних цільових програм і національних проектів, економії бюджетних коштів та визнання такими, що втратили чинність, деяких актів Кабінету Міністрів України», у відповідності до якої було достроково припинено виконання Державної цільової програми розвитку державної служби на період до 2016 року.

[Державна цільова програма розвитку державної служби на період до 2016 року <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/350-2013-%D0%BF>].

[Постанова КМУ № 71 «Деякі питання оптимізації державних цільових програм і національних проектів, економії бюджетних коштів та визнання такими, що втратили чинність, деяких актів Кабінету Міністрів України» <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/71-2014-%D0%BF>].

Важливо зазначити, що ключовим аспектом у процесі адаптації законодавства України до вимог ЄС є врахування у національному законодавстві принципів, які є частиною *acquis communautaire* та одним із головних критеріїв вступу до ЄС.

Згідно з Повідомленням Комісії до Ради та Європейського Парламенту «Ширша Європа – сусідство: Нові рамки стосунків з нашими східними та південними сусідами» Україна належить до третьої категорії держав, які

здійснюють адаптацію свого законодавства до *acquis communautaire* в статусі держави – сусіда [7, с.10]. Така адаптація законодавства є більш гнучкою, але в той же час більш глибокою, порівняно з адаптацією в процесі приєднання до ЄС. Це означає, що Україна в рамках своїх євроінтеграційних прагнень повинна не тільки привести пріоритетні сфери законодавства до відповідних вимог, але й впровадити спільні для всіх держав-членів ЄС принципи.

Незважаючи на те, що кожна держава ЄС мала і має необмежену свободу щодо шляхів і заходів для досягнення результатів, передбачених договорами та вторинним законодавством ЄС, із часом серед держав-членів ЄС почали формуватися щодо цього спільні підходи та принципи. Це явище можна спостерігати і в адміністративному праві.

Принципи адміністративного права та стандарти державної служби є взаємопов'язаними. Загальні адміністративні принципи лежать в основі функціонування державних служб та органів державного управління країн Європи і їх дотримання є обов'язковим. Відомо, що країни-кандидати оцінюються, крім іншого, за тим, якою мірою ці принципи відображені в структурі їхніх органів державного управління, та як гарантоване дотримання цих принципів у діяльності державних службовців.

Отже, принципи адміністративного права впливають на прийняття рішень державними службовцями і поведінки державної служби в цілому. Ці принципи є віхами, на які орієнтуються системи державної служби і державного управління як у державах-членах, так й інституту ЄС.

ОЕСР у своїх Рекомендаціях з реформування державної служби назвала такі основні групи принципів, які мають лежати в основі її функціонування: верховенство закону; відкритість і прозорість; підзвітність; ефективність і результативність.

Визнаний фахівець з адміністративного права Ф. Кордона, акцентуючи увагу на цих чотирьох категоріях принципів, що сьогодні лежать в основу Європейського адміністративного простору та розглядаються в рамках законодавства Співтовариства, надав їм таку характеристику:

1. Верховенство закону, тобто правова визначеність і передбачуваність адміністративних дій і рішень. Тут мова йде про дотримання законності під час ухвалення державних рішень, а також дотримання законних прав громадян.

2. Відкритість та прозорість, що спрямовані на забезпечення контролю за адміністративними процесами і результатами та їх відповідності встановленим правилам. В рамках цієї категорії розглядається принцип недопущення дискретності та секретності в діяльності органів публічної влади; принцип транспарентних відносин між вищими посадовими особами і громадськістю; принцип підлеглості публічних адміністрацій зовнішньому контролю; принцип обов'язкового обґрунтування та наведення підстав прийнятого рішення особою, чії права або законні інтереси зачіпаються у зв'язку із його прийняттям тощо.

3. Підзвітність органів державного управління перед іншими гілками влади, спрямована на забезпечення дотримання законності; застосування систематичного методу спілкування держави в особі її органів з громадськістю через представлення результатів діяльності.

4. Ефективність досягається за рахунок забезпечення ефективного врядування на практиці, підвищення ефективності виконання завдань, застосування ефективної системи управління ризиками, використання достовірної інформації, консультацій і порад.

Аналізуючи європейський підходів до визначення та розкриття змісту цих принципів зазначимо, що принцип верховенства закону є одним із фундаментальних та багатосторонніх. Він полягає у тому, що органи влади мають виконувати свої функції та зобов'язання у суворій відповідності до законодавства і включає у себе по суті принцип пропорційності, процедурної справедливості та своєчасності.

Принцип пропорційності означає, що адміністративні дії мають бути вимогливими пропорційно до визначеної законодавством мети, тобто не вимагати від громадян більше, ніж необхідно для її досягнення. Застосування певного законодавства у випадках, коли вищезазначені дії можуть призвести до непередбачених законом наслідків, є незаконним.

Процедурна справедливість гарантує точне й неупереджене застосування закону, дотримання чітко встановленої адміністративної процедури, детальне ознайомлення із фактами, недопущення шкоди правам та інтересам громадян.

Принцип своєчасності дій підтримує надійність та передбачуваність управлінських рішень і означає, що досягнення цілей і завдань має здійснюватись оперативно у передбачені законом терміни.

Принцип прозорості є необхідною умовою забезпечення верховенства права, забезпечують участь громадян в управлінні публічними справами, а також підконтрольність діяльності державних службовців суспільству.

Особливість принципу підзвітності проявляється у тому, що він виступає також інструментом, який гарантує дотримання в державному управлінні принципів ефективності, результативності, надійності, передбачуваності; допомагає упевнитись у дотриманні принципів відкритості і прозорості, неупередженості. Це досягається за допомогою комплексу формалізованих процедур.

Суть принципу ефективності полягає у досягненні високого рівня співвідношення між задіяними ресурсами та отриманими результатами. Результативність означає забезпечення досягнення поставленої мети та цілей.

Успішне застосування принципу ефективності вказуватиме на отримання цільових ефектів в процесі досягнення поставленої мети, які можуть мати форму економії часу, підвищення якості та зручності державних послуг.

Кожну адміністративну систему можна оцінити, перевіривши у який спосіб та наскільки реально запроваджуються вищезазначені принципи як у правовому устрої держави, так і в щоденній діяльності органів державної влади та державних службовців. Залежно від цього, можна судити про ступінь узгодженості її адміністративних систем.

Виходячи з принципів Європейського адміністративного простору, нормативно-правових засад реформування системи державної служби в Україні та сучасного стану інституту державної служби, його розвиток повинен здійснюватись у напрямі формування нового законодавства про державну службу.

У першу чергу це стосується Закону України «Про державну службу», який згідно рекомендацій SIGMA повинен містити положення про захист державної служби від політичного втручання, вдосконалення якості та діяльності персоналу, збалансовувати обов'язки та відповідальність (підзвітність) у межах органу управління з правами, що забезпечують професійну доброчесність.

Країни ЄС по-різному імплементують зазначені принципи ЄАП у своїх законодавствах про державну службу. Аналіз європейської практики свідчить про зосередження на обмеженій кількості найбільш важливих принципів. Наприклад, Закон Польщі «Про державну службу» від 18 грудня 1998 року ґрунтується на чотирьох принципах: професіоналізм, надійність, позапартійність та політична нейтральність.

Закон України «Про державну службу» 1993 року визначає, що державна служба ґрунтується на принципах служіння народу України; демократизму і законності; гуманізму і соціальної справедливості; пріоритету прав людини і громадянина; професіоналізму; компетентності, ініціативності, чесності, відданості справі; персональної відповідальності за виконання службових обов'язків і дисципліни; дотримання прав та законних інтересів органів місцевого і регіонального самоврядування; дотримання прав підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян.

У статті 3 Закону України «Про державну службу» від 17.11.2011р. перелічені 9 принципів державної служби, а саме: верховенство права; патріотизм та служіння Українському народу; законність; рівний доступ до державної служби; професіоналізм; доброчесність; політична неупередженість; прозорість діяльності; персональна відповідальність державного службовця.

Аналізуючи цей Закон, доходимо висновку, що документ наводить перелік досить ґрунтовних для функціонування державної служби принципи. Проте, важливим є визначення кожного з наведених принципів з метою недопущення суб'єктивного трактування.

Включення терміна «патріотизм та служіння Українському народу» до

переліку принципів державної служби, на нашу думку, безумовно вказує на перевагу інтересів суспільства над особистими інтересами особи.

Виходячи з європейської практики, Закон доцільно доповнити принципом ефективності та дати його визначення.

З огляду на зазначене, можна дійти висновку, що останніми роками Україна зробила певні кроки у наближенні законодавства України про державну службу до законодавства Європейського Союзу. Свідченням цього є розробка і прийняття низки нормативно-правових актів у цій сфері.

Проте, наявність значної кількості нормативно-правових актів жодною мірою не означає, що адаптація сучасного законодавства України про державну службу до вимог ЄС є завершеною.

*Публіцистичний відступ: Цей процес ускладнює той факт, що Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» регулює процеси адаптації лише щодо визначених у ст. 51 Угоди про партнерство та співробітництво пріоритетних сфер діяльності, ігноруючи положення з приведення державної служби до вимог ЄС. Хоча УПС і не обмежує зближення законодавства окремими галузями права. Про це говорить досвід країн ЄС, Національні програми з прийняття *acquis* яких, крім визначених у ст. 51 Угоди про партнерство та співробітництво пріоритетних сфер, мають окремі розділи з реформування державної служби в аспекті європейського вибору.*

Тим часом аналіз європейської практики свідчить: щоб додати надійності національним системам державного управління, державна служба зобов'язана дотримуватись принципів адміністративного права, що лежать в основі Європейського адміністративного простору.

Тому розвиток і вдосконалення інституту державної служби тісно пов'язаний із запровадженням низки фундаментальних принципів організації та діяльності державної служби, серед яких принципи верховенства закону; відкритості і прозорості; підзвітності; ефективності і результативності.

Усі ці принципи мають поступово впроваджуватись та увійти в щоденну

практику державних органів через чинне вітчизняне законодавство про державну службу. Проекти нормативних актів повинні враховувати принципи, закладених в основу *acquis communautaire*.

Крім того, остаточною метою адаптації є не лише ухвалення ряду вітчизняних нормативно-правових актів, але і їх повне виконання.

Однією з ключових проблем сучасної державної служби в Україні є відсутність механізмів забезпечення тих принципів, які покладені в основу правового забезпечення діяльності цього інституту. Тож у подальших наукових дослідженнях потрібно приділити увагу механізмам контролю за дотриманням принципів функціонування державної служби.

*Рівень законності і виконавчості засвідчує
не лише про рівень справедливості у суспільстві,
а в першу чергу про рівень освіченості,
та гуманізму, які у свою чергу
працюють на удосконалення
законодавства
(Остан Бойко)*

6. РОЛЬ ОСВІТИ І НАУКИ У ВИРІШЕННІ АДАПТИВНО - ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА У ЄВРОПЕЙСЬКИХ КОНТЕКСТАХ

Розв'язання проблем розвитку освіти та науки на сучасному етапі становлення України може прискорити адаптивно-трансформаційні законодавчо-правові процеси у всіх сферах суспільного життя. Завдання полягає у розширенні взаємозв'язків та взаємовідносин розвитку освіти і науки, економіки та безпосередньо виробництва, а також посилення тенденції цього процесу у законодавчій сфері.

В умовах тоталітарного режиму та планової економіки освіта та наукові розробки були спрямовані на вирішення актуальних проблем розвитку народногосподарського комплексу союзного масштабу. З цих міркувань на реалізацію планів передбачалося конкретні заходи, відповідальні за їх виконання, фінансування, штати і т.д. Відповідно до народногосподарських потреб визначались і напрями розвитку освіти, науки, а відтак, і кадрової політики держави.

У спадщину від СРСР незалежній Україні дісталася достатньо розвинена і розгалужена система вищих освітніх закладів з кваліфікованим персоналом, певною матеріально-технічною базою та орієнтацію на обслуговування централізованої планової економіки. Вона представляла з себе середню за якістю систему суто державної вищої освіти у складі 12 університетів (з них два аграрних), трьох академій, трьох консерваторій і 138 спеціалізованих інститутів. Умовним ступенем перед вступом до ВУЗу служили технікуми. Серед них існувало кілька навчальних закладів, які формально належали кооперативним та громадським організаціям (Укоопспілка, профспілки, Комуністична партія та її

молодіжна організація), які фактично були повністю одержавлені. Практично 2/3 випускників цієї системи отримували дипломи з інженерно–технічних чи технологічних спеціальностей, а кількість економістів, менеджерів та юристів була багаторазово меншою, ніж у демократичних країнах з аналогічними показниками розвитку господарства [1].

До початку На початок 90-их років в Україні сформувалась повноцінна, так звана, Радянська система початкових та середніх загальноосвітніх шкіл.

З проголошенням незалежності України число вищих навчальних закладів зросло у декілька разів і на даний час становить близько 850, в тому числі – 250 вузів III і IV рівнів акредитації [2]. Проте, слід зазначити, що в останній період намітилась тенденція до скорочення чисельності середніх загальноосвітніх шкіл. Так, наприклад, з початку 1990-х до 2002/2003 н.р. в Україні діяло близько 22 тис. загальноосвітніх навчальних закладів, тоді як у 2009/2010 н.р. їх число скоротилось до 20,6 тис. ЗОШ, у яких навчалось 4 млн. 495 тис. учнів [3].

Водночас, невпинно зростає число науковців – щорічно на 5-7 тис. кандидатів наук та більш ніж на пів тисячі докторів наук. Відповідно зростає число наукових праць і розробок в розмаїтих галузях науки. Проте їх ефективність, в силу зрозумілих обставин, залишається невисокою.

Зазначені процеси обумовлюють своєчасність та актуальність розгляду проблематики розвитку галузей науки та освіти.

Необхідно зауважити, що дослідженню даної проблематики присвячено чимало наукових праць таких науковців та практиків як В. Андрущенко, Є. Бистрицький, А. Бондаренко, О. Веретенникова, В. Войтов, В. Гельман, Г. Касьянов, О. Кійко, О. Локшина, А. Ніценко, О. Овчарук, Т. Фінніков, Н. Яркова. Та всупереч логіці перелік наукових праць, що досліджують проблеми розвитку науки та освіти не зменшується, а навпаки – зростає. При цьому, слід зазначити, що процеси розвитку освіти та науки в Україні не трактуються інакше як у контексті маргіналізації.

Довідково: Маргіналізація – соціологічне явище, поняття, яке означає обмеженість положення людини між будь-якими соціальними групами. Це

поняття з'явилося в американській соціології в 1920-і роки для пояснення складнощів у процесах адаптації іммігрантів до нових соціальних умов. Більш точно маргіналізацію описують, як процес руйнування громадянського суспільства, що виявляється у розпаді соціальних груп, розриві традиційних зв'язків між людьми, а також втратою індивідами об'єктивної приналежності до тієї чи іншої соціальної спільноти, перекрученням естетичних, етичних, правових, фізіологічних та інших загальнолюдських норм і цінностей, перетворенням людей в духовних і соціальних люмпенів, повністю залежних від непередбачуваних і безконтрольних дій влади, демагогів і авантюристів.

Відомий учений М.Десягін визначив найбільш серйозні небезпеки для розвитку суспільства, зокрема, ріст нестабільності – як фінансової, так і політичної; поширення бідності застійного характеру та руйнування соціальної тканини, маргіналізація відокремлених спільнот, екстремізм і необоротна деградація навколишнього середовища; виникнення технічного непереборного розриву між розвинутими країнами і іншим світом [4].

У зв'язку з цим необхідно виділити наступні глобальні небезпеки світової економіки [5]:

- світова економіка і політика визначаються діями керівництва США і найбільшими транснаціональними корпораціями даної країни. Такий «імперський провінціалізм» базується на прийнятті рішень виходячи лише з американських реалій, що створює стратегічний ризик для США і людської цивілізації;

- вибір монополіями світового і практично неконтрольованого характеру. Для руйнування таких глобальних монополій практично немає жодних підстав, особливо якщо вони спираються на метатехнології, які практично виключають можливість конкуренції з їх розробниками;

- міграції фахівців у галузі «нової» економіки та руйнування глобальних монополій здатні під дією ефекту масштабу достатньо довго зменшувати свою ефективність, що призведе до збільшення кількості та значення допустимих помилок;

- розвиток інформаційних технологій і підвищення значення «економіки,

заснованої на знаннях» гіпертрофовано підсилили роль «персонального ризику», випадкова смерть інтелектуального лідера глобальної монополії здатна нанести сильніший удар не тільки по котируваннях його корпорації, але і по світовому ринку;

- поширення технологій, пов'язаних з формуванням свідомості, і кардинальне перевищення їх ефективності над звичайними технологіями створюють спокусу вирішувати проблеми «промиванням мізків», що робить неадекватними не тільки управлінські структури, а й усе людство в цілому.

У зв'язку з цим, об'єктивно виникає декілька запитань, що стосуються розвитку освіти та науки, і відповідно до існуючих обставин формулюються відповіді на них.

Наприклад, чому при великому числі науковців, високих показниках наукової діяльності, високих творчих результатах є неефективною регіональна, галузева та національна економіка? Чому немає поступу у розвитку національної культури і мистецтва? Чому? Відповідь очевидна. Тому, що освіта, наука, культура, мистецтво є обличчям нації і мабуть хтось не дуже зацікавлений, а може навпаки – дуже зацікавлений у тому, щоб це обличчя не було гуманним та високоінтелектуальним, а навпаки – потворним та агресивним.

Чому нині наше високоосвічене суспільство не хоче щоб вищу освіту отримали всі члени суспільства? Освіту за потребами, тобто відповідно до плану, давала лише тоталітарна система. Демократична держава повинна бути зацікавлена у формуванні високоінтелектуальних, гуманних людей. Чому? Тому, що тільки деспот та експлуататор, загарбник чи чужинець, з метою досягнення своєї амбіційної мети не формує, не створює гуманістичне середовище для свого народу, а потребує лише людей із спеціальностями, що забезпечуватимуть реалізацію своїх меркантильних інтересів.

У цій царині досягнуто не мало.

Ми нині розчулюємося до сліз коли спостерігаємо чийсь добродійний, жертвний поступок. Чому? Тому, що це стало настільки рідкісним явищем, що від цього в доброї людини виникають хвилювання. Людина як свідомо істота

покликана творити добро, але не творить його, тому що держава в навчальних закладах (від початкової школи до ВУЗу) не створює сприятливого ґрунту для розвитку добра як свідомісної категорії у контексті «з собою нічого не візьмеш, а після себе залишаєш добру пам'ять і добрі справи».

Справді, якщо розглядати проблеми розвитку освіти і науки України в умовах трансформаційної економіки нами пропонується виокремити ряд моментів.

У зв'язку зі скороченням народжуваності та «передачею» на виховання малюків із села до «міста» скоротилося (до речі ця тенденція розвивається) не лише число сільських школярів, але і загальноосвітніх шкіл. МОНмолодьспорту України в цьому відношенні веде цілеспрямовану політику економії бюджетних коштів і це не потребує будь-яких коментарів. Тому, на нашу думку, для початку слід згадати про особливості та тенденції розвитку середньої освіти в країні, які пов'язані з реформами, що тривають в контексті входження у Європейську спільноту. Як відомо, останнім часом середня школа зазнає трансформаційних змін – перехід на тестову систему оцінки знань учнів, заміна випускних екзаменів зовнішнім незалежним оцінюванням, перехід, а згодом відміна 12-річного терміну навчання. При цьому варто сказати, що багаж знань, які учні отримують у середній школі можна вважати більш ніж достатнім для формування ерудованої та освіченої особистості, проте за умови, що більшість учнів наділена високим рівнем нахилу до навчання. Рівень складності навчальної програми середньої школи України розрахований для середньостатистичного учня. Однак як показує практика серед усієї сукупності дітей шкільного віку, учнів які наділені чудовою пам'яттю та високими здібностями до вивчення усіх предметів (дітей-вундеркіндів) у суспільстві є приблизно 7-9%. Учні, здібності яких оцінюються середньостатистичним рівнем (дітей, які добре орієнтуються у питаннях з багатьох предметів, однак цікавість проявляють до поглибленого вивчення лише деяких з них) – 20%. Виходить, що приблизно для 70% учнів шкільна програма є заскладною. Але основна проблема не в цьому. Слід пам'ятати, що немає бездарних дітей, тому завдання педагога – розкрити приховані здібності та

таланти. Яка ж практика? На жаль, часто трапляється, що діти, які не володіють високими здібностями до навчання, зазнають упередженого ставлення з боку вчителів, що породжує у них знеохочення до вивчення навіть того предмету, який у них викликає зацікавлення і веде до замкнутості та гальмування освітнього розвитку особистості. Який ж вихід? Не слід робити надто великого акценту на Оцінки – як мету навчального процесу, слід більше уваги приділяти формуванню та розвитку особистості, розкриттю тих здібностей, які закладено в кожную дитину. Абсолютно нормально, коли не усі, і навіть не половина класу учнів є відмінниками навчання. Діти, яким важко дається навчання, можуть себе значно краще проявити аніж відмінники у творчості, мистецтві, соціальній роботі. Завдання школи – розкрити дитину як особистість, а не робити культ Оцінки. Без сумніву, оцінювання знань є потрібним, оскільки для деяких учнів воно є додатковим стимулом до навчання, проте не потрібно акцентувати увагу тільки на оцінках.

Іншою проблемою сьогодення середньої школи, є те, що через значний рівень складності навчальної програми та перенавантаження учня, батьки змушені, після повернення з роботи, виконувати домашні завдання разом зі своїми дітьми. Дитина швидко звикає, до цього, мотивуючи, це тим, що вона сама не впорається з завданнями, виконає їх неправильно і матиме низьку Оцінку. Дітей слід заохочувати до самостійного пошуку розв'язку задач як цікавого пошукового, творчого процесу. Завдання батьків – не вчити своїх дітей шкільної програми (це повинні робити вчителі-професіонали), а виховувати їх як людей-особистостей, надаючи їм знання та мудрість з багатьох інших аспектів позашкільного життя, привчати до самостійного виконання своїх обов'язків та усвідомлення відповідальності за свої помилки чи бездіяльність. Проте мотивування вчителів до якісної праці є не надто високим, оскільки низькою є заробітна плата та соціальна захищеність вчителів, що також веде до зниження їх кваліфікації.

Крім цього, існує проблема забезпечення літературою незадовільним є стан матеріально-технічної бази середніх навчальних закладів. Наприклад, часто

можна спостерігати, що підручники із певних дисциплін у школах відсутні або є застарілими, через що не відповідають змісту та методам сучасного викладання. Проте є й інша сторона медалі: з певних предметів літератури може бути більш, ніж достатньо, проте їх якість може бути низькою. Так, трапляються випадки, коли знайти чітку відповідь на потрібне питання в багатьох підручниках важко, або й взагалі неможливо.

Проблема середньої школи трансформується у проблеми вищої освіти, а тепер і науки. Як уже зазначалось, ще у середній школі сформовано культ Оцінки, важливо не те що ти знаєш, а яку оцінку отримав. Дану проблему загострює і сучасне суспільство: щоб офіційно працевлаштуватись однією із частих вимог з боку працедавців є наявність у потенційного працівника документа про вищу освіту. Іноді дана вимога є необґрунтованою, скажімо людині, яка бажає працювати лише у касі комерційного банку, не розраховуючи на можливості кар'єрного росту, достатньо середньої спеціальної освіти. Однак слід мати диплом про вищу освіту. Необхідно об'єктивно оцінювати свої можливості та приймати раціональні рішення відповідно до них. Натомість в країні склалась ситуація, за якої вищу освіту ідуть здобувати практично усі: і відмінники, і неуспішні у навчанні. Які мотиви? Очевидно, що відмінники навчання у майбутньому планують стати висококласними професіоналами у своїй галузі. Менш чи недостатньо успішні у навчанні поступають у вищі навчальні заклади з кількох причин, зокрема, через існування вимоги у працедавців наявності документа про вищу освіту, що в свою чергу породило тенденцію до здобуття вищої освіти практично усіма, свого роду таку «дань моді» – а чим я гірший, що залишатимусь без згаданого документа? Останнє досить часто підтримується і батьками, які завжди звикли «допомагати» своїм дітям. Додатковим підтвердженням даної тези як для студентів, так і для батьків часто слугує поширений у суспільстві стереотип «людина без вищої освіти володіє низьким рівнем культури». Проте це є хибною думкою, оскільки загальний рівень освіченості та культурності не визначається наявністю чи відсутністю диплому. Крім цього, існує думка, що наявність вищої освіти є запорукою успішного працевлаштування. Але маючи

навіть дві освіти можна залишитися без роботи. Все залежить від особистих якостей людини: працьовитості, цілеспрямованості та знань, а не від наявності диплома та хороших оцінок у Додатку до диплома.

Відтак не вельми успішні студенти не турбуються про процес навчання в університетах, адже батьки і тут допоможуть, головне, щоб був диплом. А що потім? Скільки випадків, коли молоді люди не працюють за фахом? І досить часто тому, що фах обрано неправильно (обрано було той, куди легше було поступити), або ж тому, що людина знайшла себе у роботі, яка зовсім і не вимагає знань вищої школи.

Довідково: Акти управління можуть бути основою для прийняття інших, кадрових актів. Наприклад, рішення комісії по розподілу молодих фахівців і направлення їх на роботу безпосередньо пов'язано з виданням наказу про призначення на посаду, що в свою чергу веде до виникнення як службових, адміністративних, так і трудових правових відносин. Факт реєстрації шлюбу як адміністративно-правовий акт тягне за собою появу сімейних і цивільно-правових відносин. Тому акти державного управління зумовлюють виникнення не тільки адміністративно-правових, а й трудових, сімейних, цивільно-правових відносин тощо. Акти державного управління можуть виступати як умова дійсності цивільно-правових, земельних, трудових та інших актів. Так, рішення районної державної адміністрації про відвід земельної ділянки породжує цивільно-правові відносини. Інший приклад: дозвіл органів внутрішніх справ на придбання мисливської зброї є умовою дійсності договору між громадянином і організацією торгівлі зброєю та боєприпасами на придбання цієї зброї. Акти державного управління можуть слугувати законними доказами для судів загальної юрисдикції, бути підставою для порушення справ про адміністративні правопорушення, наприклад, протокол про порушення правил дозвільної системи або громадського порядку. Акти управління можуть бути юридичною підставою для придбання громадянином суб'єктивного права або звільнення його від конкретного обов'язку. Так, від сплати за користування землею звільняються пенсіонери та інваліди першої і другої груп.

Ще однією проблемою є вибір фаху, виходячи лише із його престижності. Часто абітурієнти не усвідомлюють, що фах, який є неprestижним сьогодні, може стати престижним завтра. Внаслідок цього виникає дефіцит фахівців з технічних галузей, оскільки знижується інтерес до оволодіння технічними знаннями та отримання інженерської професії, і навпаки – виникає надлишок фахівців у гуманітарних галузях (наприклад, в галузях юриспруденції, міжнародних відносин). Тому вибір фаху повинен відбуватися за покликанням та здібностями. Необхідно, щоб абітурієнти свідомо і обґрунтовано підходили до власного вибору, усвідомлювали відповідальність за взяті на себе обов'язки студента і не допускали думки про залучення до свого процесу навчання «родичів-благодійників» задля результату. Слід, щоб у школі культивували бажання займатися власними вподобаннями, розвивати власні здібності. Найважливішим є те, щоб усіх дітей виховувати на засадах гуманізму, релігійності, націоналізму, етики, добра, служіння собі, родині, державі. Людина може бути високо інтелігентною, не маючи вищої освіти. Водночас, на рівні державних органів влади необхідно популяризувати ті сфери діяльності, у яких є необов'язковою вища освіта, створювати програми працевлаштування молоді, в тому числі і дітей-сиріт чи дітей із неблагополучних сімей у тих сферах діяльності, які є потенційно привабливими для розбудови нашої молоді, і водночас древньої держави. При цьому слід посилити застосування уже вище названих засад у навчальних процесах середніх спеціалізованих навчальних закладів з метою формування освіченого, високодуховного та інтелігентного суспільства. Від сучасних тенденцій масового здобуття вищої освіти у кінцевому підсумку страждає й сама освіта та наука. Сьогодні у науці виникло питання не якості, а кількості. Можна спостерігати таку закономірність: масове зростання золотих медалей у школах, згодом червоних дипломів у вищих навчальних закладах, а тепер – дипломів кандидатів та докторів наук. Це результати так званого «покровительства» своїх дітей. Наукова діяльність, порівняно з іншими напрямками діяльності є більш привабливою, тому все більше охочих у ній закріпитися. Однак, від цього страждає сама наука, зокрема ті науковці, які звикли працювати самостійно,

знижується якість виконання наукових праць. Згодом це призводить до низької цитованості, нескінченної кількості наукових ступенів, марно витрачених державних коштів та зниження якості освіти. А від якості вищої освіти залежить майбутнє країни, оскільки система вищої освіти формує найважливіше багатство держави — людські ресурси. Тому справедливо стверджувати, що підвищення якості вищої освіти повинно стати стратегічним національним пріоритетом України. Проте серед усього розмаїття наукових праць все є ж такі, що містять зерно раціоналізаторських, цікавих та необхідних ідей та пропозицій щодо розвитку нашої держави. Тому задля зміни існуючих тенденцій розвитку вітчизняної науки, а також задля виходу національної економіки на висхідний шлях розвитку необхідно з допомогою державних програм розвитку освіти, науки суспільства відкоригувати потоки учнів-абітурієнтів відповідно до їх вподобань та можливостей, посилити контроль за якістю наукових робіт та забезпечити реалізацію та винагороду за цінні пропозиції у вдосконаленні розвитку науки, освіти, техніки, економіки, медицини країни тощо. Власне не достатня координація державними органами влади в освітній та науковій сфері породила сплеск росту числа науковців у різних галузях науки та суспільного життя, появу маси раціоналізаторських пропозицій, творчих ідей та наукових розробок в різних напрямках технічної та гуманітарної науки та їх «невостребованість». Багато наукових робіт носять інноваційний характер. Виробляються основи впровадження інноваційної політики.

Парадоксально, що згадані ідеї і пропозиції через відсутність їх обліку з боку держави, аналізу, контролю і зацікавленості залишаються без підтримки на впровадження, так і лежатимуть незатребуваними невідомо до якого часу.

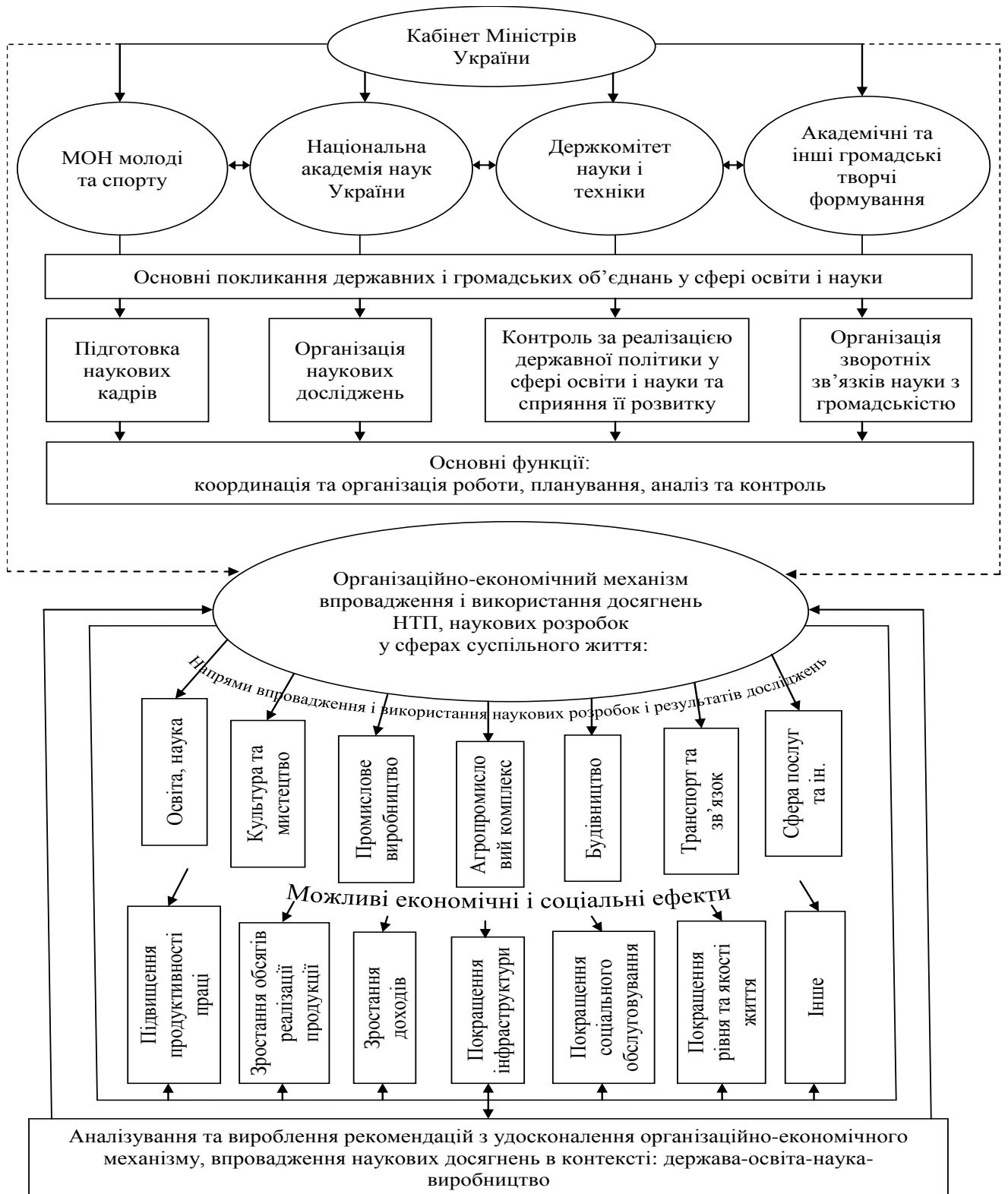

Рис. Організаційно-економічний механізм функціонування інноваційного ланцюга: держава-освіта-наука-виробництво.

Рис. Шляхи і засоби передачі студентам знань, що практикуються кафедрою менеджменту підприємницької діяльності

Таким чином попереднє вивчення ситуації в сфері освіти та науки показало, що впровадження Болонської системи («Болонського процесу») оцінки знань, які були вмонтовані в пострадянський навчальний комплекс зіграло, в більшій мірі, руйнівну аніж мобілізуючу роль в отриманні знань. Творча інтелігенція працює не на науку, практику та суспільство, а на досягнення статусу, в якому легше вижити в умовах перманентної кризи, нестабільності.

Керівництво держави, що відповідає за згадану ділянку роботи, незацікавлене, а може черстве і байдуже до процесів соціально-економічного розвитку держави, його соціогуманітарних моментів.

Зруйновані зворотній зв'язок, відсутність контакту в інноваційному ланцюзі держава-освіта-наука-виробництво, не передбачають умов для висхідного розвитку перспектив національної економіки.

Як показує дослідження, курс направлений на скорочення ВУЗівської науки є дещо поспішним і потребує глибшого вивчення. Тим часом, доцільними на даному етапі є засоби морального і матеріального зацікавлення посилення ролі університетських науково-навчальних структурних підрозділів у розробці науково та практично обґрунтованих пропозицій щодо розвитку різних сфер національної економіки.

Як відомо, менталітетною ознакою українців є тяга до науки і знань. Українці у всі періоди історії відзначались значними і визначними здобутками у галузі науки, техніки, культури, у економічній та гуманітарній сферах. Усьому світу відомі такі науковці, вихідці з України як: І. Тесля і С. Подолинський, І. Сікорський і С. Корольов, інші. Наприклад, лише з Тернопільщини, відомі міжнародній спільноті прізвища Івана Пулюя, Володимира Гнатюка, Івана Горбачевського, Олександра Смакули, які внесли значний вклад у світову наукову скарбницю. Їхніми іменами нині названі ВУЗи Тернопільщини.

У посттоталітарний період феномен «тяги до знань» пояснювався тим, що з вищою освітою людина могла отримувати «легший кусок хліба».

Проте, на даний час ця теза спростовується соціальними змінами у суспільній системі, які не зобов'язують здобувати освіту, з метою отримання «легшого хліба». Водночас, сьогодення продовжує характеризуватися ростом числа вступників у державні та приватні вищі навчальні заклади, що обумовило зростання числа ВУЗів. Практично майже усі технікуми та певна частина професійно-технічних училищ, «підтягнувши» матеріально-технічну та методичну бази, трансформувались у коледжі. Ряд інститутів стали академіями, державними та національними університетами.

Як показало опитування та соціологічне вивчення цієї проблематики Академією соціального управління, поряд з різними соціальними проблемами та проблемами працевлаштування, проявляються об'єктивні тенденційні бажання молоді отримати вищу освіту.

Виходячи з вище викладеного, а також враховуючи досвід Японії, попри всі тимчасові економічні негаразди, вважаємо за своєчасне підняти клопотання перед МОН України, іншими законодавчими та державними інстанціями про вдосконалення в Україні вищої освіти. Першим кроком повинно послужити надання дозволу університетам, як розширення самоврядних функцій, самостійно визначати обсяги прийому студентів відповідно до кадрових можливостей, матеріальної та навчально-методичної бази закладу.

У цивілізованій демократичній соціальній Українській державі повинен панувати девіз лозунг: „Наука – форма свідомості, форма розвитку особистості та національного інтелекту, а не засіб виживання і збагачення, не кузня кадрів відповідно до господарських потреб”.

Вважаємо що така ініціатива підніме статус не лише, вузівської науки загалом, але й дозволить визначити та посилити її роль у розвитку нашого молодого суспільства.

Необхідно сказати, що ученими Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя внесено ряд пропозицій, зокрема: запропоновано впровадження повного регіонального господарського

розрахунку, який може розв'язати руки для прояву творчої ініціативи регіональним бізнесменам, підприємцям; запропоновано інноваційно-логістичні шляхи активізації промислового виробництва та «око благополуччя»; розроблено організаційний механізм впровадження інституційних засад економічної конституції України, створення сприятливого інвестиційного клімату.

Конструктивні пропозиції за державного сприяння могли б збудити не лише творчу ініціативу, але й національне виробництво, оживити національну економіку. Надмірне захоплення ринку грішми, майном, землею без створення належних передумов для розвитку реального сектору економіки – процес недовготривалий та безперспективний, який практично себе уже вичерпав та призвів до загострення кризового стану економіки та соціального напруження в країні.

В конструктивному суспільстві є місце для науки і творчості, для впровадження їх розробок та пропозицій, а відтак, і для отримання від цього позитивних результатів. У добрі добро розквітає і множитья. У злі добро гине! Краще, якщо в їх основі лежить нормативно-законодавча організація, якщо це відбувається власне у високих морально християнських нормах.

*Так як реформування економіки підприємств на сучасному етапі не матиме успіху якщо не здійснюватиметься без врахування зарубіжного досвіду, так і господарські механізми не функціонуватимуть ефективно якщо нормативна і законодавча бази не будуть адаптовані до умов та вимог Європейської співдружності.
(Богдан Андрушків)*

7. ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НОРМАТИВНО-ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ В ГАЛУЗІ НАУКОВОЇ ТА НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Закон України "Про наукову і науково-технічну діяльність" і доповнення до інших законодавчих актів, що повинні забезпечити введення цього закону в життя, дають гарантії функціонування науки як сфери діяльності. Закон визначає правові, організаційні і фінансові основи розвитку науково-технічної сфери, створює умови для наукової і науково-технічної діяльності, забезпечення потреб суспільства і держави в технологічних розробках.

Закон закладає основи переходу від базового до переважно цільового фінансування науки, чітко розмежує функції Президента, Кабінету Міністрів, парламенту й інших структур у забезпеченні життєдіяльності науки.

***Довідково:** Акти управління у сфері забезпечення нормативно-законодавчої бази в галузі наукової та науково – технічної діяльності є односторонньо вольовими актами. Владність цих актів полягає в тому, що згода на їх виконання з боку тих чи інших осіб або організацій, яким їх адресовано, не потрібна. Але це не означає, що всі акти управління носять імперативний характер. Багато в чому адміністративні правовідносини характеризуються тим, що праву однієї сторони відповідає обов'язок іншої, і навпаки. В сучасних умовах наявна значна кількість актів виконавчої влади, що містять приписи науково обґрунтованих рекомендацій.*

Акти державного управління приймають суб'єкти управління тільки в межах їх компетенції і в певній формі.

На законодавчому рівні закріплена норма фінансування наукової і науково-технічної діяльності цивільного призначення.

Науково-технічна політика визначає основні цілі, форми і методи діяльності держави в науково-технічній сфері. Держава покликана створювати сучасну інфраструктуру науки і готувати науково-технічні кадри, надавати державне фінансування і пріоритетне матеріально-технічне забезпечення фундаментальних досліджень, довгострокових державних науково-технічних програм, підтримку пріоритетних напрямків розвитку науки і техніки. Держава також веде статистику в науково-технічній сфері, забезпечує створення ринку науково-технічної продукції, оцінює науково-технічний рівень досліджень, нових технологій і техніки, здійснює експертизу науково-технічних проектів, налагоджує науково-технічне співробітництво з іншими державами.

Головні принципи державної науково-технічної політики України:

1. Демократизація і децентралізація керування в сфері науки і техніки;
2. Облік вимог екологічної безпеки ;
3. Підтримка (першочергова) науково-технічних робіт, що забезпечують дозвіл найважливіших проблем розвитку України шляхом добору науково-технічних пріоритетів;
4. Збалансованість розвитку фундаментальних і прикладних досліджень;
5. Підтримка конкуренції і підприємництва в науково-технічній сфері;
6. Створення і розвиток ринку науково-технічної продукції;
7. Участь науково-технічної громадськості у формуванні і реалізації державної науково-технічної політики.

Функції по реалізації державної науково-технічної політики виконують органи державного керування і недержавні структури, що у сукупності можна розділити на п'ять рівнів:

I рівень - Верховна Рада України;

II рівень - Кабінет Міністрів України;

III рівень - міністерства, відомства й інші центральні органи керування;

IV рівень - місцеві органи державної влади і керування ;

V рівень - організації, установи і підприємства, що є спільником у здійсненні науково-технічної політики.

Науково-технічну діяльність загальнодержавного значення фінансують з бюджету і державних позабюджетних фондів. Для фінансування і матеріально-технічної підтримки мір щодо забезпечення розвитку і використання досягнень науки і техніки в Україні формується Державний інноваційний фонд. Інші види науково-технічної діяльності здійснюють фінансування з власних і притягнутих засобів усіх суб'єктів науково-технічної сфери.

Довідково: Витрати на виконання наукових та науково-технічних робіт - загальна сума витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт власними силами організації. До витрат включають витрати на оплату праці, матеріальні витрати та інші поточні витрати, капітальні вкладення (за винятком суми амортизаційних відрахувань на повне відновлення основних засобів).

Загальну суму витрат на технологічні інновації складають з поточних і капітальних витрат, направлених на: виконання досліджень і розробок; придбання нових технологій, виробниче проектування, інші види підготовки виробництва для випуску нових продуктів, впровадження нових методів їхнього виробництва; придбання машин, обладнання, установок, інших основних засобів, пов'язаних із упровадженням інновацій; маркетинг, рекламу та інші витрати. З 2007 року до загальної суми витрат на інновації віднесено витрати, які понесли підприємства на впровадження інновацій як нових для підприємства, так і нових для ринку, у тому числі на: внутрішні науково-дослідні роботи (НДР), придбання НДР, машин, обладнання та програмного забезпечення, інших зовнішніх знань та інші витрати.

Пряме державне регулювання науково-технічної діяльності здійснюють за допомогою таких форм і методів: визначення державних пріоритетів розвитку науки і техніки, формування і реалізація національних, державних і міждержавних науково-технічних програм, формування і розміщення державного замовлення, бюджетне фінансування визначених видів науково-технічної діяльності, проведення державної науково-технічної експертизи, створення системи науково-технічної інформації, ведення патентно-ліцензійної діяльності, проведення метрології, стандартизації і сертифікації продукції в науково-технічній сфері, формування і заохочення науково-технічних кадрів.

Довідково: До працівників організацій, що виконують дослідні, експериментальні та науково-дослідні роботи згідно чинного законодавства відносять дослідників, техніків, допоміжний персонал та інших працівників самостійних науково-дослідних, конструкторських, проектно-конструкторських організацій, а також працівників лабораторій або відокремлених підрозділів у вищих навчальних закладах чи на підприємствах, основною діяльністю яких є виконання наукових та науково-технічних робіт.

До спеціалістів, які виконують наукові та науково-технічні роботи, згідно чинного законодавства відносять дослідників і техніків.

Дослідники - наукові та інженерно-технічні працівники, які професійно займаються науковими дослідженнями та розробками і безпосередньо беруть участь у створенні нових знань, продуктів, процесів, методів та систем, а також адміністративно - управлінський персонал, що здійснює безпосереднє керівництво дослідницьким процесом (у тому числі керівники наукових організацій та підрозділів, які виконують наукові дослідження та розробки).

Техніки - працівники, основні функції яких вимагають володіння технічними знаннями та досвіду в одній чи декількох сферах природничих, технічних, суспільних або гуманітарних наук, які беруть участь у виконанні наукових досліджень та розробок, виконуючи технічні функції, як правило,

під керівництвом дослідників (підготовку комп'ютерних програм, виконання бібліографічного пошуку та відбір відповідних матеріалів із архівів і бібліотек, виконання експериментів, випробовувань і аналізів, реєстрацію вимірювань, проведення розрахунків, підготовку креслень та схем, проведення статистичних обстежень тощо).

З метою створення економічно сприятливих умов для науково-технічної діяльності держава застосовує фінансово-кредитні і податкові важелі:

1. Створення інноваційних фондів, сприяння організації і діяльності комерційних інноваційних банків, систем страхування науково-технічної діяльності;

2. Введення пільгового оподаткування і кредитування, застосування прискореної амортизації основних фондів підприємств, що виконують роботи з пріоритетних напрямків науково-технічного прогресу чи є спілником у формуванні інноваційних фондів.

Головним засобом реалізації загальнодержавних (національних) науково-технічних програм є державні (міжвідомчі), галузеві (багатогалузеві) і регіональні (територіальні) програми.

Державні наукові і науково-технічні програми формує Міністерство України по справах науки і технологій на підставі цільових проектів і розробок, відібраних на конкурсних основах.

Обсяги фінансування загальнодержавних (національних) науково-технічних програм щорічно визначає Верховна Рада України під час прийняття Закону України про Державний бюджет України.

Положення про державні наукові і науково-технічні програми затверджує Кабінет Міністрів України. Формування нормативно-правової бази в т.ч. інноваційної діяльності суб'єктів господарювання.

У незбалансованій економіці, нестабільному суспільств, як відомо, є багато можливостей для зловживань. Одним з най важливіших чинників стабілізації є нормування та законодавче обґрунтування доцільності тих чи інших дій. Через те ці сфери потребують особливого законодавчого регламентування і опіки.

(Богдан Андрушків)

8. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Підписання Україною асоціації з ЄС поставило перед українським суспільством та урядом проблему пошуку нових форм та методів адаптації економічного і політико-правового середовища до сучасних вимог міжнародних економічних відносин. В сучасному світі відбувається переоцінка основних цінностей, спостерігається значний відрив країн-лідерів, що створюють «інноваційний анклав» від інших країн, які частково або повністю залежать від позиції сильніших. Альтернативи інноваційній моделі економічного розвитку України немає, тому перехід до інноваційної моделі розвитку національної економіки має стати імперативом державної політики. Це полягає в першу чергу у формуванні ефективного нормативно-правового регулювання відносин в сфері інновацій.

***Довідково:** Наукове відкриття - встановлення закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу.*

Інновація (нововведення) - новостворені (застосовані) і вдосконалені конкурентноздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і соціальної сфери.

Провайдинг інновацій - це посередницька діяльність у сфері трансферу технологій, що передбачає залучення фахівців-провайдерів до комерціалізації

інноваційних розробок через консалтинговий супровід, венчурне фінансування та інноваційне бізнес- проектування з метою просування на ринок інноваційної продукції.

Ноу-хау - повністю або частково конфіденційні знання, що містять відомості технічного, економічного, адміністративного, фінансового характеру, використання яких забезпечує певні переваги особі, яка їх одержала.

Вихідні правові передумови державної інноваційної політики проголошено в Конституції України [41]. Зокрема стаття 54 гарантує громадянам свободу науково-технічної, а також інших видів творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав. А ще зазначено, що держава сприяє розвитку науки і встановленню наукових зв'язків України із світовим товариством.

Всю сучасну нормативно-правову базу України в сфері інноваційної діяльності можна певним чином розділити на дві підгрупи. Перша підгрупа представлена законами України, які визначають основні засади державної політики у сфері інноваційної діяльності. Так Закон України «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності» [42]. започаткував в Україні законодавче поле для інноваційної діяльності. Важливою стала прийнята у 1999 році «Концепція науково-технічного та інноваційного розвитку України» [43], згідно якої сформовано основні принципи та пріоритетні напрями, механізми прискорення науково-технічної політики України. В Концепції передбачені типи взаємовідносин між державою та суб'єктами наукової та науково-технічної діяльності, визначено пріоритети державної підтримки науки, технологій та інновацій як джерела економічного зростання, сфери реалізації інтелектуального потенціалу громадян.

Засадничими нормативно-правовими документами є Закон України «Про інноваційну діяльність»[44], згідно якого право на державну підтримку мають суб'єкти господарювання всіх форм власності, що реалізують в

Україні інноваційні проекти, та підприємства, що мають статус інноваційних. У Законі України «Про інвестиційну діяльність»[45], що був прийнятим в Україні одним із перших, було викладено трактування поняття інновацій, як специфічної форми інвестицій. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні»[46] визначає правові, економічні, організаційні засади формування та реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в державі, які мали б зобов'язувати органи виконавчої влади всіх рівнів сприяти виконанню робіт, спрямованих на їх реалізацію, а також на концентрацію фінансово-економічних ресурсів та інтелектуальних ресурсів регіонів. Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків» [47] (із змінами та доповненнями у 2002-2006 рр.) визначає правові та економічні основи запровадження та функціонування спеціального режиму інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків.

Згідно чинного законодавства України основними принципами інноваційної політики в державі є:

- орієнтація на інноваційний шлях розвитку економіки України;
- визначення державних пріоритетів інноваційного розвитку;
- формування нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності;
- створення умов для збереження, розвитку і використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу;
- забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності;
- ефективне використання ринкових механізмів для сприяння інноваційній діяльності, підтримка підприємництва у науково-виробничій сфері;
- здійснення заходів на підтримку міжнародної науково-технологічної кооперації, трансферу технологій, захисту вітчизняної продукції на внутрішньому ринку та її просування на зовнішній ринок;

- фінансова підтримка, здійснення сприятливої кредитної, податкової і митної політики у сфері інноваційної діяльності;
- сприяння розвитку інноваційної інфраструктури;
- інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності;
- підготовка кадрів у сфері інноваційної діяльності.

Об'єктами інноваційної діяльності в Україні є:

- інноваційні програми і проекти;
- нові знання та інтелектуальні продукти;
- виробниче обладнання та процеси;
- організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру і якість виробництва і (або) соціальної сфери;
- сировинні ресурси, засоби їх видобування і переробки;
- товарна продукція;
- механізми формування споживчого ринку і збуту товарної продукції.

До суб'єктів механізму формування і реалізації інноваційної політики належать: Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності, Міжвідомча комісія забезпечення інноваційного розвитку, органи місцевого самоврядування в частині організації інноваційної політики, суб'єкти інноваційної діяльності, суб'єкти національної інноваційної інфраструктури.

Державне регулювання інноваційної діяльності в Україні здійснюється шляхом:

- визначення і підтримки пріоритетних напрямів інноваційної діяльності державного, галузевого, регіонального і місцевого рівнів;
- формування і реалізація державних, галузевих, регіональних і місцевих інноваційних програм;

- створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки і стимулювання інноваційної діяльності;
- захисту прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності;
- фінансової підтримки виконання інноваційних проектів;
- стимулювання комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ, що кредитують виконання інноваційних проектів;
- встановлення пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності;
- підтримки функціонування і розвитку сучасної інноваційної інфраструктури.

Джерелами фінансової підтримки інноваційної діяльності є:

- кошти Державного бюджету України;
- кошти місцевих бюджетів;
- власні кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ;
- власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності;
- кошти (інвестиції) будь-яких фізичних і юридичних осіб;
- інші джерела, не заборонені законодавством України.

Важливими з точки зору регулювання відносин в сфері інноваційної діяльності в цілому, а також окремих її сегментів є окремі положення Законів України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [48], «Про наукову і науково-технічну експертизу»[49], «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [50], «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків»[51], норми Господарського [52] та Податкового [53] кодексів та інших законодавчих актів, які спрямовані на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом. Вони відносяться до другої підгрупи нормативно-правових та законодавчих актів, які регулюють різноманітні внутрішньо економічні відносини і передбачають екологічну безпеку інноваційної діяльності, що на даний час є дуже важливим, які спрямовані на захист авторських прав та здійснення

патентної діяльності, регулюють іноземне інвестування, сферу сертифікації, ліцензування тощо.

Серед великої кількості нормативно-правових актів, що стосуються розвитку інноваційної діяльності загалом є чималий пакет документів, який стосується інноваційної діяльності машинобудівних підприємств. Так, пожвавлення виробництва автомобілів було спричинене прийняттям Закону України «Про стимулювання виробництва автомобілів в Україні» [54], згідно з яким, підприємство, в яке інвестовано 150 млн. дол. США, звільнялося від сплати ПДВ, податку на прибуток та сплати мита при ввезенні комплектуючих з-за кордону.

Закон України «Про державну підтримку літакобудівної промисловості в Україні» [55], з метою підвищити конкурентоздатність авіаційної техніки вітчизняного виробництва, суттєво покращити фінансовий стан літакобудівних підприємств, використати напрацьовані технології, модернізувати авіаційні підприємства, залучити інвестиції визнав літакобудування пріоритетною галуззю і звільнив на 5 років від сплати земельного податку, від сплати ввізного мита за ввезення всіх комплектуючих, що використовуються для розробки і виробництва нової авіаційної техніки, а продаж продукції, що була виготовлена за кошти держбюджету оподатковуються ПДВ за нульовою ставкою.

Вчасними і актуальними для сільськогосподарських машинобудівників стали прийняті Закони України «Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу» [56] та «Про списання та реструктуризацію податкової заборгованості платників податків-підприємств тракторобудування та комбайнобудування», які передбачали пільгове оподаткування ПДВ операцій, спрямованих на НДДКР та виготовлення зразків нової техніки і обладнання для агропромислового комплексу, зменшення ставки на прибуток від обсягів експортованої продукції сільськогосподарського призначення, врегулювання особливостей сплати земельного податку.

Тривожна ситуація трапилася із прийняттям Закону України «Про заходи щодо державної підтримки суднобудівної галузі України»[57], що був спрямований на підвищення конкурентоспроможності вітчизняного суднобудування, зокрема малотоннажного, залучення іноземних інвестицій та поповнення оборотних коштів суднобудівних підприємств. Через два роки після прийняття Закону окремі його положення були призупинені, що вкрай негативно відбилося на іміджі України і відвернуло увагу інвесторів.

Дуже доречним для нашого часу стало впровадження Закону України «Про визнання бронетанкової галузі однією з пріоритетних у промисловості України та заходи щодо надання їй державної підтримки» [58], підписання розпорядження Кабінетом Міністрів України «Про затвердження переліку та обсягів товарів, що ввозяться на митну територію України, відповідно до контрактів, укладених підприємствами концерну «Бронетехніка України» для виробництва броньованих бойових машин і комплектуючих виробів до них». на даний час.

Стимулювання конкуренції, обмеження монополій, боротьба з корупцією – основні суспільно-економічні умови поширення інновацій в українському суспільстві. Нормативною базою для сприяння конкуренції мають стати Закони України «Про захист економічної конкуренції» [59] та «Про захист прав споживачів» [60], інші законодавчі акти, які спрямовані на розвиток конкурентного підприємництва, створення передумов для демонополізації економіки та запобігання недобросовісній конкуренції, обмеження прав підприємств-монополістів.

Дослідженням різних аспектів законодавчого забезпечення інноваційної діяльності займаються українські вчені Б. Данилишин, Л. Мельник, О. Амоша, В. Геєць, В. Семиноженко, Я. Жаліло, Б. Кваснюк, О. Даций, М. Корецький та ін. Та праця наших вчених не знайде дієвого впровадження, якщо не буде зацікавленості керівництва української держави в питаннях створення справді конкурентоздатної на світовому рівні вітчизняної економіки. Адже завдання вчених в даному питанні – це

аналізувати законодавство розвинутих країн світу, вибирати з нього все краще і адаптовувати до українських реалій, як на рівні законодавства так і на рівні економіки.

Проаналізувавши вивчену літературу, можна стверджувати, що в Україні в цілому створена відповідна нормативно-правова база, що визначає правовий статус певної частини суб'єктів інноваційної системи, і яка дозволяє їм функціонувати в межах рамкового законодавства. Інноваційна діяльність в Україні регулюється близько 200 правовими актами, які були прийняті органами влади протягом 23 років незалежності України.

Проте, аналізуючи українське законодавство, варто визнати його хаотичність. Воно не носить комплексного характеру. Привертає увагу і неузгодженість норм безпосередньо навіть у межах одного закону. Так наприклад, Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності України на період до 2015 року»[59], з одного боку надає Кабінету Міністрів повноваження щодо порядку формування пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, а з іншого детально регламентує своїми нормами цей процес. Пояснюється це тим, що держава протягом двох десятиліть ніколи серйозно не ставила перед собою питання майбутнього України.

Можна стверджувати, що система державного управління та регулювання інноваційного процесу в державі є недосконалою, існує розпорошеність функцій управління по різних суб'єктах влади, відсутній єдиний державний центр управління та координації зусиль.

Тому ми вважаємо, що створення в Україні моделі національної інноваційної системи, на зразок практично всіх розвинутих країн світу, зараз на часі. Потрібно проголосити її створення на законодавчому рівні, визначити орган, який відповідатиме за її проведення, систему міжгалузевих зв'язків для інноваційного розвитку, банк чи фонд, який виключно буде надавати кошти для інноваційного розвитку і слідкувати за їх використанням.

Слабка інноваційна система держави, яка характеризується ще й

постійними змінами на найвищому управлінському рівні, привела до неузгодженості між численними агентствами, що належать до різних юрисдикцій і конкурують між собою в умовах обмеженості ресурсів. Управління інноваційною системою в Україні охоплює велику кількість міністерств, агентств та комітетів, але жодна з цих установ не є відповідальна за інноваційну політику як єдиний представник уряду. Так, у 1996 році було створено Міністерство науки і технологій, яке через 4 роки було ліквідоване, а функції передані до Міністерства освіти, де питання розвитку інновацій в країні просто розчинилися. А вже 30 грудня 2005 року Президент України своїм указом №1111 створив Державне агентство України з інвестицій та інновацій (ДАУІІ), як державну організацію, відповідальну за інноваційну політику в державі з мережею регіональних центрів інноваційного розвитку та державною інноваційною фінансово-кредитною установою. Та вже у травні 2010 року було створено зовсім нову установу – Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації (Держінформнауки). Однак після цього приймається рішення парламенту про те, що всі спеціалізовані державні установи та агентства мають підпорядковуватись різним міністерствам. Практично така розпорошеність і неузгодженість призвела до того, що інноваційною політикою в сфері наукових досліджень, розробок та впровадження інновацій у державі не було кому займатися. А 4 червня 2014 року Кабінет Міністрів України своєю постановою реорганізував Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації, створивши центральний орган виконавчої влади з реалізації політики у сфері електронного урядування - Державну службу з питань електронного урядування – діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Віце-премер-міністра України – Міністра регіонального розвитку, будівництва та житло-комунального господарства. Згідно з постановою, Міністерство освіти і науки є правонаступником прав та обов'язків Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації з питань реалізації державної політики у сфері наукової, науково-технічної та

інноваційної діяльності. Таким чином, Міністерству освіти і науки України були повернуті повноваження в управлінні наукою. На думку уряду, це дозволить розвивати інфраструктуру наукових досліджень, зокрема шляхом інтеграції вищої освіти та науки. Частково це правильне рішення, але на нашу думку інноваційний розвиток – це стратегія держави, і здійснювати загальне керівництво стратегією не може лише одне Міністерство, адже наука це лише одна ланка у інноваційному процесі.

Так, до органів, на які в даний час покладається завдання з забезпечення реалізації державної інноваційної політики, відносяться:

- Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України;
- Державна служба з питань електронного урядування, частково (створена на базі Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації в червні 2014 року);
- Державне агентство України з управління державними корпоративними правами та майном;
- Міністерство освіти і науки;
- Міністерство молоді та спорту України;
- Міністерство економічного розвитку і торгівлі України (має окремі суміжні повноваження у цій сфері);
- інші органи державної влади, що здійснюють окремі повноваження по реалізації інноваційної політики в рамках своєї компетенції.

Наприкінці 1999 року ухвалено Закон про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків. Проте у 2005 року він був скасований.

За роки незалежності в Україні було розроблено і затверджено законодавцями або урядом сотні програм науково-технічних та соціально-економічних (з вагомою науково-технічною складовою), і переважна їх більшість була спрямована на вирішення дійсно важливих і актуальних

проблем. Проте практично жодна з них не справила серйозного впливу на розвиток економіки. Причини такого сумного результату в тому, що жодна з проголошених програм не отримувала того фінансування, яке було передбачене при затвердженні (хоча завжди при затвердженні кожної програми приймалася і сума асигнувань на її виконання). Так затверджена спеціальним законом програма впровадження високих технологій отримала лише 1% передбачених асигнувань.

В країнах ЄС формують і визначають пріоритети науково-технологічної та інноваційної політики, хоча підходи до формування та їх законодавчого затвердження суттєво відрізняються. В Україні подібна ситуація. Різниця лише в тому, що коли в Європі проголошують пріоритет, то відразу приймають рішення щодо суми асигнувань на їх виконання, розробляють і приймають стратегію реалізації і докладають максимум зусиль, щоб ці рішення були виконані. В Україні ж одні інстанції формують пріоритети, а зовсім інші вирішують чи проігнорувати їх повністю чи частково підтримати.

Проблема проведення інноваційної політики в Україні не зосереджена на розвитку МСП, не закріплена на законодавчому рівні, така ситуація зовсім не відповідає світовим і європейським традиціям, у яких серцевину інноваційного розвитку складають власне малі та середні підприємства. В Україні не створено законодавчо мотивації для перетворення результатів та розробок у нові товари і послуги та для проведення власних досліджень та розробок.

Недостатність нормативно-правового забезпечення супроводжується також слабким розвитком інноваційної інфраструктури, яка представлена в Україні лише окремими типами інститутів. При цьому переважна більшість з них, які є важливими для розвитку інноваційної діяльності в машинобудівній галузі (зокрема, технопарки та венчурні фонди), не впливають відчутно на запровадження інновацій у вітчизняну економіку. Так, з восьми зареєстрованих технопарків поки що працюють чотири, а дають реальну

віддачу лише два. З семи венчурних фондів і об'єднань чотири спрямовують ресурси на фінансове забезпечення традиційних інвестиційних проектів; три – вкладають кошти в розвиток технологій V технологічного укладу; жоден не інвестує в розвиток перспективного VI укладу [2, с.4].

Актуальною для існуючого в Україні законодавства про інноваційну діяльність є його декларативність щодо розмірів фінансової підтримки державних наукових установ та ВНЗ з боку держави, які жодного разу не виконувалися навіть на 50%, призупинення чи відсутність механізму надання різноманітних пільг, інших видів підтримки з боку держави. Встановлена норма бюджетного фінансування наукової і науково-технічної діяльності в 1,7% ВВП ніколи не виконувалася навіть в половинному обсязі. В середньому на рік асигнувань з державного бюджету на науку виділялося не більше 0,4%ВВП.

Ще одним недоліком податкового стимулювання інноваційної діяльності стало те, що окремі статті Закону України «Про інноваційну діяльність», що був прийнятий у 2002 році, передбачали податкове стимулювання інноваційної діяльності з метою збільшення власних фінансових ресурсів господарюючих суб'єктів, які б спрямовувалися на розширення їхньої інноваційної діяльності. Проте через рік їх чинність була призупинена, а в 2004-2005 роках податкові пільги були повністю скасовано.

У багатьох працях вітчизняних вчених наголошується на тому, що для існуючої системи законодавчих актів в інноваційній сфері характерна непослідовність, відсутність логічної, узгодженої внутрішньоструктурної побудови, частковість та фрагментарність. Слабкою ланкою є і неузгодженість законодавства про інновації із Державним бюджетом, який просто блокує державну фінансову підтримку.

В Україні ухвалені також Концепція науково-технологічного та інноваційного розвитку України і Загальнодержавна комплексна програма розвитку високих наукоємних технологій. Проте існуюча нормативно-правова база залишається фрагментарною і суперечливою. Зокрема, до цього

часу немає ефективного захисту прав інтелектуальної власності. Процедури формування окремих суб'єктів інноваційної діяльності безпідставно ускладнені. Відсутні також законодавчо встановлені критерії інноваційності проектів і розмежування інвестиційних та інноваційних проектів.

Оцінка якісного стану нормативно-правової бази розвитку інноваційної інфраструктури, наведені вище факти свідчать про її фрагментарність, суперечливість та нестабільність. Простежується відсутність послідовності і змістовної пов'язаності між різними актами у сфері інновацій. Відсутнє чітке змістовне наповнення таких елементів інноваційної інфраструктури як інноваційні центри, регіональні інноваційні кластери, зони інтенсивного науково-технічного розвитку (технополіси), венчурні компанії та фонди, бізнес-інкубатори. Не зазначено щодо них особливостей діяльності, механізмів державного регулювання. Хоча цікавим є те, що такі форми інноваційної інфраструктури вже створені на території України і починають діяти.

Слабким місцем в інноваційному законодавстві є питання комерціалізації інновацій. На даний час це договори щодо розпорядження майновими правами на об'єкти інтелектуальної власності (винаходи і корисні моделі). Якщо б в Україні застосувати правову норму патентного права, що діє в США беззмінно вже 200 років, зміна інноваційного клімату в державі стовідсотково була б забезпечена.

Слабким місцем в проведені всіх трансформаційних процесів залишається інституційне середовище. Економіка України склалася як змішана, з вагомим прошарком приватної власності, проте управління інноваційним розвитком відбувається без належного узгодження інтересів держави та бізнесу. Оскільки розвиток інноваційної інфраструктури стає головною стратегією держави, то питання забезпечення безпеки інноваційних проектів стає питанням забезпечення національної безпеки держави.

Аналіз законодавства в сфері інноваційної інфраструктури виявив ще й

наступні недоліки:

- Абсолютно недопустимою є практика призупинення, а то й відміни діючих норм, які містяться в чинному законодавстві,
- Відсутній чітко визначений понятійний апарат таких важливих на даний час понять як інновації, об'єкти інноваційної діяльності, об'єкти інноваційних відносин
- Повна розмитість принципів правового регулювання інноваційної діяльності,
- Відсутність чітких правових норм щодо державно-приватного партнерства, що є основою інноваційного поступу держави,
- Не розкрито правові механізми спільного інвестування в інноваційній сфері;
- Неврегульовані питання забезпечення нерозривного зв'язку науки з виробництвом на стадії впровадження у виробничий процес,

Характеризуючи нормативно-правову базу інноваційного розвитку України і інноваційного розвитку вітчизняного машинобудівного сектору економіки, можна стверджувати, що всі ці роки Україна періодами відчутно просувалася в інноваційному напрямі. Проте за кожним кроком уперед неодмінно слідувало кілька кроків назад.

В цілому в Україні створена важлива законодавча база для здійснення і розвитку інноваційної діяльності, але все ж за кількістю і якістю нормативних законодавчих актів вона поступається подібним системам у розвинутих країнах світу. Формування в Україні інноваційної моделі розвитку слід починати з проголошення і створення національної інноваційної системи, поступово наповнюючи її змістом: виходячи із сучасних умов, здійснити аналіз існуючих в Україні нормативно-правових документів, прийняти нові закони та акти, які будуть вдосконалювати інноваційну інфраструктуру держави, особливо на міжгалузевому та регіональному рівнях, визначать пріоритетні галузі економіки та машинобудування, нададуть певні фінансові преференції тим підприємствам

та організаціям, які займаються інноваційною діяльністю. Цей процес має бути послідовний, зважений і передбачати далеку перспективу ефективного розвитку машинобудівної галузі і економіки країни загалом, щоб своїми непродуманими рішеннями уряд знову не відвернув увагу іноземних інвесторів, без якої економіка України так і не зможе вийти з III технологічного укладу.

Сучасна ситуація переходу економіки країни на інноваційний шлях розвитку вимагає досконалого нормативно-правового забезпечення. Існуючі в країні норми про інноваційну діяльність, що містяться в багатьох актах різних галузей законодавства України, і за якими інновації визначені як складова інвестиційного процесу, створили в Україні базу для здійснення і розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності. Проте значна частина положень законодавчих актів або не реалізується, призупиняється чи взагалі виключається. Залишається гострою проблема формування правового механізму фінансової підтримки інноваційних процесів на машинобудівних підприємствах через неврегульованість податкових пільг для інноваційних підприємств, регулювання венчурної діяльності, високий рівень корупції, який відштовхує реального інвестора.

Водночас ефективність такого функціонування не є високою, чому сприяють недосконалі правові механізми та неузгодженість між актами законодавства різних галузей. Окрім того, до того часу, поки в Україні буде недостатнім відповідний правовий інструментарій, який би сприяв розвитку інноваційних бізнес-інкубаторів, центрів інноваційного розвитку, центрів трансферу технологій, венчурних фондів та інших організаційно-правових форм, що формують національну інфраструктуру інноваційної системи будь-якої розвинутої країни світу, швидкої віддачі від впровадження інновацій в економіку України не трапиться. Вступ України асоційованим членом ЄС обумовлює особливе відношення до природоохоронної діяльності. У наступному розділі запропоновано розглянути організаційно-правові засади ресурсокристування в умовах вимог держав Європейської співдружності.

У нестабільних умовах функціонування господарського комплексу одним з найважливіших чинників стабілізації є ресурсокористування. Власне у цій сфері є багато можливостей для зловживань. Через те ця сфера потребує особливого законодавчого регламентування і державної опіки.

(Богдан Андрушків)

9. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕСУРСОКОРИСТУВАННЯ В УМОВАХ ДЕРЖАВНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ (ЕКОЛОГІЧНІ КОНТЕКСТИ)

На даний час найбільш актуальними у розвитку нашої держави є проблеми формування організаційно-правових засад в галузі ресурсокористування (екологічні контексти). Використання виявлених взаємозв'язків екології і ресурсокористування. Розгляд законодавчої та нормативної бази, яка регулює управління земле-, водо-, лісокористуванням та користування об'єктами рослинного світу і природно-заповідного фонду. Пошук шляхів удосконалення законодавства в даних сферах життєдіяльності є першочерговим завданням вітчизняної юриспруденції. Розкриття проблем неналежного державного контролю за виконанням природоохоронного законодавства може посилити у Європейських контекстах конкурентоспроможність малого бізнесу на міжнародних ринках. Особливо актуальною є проблема визначення ролі місцевих органів державної виконавчої влади, місцевого самоврядування та правоохоронних органів у забезпеченні раціонального ресурсокористування.

На сьогодні в Україні існує кризова екологічна ситуація, в багатьох випадках, через неправильне ресурсовикористання та природокористування. Для того, щоб уникнути подальшого її погіршення необхідно надати організованості відносинам у сфері ресурсовикористання та здійснити посилення законодавчого підґрунтя. Ці та інші обставини зумовлюють

актуальність та своєчасність теми статті.

Проблемам ресурсовикористання та природокористування присвячені роботи сучасних вітчизняних вчених, серед яких Андрієць Т., Короленко Т., Захарчук О., Бойчук Ю., Лукьянчиков Н., Савченко В., Шемшученко Ю., Катрушенко К., Гофман К. та ін. У працях вказаних вчених аналізується світовий досвід раціонального природокористування, проблеми природокористування в Україні, обґрунтовується необхідність використання ресурсоощадних технологій.

Зокрема, Андрієць Т. і Короленко Т. вважають, що значна концентрація виробництва і висока щільність населення в Україні негативно впливають не лише на стан довкілля, а і на екологічну ситуацію загалом [9].

Савченко В. і Катрушенко К. виділяють два основні важелі для забезпечення раціонального природокористування: плата за використання природних ресурсів і природоохоронні заходи [7].

Тим часом організаційно-правові особливості формування засад ресурсокористування залишилися за полем зору згаданих учених.

Метою розділу є дослідження організаційно-правових засад ресурсокористування, взаємозв'язку екології і ресурсокористування, виявлення проблем в даній сфері та розробка правових шляхів їх усунення.

Право природокористування як система правовідносин – врегульований правовий комплекс прав та обов'язків, що належать суб'єкту природокористування в конкретних суспільних відносинах щодо використання земельних ділянок, водного, лісового, угіддя, об'єктів рослинного, тваринного світу [10].

Ст. 66 Конституції України зобов'язує суб'єкти правовідносин не заподіювати шкоду природі [1, с.16]. Відповідальності за екологічні правопорушення присвячений розділ VIII Кримінального кодексу України, глава 7 Кодексу про адміністративні правопорушення [2], [4]. Крім цього, існує цивільно-правова та дисциплінарна відповідальність за порушення відповідних норм.

Найпоширенішою класифікацією права природокористування є класифікація за типом природних ресурсів, а саме:

- право землекористування;
- право водокористування;
- право користування об'єктами рослинного світу;
- право лісокористування;
- право надрокористування;
- право користування об'єктом тваринного світу;
- право користування територіями та об'єктами природно-заповідного фонду.

Як відомо, основним законодавчим актом, який регулює право землекористування є Земельний кодекс України. Зокрема, ст. 93 Земельного кодексу України забезпечує право оренди земельної ділянки. Така оренда може бути короткостроковою (до 5 років) і довгостроковою (до 50 років). Документ регламентує можливість передачі землі в оренду громадянам та юридичним особам України, іноземцям і особам без громадянства, іноземним юридичним особам, міжнародним об'єднанням і організаціям, а також іноземним державам. Виходячи з необхідності ефективного використання законодавчої бази у сфері землекористування, доцільно ввести окремі терміни користування землею для іноземних фізичних, юридичних осіб та апатридів. Крім цього, потрібне чітке юридичне врегулювання відповідальності за погіршення стану використання земельних ресурсів.

Ст. 96 Земельного кодексу містить обов'язки землекористувачів.

Ці та інші обставини обумовлюють необхідність впровадження ефективного механізму, який буде зобов'язувати користувачів землі здійснювати її раціональне використання, дбати про підвищення її родючості, рекультивацію земель.

Добрий вплив на ці процеси могло би мати виключення із компетенції органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування право прийняття рішення про безоплатну приватизацію земельної ділянки. Це дасть

зможу попередити корупцію у сфері приватизації землі. Крім цього, як показує досвід, доцільно взагалі виключити поняття безоплатної приватизації землі. Незабезпеченим верствам населення, які мають бажання займатися сільським господарством, можна передавати землю у користування з резервного фонду.

Із політичних міркувань необхідно заборонити приватизацію земель іноземцями та особами без громадянства. Можливим є лише надання земель у довгострокове чи короткострокове користування.

На сьогодні існує проект Закону „Про ринок земель”, який регламентує правові та економічні засади організації і функціонування ринку земель, а також порядок проведення земельних торгів. В ньому визначений граничний розмір земель сільськогосподарського призначення, які можуть перебувати у приватній власності однієї особи. Це є важливою нормою, оскільки дозволить запобігти концентруванню земель в руках олігархів. В силу цих обставин варто доповнити дану норму встановленням граничного розміру земель, які можуть перебувати сукупно у власності особи та її родичів.

Екологічний підхід щодо раціонального використання земельних ресурсів сільськогосподарського призначення передбачає охорону й захист ґрунтів як головної складової природи, відновлення корисних властивостей ґрунтового покриву [8]. В цьому випадку обґрунтованим було б зменшення максимального терміну, на який може надаватися довгострокова оренда землі. При цьому, якщо орендар добросовісно використовував землю, не погіршував якості ґрунтів, він може мати переважне право на повторну оренду. Таким чином, це може сприяти збереженню якості ґрунтів.

Безумовно, потрібно зберегти такі інститути земельного права як емфітевзис¹ і суперфіцій². Зокрема, потрібно привести ці інститути у відповідність з інститутом оренди землі. В договорах емфітевзису та суперфіцію можна передбачити відчуження (крім земельних ділянок

Примітка:

¹ право користування чужою землею для сільськогосподарських потреб

² право користування чужою землею для забудови

державної і комунальної власності) і передачу у спадок даного права користування. Ці умови є вигіднішими порівняно з умовами договору оренди землі. Таким чином, договори оренди землі можуть втратити свою актуальність. Визначено, що термін користування земельною ділянкою державної чи комунальної власності для сільськогосподарських потреб або для забудови не може перевищувати 50 років.

Для збереження родючості ґрунтів та їх відновлення необхідно зменшити цей термін і ввести поняття короткострокового і довгострокового емфітевзису і суперфіцію, як це існує в інституті оренди землі та встановити максимальні терміни користування земельною ділянкою приватної власності.

Як відомо, у вищезазначених договорах існує певне протиріччя. З одного боку, є заборона використання земельної ділянки не за цільовим призначенням, а з іншого — власник земельної ділянки гарантує невтручання у діяльність землекористувача. З цього випливає необхідність розробки ефективного механізму контролю за використанням земельної ділянки за цільовим призначенням [2].

Особливою проблемою є раціональне водокористування.

Підвищення якості поверхневих і підземних вод згідно з проектом Стратегії національної екологічної політики на період до 2020 року передбачається здійснювати шляхом:

- підвищення якості води на засадах басейнового й інтегрованого управління водними ресурсами та задоволення потреб населення у високоякісній питній воді;
- значного підвищення ефективності виконання комплексних програм з упровадження нових технологій у промисловості, енергетиці, будівництві, сільському господарстві та на транспорті;
- підвищення ефективності технологій очищення виробничих стічних вод та утилізації їх осадів, зменшення скидів у водойми висококонцентрованих стічних вод через систему централізованої каналізації;

- зниження рівня забруднення водних ресурсів унаслідок використання мінеральних добрив, синтетичних миючих засобів, нафтопродуктів і хімічних засобів захисту рослин;

- подолання кризового стану системи водопровідно-каналізаційного господарства та підвищення ефективності роботи комунальних очисних споруд;

- забезпечення своєчасного проведення відповідних заходів під час аварій на об'єктах водної інфраструктури з метою попередження перебоїв з водопостачанням;

- удосконалення контролю за цілісністю розподільної мережі, зменшення витрат води у таких мережах.

Як показали дослідження, на даний час практично загублено всі криниці з ручними приводами, що були у минулому на обліку в органах цивільної оборони. Всі ці та інші обставини обумовлюють доцільність законодавчого закріплення:

- системи знезараження питної води шляхом впровадження новітніх технологій очищення діоксидом хлору, а не хлоруванням;

- обов'язку усіх підприємств-водокористувачів перейти на європейський рівень очищення промислових стоків і викидів;

- припинення забудови берегів та створення паркових зон уздовж і біля водних об'єктів великих міст України.

Важливими завданнями у цьому контексті є також:

- перегляд законодавчої бази водного права і приведення її у відповідність до сучасних вимог, насамперед запобігання дублюванню функцій органами державної виконавчої влади різного рівня та органами місцевого самоврядування, чіткий розподіл повноважень, посилення відповідальності за правопорушення у сфері водокористування, підвищення нормативів на якість питної води і гранично допустимих концентрацій шкідливих речовин у стічних водах;

- прийняття спеціального закону про основні напрями державної

політики в галузі охорони, використання та відновлення водних ресурсів;

- прийняття нових нормативно-правових актів у галузі метрології та стандартизації, які повинні якомога більше відповідати відповідному законодавству у передових країнах;

- необхідно законодавчо визначити виконавця послуг з подачі води [6].

Щодо природно-заповідного фонду виявлено:

- відсутність механізмів економічного стимулювання для створення нових об'єктів природно-заповідного фонду та відшкодування збитків землекористувачам, а також механізму викупу земельних ділянок для заповідання;

- відмову відповідних державних органів та організацій надавати погодження на заповідання територій через корумпованість, корпоративний чи індивідуальний інтерес в приватизації земельних ділянок;

- відсутність фінансування на місцевому рівні та недостатнє фінансування на державному рівні для виконання заходів щодо створення нових об'єктів природно-заповідного фонду;

- фінансову незабезпеченість інвентаризації природних територій з метою встановлення їх природної цінності та придатності для заповідання;

- низьку якість земельної кадастрової документації;

- недостатня чисельність кваліфікованих працівників територіальних органів Мінприроди та Державної служби заповідної справи для виконання завдань заповідної справи;

- низьку екологічну свідомість громадян, представників органів державної влади та місцевого самоврядування щодо необхідності збереження природного середовища;

- низький рівень виконавчої дисципліни, невиконання державних екологічних програм.

Важливою проблемою державного контролю за виконанням природоохоронного законодавства України є порушення місцевими

державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування вимог законодавства в цій сфері. Немає належної оцінки з боку правоохоронних органів ці факти не завжди отримують.

Органами прокуратури послаблено контроль за дотриманням законодавства і порушується незначна кількість кримінальних справ у сфері заповідної справи, ще менша кількість справ є направленою до суду.

Судові органи також не проявляють належної принциповості при розгляді справ щодо порушень законів у сфері природно-заповідної діяльності.

Виходячи з вище викладеного, для забезпечення ефективного та перспективного розвитку природно-заповідної справи в Україні доцільно:

- внести зміни і доповнення до законодавчої бази з урахуванням сучасних ринкових відносин та глобалізаційних процесів;
- розвинути системний підхід в управлінні природно-заповідним фондом та прийняти необхідні державні програми;
- забезпечити сприяння виконавчої влади належному розвитку заповідної справи;
- збільшити чисельність кваліфікованих кадрів шляхом підготовки і залучення фахівців, які мають спеціальну освіту та сучасне мислення;
- підвищити фінансове і матеріально-технічне забезпечення заповідної справи на національному та місцевому рівнях.

Особливою темою є збереження лісів та рослинного світу.

Безконтрольне використання рослинних ресурсів призвело до погіршення стану флори. Покращення юридичного регулювання відносин в даній галузі може бути досягнуто завдяки:

- комплексному підходу до охорони рослинного світу. Зокрема, особливістю юридичної відповідальності за порушення законодавства про рослинний світ є поєднання як загальних норм права, так і спеціальних.
- систематизації законодавства про рослинний світ. Наприклад, з метою кодифікації законодавства у сфері рослинного світу доцільним було б

прийняття Кодексу про рослинний світ.

Щодо лісових ресурсів, то цьому сектору національної економіки значних збитків завдають пожежі, шкідливі комахи, гризуни, антропогенні чинники.

Раціональне лісокористування може бути здійснено через: удосконалення структур управління ними та забезпечення раціональних територіальних пропорцій лісокористування; розширення зелених насаджень в мережах розселення і виробничих зонах; системного підходу до лісогосподарських і лісоохоронних робіт, дотримання лісового законодавства, а також прискорене розширення лісового фонду за рахунок нових, інноваційних технологій та насаджень [5].

Тому доцільним було б:

- здійснювати планування розвитку лісокористування з врахуванням наукових принципів
- впровадження інноваційних технологій у сферу лісокористування
- відновлення структури позахисних смуг
- здійснення переробки деревини через замкнені технологічні цикли і забезпечувати глибоку її переробку
- впровадити у законодавство дієві стимулюючі норми за додержання раціонального лісокористування і сприяння йому.

Отже, раціональне природокористування та його законодавче регулювання повинно стати пріоритетним питанням для України. Законодавча діяльність у галузі природокористування має бути спрямованою на стимулювання раціонального використання ресурсів в екологічному контексті.

Організація належного виконання відповідних законодавчих та нормативно-правових актів та контролю за їх виконанням у великій мірі покладається на правоохоронні органи. Часто порушення природоохоронного законодавства не знаходить належної оцінки з боку правоохоронних органів, що має наслідком безкарність суб'єктів. Порушують законодавство також

державні та місцеві органи виконавчої влади.

З огляду на це необхідно:

- прийняти законодавчі акти та впровадити дієві механізми, які будуть забезпечувати раціональне ресурсокористування з використання громадського контролю;
- зміцнити виконавчу дисципліну в органах місцевої і центральної влади;
- реагувати на кожен випадок порушення екологічного законодавства;
- збільшити державне фінансування для виконання заходів щодо збереження та відтворення природних ресурсів.

Удосконалення організаційно-правових засад ресурсокористування в екологічному контексті та у відповідності з екологічними стандартами Європейської Співдружності на даний час потребує глибоких наукових розробок відповідними науковими закладами України.

Тим часом організація виробництва в Україні має, у багатьох випадках, інерційно планово-централізований характер. Що обумовлює удосконалення законодавчої бази у сфері антимонопольного законодавства.

*Антимонопольна діяльність базується не стільки
на законному обмеженні як на законному
сприянні розвитку конкурентних умов
співіснування, взаємодії,
(Богдан Андрушків)*

10. УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ У СФЕРІ АНТИМОНОПОЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Для ефективного ринкового регулювання велике значення має досконала законодавча база у сфері антимонопольного законодавства та відповідальності за його порушення.

З урахуванням досвіду іноземних країн, потрібно ввести додаткові санкції за порушення антимонопольного законодавства, які мають бути більш жорсткими, наприклад, заходи кримінального покарання за найбільш тяжкі економічні злочини, які суттєво впливають на розвиток конкуренції в Україні. Це надасть додаткові гарантії щодо дотримання антимонопольного законодавства.

Довідково: Акти управління у сфері антимонопольного законодавства України спрямовано на досягнення конкретного, оперативного керівництва. За їх допомогою реалізують норми права в процесі управлінської діяльності, забезпечують необхідну поведінку учасників адміністративних правовідносин. Акти управління є основою виникнення відповідних правових відносин.

Акти управління встановлюють певні правила поведінки — приписи, дозволи, заборони. Їх норми спрямовано на захист прав і законних інтересів громадян, державних і недержавних організацій, охорону державної безпеки й громадського порядку тощо. В актах державного управління містяться обов'язкові до виконання приписи, якими на громадян, державні та недержавні організації, посадових осіб покладаються певні правила

поведінки: їх права, обов'язки, відповідальність.

Наприклад, за порушення антимонопольного законодавства в Україні до 2003 р. була передбачена кримінальна відповідальність (ст. 230 КК України).

Крім цього, потрібно переглянути повноваження Антимонопольного комітету України. Доцільно виключити з компетенції Антимонопольного комітету функцію розгляду справ про порушення законодавства України про захист економічної конкуренції, притягнення винних осіб до відповідальності і передати її судовим системам, які спеціалізуються на таких справах. Такі, притаманні органу правосуддя функції Антимонопольного комітету є прямим порушенням статті 124 Конституції України

Для розгляду зазначених справ актуальним може бути створення конкурентно-патентного суду.

Виникає потреба в подальшій розробці та вдосконаленні процесуальних норм законодавства про захист економічної конкуренції.

Важливим питанням є врегулювання процесуальної діяльності органів АМК шляхом ухвалення кодифікованого законодавчого акта.

Крім того, Антимонопольний комітет України займається попередженням правопорушень та розглядом справ за двома абсолютно протилежними напрямками економічної діяльності – у сфері монополістичної діяльності та в сфері конкурентних відносин. Для подальшого розвитку конкуренції в Україні, необхідно створити окремий орган, який би займався розвитком конкурентних відносин.

Необхідно сприяти розвитку комісій з питань регулювання природних монополій та вдосконалити правове регулювання їх діяльності.

Потрібно встановити більш жорсткі санкції для посадових осіб органів влади, які перешкоджають виконанню антимонопольного законодавства і розвитку конкуренції.

Концепції конкурентної політики повинні бути відображені не тільки в антимонопольному законодавстві, а й в інших законодавчих актах з питань

регулювання економічного розвитку.

Важливим є законодавче і змістовне узгодження промислової та конкурентної політики, особливо в галузях, які традиційно є базовими для економіки України

Потребують удосконалення з погляду антимонопольного регулювання й інші форми державного втручання у ринкові відносини, де можлива наявність факторів спотворення конкуренції, що може спричинити негативний вплив на економіку України загалом.

Необхідними принципами державного втручання в цій сфері має бути відкритість і прозорість його механізмів, уникнення централізованого розподілу й втручання у виробничу діяльність суб'єктів господарювання, в ціноутворення. Державне втручання повинно забезпечувати позитивний ефект для суспільства та економіки, зокрема: надання допомоги підприємствам, що мають важливе значення для національної безпеки і оборони України, підтримка науково-дослідних робіт, захист навколишнього середовища та забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів, поліпшення інвестиційного клімату.

Важливим є удосконалення нормативних засад цінової політики у сфері природних монополій для запобігання цінових зловживань монопольним становищем. Необхідно створити ефективну систему регулювання діяльності суб'єктів природних монополій, сформувану, прозору систему регулювання природних монополій. Потрібно окремо передбачити відповідальність керівників природних монополій за зловживання монопольним становищем та за необґрунтовано високі тарифи на послуги.

Доцільно запровадити збалансований підхід, за якого високі тарифи на послуги суб'єктів природних монополій слід розглядати не тільки як механізм наповнення бюджету чи соціального захисту працівників сфери природних монополій, а і як негативний чинник, що знижує конкурентоспроможність інших секторів економіки і зменшує бюджетні надходження чи знижує рівень соціального захисту.

Певна участь держави потрібна і в процесі приватизації. Наприклад, з огляду на ймовірність монополізації ринків у разі продажу кількох об'єктів одному покупцеві, органи державної влади мають забезпечити узгодженість і збалансованість конкурентної політики з політикою у сфері приватизації.

У зв'язку з цим перехід до індивідуальної приватизації підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави, а також підприємств-монополістів повинно перебувати під особливим контролем держави.

В умовах розвитку міжнародного співробітництва постає необхідність розробки системи заходів та нормативно-правових актів для регулювання антимонопольними органами в Україні дій іноземних суб'єктів господарювання, що можуть негативно вплинути на реалізацію національних інтересів України.

Необхідно розмежувати поняття „монопольне становище” та „домінуюче становище”, які є різними, але ототожнюються в законодавстві.

Отже, для удосконалення правового регулювання у сфері антимонопольного законодавства необхідно розробити ефективний механізм відповідальності за порушення норм в даній сфері, переглянути повноваження Антимонопольного комітету та передати деякі з них іншим органам, удосконалити правове регулювання природних монополій та механізми державного втручання в ринкові відносини.

*Законодавча діяльність у сфері інтелектуальної
власності ініціюється не стільки на законному
обмеженні тих чи інших видів діяльності.
Швидше на законному сприянні розвитку у
рівних Європейських конкурентних умовах
(Богдан Андрушків)*

11. ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БАЗИ ПІД АДАПТИВНО-ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ЗМІНИ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Трансформаційно – адаптивна діяльність у законодавчій сфері є одним з видів інтелектуальної, творчої діяльності. Як відмічає д.е.н., проф. Ходаківський Є.І., творчість - це цілеспрямована розумова робота людини, результатом якої є щось якісно нове, що відрізняється оригінальністю та унікальністю. Для людини характерні різні види творчості - художня і технічна ін. Результатом художньої творчості є літературні і мистецькі твори. Результатом технічної творчості - винаходи, торговельні марки, комерційні таємниці тощо.

Результати художньої творчості використовуються в гуманітарній сфері для збагачення внутрішнього світу людини, формування його світогляду. Результати технічної творчості застосовуються переважно у сфері виробництва товарів і надання послуг та сприяють підвищенню технічного рівня суспільного виробництва.

Інтелектуальна власність являє собою закріплені законом права на результати інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній і художній сферах.

Підкреслимо, що під інтелектуальною власністю розуміють не результат інтелектуальної діяльності людини як такий, а право на цей результат. Тобто, інтелектуальна власність є нематеріальним об'єктом, з чого

впливає низка важливих наслідків. Наприклад, на відміну від матеріальних об'єктів, у багатьох випадках інтелектуальною власністю заволодіти набагато легше. Так, якщо у процесі бесіди ви розкриєте комерційну таємницю, то ця інформація перекочує до мозку вашою співрозмовника і повернути її назад, на відміну від матеріального об'єкта, неможливо. Відтепер обидві сторони володіють одним і тим же об'єктом. Відмінності спостерігаються також під час обміну. Наприклад, якщо ви обмінялися з партнером ідеями як результатами творчої діяльності, то кожна зі сторін за результатами обміну буде мати по дві ідеї.

Довідково: Інтелектуальна власність - закріплені законом права на результати інтелектуальної діяльності людини у виробничій, науковій, літературній, художній та інших сферах.

Захист права власності - це застосування правових засобів для усунення або запобігання порушенню цього права. Здійснюється в установленому законодавством адміністративному або судовому порядку. У разі встановлення факту порушення порушник може бути притягнутий до дисциплінарної, цивільної, адміністративної або кримінальної відповідальності.

Об'єктом власності є право на результати інтелектуальної діяльності людини. Це право має подвійну природу. З одного боку, творець (автор) нематеріального і творець матеріального об'єкта власності мають подібні права власності, тому що право на результат творчої діяльності забезпечує його власнику виняткову можливість розпоряджатися цим результатом на свій розсуд, а також передавати його іншим особам, тобто воно подібне до права власності на матеріальні об'єкти (матове право). З іншого боку, поряд з майновим правом, існує деяке духовне право творця на результати творчої праці, так зване право автора.

Тобто автор має сукупність особистих немайнових (моральних) прав, що не можуть відчужуватися від їхнього власника в силу їхньої природи, та майнових прав. Іншими словами, якщо майнове (економічне право) на

результат творчої праці може бути віддільним від творця (переданим іншій особі в обмежене чи необмежене користування), то моральне (немайнове) право автора невіддільне від творця і не може бути передано іншій особі. Таким чином, право інтелектуальної власності є сумою тріади майнових прав (права володіти, права користуватися, права розпоряджатися) та немайнових прав (право на авторство, право на недоторканість твору тощо).

Деякі науковці вважають, що право інтелектуальної власності — це виключне право правовласника дозволяти або забороняти іншим особам користуватися результатами творчої діяльності. Так, існує концептуальне розходження у відношенні до права інтелектуальної власності в країнах загального права і країнах континентального права (з кодифікованим цивільним законодавством). У країнах загального права до інтелектуальної власності відносяться як до форми власності, що може бути створена індивідуальним чи колективним автором і, будучи створеною, підлягає комерційній експлуатації, так само як будь-яка інша власність. При цьому складові права власності спрямовані винятково на здобуття економічної вигоди. У країнах з кодифікованим цивільним законодавством (у т.ч. в Україні) авторське право також має характеристики власності й закон спрямований на захист економічного змісту цієї власності. Однак у цьому випадку право втілює також ідею про те, що твір автора є вираженням його особистості, що вимагає такого ж захисту, як і економічний потенціал твору.

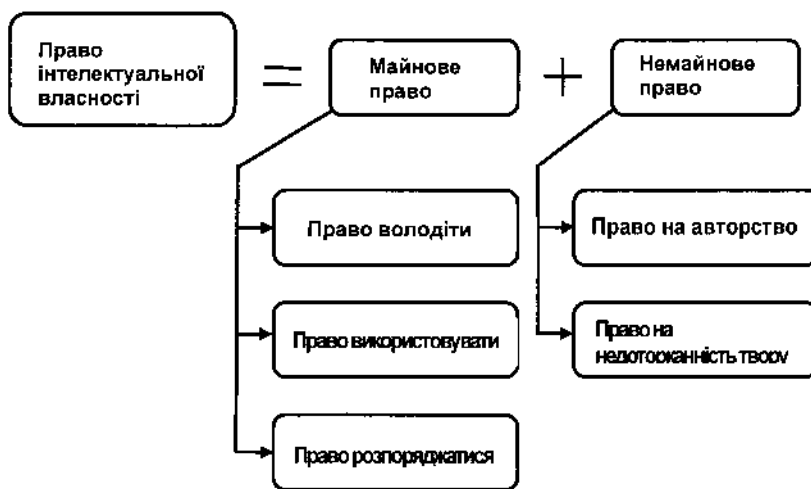

Рис. Зміст права інтелектуальної власності

Джерело: Основи інтелектуальної власності: навчальний посібник /П. М. Цибульов. -К.: «Інст.інтел.власн.і права», 2005. - 108 с.

Майновими правами інтелектуальної власності є:

- ■ право на використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- ■ виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- ■ виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, зокрема й забороняти таке використання;
- ■ інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Законом можуть бути встановлені винятки та обмеження в майнових правах інтелектуальної власності за умови, що вони не створюють істотних перешкод для нормальної реалізації майнових прав інтелектуальної власності та здійснення законних інтересів суб'єктів цих прав.

Майнові права інтелектуальної власності можуть відповідно до закону бути внеском до статутного капіталу юридичної особи, предметом договору застави та інших зобов'язань, а також використовуватися в інших цивільних відносинах.

Особистими немайновими правами інтелектуальної власності є:

- право на визнання людини творцем (автором, виконавцем, винахідником тощо) об'єкта права інтелектуальної власності;
- право перешкоджати будь-якому посяганню на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця об'єкта права інтелектуальної власності;
- інші особисті немайнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Аналогічним чином вивчаються особливості функціонування всі адаптовані галузі національної економіки.

***Примітка:** Ходаківський Є.І., Якобчук В.П., Литвинчук І.Л., Інтелектуальна власність: економіко-правові аспекти. Навч. Посібн.- К.: «Центр учбової літератури», 2014. – 276 с.*

*Добробут держави забезпечують не ті гроші,
які вона щорічно відпускає
чиновникам, а ті,
що вона щорічно
залишає в кишенях громадян.
(Й. Етвеш)*

12. ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО РИНКУ

У даний час в рамках Європейського Співтовариства відбувається формування єдиного фінансового ринку, що припускає уніфікацію і гармонізацію правових норм регулювання фінансової діяльності в масштабі ЄС.

Створення спільного ринку, яке вимагає уніфікації та гармонізації норм, які регулюють діяльність фінансових установ у масштабах ЄС, продиктовано також потребою в узгодженні кон'юнктурної, кредитно-грошової і валютної політики країн-учасниць, необхідність якого зростає у міру посилення інтеграції між ними. Швидкість розвитку фінансових правовідносин країн – членів ЄС і країн пострадянського простору значно перевищує швидкість встановлення дипломатичних зв'язків і звичайно ж швидкість роботи органів законодавчої влади. Для захисту інтересів споживачів фінансових послуг дуже важливо створити спільний правовий простір, у якому суб'єкти ринку фінансових послуг рівні у своїх правах та обов'язках. Проте гармонізація законодавства завжди несе у собі ризик втрати національної ідентичності. Не секрет, що громадяни пострадянських країн, які неодноразово постраждали, втративши свої заощадження внаслідок різних «криз банківської системи», неохоче віддають свої заощадження банківським установам. В той час, коли в традиціях громадян країн – членів ЄС значну частину свого прибутку вкладати у недержавні пенсійні фонди, медичне страхування, а також банківські установи. У нас різна історія, різний рівень правосвідомості та правової культури, різний порядок розпорядження фінансовими активами, проте ми

повинні дотримуватись єдиних правових норм. Крім того, ми зобов'язані відкрити вітчизняний ринок фінансових послуг. Прикладом вдалої гармонізації регулювання на ринку фінансових послуг є ЄС. За оцінкою професора Л.Говера (L. Gower), що вважається одним із авторів британського Закону 1986 «Про фінансові послуги» на початковому етапі «стан правової бази європейського ринку цінних паперів був таким, що дозволяло говорити про відсутність регулювання за межами Великобританії».

«Наслідком відсутності регулювання ринку цінних паперів в Європі була відсутність вільного доступу на ринок. Різні форми валютного контролю, регулювання доступу на ринок капіталів і інші протекціоністські заходи формували бар'єри нетарифного регулювання для доступу на внутрішні ринки іноземних інвесторів і інвестиційних компаній» Створення єдиного фінансового ринку ЄС ускладнювалось також відмінністю фінансових систем країн – учасниць, адже в ЄС входять держави, фінансовий ринок яких будується на системі універсальних фінансових установ (найбільш типовим представником є Німеччина), і держави, в яких фінансові установи поділяються на комерційні та інвестиційні (позиція Великобританії). Це стало очевидним ще з початку 70-х років у зв'язку з планом створення в рамках Співтовариства Економічного і Валютного союзу. Рішення Ради ЄЕС від 22 березня 1972 р. про створення такого союзу. Таким чином, різні аспекти регулювання інститутами ЄС фінансових послуг відносять до повноважень в сфері свободи руху капіталу та платежів (статті 56 – 60 ДЄС), свободи надання послуг (статті 49 – 55 ДЄС) та свободи заснування (статті 45 – 48 ДЄС). Крім того, на питання регулювання фінансових послуг певною мірою впливає також валютна політика ЄС та діяльність Європейського Центрального Банку (мета валютної політики та організаційні засади ЄЦБ визначаються положеннями глави VII частини третьої ДЄС). Починаючи з другої половини 70-х років Комісією і Радою ЄЕС було прийнято ряд нормативно – правових актів, спрямованих на зближення національних норм, які регулюють діяльність

кредитних установ країн – учасниць. Значення вищезазначених документів полягає в тому, що вони заклали основи для функціонування в рамках ЄС єдиного ринку фінансових послуг, формування якого в загальному вигляді завершилося на початку 1993 р., створили правові рамки єдиної системи нагляду за діяльністю фінансових установ. У документах декларуються два важливих принципи діяльності фінансових установ ЄС. По – перше, для здійснення фінансової діяльності на території будь-якої країни-учасниці досить отримати ліцензію в країні походження. По – друге, основною моделлю організації європейських фінансових установ є універсальна фінансова установа, що здійснює всі види фінансових послуг. Особливий вплив на діяльність фінансових установ країн ЄС здійснює процес інтеграції цих країн, в ході якого в рамках ЄС формується єдиний ринок фінансових послуг. Формування єдиного ринку фінансових зумовлює формування єдиної системи законодавства, яка включає три основних сегменти: міждержавний, державний і локальний. Міждержавний сегмент утворюють рішення, ухвали, рекомендації і т.п., що приймаються органами ЄС, а також в рамках міжнародних організацій і угод (наприклад, Фінансова установа міжнародних розрахунків в Базелі). Ці рішення трансформуються у законодавство країн – учасниць. Державний рівень утворюють акти органів державної влади країн – учасниць. Локальний рівень включає акти різного характеру (організаційного, технічного і т.п.), що приймаються самими фінансовими установами, і відображає їх реакцію на зміну фінансового законодавства, умов конкуренції в масштабах об'єднаного ринку, економічної ситуації як в своїй, так і в інших країнах.

Першим кроком на шляху уніфікації законодавства ЄС стало ухвалення Директиви про інвестиційні послуги (Council Directive on investment services in the securities field № 93/22/EEC of 10.05.1993). Для імплементації даної Директиви в країнах ЄС в другій половині 90-х років були прийняті нові закони про фінансові послуги. Слід зазначити, що вказана Директива зробила

великий вплив на законодавство держав, які не були на той час членами ЄС. В першу чергу мова йде про такі країни як Польща, Угорщина, Болгарія. Таким чином, можна говорити про так званий «радіаційний ефект» гармонізації права країн ЄС. Заходи, що здійснюються органами ЄС в сфері регулювання ринку фінансових послуг, спрямовані на створення для фінансових установ країн – учасниць рівних конкурентних умов, шляхом введення єдиних обов'язкових норм, що регулюють різні аспекти фінансової діяльності; створення можливості безперешкодно здійснювати операції на всій території ЄС, створювати на території будь-якої країни – учасниці свої відділення і філії, надавати транскордонні послуги, підтримку стабільності фінансової системи в цілому і зміцнення довіри до неї в суспільстві. Формування єдиного фінансового ринку відповідає логіці єдиного внутрішнього ринку (ЄВР), ідея створення якого (у вигляді «спільного ринку») була покладена в основі Римського договору 1957 р. про створення Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) і знайшла практичне втілення в рішеннях, прийнятих в рамках цієї організації. Спільний фінансовий ринок покликаний сприяти реалізації цілей, поставлених Договором перед Співтовариством: вільного переміщення між країнами-учасницями товарів, послуг (до яких відносяться і фінансові послуги), капіталів і громадян (тобто надання їм свободи вибору місця проживання). Ці права і свободи повинні бути забезпечені усуненням дискримінації за національною ознакою щодо громадян і підприємств країн-учасниць. 17 грудня 1977 р. Радою ЄЕС була видана директива «Про координацію правових і адміністративних розпоряджень, що стосуються діяльності кредитних інститутів» (так звана Перша банківська директива), яка скасовує багато серйозних обмежень, як на етапі створення фінансових установ так і на етапі надання фінансових послуг. Так, вона встановлювала, що для відкриття кредитної установи в будь – якій з країн-учасниць, необхідно отримати офіційний дозвіл, в якому може бути відмовлено, якщо установа не має в своєму розпорядженні достатньої кількості власних фінансових резервів, а її керівники не мають необхідної професійної підготовки або не

користуються довірою. У ній містилися також положення про співпрацю органів державної влади країн-учасниць по нагляду за фінансовими установами. Для реалізації положень Директиви був створений Консультативний комітет у складі представників центральних банків, національних контролюючих органів і відповідних міністрів, а також саморегулювальних організацій, що представляли інтереси фінансових установ різних типів. Комітетом було запропоновано ряд коефіцієнтів, що характеризують різні аспекти діяльності фінансових установ (коефіцієнт прибутковості, що показує співвідношення між прибутком і загальною сумою активів, коефіцієнт ліквідності, що співвідносить ліквідні активи з короткостроковими пасивами і деякі інші). Жоден з коефіцієнтів не володів нормативною силою і їх було встановлено тільки з метою здійснення нагляду за діяльністю фінансових установ різних країн. Проти надання коефіцієнтам значення імперативних показників особливо різко виступали представники Великобританії. 15 грудня 1989 р. була прийнята Друга директива по координації фінансових установ яка внесла деякі зміни і доповнення до директиви від 17 грудня 1977 р. Вона встановлювала право будь-якої кредитної установи ЄС здійснювати свою діяльність в інших країнах Співтовариства; свободу надання фінансових послуг в рамках ЄС, взаємне визнання країнами-учасницями національних правил регулювання діяльності кредитних установ, яке означало, що контроль за діяльністю фінансової установи і всіх її відокремлених підрозділів в інших країнах Співтовариства здійснюють органи контролю країни походження. Директива встановлювала, як одну з необхідних умов початку діяльності кредитного інституту, мінімальний розмір статутного фонду 5 млн. екю (це не відносилось до установ, що вже здійснювали фінансову діяльність). Директива визначала створення в країнах ЄС фінансових груп і вводила ряд обмежень щодо участі в капіталі банків небанківських фінансових установ. Частка в статутному капіталі банку у розмірі 10% і вище підлягала обов'язковій реєстрації в органах фінансового контролю. У свою чергу розмір участі банків в

небанківських фінансових установах не повинен перевищувати 60%, причому частка одного банку обмежувалася 15%. У числі інших документів, прийнятих Радою ЄС, можна назвати також: Директиви від 13 червня 1983 р. , 8 грудня 1986 р. і 13 березня 1993 р. , що стосуються річних і консолідованих балансів фінансових інститутів; згідно останньої директиви, фінансові установи повинні включати в консолідовані баланси відомості про інші фінансові інститути, в яких дана фінансова установа має участь у розмірі 20% і вище; Директиву Ради 86/635/ЄЕС від 8 грудня 1986 року щодо річних звітів та консолідованих звітів банків та інших фінансових установ; Директиву про нагляд і контроль за кредитами значних розмірів кредитних установ (21 грудня 1992 р.), що обмежує розміри великих разових кредитів, до них відносяться кредити, що перевищують 10% статутного капіталу банку і 25% статутного капіталу небанківської установи (в порівнянні з 40%, встановленими, рекомендаціями Ради в 1986 р.), причому загальна сума таких кредитів не повинна перевищувати власні засоби фінансової установи більш ніж в 8 разів; Директиву Ради 87/102/ЄЕС Ради від 22 грудня 1986 року щодо наближення законів, підзаконних і адміністративних положень держав-членів щодо споживчого кредиту; Директиву Ради про достатність власного капіталу кредитних інститутів і установ, що займаються операціями з цінними паперами (15 березня 1993 р.), спрямовану на регулювання ринкових ризиків в торгівлі цінними паперами; з цією Директивою пов'язана Директива про послуги, пов'язані із обігом цінних паперів, від 10 травня 1993 р., яка гармонізує умови створення і правила нагляду за установами, що здійснюють операції з цінними паперами; Директиву Європейського Парламенту та Ради 2000/12/ЄС від 20 березня 2000 року щодо започаткування діяльності кредитних установ та її ведення; Директиву Європейського Парламенту та Ради 2002/47/ЄС від 6 червня 2002 року щодо угод про використання фінансових активів в якості предмета забезпечення виконання зобов'язання; Директиву 2002/83/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 5 листопада 2002 року щодо страхування життя; Директиву 2001/34/ЄС Європейського

Парламенту та Ради від 28 травня 2001 року щодо допуску цінних паперів до офіційного лістингу на фондовій біржі та про інформацію про такі цінні папери, яка підлягає опублікуванню. Значення прийнятих документів полягає в тому, що вони заклали основи для функціонування в рамках ЄС єдиного ринку фінансових послуг, формування якого в загальному вигляді завершилося на початку 1993 р., створили правові рамки єдиної системи нагляду за фінансовою діяльністю.

Новий імпульс інтеграції в фінансовій сфері дає Договір про створення Європейського союзу, який набрав чинності 1 листопада 1993 р. Договір декларує перетворення Європейських співтовариств в Європейський союз, визначає його цілі і містить велику кількість поправок до Римського договору про створення ЄЕС, 1957 р. Лібералізація руху капіталів виходить на якісно новий правовий рівень. Для фінансової інтеграції важливе значення мають положення Маастріхтського договору про поетапне формування в рамках ЄС Економічного і валютного союзу, Європейської системи центральних банків (ЕСЦБ), Європейського центрального банку і введення єдиної валюти. Зокрема, на другому етапі реалізації Економічного і Валютного союзу (ЕВС) (з 1 січня 1994 р.) заборонені всі обмеження на рух капіталів і платежів між країнами-учасницями (за винятком деяких обмежень на рух капіталів з третіми країнами). Заборона повинна бути введена також щодо фінансування державних установ з боку центральних банків, на привілейований доступ державних установ до фінансових інститутів, якщо цей доступ не пов'язаний із заходами, що носять контрольно – наглядовий характер. Замість Комітету голів центральних банків країн – учасниць створено Європейський валютний інститут (ЄВІ), який повинен встановити адміністративні і організаційні рамки для майбутніх ЕСЦБ і ЕЦБ. У свою чергу кожна країна повинна виробити процедури, що дозволяють їй надати своєму центральному банку незалежний статус і привести свої правові норми (включаючи статут центрального банку) у відповідність з Маастріхтським договором.

Метою правового регулювання фінансових послуг в рамках ЄС є створення системи, що дозволяє вільно функціонувати всередині ЄС. З позиції порядку переміщення фінансових активів, товарів, послуг, робочої сили територія ЄС розглядається, як унітарна держава. Юридичну техніку, що вживається для досягнення цієї мети, запозичено з досвіду ЄС по лібералізації торгівлі товарами між країнами – членами ЄС. Вона базується на принципі взаємного визнання, який має на увазі, що держава зобов'язана визнати спосіб, за допомогою якого інші держави регулюють виробництво і постачання на ринок товарів, як еквівалентний її власній системі регулювання. Принцип взаємного визнання дозволяє усунути додаткові бар'єри для створення та ліцензування діяльності фінансових установ, адже ліцензія одержана у своїй країні дозволяє здійснювати діяльність на усій території ЄС. Це основне положення називається «контроль країни місцезнаходження», на основі якого держава – учасник, в якій зареєстрований даний фінансовий інститут зобов'язана здійснювати нагляд. Принцип контролю країни місцезнаходження має значний вплив на кількість і характер фінансових послуг, які можуть бути надані в будь – якій країні –учасниці. Наприклад, Бельгійське законодавство забороняє зміну розміру відсотків за іпотечним кредитом. Відповідно до Програми по внутрішньому ринку ЄС, Бельгія не зобов'язана скасовувати це обмеження, але вона не може примусити це зробити іноземні фінансові установи, які здійснюють іпотечне кредитування на території Бельгії, якщо вони зареєстровані в інших країнах – учасницях, де завдяки національному законодавству дозволено гнучкий курс відсотка. Така конкуренція між системами регулювання на користь фінансовим установам, адже з часом законодавство країн ЄС, щоб захистити фінансові установи, створить найбільш ліберальні умови для їх функціонування. Проте під загрозою залишається система захисту прав споживачів фінансових послуг, адже ліберальні умови ліцензування діяльності фінансових установ призведуть до зниження якості наданих послуг. Для того щоб вирішити дану проблему у Директиві 2004/39/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про ринки

фінансових інструментів» задекларовано заборону на державну реєстрацію фінансових установ, які з метою уникнення адміністративних обмежень, реєструють свою діяльність у країнах з найбільш ліберальним законодавством. Зокрема, у тексті Директиви зазначено: принципи взаємного визнання та контролю з боку держави-члена походження вимагають від компетентних органів влади держав-членів ненадання або відкликана ліцензії у тих випадках, коли такі чинники, як зміст програм операцій, географічний розподіл або види діяльності, якою насправді займається компанія, чітко показують, що інвестиційна компанія обрала законодавство однієї держави-члена, щоб уникнути більш суворих стандартів, що діють в іншій державі-члені, на території якої воно має намір здійснювати або вже здійснює більшу частину своєї діяльності. Інвестиційна компанія, яка є юридичною особою, повинна отримати ліцензію на свою діяльність у тій державі-члені, в якій знаходиться його зареєстрований офіс.. Крім того, держави-члени повинні вимагати, щоб головний офіс інвестиційної компанії був обов'язково розташований в державі-члені походження, та щоб вона справді займалася там своєю діяльністю.

Зрозуміло, існують помітні відмінності в способах, за допомогою яких принцип взаємності реалізується в трьох основних фінансових секторах: у банківському секторі, у секторі страхових товариств і на ринку цінних паперів. Директива 2006/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради про започаткування та здійснення діяльності кредитних установ окреслює сферу правового регулювання і вперше у законодавстві ЄС визначає поняття «регульований ринок», який являє собою ліцензовану та регулярну функціонуючу багатосторонню систему, обслуговувану та/або керовану ринковим оператором, яка поєднує чи сприяє поєднанню чисельних інтересів третіх сторін щодо купівлі – продажу фінансових інструментів згідно із технологіями та своїми недискреційними правилами у спосіб, що призводить до укладення угод стосовно фінансових інструментів, які були допущені до обігу відповідно до правил та/або технологій. Проте з позиції права Єс

держави, як суб'єкти правовідносин поділяються на дві групи: «країни – учасниці» та «треті країни». Вперше таку сегментацію регуляторного впливу здійснено, шляхом прийняття Директиви 2000/12/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Щодо започаткування діяльності кредитних установ та її ведення», у якій визначено «зону А» та «зону В»: зона А — до неї входять всі держави-члени і всі інші держави, які є повноправними членами Організації Економічного Співробітництва і Розвитку (ОЕСР), як і держави, що уклали спеціальні договори про позики з Міжнародним валютним фондом (МВФ) в рамках загальних договорів про позики (ЗДП) МВФ. Однак, будь-яка держава, що відстрочує погашення свого зовнішнього державного боргу, виключається із Зони А на період в п'ять років; зона В — до неї входять всі інші держави, які не входять до Зони А. Такий умовний поділ країн на країни «першого» та «другого» сорту свідчить про декларативний характер принципу взаємності та завуальований протекціонізм ЄС. Про це яскраво свідчать положення Директиви 2004/39/ЄС: «...порядок надання ліцензій в межах Спільноти філіям інвестиційних компаній, ліцензованим у третіх країнах, і надалі буде застосовуватися до таких компаній. Ці філії не наділені свободою надання послуг, відповідно до другої частини Статті 49 Договору, або правом на здійснення підприємницької діяльності в державах-членах ЄС, крім тих, у яких їх було засновано. Зважаючи на обставини, коли Спільнота не пов'язана жодними дво- чи багатосторонніми зобов'язаннями...».

Зокрема, Стаття 18/1/ Другої Банківської Директиви передбачає, що «держави – учасники забезпечать, щоб діяльність, вказана в Додатку, могла здійснюватись в рамках їх території... або за допомогою філії установи, або шляхом надання послуг будь – яким кредитним інститутом, що отримав ліцензію і що знаходиться під наглядом компетентних органів інших держав – членів відповідно до даної Директиви, за умови, що така діяльність вказана в ліцензії». У Додатку перераховані наступні види діяльності, які підлягають взаємному визнанню: прийом грошових депозитів; надання позик; фінансовий лізинг; послуги з переказу грошових коштів; випуск і обслуговування

платіжних засобів (кредитних карток, дорожніх чеків); гарантії і інші зобов'язання; торгівля на свою користь або на користь клієнтів, включаючи:

- а) грошові ринкові інструменти (чеки, векселі);
- б) іноземну валюту;
- у) ф'ючерси і опціони;
- г) оборотні цінні папери;

участь у випуску акцій, надання інформації, що стосується такого випуску; фінансовий консалтинг; управління портфельними інвестиціями і консультування з цього питання; зберігання і управління цінними паперами; послуги, пов'язані з наданням кредиту; послуги, пов'язані із зберіганням цінностей. Вищезгаданий перелік не є вичерпним і Директива передбачає можливість включення до нього нових послуг у міру розвитку фінансової діяльності. Цей перелік є досить широким і допускає модель «універсальної фінансової установи». Під час підготовки проекту Другої банківської директиви виникла необхідність у розмежуванні правового статусу фінансових установ та їх відокремлених підрозділів. Адже філії, представництва та дочірні компанії не мали правових підстав для використання переваг принципу взаємного визнання. Проте згадана Директива виправила дану неузгодженість, зокрема, у статті 18/2/ міститься положення щодо відокремлених підрозділів фінансових інститутів, яке дозволяє їм користуватися перевагою взаємного визнання, так само як фінансовим установам, за умови, що:

- 1) їх головні підприємства отримали ліцензії в тій самій країні-учасниці, законодавством якої керується дочірня компанія;
- 2) діяльність, про яку мова, фактично здійснюється в рамках території тієї ж країни – участниці;
- 3) головне підприємство або підприємства володіє більш ніж 90% капіталу дочірньої компанії;
- 4) дочірня компанія повинна знаходитися під консолідованим контролем головного підприємства.

Відповідно до Директиви саме ліцензія країни походження визначає об'єм діяльності, яку фінансова установа може здійснювати в іншій країні. Якщо за умовами ліцензування фінансовій установі не дозволяється займатися певною діяльністю, скажімо, операціями з цінними паперами, ні він сам, ні його філія не зможе займатися такою діяльністю в іншій країні – участниці, навіть якщо за законодавством іншої держави допускається така діяльність. І навпаки, якщо

фінансова установа спочатку отримала ліцензію в країні-учасниці, в якій відповідний об'єм діяльності дозволений, вона може виконувати всю діяльність, що передбачена даною ліцензією (за умови, що діяльність входить в перелік додатку), або на основі перетину кордону або за допомогою відкриття філії в іншій країні – учасниці, незалежно від обмежень, які друга країна має можливість застосувати до своїх власних фінансових інститутів.

Центральним пунктом правил торгівлі послугами фінансовими установами з третіх країн в країнах ЄС є концепція взаємності, яка в фінансовому секторі висувалася на перший план, унаслідок ухвалення Другої банківської директиви. Положення Директиви, що відносяться до проблеми взаємності були і в інших правових актах, і тому концепція взаємності застосовується в сферах страхування і операцій з цінними паперами. Як відзначає П.Еекхут, правові норми про устанovu є загальними нормами про вільний рух капіталу, констатуючі, що держави-члени прагнуть забезпечити відносно руху капіталу в треті країни такий ступінь лібералізації, як і відносно фінансових операцій в рамках ЄС, де насправді існує свобода пересування капіталу. Проте Директива про лібералізацію руху капіталів передбачає також, що це правило розповсюджується також на фінансові установи третіх країн (концепція взаємності). Зупинимося на цій проблемі детальніше. На початку 1988 р. Комісія представила Раді ЄС свою пропозицію, що стосується Другої директиви Ради про координацію законів, правил і адміністративних інструкцій, що відносяться до відкриття фінансових установ і ведення ними своєї діяльності. Ця пропозиція була оформлена як доповнення до Директиви 77/780 ЄС. Це доповнення стало називатися Другою банківською директивою. Пропозиція містила положення про створення або придбання фінансовими установами третіх країн дочірніх компаній в ЄС (ст. 7). Відповідно до цього положення держави-учасники зобов'язувалися інформувати Комісію про будь-яке клопотання про дозвіл на таке створення або придбання. Концепція взаємності викликала багато коментарів і критики, як в самому ЄС, так і серед

торгових партнерів ЄС, особливо з боку США. Відреагували не тільки уряди, але також фінансисти і наукові кола.

Зв'язок концепції з можливістю обмеження прав іноземних фінансових установ викликали побоювання, що ЄС може висунути вимогу щодо аналогічного правового режиму для фінансових установ ЄС за кордоном. В зв'язку з цим виникло питання: який вид взаємності пропонує ЄС, висуваючи вимогу про те, що дочірні компанії фінансових установ ЄС в третіх країнах повинні підлягати такому ж режиму, який існує в межах єдиного ринку ЄС? І якщо це необхідно зробити, яким повинен бути режим на цьому єдиному ринку, зважаючи на той факт, що в концепції фінансової інтеграції зазначено, що необхідно дозволити функціонування різних систем правового регулювання країн-учасниць?

США піддає критиці концепцію взаємності, протиставивши їй концепцію безумовного національного режиму. На їх думку, вимога про взаємність, яка спрямована на надання ідентичних комерційних привілеїв для країн з різними ринковими структурами і правовим регулюванням неминуче призведе до дискримінації. Кажучи стисло, вимога про взаємність на думку США представляє повернення до протекціонізму. Конфлікт інтересів ЄС та США у сфері регулювання ринку фінансових послуг призвів до тимчасової відмови ЄС від режиму взаємності, проте уже у 2000 році у Директиві 2000/12/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Щодо започаткування діяльності кредитних установ та її ведення» було передбачено можливість доступу дочірніх компаній третіх країн на ринок фінансових послуг ЄС. Доступ здійснювався під жорстким контролем, адже: «компетентні органи держав-членів повинні інформувати Комісію: про будь-яке ліцензування прямої або непрямой дочірньої компанії, діяльність одної або більше материнських компаній якої регулюються законодавством третьої країни. Комісія відповідно повинна інформувати про це Консультаційний Комітет з питань банківської діяльності; коли, така материнська компанія набуває дольової участі в кредитній установі Співтовариства, в результаті чого ця

кредитна установа стає його дочірньою компанією. Комісія відповідно повинна інформувати про це Консультаційний Комітет з питань банківської діяльності». Проте країни Східної Європи, фінансові установи яких внаслідок низького рівня капіталізації ринку, не могли конкурувати з фінансовими установами ЄС, отримали лише додаткові труднощі. Адже режим взаємності передбачає допуск філій фінансових установ ЄС на власний ринок. Це «легальний демпінг», який руйнує фінансову систему держави, адже конкурувати з фінансовою системою ЄС не здатні не лише країни, що розвиваються, але і деякі слабкі країни – члени, зокрема Греція, яку інтеграційні процеси привели до банкрутства. Стан дотримання режиму взаємності перебуває під жорстким контролем: «якщо Комісія на основі звітів, або на основі іншої інформації приходять до висновку, що третя країна не надає кредитним установам Співтовариства такого належного доступу до ринку, який надається кредитним установам третіх країн Співтовариством, Комісія може подати пропозиції на розгляд Ради для видачі доручення щодо проведення переговорів з метою отримання рівних конкурентних умов для кредитних установ Співтовариства. Рада приймає рішення на основі визначеної більшості голосів» .

Поява структурних підрозділів фінансових установ ЄС на ринку України створила багато правових та економічних труднощів, адже ні фінансова система, ні система законодавства України виявились не готовими до фундаментальних структурних змін. Ситуацію ускладнила також світова фінансова криза, під час, якої найбільше постраждали громадяни, які втратили свої вклади внаслідок банкрутства ряду фінансових установ. Саме тому удосконалення вітчизняного законодавства, шляхом запозичення досвіду правового регулювання країн ЄС це єдиний шлях для відновлення ринку фінансових послуг та захисту прав та законних інтересів споживачів фінансових послуг.

Україна, декларуючи свої прагнення увійти до складу ЄС, розпочала процес адаптації законодавства до європейських стандартів. Першим кроком

на шляху адаптації стало укладення Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС та Генеральної угоди про торгівлю послугами (GATS). Розглянемо перш за все Генеральну угоду про торгівлю послугами (GATS), прийнятої в рамках СОТ після завершення Уругвайського раунду. Розглянемо найбільш загальні положення Угоди, вона охоплює всі види послуг на міжнародному ринку, які підлягають продажу. Автори Угоди не зуміли знайти смислового визначення послуг, але вони затвердили їх перелік.

Було також встановлено чотири способи надання, або постачання, послуги: транскордонний; через споживання за кордоном; через комерційну присутність, тобто створення компанії на території третьої країни; шляхом безпосередньої присутності фізичних осіб. Основними елементами ГАТС є: режим найбільшого сприяння, транспарентність, національний режим, доступ на ринок. Відносно кожного виду послуг можуть застосовуватися наступні обмеження (невичерпний перелік): обмеження числа осіб, що надають послуги; обмеження загальної вартості операцій з поданням послуг; обмеження загального числа операцій по наданню послуг; обмеження кількості зайнятих у сфері послуг осіб; обмеження іноземного інвестування.

Правосуб'єктність України в системі міжнародно-правового регулювання торгівлі фінансовими послугами можна охарактеризувати як «пасивну». Джерела міжнародного права, які регулюють торгівлю фінансовими послугами за участю українських кредитних організацій можна класифікувати на: 1) прямі (Генеральна угода з тарифів та торгівлі); 2) прямі ф'ючерсні (Угода про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС); і 3) опосередковані (Кодекси ОЕСР і ДСЕС).

Створення єдиного ринку фінансових послуг в рамках стало можливим на основі принципів, встановлених первинним правом ЄС: 1) мінімізація правових гарантій при гармонізації законодавства; 2) контроль держави реєстрації; 3) взаємне визнання достатності правового регулювання іншої країни-члена ЄС; 4) єдина ліцензія. Гармонізація законодавства ЄС в сфері фінансових послуг здійснювалася на основі принципу мінімальної

гармонізації, щоб країни – члени, на свій розсуд, змогли встановити режим жорсткіший, ніж встановлений на рівні законодавства ЄС.

Під фінансовими послугами розуміються, зокрема, страхові послуги, включаючи пряме страхування, перестрахування, допоміжні страхові послуги; банківські та інші послуги, включаючи операції з депозитами, кредитування, фінансовий лізинг, гарантії і зобов'язання, операції з цінними паперами і ін. Відносно умов створення та діяльності компаній, що надають фінансові послуги, в Угоді діють загальні правила: режим найбільшого сприяння – для українських фінансових установ їх дочірніх компаній і філій (Співтовариство і його держави – члени згідно із своїми законодавством і правилами надають щодо створення українських компаній на їх території режим, що є не менш сприятливий, ніж той, який наданий компаніям будь – якої третьої країни.), національний режим або режим найбільшого сприяння – для фінансових установ країн – членів ЄС їх дочірніх компаній і філій (Україна згідно із своїми законодавством та правилами надає Співтовариству стосовно заснування його компаній на її території режим, що є не менш сприятливим, ніж той, що надається її власним компаніям або компаніям будь – якої третьої країни, залежно від того, який з них є кращий). Договір передбачає надання Україні технічної допомоги для: розвитку банківських і фінансових послуг, розвитку спільного ринку кредитних ресурсів, залученні України до загальноприйнятої системи взаємних розрахунків; розвитку фіскальної системи та її установ в Україні, обміні досвідом та навчанні персоналу; розвитку послуг у сфері страхування, що, між іншим, створило б сприятливі умови для участі компаній Співтовариства у створенні спільних підприємств в галузі страхування в Україні, а також розвитку експортного кредитного страхування.

Угода про партнерство і співробітництво є сукупністю правових норм, регулюючих економічні відносини між відповідною державою-партнером з одного боку і двадцятьма шістьма суб'єктами міжнародного права з іншою. Правоздатність ЄС як «наднаціональної організації» регулювати міжнародну

торгівлю фінансовими послугами, рух капіталу і конкуренцію на ринку фінансових послуг, зокрема в рамках Єдиного ринку фінансових послуг і Європейського валютного союзу, похідна від правоздатності їх членів. Угоди про партнерство і співробітництво містять положення про порядок створення кредитних організацій, переміщення їх працівників, транскордонне надання і споживання фінансових послуг, тобто охоплюють всі чотири способи надання таких послуг. Угода закріплює основні зобов'язання Сторін: 1) лібералізувати доступ на свої ринки фінансових послуг, 2) поліпшити умови здійснення фінансової діяльності за допомогою ефективного регулювання конкуренції і контролю за переміщенням капіталу, 3) змінити внутрішньо-правові режими, зокрема відмінити дискримінацію і невиправдані обмеження, привести внутрішнє право у відповідність з правом ЄС, і 4) здійснювати співробітництво у фінансово-кредитній сфері. Зобов'язання Сторін Ю.Фосс і Г.Білер (ФРН) класифікували на строкові (із встановленим терміном виконання), безстрокові (без встановленого терміну виконання) і «м'яко – правові» (загального характеру).

На момент підписання Угоди про партнерство і співробітництво лише закони про банки і банківську діяльність і про приватизаційні цінні папери, містили норми, що дискримінують компанії ЄС на території України. Зокрема, НБУ мав право встановлювати дискримінаційні вимоги для банків з іноземним капіталом за розміром мінімального статутного капіталу.

Термін угода асоціюється із принципом рівності сторін, проте Угода про партнерство і співробітництво свідчить про асиметричність правового статусу сторін. Проте режим найбільшого сприяння не розповсюджується на оподаткування фінансових установ (режим найбільшого сприяння, не застосовується до податкових пільг, які Сторони надають або надаватимуть у майбутньому на основі угод про уникнення подвійного оподаткування чи інших домовленостей, щодо оподаткування), тобто можна без наслідків для дійсності УПС укладати угоди про уникнення подвійного оподаткування з третіми країнами. Укладання таких угод залишається в компетенції держав-

членів ЄС. УПС не обмежує прав сторін запобігати ухиленню від сплати податків або встановлювати відмінності для платників податків, наприклад на підставі їх постійного місцезнаходження (положення Угоди не будуть тлумачитись таким чином, щоб завадити державам – членам чи Україні враховувати різницю при застосуванні відповідних положень їх фінансового законодавства між платниками податків, які знаходяться не в однаковому становищі, зокрема, що стосується їх місця проживання).

Принцип національного режиму також закріплений в досліджуваній Угоді. Проте принцип національного режиму відносно дочірніх компаній і філій фінансових установ в УПС, на відміну від ГАТС, застосований не тільки до діяльності постачальників фінансових послуг, але і до їх реєстрації в Україні. Таке розширення дії принципу зумовлене необхідністю створення єдиних ліцензійних умов діяльності фінансових установ. Дія національного режиму відносно установи (що надається як правило на умовах взаємності) характерна для права ЄС. Україна в односторонньому порядку зобов'язалася надати філіям європейських фінансових установ режим створення і діяльності не менш сприятливий, ніж українським установам або компаніям будь-якої держави (залежно від того, який з них кращий), тобто найкращий з національного режиму і режиму найбільшого сприяння.

Відповідно до ст.51 УПС держави-партнери зобов'язані поступово гармонізувати («зближувати») законодавство з відповідним правом ЄС. Зокрема, приблизна адекватність законів матиме місце в таких галузях: закон про митницю, закон про компанії, закон про банківську справу, бухгалтерський облік компаній і податки, інтелектуальна власність, охорона праці, фінансові послуги, правила конкуренції, державні закупки, охорона здоров'я та життя людей, тварин і рослин, навколишнє середовище, захист прав споживачів, непряме оподаткування, технічні правила і стандарти, закони та інструкції стосовно ядерної енергії, транспорт. Що означає право держави – партнера самостійно розробити концепцію гармонізації і реалізувати її в прийнятні терміни. Об'єкт зближення визначений як «галузі права», зближення

яких пріоритетно. Правила зближення законодавства в УПС і Європейських угодах асоційованих з ЄС держав схожі текстуально і по об'єктному складу. Це дозволяє використовувати аналогічно правову доктрину асоційованих держав відносно гармонізації законодавства і апробовані ними методи. Проте умови адаптації у різних країнах суттєво відрізняються, зокрема, Україна, на відміну від більшості європейських країн взяла на себе зобов'язання щодо узгодження із положеннями права ЄС не лише нормативно – правових актів, прийнятих в майбутньому, але і тих, що діяли на момент підписання Угоди. Аналогічне правило містилося в ст.69 Європейської угоди Чехії. А ось в ст. 68 Європейської угоди Польщі передбачалося приведення у відповідність з правом ЄС лише майбутніх правових норм.

Право ЄС використовується державами – партнерами при зміні їх внутрішнього правопорядку і припускає використання норм і доктрини права ЄС тільки у якості зразку і допоміжного засобу. Для порівняння відмітимо, що Угодою про Європейський економічний простір передбачена одностороння гармонізація національного права з правом ЄС за допомогою інкорпорації частини останнього, включаючи підзаконні нормативно-правові акти і доктрину Європейського суду, в національне право держав, що не є членами ЄС. Проте така інкорпорація здатна привести до асиметричного відкриття ринку фінансових послуг держави.

Зобов'язання щодо зближення законодавства є взаємними, але асиметричними за змістом. Держава-партнер зобов'язується «прийняти заходи для забезпечення поступового приведення свого законодавства у відповідність», а ЄС і його члени - надати «належну технічну допомогу» для здійснення державою-партнером таких заходів. Процес гармонізації – це двосторонній процес, який передбачає взаємні поступки сторін, проте, на практиці, змінюється лише законодавство держав – членів, а ЄС лише «надає технічну допомогу». Використання технічної допомоги для удосконалення законодавства про міжнародну торгівлю фінансовими послугами, повинно ґрунтуватися на пріоритетах розвитку фінансових систем держав і їх інтеграції

в світову фінансову систему. Доцільно координувати технічну допомогу, що надається ЄС і його членами у сфері регулювання міжнародної торгівлі фінансовими послугами, зокрема проектів підтримки процедур банкрутства фінансових установ, гармонізації принципів фінансової звітності, протидії використанню фінансової системи для легалізації грошових коштів, отриманих злочинним шляхом та інших. Визначивши пріоритети зближення законодавства в рамках програми його удосконалення, держава-партнер має право вимагати надання технічної допомоги від ЄС і його членів. Технічна допомога Україні надається для розвитку банківських і фінансових послуг, розвитку спільного ринку кредитних ресурсів, залученні України до загальноприйнятої системи взаємних розрахунків; розвитку фіскальної системи та її установ в Україні, обміні досвідом та навчанні персоналу; розвитку послуг у сфері страхування, що, між іншим, створило б сприятливі умови для участі компаній Співтовариства у створенні спільних підприємств в галузі страхування в Україні, а також розвитку експортного кредитного страхування (ст.67 УПС). Співтовариство надає Україні належну технічну допомогу з метою здійснення цих заходів, яка може включати зокрема: обмін експертами; завчасне надання інформації, особливо стосовно відповідного законодавства; організацію семінарів; професійна підготовка; допомогу у здійсненні перекладу законодавства Співтовариства у відповідних секторах. (ст.51.3 УПС).

Не зважаючи на дискримінаційний характер угоди про партнерство та співробітництво Україна виконує усі взяті зобов'язання, зокрема, щодо адаптації законодавства.

Верховною радою України 16 вересня 2014 року було прийнято Закон України № 1678-VII «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони». Відповідно до ч.2 ст.476 ратифікованої Угоди, остання набирає чинності в перший день другого місяця, що настає після дати здачі на зберігання в Генеральний

Секретаріат Ради Європейського Союзу (Депозитарій Угоди) останньої ратифікаційної грамоти або останнього документа про затвердження кожною зі Сторін Угоди, що визначені в її Преамбулі. Із цієї ж статті зрозумілим є те, що на сучасний період Угода може застосовуватися тимчасово, якщо ЄС письмовим повідомленням визначить сферу її тимчасової дії, а Україна надішле Депозитарію ратифікаційну грамоту. Очевидним є те, що на сучасний момент, а тим паче після вступу в силу Угоди, в полі діяльності вітчизняних нормотворців з'явиться значна кількість завдань, пов'язаних з приведенням національного законодавства у відповідність із нормами права ЄС в цілому та деяких країн, що сторонами Угоди, зокрема. Необхідно зазначити, що Україна вже розпочала нормотворчу діяльність щодо оперативного транспонування положень Угоди в національне законодавство, адже Кабінет Міністрів України 17 вересня 2014 р. видав Розпорядження № 847-р «Про імплементацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони», яким затвердив план заходів з імплементації Угоди на 2014-2017 роки. Особливої уваги заслуговують положення Угоди, які регламентують розвиток ринку фінансових послуг. Зокрема, відповідно до ст. 125 Угоди «фінансова послуга» означає будь-яку послугу фінансового характеру, яка пропонується постачальником фінансових послуг Сторони.

До фінансових послуг належать такі види діяльності:

Страхові і пов'язані зі страхуванням послуги

1. пряме страхування (зокрема спільне страхування):
 - a) страхування життя;
 - b) страхування інше, ніж страхування життя.
2. перестраховання та ретроцесія;
3. страхове посередництво, зокрема брокерські операції та агентські послуги;
та

4. послуги, що є допоміжними стосовно страхування, зокрема консультаційна діяльність, актуарні послуги, послуги з оцінки ризику та послуги з вирішення претензій.

Банківські та інші фінансові послуги (за винятком страхування):

1. послуги з прийняття вкладів та інших коштів, що підлягають поверненню, від населення;
2. послуги з кредитування всіх видів, у тому числі споживчий кредит, кредит під заставу нерухомості, факторинг та фінансування комерційних операцій;
3. фінансовий лізинг;
4. усі платежі і послуги з переказу грошей, зокрема кредитні, розрахункові та дебетові картки, дорожні чеки та банківські тратти;
5. послуги з надання гарантій і поручительств;
6. укладання угод від власного імені або від імені клієнтів на біржі, поза нею або будь-яким іншим чином стосовно: а) інструментів грошового ринку (зокрема чеків, векселів, депозитних сертифікатів); б) валюти; с) похідних інструментів, включаючи ф'ючерси та опціони, але не обмежуючись ними; d) курсових та відсоткових інструментів, зокрема такі інструменти, як свопи та угоди щодо форвардної відсоткової ставки; е) переказних цінних паперів; f) інших оборотних інструментів та фінансових активів, зокрема дорогоцінних металів у зливках;
7. участь у якості агента в емісії всіх типів цінних паперів, зокрема андеррайтинг та розміщення (як у відкритому, так і у закритому порядку) і надання послуг, пов'язаних з такою емісією;
8. посередницькі послуги на грошовому ринку;

9. послуги з управління майном, зокрема готівкове або безготівкове управління, всі форми колективного управління інвестиціями, управління пенсійним фондом, послуги з довірчого зберігання, депозитарного та трастового обслуговування;

10. послуги з клірингу та фінансового управління майном, в тому числі цінні папери, похідні інструменти та інші обігові інструменти;

11. надання та передавання фінансової інформації, обробка фінансових даних і пов'язаного із цим програмного забезпечення;

12. консультативні, посередницькі та інші допоміжні фінансові послуги з усіх видів діяльності, перелічених у підпунктах (1) - (11), зокрема довідки про кредитоспроможність і аналіз кредиту, дослідження та поради з питань інвестицій та портфеля цінних паперів, поради з питань придбання та корпоративної реструктуризації і стратегії.

Кожна Сторона Угоди докладатиме необхідних зусиль для забезпечення впровадження міжнародних стандартів регулювання та нагляду у сфері фінансових послуг та для боротьби з ухиленням від сплати податків на всій її території. Такі міжнародні стандарти включають, зокрема, «Основні принципи ефективного банківського нагляду» Базельського комітету, «Основні принципи страхування» Міжнародної асоціації органів нагляду за страховою діяльністю, «Цілі та принципи регулювання обігу цінних паперів» Міжнародної організації комісій з цінних паперів, Угоду ОЕСР про обмін інформацією з питань оподаткування», Заяву країн-членів «Групи двадцяти» про прозорість інформації та обмін інформацією для цілей оподаткування» та «Сорок рекомендацій» та «Дев'ять спеціальних рекомендацій стосовно боротьби із фінансуванням тероризму» Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF).

Сторони також беруть до уваги «Десять основних принципів обміну інформацією», які поширюються міністрами фінансів країн-членів «Групи семи», та зобов'язуються вжити всіх необхідних кроків для застосування цих принципів у своїх двосторонніх відносинах.

Кожна Сторона дозволяє постачальникам фінансових послуг іншої Сторони, заснованим на території цієї Сторони, надавати будь-яку нову фінансову послугу, подібну до тих послуг, які ця Сторона дозволила б надавати власним постачальникам фінансових послуг згідно з національним законодавством у подібних умовах. Сторона може самостійно визначити юридичну форму надання послуги та може вимагати попереднього отримання дозволу на надання такої послуги.

В ст. 133 Угоди прописаний алгоритм адаптації вітчизняного законодавства про фінансові послуги до норм і стандартів ЄС. Зокрема, Сторони визнають важливість наближення чинного законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Україна забезпечить поступове приведення у відповідність своїх чинних законів та майбутнього законодавства до acquis ЄС. Таке наближення розпочинається з дати підписання цієї Угоди та поступово поширюватиметься на всі елементи acquis ЄС, зазначені у Додатку XVII до цієї Угоди.

До початку адаптації законодавства Україна подає до Комітету з питань торгівлі комплексну «дорожню карту» з реалізації цієї Глави із часовими графіками та ключовими поетапними результатами, що повинні включати всі реформи стосовно адаптації законодавства та розвитку інституційного потенціалу. Ця дорожня карта повинна збігатися з етапами та часовими рамками, викладеними у Додатку XXI-A Угоди. «Дорожня карта» повинна охоплювати всі аспекти реформування та загальні правові засади для імплементації у сфері державних закупівель, зокрема: адаптацію законодавства для регулювання державних контрактів, контрактів у

комунальних та інфраструктурних секторах, договорів концесії на виконання робіт та процедури перегляду рішень замовників; зміцнення адміністративної спроможності на всіх рівнях, у тому числі з органами оскарження та контрольними механізмами. Після позитивного висновку Комітету з питань торгівлі ця «дорожня карта» розглядається як довідковий документ. Європейський Союз докладатиме всіх зусиль для надання допомоги Україні в реалізації цієї дорожньої карти. Україна забезпечує поступове приведення існуючого та майбутнього законодавства у сфері державних закупівель у відповідність до *acquis* ЄС у сфері державних закупівель. Адаптація законодавства здійснюється поетапно згідно з періодами, визначеними у Додатку XXI-A та в Додатках XXI-B–XXI-E, XXI-G, XXI-H та XXI-J Угоди. Додатки XXI-F та XXI-I Угоди визначають необов'язкові елементи, які не потребують впровадження в законодавство України, тоді, як Додатки XXI-K–XXI-N Угоди містять елементи *acquis* ЄС, які залишаються поза сферою законодавчої адаптації. У цьому процесі належна увага повинна приділятися відповідному прецедентному праву Європейського Суду та імплементаційним заходам Європейської Комісії, а також, якщо в цьому виникне необхідність, будь-яким змінам в *acquis* ЄС, що відбуватимуться в той самий час. Реалізація кожного періоду оцінюється Комітетом з питань торгівлі й після позитивної оцінки цим органом поєднуюватиметься зі взаємним наданням доступу до ринку згідно з Додатком XXI-A Угоди. Європейська Комісія повідомляє Україні без невиправданої затримки про будь-які зміни в *acquis* ЄС. Комісія надаватиме відповідні консультації й технічну допомогу з метою впровадження таких змін.

Сторони домовилися, що ефективно і взаємне відкриття відповідних ринків має здійснюватись поступово та одночасно. Протягом процесу адаптації законодавства рівень доступу до ринку, що надається Сторонами на умовах взаємності, пов'язується з досягнутим прогресом адаптації законодавства відповідно до Додатка XXI-A Угоди. Рішення щодо початку

наступного етапу відкриття ринку приймається на підставі оцінки якості прийнятого законодавства, а також його практичного застосування. Така оцінка регулярно здійснюється Комітетом з питань торгівлі. У тій мірі, в якій Сторона згідно з Додатком XXI-А Угоди відкрила свій ринок закупівель для іншої Сторони, Сторона ЄС надасть доступ до процедур укладення контрактів українським компаніям - заснованим як в межах, так і поза межами Сторони ЄС - згідно з правилами державних закупівель Сторони ЄС на умовах не менш сприятливих, ніж ті, що застосовується до компаній Сторони ЄС; Україна надасть доступ до процедур укладення контрактів компаніям Сторони ЄС - заснованим як в межах, так і поза межами України - згідно з національними правилами державних закупівель на умовах не менш сприятливих, ніж ті, що застосовуються до українських компаній. Після реалізації останнього етапу адаптації законодавства Сторони розглянуть можливість взаємного надання доступу до ринків стосовно закупівель, вартість яких є навіть нижчою, ніж порогові значення Угоди.

Спочатку проаналізуємо ступінь відповідності національного законодавства законодавству ЄС. Адже, Україна взяла на себе зобов'язання привести національну правову систему у відповідність до норм європейського законодавства. Однак суть адаптації полягає не лише в автоматичному перенесені положень права ЄС до законів та підзаконних актів України. Ефективність адаптації визначається насамперед наявністю дієвих механізмів виконання прийнятих рішень. Якщо такі механізми будуть законодавчо визначені, Україна буде спроможна у повному обсязі адаптувати національне законодавство до європейського права.

Що стосується стратегії адаптації законодавства, то необхідно відзначити, що необхідною передумовою її здійснення є чітке розмежування сфер відання та відповідальності за проведення гармонізації між органами державної влади. Друга передумова — проведення кодифікації українського законодавства. У зв'язку з цим особливої ваги набуває питання чіткого

розмежування сфер правовідносин, врегульованих, відповідно, нормами торговельного та приватного права.

Для спрощення процесу наукового дослідження автор пропонує класифікацію нормативно – правових актів в сфері надання фінансових послуг з подальшим аналізом ступеня їх адаптованості.

Найважливіше значення для регулювання ринку фінансових послуг має Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг». Процес адаптації даного Закону завершився прийняттям Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» N 3201-IV від 15.12.2005. Положення Закону про прядок державної реєстрації фінансових установ, ліцензування їх діяльності, а також розширення обсягу повноважень Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг були узгоджені із положеннями Директиви Європейського Парламенту та Ради 2004/39/ЄС від 21 квітня 2004 року щодо ринків фінансових інструментів; Директиви Європейського Парламенту та Ради № 2000/12 від 20 березня 2000 року щодо започаткування діяльності кредитних установ та її ведення; Директиви Ради 77/92/ЄЕС від 13 грудня 1976 року щодо заходів зі спрощення ефективного здійснення свободи підприємництва та свободи надання послуг стосовно діяльності страхових агентів та брокерів (ex ISIC Group 630) та, зокрема, перехідних заходів стосовно такої діяльності та Директиви Європейського Парламенту та Ради 98/78/ЄС від 27 жовтня 1998 року щодо додаткового нагляду за страховими компаніями в страховій групі.

Наступним великим комплексом законодавчих актів, як підлягають адаптації є страхове законодавство. Протягом останніх кількох років українські законодавці досягли значних успіхів у розвитку національної правової бази у галузі страхування. Це справедливо для значних елементів правової бази: як стосовно страхового нагляду, так і міжнародної співпраці у зазначеній сфері (особливо у напрямку відкриття українського страхового ринку), також і для сфери захисту прав споживачів. Водночас, ця сфера також

потребує невідкладних кроків у напрямку реформування, причому у питаннях не тільки власне законодавства, але також його імплементації, виконання, а також створення в Україні необхідних рамкових організаційних умов та структур.

Одним із недоліків українського страхового ринку є його низька місткість. Відповідно до положень Закону України «Про страхування» у випадках, коли страхова сума за окремим об'єктом страхування перевищує 10 відсотків суми сплаченого статутного фонду і сформованих вільних резервів та страхових резервів,— такий страховик зобов'язаний укласти договір перестраховання.

І при необхідності перестраховання великих ризиків, в Україні фактично немає страховиків, які спроможні були б прийняти на себе частину ризику через механізм договору перестраховання. Адже сукупні активи українських страховиків далеко не відповідають потребам українських споживачів страхового продукту. Отже, виникає об'єктивна потреба в розміщенні частини ризику за межами України. Таким чином, виникає необхідність в укладенні договорів перестраховання з нерезидентами.

Але на цьому етапі певні положення українського законодавства чинять істотні перешкоди розвитку перестраховання в Україні. На практиці виникають певні проблеми у зв'язку з відсутністю чіткої процедури купівлі валюти для перерахування українським страховиком платежу з перестраховання безпосередньо на користь брокера-нерезидента.

Законодавство про цінні папери також потребує змін. Закон України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю» від 19 червня 2003 року N 978-IV, не визначає вимоги до організацій, які можуть виконувати функції адміністраторів, зокрема, до їх фінансового стану та професійного досвіду, а також до освіти керівників. Крім того, цей Закон створює можливість ухилення від відповідальності організаторів цих фондів та тих, хто виконував функції адміністраторів. Законом визначається, що інша фінансова установа

може виконувати функції адміністратора відповідно до цього Закону, якщо вона відповідає вимогам, встановленим уповноваженим органом виконавчої влади у сфері регулювання ринків фінансових послуг. Адміністратор виконує свої функції з довірчого управління активами фонду без отримання додаткової ліцензії.

Крім того, Закон України прийнятий Верховною Радою України 19 червня 2003 року сприяє створенню неякісних фінансових інструментів та уникненню контролю за їх обігом. Безпідставне звільнення від реєстрації випуску іпотечних сертифікатів, яка є засобом контролю, не відповідає вимогам Директиви 85/611 щодо належного контролю за ІСІ . Крім того Законом передбачається, що емітентом іпотечних сертифікатів є управляючий іпотекою. Випуск іпотечних сертифікатів та інформація про умови випуску та обігу іпотечних сертифікатів не підлягають реєстрації у Державній комісії з цінних паперів та фондового ринку або її територіальних органах. В інших випадках реєстрація здійснюється відповідно до положень, розроблених уповноваженим органом виконавчої влади з питань регулювання ринків фінансових послуг.

Концепція правового регулювання деривативів в Україні не відповідає концепції, яка застосовується в ЄС. В Україні порядок випуску та обігу деривативів врегульовано в межах автономного поняття «похідні цінні папери», в той час як в ЄС ці питання стосовно деривативів регулюються в межах двох різних інститутів права. З одного боку, це цінні папери («цінні папери, що підлягають вільному обігу» (емісійні) та інструменти грошового ринку (неемісійні)), а з іншого — «інструменти, еквівалентні фінансовим ф'ючерсам».

Чинне законодавство потребує вдосконалення у сфері корпоративного управління шляхом прийняття нормативних документів, які сприятимуть підвищенню рівня захисту прав акціонерів та інвесторів, підвищенню рівня розкриття та оприлюднення інформації на фондовому ринку. Основним законом у цій сфері повинен стати Закон України «Про акціонерні

товариства». Зокрема, пропонується продовжувати впровадження міжнародних принципів бухгалтерської звітності (International Accounting Standards – IAS) для використання емітентами.

Проаналізувавши вищенаведені інститути права ЄС, можна дійти висновку, що вторинне законодавство регламентує лише основні аспекти цієї сфери, а питання регулювання більшості процедурних та більш дрібних моментів залишаються на розсуд держав-членів.

З огляду на чинне законодавство України у сфері фінансових послуг, можна зробити висновок, що воно відповідає основним стандартам законодавства Європейського Союзу. Однак поряд з низкою позитивних змін існують деякі невирішені питання, що стосуються як суті відносин страхування (недостатня врегульованість відносин перестраховування), так і формальних, процедурних питань (неузгодженість положень підзаконних нормативних актів між собою, необхідність оновлення положень, що у них містяться).

Процеси реформування власності супроводжуються структурною перебудовою економіки і зумовлюють створення фондового ринку, як складової частини ринкових відносин, що забезпечує вільний обіг коштів у формі цінних паперів. Фондовий ринок має сприяти обігу та раціональному розміщенню фінансових ресурсів, дає можливість самостійно оцінювати ефективність управління підприємством, створює умови для добросовісної конкуренції та обмеження монополізму.

Процеси ринкових реформ у суверенній Україні проходять дуже непросто. Особливо це відчутно в такій галузі ринкових відносин, як операції з цінними паперами. Ефективність обігу цінних паперів, державне регулювання професійної діяльності на фондовому ринку та визначені основні умови формування цілісного, інвестиційно-привабливого біржового ринку України на даний час є як ніколи актуальною і своєчасною.

Сьогодні в Україні триває активний процес розвитку ринку цінних паперів, формування його інфраструктури. Успішне досягнення цієї мети

безпосередньо залежить від створення необхідної правової бази у сфері цінних паперів.

Досвід країн ринкової економіки свідчить про досить тісну взаємодію держави і ринкової системи взагалі та в регулюванні біржової діяльності зокрема. У процесі такої взаємодії на державу покладаються обов'язки забезпечувати ринок і біржову торгівлю законодавчою базою, що дає змогу виробити і встановити єдині правила для всіх суб'єктів, які беруть участь в економічному процесі.

Створення ринку цінних паперів України вимагає врахування відомих загальносвітових принципів та стандартів функціонування фондового ринку.

Для того щоб фондовий ринок України став ефективним механізмом обігу цінних паперів, сприяв економічному розвитку і забезпечував належні умови для інвестицій та надійний захист інтересів, його створення та подальше функціонування повинні будуватися на таких принципах:

1. Соціальна справедливість - забезпечення створення рівних можливостей та спрощення умов доступу інвесторів та позичальників на ринок фінансових ресурсів, недопущення монопольних проявів дискримінації прав і свобод суб'єктів ринку цінних паперів;

2. Надійність захисту інвесторів - створення необхідних умов (соціально-політичних, економічних, правових) для реалізації інтересів суб'єктів фондового ринку та забезпечення захисту їх майнових прав;

3. Регульованість - створення гнучкої і ефективної системи регулювання фондового ринку;

4. Контрольованість - створення надійно діючого механізму обліку і контролю, запобігання і профілактики зловживань та злочинності на ринку цінних паперів;

5. Ефективність - максимальна реалізація потенційних можливостей фондового ринку щодо мобілізації та розміщення фінансових ресурсів у перспективні сфери національної економіки, що сприятиме забезпеченню її прогресу та задоволенню життєвих потреб населення;

6. Правова упорядкованість - створення розвиненої правової інфраструктури забезпечення діяльності фондового ринку, яка чітко регламентує правила поведінки і взаємовідносин його суб'єктів;

7. Прозорість, відкритість - забезпечення надання інвесторам повної і доступної інформації, що стосується умов випуску та обігу на ринку цінних паперів, гласності фінансово-господарської діяльності емітентів, усунення проявів дискримінації суб'єктів фондового ринку;

8. Конкурентність - забезпечення необхідної свободи підприємницької діяльності інвесторів, емітентів і ринкових посередників, створення умов для змагання за найбільш вигідне залучення вільних фінансових ресурсів та встановлення немонопольних цін на послуги фінансових посередників за умов контролю дотримання правил добросовісної конкуренції учасниками фондового ринку.

Цілісність ринку забезпечується функціонуванням єдиної біржової системи, що діє під егідою Національної фондової біржі, систем Національного депозитарію та клірингу (розрахунків) по цінних паперах. Принцип цілісності потребує впровадження єдиних основних правил щодо ціноутворення на ринку цінних паперів на всій території України.

З метою впорядкування фондового ринку та підвищення дисциплінованості його учасників, підтримання довіри до фондового ринку та його динамічного розвитку держава здійснює регулювання ринку цінних паперів.

Формування цивілізованого фондового ринку в Україні є центральною ланкою ринкових перетворень, що сприятиме оздоровленню економіки України, інвестуванню в її пріоритетні галузі. Процеси ринкових реформ у суверенній Україні проходять дуже непросто. Особливо це відчутно в такій галузі ринкових відносин, як операції з цінними паперами.

Сьогодні в Україні триває активний процес розвитку ринку цінних паперів, формування його інфраструктури. Успішне досягнення цієї мети безпосередньо залежить від створення необхідної правової бази у цій сфері.

Законодавче регулювання ринку цінних паперів України – це багаторівнева структура, в основу якої покладено конституційні принципи. Основи створення і функціонування фінансового, кредитного та інвестиційного ринків встановлюються лише законами України.

Діяльність на ринку цінних паперів в Україні регулюється відповідно до чинного законодавства і здійснюється у взаємодії двох регуляторів, які органічно поєднуються і взаємодоповнюються:

- регулювання даної діяльності з боку держави;
- регулювання, або, як прийнято називати, регламентація з боку власне фондової біржі чи фондового ринку.

Досвід країн ринкової економіки свідчить про досить тісну взаємодію держави і ринкової системи взагалі та в регулюванні біржової діяльності зокрема. У процесі такої взаємодії на державу покладаються обов'язки забезпечувати ринок і біржову торгівлю законодавчою базою, що дає змогу виробити і встановити єдині правила для всіх суб'єктів, які беруть участь в економічному процесі.

До нормативних актів, за допомогою яких здійснюється регулювання правовідносин на ринку цінних паперів та українській фондовій біржі, належать відповідні кодекси і закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативні акти Національної комісії з цінних перів та фондового ринку, міністерств і відомств, які в межах своїх повноважень, визначених чинним законодавством, здійснюють регулювання, контроль і підтримують правопорядок на фондових біржах країни.

Господарський кодекс України дає визначення фондової біржі. Своїми статтями Господарський кодекс регулює питання щодо форми створення фондової біржі, з якою метою вона створюється, ким, умови припинення діяльності фондової біржі та багато інших важливих питань її функціонування.

Фундаментальним інструментом законодавства щодо ринку цінних паперів та фондових бірж є Закони України “Про цінні папери й фондову

біржу” від 18 червня 1991 р., “Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні” від 30 жовтня 1996 р., “Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні” від 10 грудня 1997 р., “Про обіг векселів в Україні” від 5 грудня 2001р, та Закон України “Про цінні папери та фондовий ринок” від 22 лютого 2006 р., який набрав чинності 16 травня 2006р.

Особливо важливе значення мало прийняття Закону України від 18 червня 1991 р. “Про цінні папери і фондову біржу”, із моменту введення в дію якого (01.01.92 р.), власне, і розпочинається історія сучасних українських фондових бірж. Поява цього закону, безумовно, стала поштовхом для прискорення розвитку вітчизняних фондових бірж. Саме Закон “Про цінні папери і фондову біржу” вперше в законодавчій практиці України визначив види цінних паперів, встановив режим ліцензування посередницької діяльності з цінними паперами, дав визначення поняття фондової біржі, закріпив правовий статус та компетенцію фондової біржі. У законі знайшли відображення положення, щодо захисту прав інвесторів, щодо обов’язків емітентів цінних паперів публікувати звіти про результати господарської діяльності та свій фінансовий стан, іншу матеріально значиму інформацію, щодо наділення Міністерства фінансів України регулятивними та контрольними функціями на ринку цінних паперів.

Разом з тим, необхідно зазначити, що регламентування наведених вище питань було здійснено Законом "Про цінні папери і фондову біржу" (від 18 червня 1991 р.) не досить детально, а створення таких необхідних інститутів фондового ринку, як самоврядні організації, незалежні реєстратори, депозитарії і клірингово-розрахункові установи не було передбачено зовсім. Не врегульовано законом і питання щодо можливості існування в Україні цінних паперів у дематеріалізованій формі. Це і спонукало законодавців до прийняття нової редакції закону, а саме Закону України "Про цінні папери та фондовий ринок" (від 22 лютого 2006 р.).

Даний Закон регулює відносини, що виникають під час розміщення,

обігу цінних паперів і провадження професійної діяльності на фондовому ринку. Він складається з шести розділів.

Серед нормативних документів, що становлять правову основу діяльності ринку цінних паперів та фондових бірж, велике значення мають нормативні акти, прийняті Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку. Передусім це Рішення ДКЦПФР від 04.09.03р. № 364 Про затвердження Положення про державну реєстрацію фондових бірж та торгово-інформаційних систем; Рішення від 11.06.02р. Про затвердження Положення про розрахунково-клірингову діяльність; Рішення від 08.05.01р. № 144 Про здійснення державного контролю за діяльністю фондових бірж, депозитаріїв та торгово-інформаційних систем; тощо.

Законодавче регулювання діяльності ринку цінних паперів і фондових бірж в Україні постійно вдосконалюється з процесом реформування економіки країни та накопиченням досвіду з формування інфраструктури фондового ринку. Розроблене нове законодавство повинно бути логічним продовженням і розвитком правових основ функціонування фондового ринку України, які були започатковані Законами України “Про цінні папери та фондову біржу”, “Про господарські товариства”, “Про приватизаційні папери”. Водночас воно повинно базуватися на Концепції функціонування і розвитку фондового ринку України, схваленій Верховною Радою України 22 вересня 1995 р., уточнювати й доповнювати її основні положення, якими визначаються перспективи формування фондових бірж.

Необхідно передбачити в законодавстві усунення прогалин і врегулювання тих важливих питань, актуальність яких визначена практикою останніх років становлення фондових бірж України.

Важливою умовою досягнення привабливості фондового ринку України є поєднання існуючого і майбутнього законодавства України з законодавством Європейського Співтовариства (регламентами, директивами, рішеннями, рекомендаціями та висновками).

Система регулювання повинна виконувати такі функції:

- визначення ключових напрямів фондового ринку та ролі учасників цього ринку;
- створення для учасників ринку сприятливого законодавчого та регулюючого оточення;
- усунення перешкод та встановлення відповідальності за дії, які можуть призвести до дезорганізації ринку, його руйнування, недобросовісної конкуренції та омани інвесторів, зокрема, маніпулювання цінами та шахрайства з фінансовими ресурсами, в тому числі по довірчих операціях.

Головним принципом регулювання фондового ринку є першочергова реалізація загальнонаціональних інтересів і забезпечення гарантій та безпеки інвестиційної діяльності в економіці України.

Таким чином з метою підвищення ефективності функціонування ринку цінних паперів державне регулювання повинно здійснюватися у таких напрямках:

- забезпечення обов'язкового оприлюднення усієї суттєвої інформації про ринок цінних паперів (умови випуску та обігу цінних паперів, результати фінансово-господарської діяльності, стан управління діяльністю емітентів, обсяг, характер та тенденції в торгівлі цінними паперами тощо);
- ліцензування і регулювання діяльності фінансових посередників, в тому числі тих, які займаються довірчою діяльністю на фондовому ринку, нагляд за її здійсненням, встановлення економічних нормативів щодо адекватності власних фінансових ресурсів посередників, обсягу і характеру операцій, що ними проводяться;
- нагляд за діяльністю організованих систем торгівлі цінними паперами, встановлення, у разі потреби, обов'язкових для виконання правил торгівлі, контроль за дотриманням антимонопольного законодавства на ринку цінних паперів;
- притягнення до адміністративної та кримінальної відповідальності осіб, які використовують внутрішню інформацію, тобто, яка не була оприлюднена, з метою отримання доходу чи запобігання збиткам по

операціях з цінними паперами;

– забезпечення прав власників цінних паперів, насамперед пайових у доступі до фінансової звітності емітентів, участі в управлінні, реалізації права голосу, безперешкодне та швидке засвідчення прав власності на цінні папери тощо.

Держава повинна сприяти встановленню і розвитку ефективної та стабільної системи платежів для обслуговування угод по цінних паперах, доступу на фондовий ринок емітентів незалежно від їх розміру та стартових фінансових можливостей.

Усі ці заходи сприятимуть розвитку та підвищенню ефективності функціонування вітчизняного фондового ринку.

Проект це погляд уперед. Процес проектування це пошук оптимальності рішення (Світлана Черничинець)

13. ІНСТИТУЦІАЛЬНЕ ПРОЕКТУВАННЯ СИСТЕМИ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ

Інституційна відповідальність за сферу адаптації законодавства розділена між Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України та Міністерством юстиції України. Перевірка проектів законодавчих актів на відповідність *acquis communautaire* проводиться як на парламентському, так і на урядовому рівнях і зокрема:

- Верховна Рада України
- Кабінет Міністрів України
- Міністерство юстиції України
- Координаційна рада з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

Інституції, що забезпечують адаптацію законодавства України до законодавства ЄС

Основні функції згаданих інституцій можна класифікувати наступним чином:

1. Верховна Рада України - законодавча діяльність;
Комітет з парламентського співробітництва між Україною та ЄС - політичний діалог з парламентарями ЄС;
2. Президент України - керівництво адаптацією законодавства в контексті інтеграційного процесу;
3. Кабінет Міністрів України - планування, координація та контроль за нормотворчою діяльністю органів виконавчої влади;

Інститут нормотворчої діяльності (при Кабінеті Міністрів України) - Наукове обґрунтування законопроектної роботи з адаптації законодавства;

4. Міністерство юстиції України - планування законопроектної роботи, координація нормотворчої діяльності;

Міжвідомча координаційна рада з адаптації законодавства України до законодавства ЄС (при Мін'юсті України) - вироблення пропозицій щодо стратегії адаптації, рекомендацій до проектів нормативно-правових актів; правова експертиза актів на їх відповідність праву ЄС ;

Центр порівняльного права (при Мін'юсті України), секретаріат Міжвідомчої координаційної ради - підготовка проектів нормативно-правових актів з урахуванням світового досвіду

Центр перекладів актів європейського права (при Мін'юсті) - переклад міжнародних договорів, законодавства ЄС, аналітичних матеріалів

5. Українська частина Ради з питань співробітництва між Україною та Європейським Союзом - узгодження галузевої співпраці між Україною та Європейським Союзом

6. Українська частина Комітету з питань співробітництва між Україною та Європейським Союзом Підкомітет з адаптації законодавства - здійснення аналізу актів законодавства України з метою приведення їх у відповідність з УПС; вироблення пропозиції щодо адаптації законодавства; реалізація галузевої співпраці

7. Національне Агенство України з питань розвитку та європейської інтеграції - організаційне забезпечення інтеграційного процесу

8. Українсько-Європейський консультативний центр з питань законодавства - консультативна підтримка ВР України, КМУ, Адміністрації Президента України та НБУ; незалежна правова експертиза законопроектів; коментарі щодо впливу законодавства на економіко-політичну ситуацію в Україні

9. Міністерства, центральні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування - реалізація галузевого співробітництва України та ЄС, імплементація УПС; заходи щодо поглиблення інтеграції України до ЄС

В умовах суспільних трансформацій, виникненням нових

організаційних форм управління, важливою складовою системи підготовки економічних кадрів для національної економіки є вивчення нових форм управління, процедур управління організацією, побудови систем менеджменту в т.ч. і в корпоративних умовах.

Потребує розгляду і дослідження природа корпорації, система корпоративного управління акціонерних товариств, характер і зміст корпоративних відносин, природа походження норм і правил корпоративного співробітництва, інституціонального забезпечення корпоративних відносин, дуалістичної природи корпорації, виявлення протиріч, які виникають внаслідок дуалістичної природи корпорації як учасника корпоративних відносин та інституціональної організації.

Довідково: Інституціональний процес, це процес визначення і закріплення соціальних норм, правил, статусів і ролей, приведення їх в систему, здатну діяти у напрямі задоволення деякої суспільної потреби.

Акціонерне товариство являє собою одну з найбільш складних і довершених форм організації господарювання, використання якої дозволяє ефективно об'єднувати зусилля різних економічних агентів, залучати емісійні джерела фінансування та забезпечувати професійне керівництво діяльністю акціонерного товариства. Надзвичайно продуктивним стає використання акціонерної форми підприємництва у сферах економічної діяльності, що вимагають періодичного акумулювання великих обсягів інвестицій, широкого впровадження наукоємких технологій виробництва, залучення кваліфікованого персоналу і т. ін. Виникнення, функціонування та розвиток акціонерного товариства (корпорації) в ринкових умовах є результатом складного процесу органічного поєднання, гнучкої взаємодії та безупинного взаємного пристосування широкого кола прагнень, намірів і мотивів учасників корпоративних відносин (корпорантів).

Проблеми інституціоналізації корпоративних відносин в дослідженнях вітчизняних і зарубіжних науковців найчастіше розглядаються в площині формування відповідної нормативно-правової бази або розбудови

організаційних структур акціонерних товариств.

Штучний характер походження вітчизняних акціонерних товариств, недостатній рівень розвитку національного фондового ринку, недосконалість правового регулювання корпоративних відносин закономірно визначають неминучість загострення природних суперечностей, притаманних акціонерній формі підприємництва.

Унормування корпоративних відносин та організаційне проектування належної системи управління акціонерним товариством не можуть повністю охопити усе розмаїття відносин, які виникають у цій сфері, а отже, мають доповнюватися іншими управлінськими механізмами узгодження інтересів широкого кола корпорантів.

Корпоративне управління можна розглядати як сукупність юридичних, економічних, організаційних норм і правил, у рамках яких функціонує корпорація (товариство), на базі яких будуються: взаємовідносини між усіма її учасниками. Корпоративне управління поєднує різних учасників корпоративних відносин, кожний з яких дбає про свої власні інтереси, установлює між ними механізми і способи взаємодії [5 с. 37].

Відокремлення процесів володіння і управління є основною рисою системи корпоративного управління, яка характеризує організаційно-правову форму акціонерного товариства. У цьому випадку інтереси різних груп зацікавлених осіб різняться між собою і можуть призводити до конфліктних ситуацій.

Корпоративне управління має двоспрямовану дію. З одного боку, це нова сфера діяльності й інтересів державних і недержавних установ (підприємств), керівників і менеджерів, акціонерів і працівників у перехідних економіках. З іншого боку, корпоративна практика країн перехідних економік доповнює і переосмислює систему корпоративного управління у економічно розвинутих країнах [4 с. 47].

Розвиток корпоративного сектора має вирішальне значення не тільки для підвищення ефективності системи керівництва господарських товариств,

а більш за все, для успішного функціонування економіки країни в цілому в умовах ринкових трансформацій, зокрема на рівні державного управління [2 с. 31].

В процесі організаційно-структурної розбудови системи корпоративного управління відбувається утворення цілісного інституціонального простору регулювання корпоративних відносин, складовими якого стають різні види інституцій, інститутів, органів (інституціональних структур), інституціональних організацій. Провідну роль та виняткове значення у цьому процесі відіграють об'єктивні економічні протиріччя, пов'язані з дуалістичною природою походження корпорації - як інституціональної організації та суб'єкта господарської діяльності - учасника корпоративних відносин (табл. 1) [2; 3; 4].

Таблиця 1

Характеристика протиріч, які виникають внаслідок дуалістичної природи корпорації як учасника корпоративних відносин та інституціональної організації

Протиріччя		
Група	Зміст	Форми вирішення
Внутрішньокорпоративні	Між структурою власності та розподілом корпоративного контролю (між джерелами отримання економічної влади)	Система довгострокового стимулювання і мотивації вищого керівництва. Регламентация діяльності вищих керівних органів. Незалежна оцінка якості корпоративного управління
	Між необхідністю задоволення потреб акціонерів в отриманні економічних благ та вимогами забезпечення розвитку акціонерного товариства	Дивідендна політика. Система довгострокового стимулювання персоналу. Корпоративні програми соціальної відповідальності
	Між рівнем складності соціально-економічних процесів у корпорації та належністю внутрішньо-корпоративного інституціонального забезпечення	Система соціального партнерства. Державне регулювання. Діяльність саморегульвних організацій та професійних об'єднань. Корпоративні кодекси і стандарти
	Між нормами організаційної культури, яка підтримується керівництвом акціонерного товариства, та інституціональними засадами корпоративної культури	Регламентация діяльності вищих керівних органів. Корпоративні кодекси і стандарти. Програми соціальної адаптації та корпоративної ідентичності
	Між загально корпоративними та субкультурними формами інституціонального регулювання корпоративних відносин	Регламентация діяльності вищих керівних органів. Програми інформаційної прозорості корпоративного управління. Корпоративні кодекси і стандарти
(міжфа зовні.	Між інституціонально-регулятивними функціями та економічними інтересами корпорації як самостійного суб'єкта корпоративних відносин	Регламентация діяльності вищих керівних органів. Спостережна рада, ревізійна комісія. Незалежна перевірка фінансово-господарській діяльності та оцінка якості корпоративного управління. Програми інформаційної прозорості корпоративних відносин

Між адміністративними межами корпорації та масштабом корпоративних відносин	Довгострокові угоди. Корпоративні інтеграційні процеси. Соціальні та державно-приватні партнерства. Норми ділової активності
Між тривалістю реалізації довгострокових програм корпоративного розвитку та станом інституціонального середовища корпоративних відносин	Система довгострокового стимулювання і мотивації вищого керівництва. Емісійна політика. Дивідендна політика, Незалежна оцінка якості корпоративного управління
Між часом виникнення потреб у регулюванні та формуванням відповідних інституціональних норм, правил та структур	Діяльність саморегулювальних організацій та професійних об'єднань. Державне регулювання корпоративних відносин

Інституціональне забезпечення корпоративних відносин здійснюється шляхом формування та розвитку системи корпоративного управління, що відбувається на трьох рівнях - на суспільному, у сфері корпоративних відносин та в межах акціонерного товариства.

На суспільному рівні проходить взаємодія між державними та недержавними об'єднаннями та організаціями різних рівнів, населенням регіону, де розташоване акціонерне товариство та секторіальним рівнем системи корпоративного управління.

На секторіальному рівні (сфера корпоративного співробітництва) здійснюється взаємодія учасників фондового ринку з акціонерним товариством шляхом здійснення операцій купівлі-продажу інвестиційних ресурсів.

Корпоративно-організаційний рівень - це найнижчий рівень у системі корпоративного управління, на якому здійснюється внутрішнє управління акціонерним товариством.

Створення нового інституту в конкретних соціально-економічних умовах являє собою дворівневий процес: на вищому рівні відбувається формування потреб релевантної частки суспільства в певному інституті, відповідно до якої (тобто, потреби) в просторі базових інститутів здійснюється пошук належного прототипу. Такий роду пошук здійснюють «інституційні лідери» суспільства (інституційні новатори). За відсутності належного базового інституту («прототипу»), під впливом нагальної потреби у регулюванні певних відносин відбувається формування певної комбінації початкових (базових) норм, які надалі стають підґрунтям для утворення

нових форм інституціонального регулювання [3 с. 112].

Держава є одним з найбільш впливових учасників корпоративних відносин, що відіграє провідні ролі (ініціатора, адаптера, новатора, пропагандиста, контролера) в ході процесу інституціонального розвитку. Проте у державній власності до цього часу залишається також значна кількість пакетів акцій корпоративізованих підприємств, які за різних причин (тимчасова пряма заборона або обмеження приватизації акціонерних товариств, діяльність яких має стратегічне значення; нестача платоспроможного попиту покупців, зумовлена низькою інвестиційною привабливістю об'єктів приватизації; наявність неврегульованих проблем, пов'язаних із визначенням прав власності та ш.) не були продані приватним власникам [1 с. 102].

Тому, до складу найважливіших завдань державного регулювання вітчизняного корпоративного сектору віднесено необхідність упорядкування (за вартістю, частками капіталу, об'єктами і т. п.) масиву корпоративних прав, які залишилися у власності держави після масової приватизації.

Активізація зусиль держави щодо розбудови системи управління державними корпоративними правами в статутних фондах приватизованих акціонерних товариств повинна сприяти розвитку механізму аутсайдерського акціонерного контролю, формування якого є необхідною вимогою щодо забезпечення прав та інтересів міноритарних акціонерів, досягнення прийняттого (з точки зору широкого кола корпорантів) рівня результативності використання акціонерного капіталу і т. п. Крім того, розвиток системи представництва інтересів держави як акціонера у корпоративному управлінні є важливою передумовою для удосконалення організаційного та нормативно-методичного забезпечення корпоративної власності у цілому [1 с. 106].

Різноманіття форм власності суб'єктів господарювання (у т.ч. - для об'єктів регіональної інфраструктури) визначають можливості виникнень численних протиріч між приватними власниками таких об'єктів та органами

державної влади та місцевого самоврядування, що презентують суспільні пріоритети розвитку та інтереси територіальної громади. Отже, реалізація проектів регіонального розвитку носить чітко виражений корпоративний характер, оскільки в певній мірі зачіпає інтереси й впливає на велику кількість учасників соціально-економічних відносин, прямо або опосередковано пов'язаних з корпораціями (персонал, постачальники, споживачі, органи державної влади тощо). Дія цих та інших чинників регіонального розвитку зумовлює нагальність вимог щодо забезпечення плідної співпраці та взаємодії державних і місцевих органів влади, широкого кола населення регіону, підприємств та установ при вирішенні проблем регіонального розвитку на засадах розбудови ефективного міжрегіонального державно-корпоративного партнерства.

Природа походження норм і правил корпоративного співробітництва визначається чітко вираженим інституціональним характером, пов'язаним із спрямованістю на вирішення завдань випереджальної розбудови середовища здійснення корпоративних відносин, в межах та відповідно до вимог якого відбуватимуться утворення, функціонування та розвиток конкретних корпоративних організацій, а також укладатимуться певні індивідуальні угоди між окремими корпорантами. Характер і зміст корпоративних відносин, з одного боку, є результатом втілення певної ідеології корпоративізму, а, з іншого - визначає принципи структурної побудови та особливості функціонування корпорацій як основних організаційних форм корпоративного співробітництва.

У процесі організаційно-структурної розбудови системи корпоративного управління відбувається утворення цілісного інституціонального простору регулювання корпоративних відносин, складовими якого стають різні види інституцій, інститутів, органів, інституціональних організацій. Провідну роль та виняткове значення у цьому процесі відіграють об'єктивні економічні протиріччя, пов'язані із дуалістичною природою походження корпорації - як інституціональної

організації та як суб'єкта господарської діяльності - учасника корпоративних відносин. Вирішення цієї проблеми у значній мірі залежить від врахування особливостей правового регулювання в системі вітчизняного корпоративного вітчизняного управління що і буде розглянуто в наступному розділі книги.

*Правове регулювання в системі корпоративного управління
забезпечує регламентованість роботи всіх
організаційно-економічних механізмів,
відповідно її ефективність
і... прогнозованість
(Світлана Черничинець)*

14. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В СИСТЕМІ ВІТЧИЗНЯНОГО КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ

Управління корпоративною власністю лежить в основі ринкового регулювання економіки у всіх промислово розвинених країнах. У тому або іншому ступені саме право власності використовується для прямої і непрямой дії учасників ринкових відносин на економіку країни в цілому.

Довідково: Промислова власність - це вид інтелектуальної власності, що охоплює права на такі об'єкти промислової власності, як винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування та найменування місця походження товарів, а також припинення недобросовісної конкуренції.

Необхідно відзначити, що сучасний стан цього питання характеризується, з одного боку, практичною відсутністю у вітчизняній економічній науці розробленої теорії досліджуваного питання, а з іншої – явною нестачею досвіду реального використання корпоративними структурами можливостей дії на економічні процеси через усвідомлене розпорядження тією часткою національного багатства, яка знаходиться в корпоративній власності.

Економічний зміст корпоративних відносин органічно пов'язаний з правовою формою його реалізації. Практично існує недуже багато питань щодо функціонування господарських товариств і зокрема акціонерних, про які можна впевнено сказати, що це питання суто економічні і не пов'язані з їх правовою регламентацією. Отже, питання утворення господарських

товариств і відносини засновників між собою та заснованим товариством; відносини між засновниками і учасниками, з одного боку, та товариством — з іншого, щодо передачі в його фонди майна, майнових прав, включаючи права інтелектуальної власності, в тому числі шляхом випуску акцій; відносини, що виникають між учасниками та органами господарських товариств, а також органами останніх між собою і приводу управління цими товариствами; відносини щодо відповідальності учасників за зобов'язаннями товариства перед його контрагентами і навпаки відповідальності товариства за зобов'язаннями учасників перед третіми особами; відносини, що виникають з приводу виходу учасника з товариства або ліквідації та реорганізації господарських товариств, та багато інших питань повинні бути розглянуті як правові.

Однак з'ясування кола нормативно-правових джерел регулювання корпоративних відносин і навіть уважне ознайомлення з їх змістом далеко не завжди гарантує правильні відповіді на питання застосування цього законодавства до реальних корпоративних відносин.

Довідково: на даному етапі всі адаптивно-трансформаційні процеси відбуваються відповідно до законів: «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» та «Про транскордонне співробітництво»,

Справа в тому, що право — явище системне і містить у собі досить складні внутрішні взаємозв'язки, а також механізми реалізації права. Механізми, що утворюються різними правовими засобами, спрямовані на досягнення практичної відповідності вимогам норм права, дій фізичних та юридичних осіб, на практичну реалізацію інтересів учасників правовідносин у визначеній правовій формі.

Таким чином, неможливо уникнути необхідності дуже конспективно розглянути декілька важливих особливостей правового регулювання корпоративних відносин.

Як уже зазначалося, право є структурною, системною сукупністю норм

або правил. Найбільш відомим структурним елементом системи права є галузь права, що визначається за сукупністю двох критеріїв — предмета та методу регулювання. Незважаючи на значну кількість галузей права і ще більшу кількість галузей законодавства, що є, як відомо, неспівпадаючими категоріями, існує досить принциповий розподіл усіх цих галузей між двома групами, підсистемами права — приватним та публічним правом. Так, до приватного права відносять цивільне, сімейне, трудове, міжнародне приватне право. До публічного — адміністративне, фінансове, кримінальне, кримінально-процесуальне право та інші.

Такий розподіл важливий тому, що, з першу чергу, означає належність регульованих відносин до приватноправового або публічного правового типу регулювання. А це в свою чергу впливає на «технологію» формування правової оцінки тих чи інших відносин, дій та подій, визначення їх правових наслідків і таке інше.

Щодо критеріїв такого розподілу галузей права, то існує чимало думок. Головними з них все ж слід визнати характер інтересу, що його переслідують суб'єкти-учасники правовідносин, а також метод правового регулювання цих правовідносин, що має забезпечити вказані інтереси.

Приватне право можна визначити як підсистему правових норм, що регулюють суспільні відносини, які виникають, змінюються та припиняються як динамічна форма існування і реалізації приватних інтересів. Регулювання приватних суспільних відносин ґрунтується на конституційній нормі-принципі розуміння того, що людина, її життя, здоров'я, права та свободи визнаються найвищою соціальною цінністю. Лівову частку таких відносин складають майнові відносини, що є наслідком існування приватних інтересів майнового характеру. Такі відносини прийнято розподіляти на речові та зобов'язальні.

Ключовими чинниками приватних правовідносин є майнова відокремленість та автономія її учасників один від одного. Головним тут є наявність у суб'єктів майна, майнових прав або можливість набути їх

відповідно до належної їм власної цивільної правосуб'єктності. Важливою умовою є також відсутність у суб'єктів приватних правовідносин, будь-яких владних повноважень один до одного. В свою чергу на цих чинниках ґрунтується такий принцип регулювання приватних правовідносин як юридична рівність їх суб'єктів-учасників у стосунках між собою. Реалізація принципу юридичної рівності сторін логічно приводить до наступного чинника цих відносин — вільного волевиявлення учасників щодо умов, на яких вони готові реалізувати свої приватні інтереси. А якщо жодна сторона не вправі нав'язати свою волю іншій, то приватноправові угоди можуть бути тільки наслідком співпадіння волевиявлень сторін. Таким чином, приватні інтереси реалізуються на засадах автономії волі їх учасників.

Саме тому договір є ключовим юридичним фактором приватних правовідносин, внаслідок якого ці відносини виникають, змінюються та припиняються.

Слід відзначити ще одну важливу особливість приватноправового регулювання. Йдеться про його диспозитивний характер. Це досить складна і синтетична правова категорія, однак однією з її особливостей є принцип свободи договору, що має велике практичне значення. Диспозитивність правового регулювання базується, по-перше, на ініціативному характері діяльності самостійного і автономного суб'єкта правовідносин, який стає їх учасником для реалізації своїх власних приватних інтересів. По-друге, визнаючи соціальну цінність саме приватного інтересу, законодавець фактично визнає його невичерпність. Розвиток суспільних економічних відносин, ринкового обігу товарів та послуг безперервно продукує нові і нові форми реалізації приватних інтересів. У цих умовах законодавець хоч і ставить перед собою завдання забезпечення регулятивно-динамічної функції права, Намагаючись спрогнозувати майбутні суспільні проблеми, напрямки суспільного розвитку і забезпечити їх відповідними правовими формами, правовим регулюванням, досвід свідчить, що можливості його в цьому контексті дуже обмежені. Тому законодавець, реалізуючи принцип «дозволено

все, що не заборонено», впроваджує принцип свободи договору в сфері приватноправових відносин, як свободу укласти або не укласти угоду; як свободу укласти або не укласти угоду, передбачену законодавством, або непередбачену, але яка йому і не суперечить; як свободу визначити шляхом угоди ті чи інші умови договору.

Свобода договору і диспозитивність регулювання на рівні чинного ЦК України закріплена положеннями його ст. 4, де визнано, що підставами виникнення цивільних прав та обов'язків є угоди, передбачені законодавством, а також угоди, які, хоч і не передбачені законодавством, усе ж йому не суперечать.

Диспозитивність приватноправового регулювання є його універсальним чинником, який не обмежується сферою тільки договірних відносин. Віддаючи певні пріоритети учасникам приватноправових відносин самим визначати форми реалізації своїх приватних інтересів, законодавець «сигналізує» про наявність сфери диспозитивного регулювання майже стандартною формулою «якщо інше не встановлено угодою сторін», або посиленням, наприклад, на інші джерела формування майна або види діяльності, що не заборонені законодавством.

Слід зазначити, що в цих випадках законодавець «своє» регулювання фактично ставить у залежність від того, скористаються сторони наданою їм свободою чи ні.

Диспозитивність правового регулювання відносин приватного інтересу має і зворотний бік свого прояву. Так, наприклад, якщо учасники правовідносин скористалися наданою їм свободою договору і уклали угоду між собою, яка не передбачена законодавством, то виникає питання, чим же керуватися судді при розгляді справи на випадок виникнення спорів. В умовах відсутнього законодавчого регулювання логічним є застосування, так званої аналогії закону, або аналогії права. Тобто у першому випадку права і обов'язки сторін будуть визначатися із застосуванням законодавства, що регулює подібні правовідносини, а у випадку, якщо такої можливості не

існує, застосовують аналогію права як використання загальних начал та змісту цивільного законодавства.

Нарешті, характеризуючи приватноправове регулювання, слід вказати на принцип судового розгляду спорів.

До питань корпоративних відносин, що регулюються на приватноправовій основі, необхідно віднести, наприклад, відносини між засновниками щодо укладання та виконання установчого договору, відступлення частки у господарському товаристві, купівлі-продажу акцій, укладання і виконання договору між акціонерним товариством і реєстратором іменних цінних паперів, емітованих цим акціонерним товариством, тощо.

Публічне правове регулювання ґрунтується на необхідності захисту публічних, суспільних інтересів, серед яких необхідно назвати можливості держави впливати на економічні процеси, регулювати та стимулювати економічний розвиток на макрорівні, гарантування економічної безпеки держави, попередження системних зловживань, наприклад, правами інвесторів. До публічних інтересів слід віднести і охорону навколишнього середовища, безпеку товарів та послуг для здоров'я населення ефективного функціонування державної влади тощо. Публічні інтереси забезпечуються через правове регулювання. Цей метод є протилежністю диспозитивному методу і передбачає юридичну нерівність сторін правовідносин, одна з яких обов'язково має бути владним суб'єктом, що уповноважений державою на певне коло дій та вимог, які є обов'язковими для іншої сторони.

Саме таким чином держава вбачає певну гарантованість урахування публічних інтересів у процесі суспільного розвитку. Однак щоб протидіяти можливим зловживанням панівним становищем з боку держави та її посадових осіб, Конституція України, а саме ст. 19, містить норму-принцип, відповідно до якої органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Фактично

Йдеться про законодавче закріплення принципу правової держави щодо органів влади — «заборонено все, що не дозволено». Таким чином, проблема полягає у суспільному контролі за тим, чи не виходять надані законом тим чи іншим органам держави повноваження за межі соціально корисних публічних функцій, які ці органи мають здійснювати.

Так, у галузі корпоративних відносин до категорії публічно правових слід віднести відносини, що виникають, наприклад, між акціонерним товариством і Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку. Положенням про цю Комісію, затвердженим Указом Президента України, цьому державному органу надано повноваження обов'язкової реєстрації випуску акцій акціонерними товариствами, перевірки відповідності поданих для реєстрації випуску акцій документів вимогам законодавства України. Ці та інші повноваження Національної комісії спрямовані на забезпечення конкретних публічних інтересів — ефективного функціонування ринку цінних паперів, недопущення зловживання правами інвесторів-акціонерів, захист прав останніх тощо. Вимоги цього владного органу держави в межах наданої йому компетенції стосовно акціонерних товариств, реєстраторів іменних цінних паперів є імперативними і потребують безумовного виконання останніми. (Це не виключає можливості оскарження з боку акціонерних товариств дій Національної комісії у судовому порядку.)

Зрозуміло, що регулювання публічно-правових відносин має відбуватися у точній відповідності до вимог законодавства, яке в цій сфері не містить диспозитивних норм, можливостей змінювати права та обов'язки сторін шляхом укладання тих чи інших угод, а отже для цих відносин неможливе застосування аналогії закону або права.

Таким чином, розподіл корпоративних правовідносин на приватноправові та публічно правові має велике практичне значення для правової кваліфікації, правової оцінки тих чи інших відносин, з'ясування правових наслідків тих чи інших дій їх суб'єктів.

Яке ж практичне значення має такий розподіл норм права та їх

конкретне розмежування, наприклад, у тексті закону?

Візьмемо для прикладу ст. 51 Закону України «Про акціонерні товариства», присвячену визначенню статусу наглядової ради. Так, норма частини другої цієї статті містить вимогу до акціонерного товариства, яке нараховує більш як 10 акціонерів (власників простих акцій), обов'язкового утворення наглядової ради. Ця норма є зобов'язальною, а її вимога сформульована імперативно і таким чином встановлене нею регулювання не допускає інших варіантів поведінки, окрім одного — у випадку, якщо кількість акціонерів товариства досягає більше 10, акціонерне товариство, його акціонери, повинні утворити наглядову раду.

Норма частини шостої ст. 53 цього Закону містить вимогу до членів наглядової ради не бути членами виконавчого органу і ревізійної комісії. Ця норма є забороняючою і її виклад знову ж таки імперативний. Ця заборона є безумовною і не має жодних підстав, щоб бути порушеною.

Разом з тим норма частини першої ст. 52 Закону України «Про акціонерні товариства» вказує на можливість надання наглядовій раді загальними зборами акціонерів окремих правомочностей, що віднесені до компетенції загальних зборів, якщо така передача передбачена статутом акціонерних товариств або щодо цього існує відповідне рішення загальних зборів.

Безперечно, ця норма є уповноважувальною і диспозитивною за юридичною технікою викладення. Відповідно до змісту цієї норми статутом акціонерних товариств або його загальними зборами наглядовій раді можуть бути передані окремі повноваження загальних зборів акціонерного товариства. Але це вже залежить від акціонерів: скористаються вони такою можливістю, чи вважатимуть за доцільне?

По-друге, диспозитивність норми міститься у самій можливості передавати ті чи інші повноваження на розгляд акціонерів, відповідно до балансу їх інтересів, уяв про ефективність управління акціонерним товариством.

Стаття 4 Закону України «Про господарські товариства» у частині другій та третій містять перелік відомостей, що повинні включатися в установчі документи товариства. Ця норма також є зобов'язальною і імперативною. На відміну від неї норма частини п'ятої цієї ж статті щодо того, що в установчі документи можуть бути включені інші умови, що не суперечать чинному законодавству, — уповноважувальна та диспозитивна. Вона дозволяє в цій частині сторонам установчого договору самим формувати умови договору відповідно до змісту і спрямованості їх приватних інтересів.

Таким чином, наведені приклади свідчать про те, що приватноправове регулювання, якому притаманний диспозитивний метод правового регулювання, складається не тільки і не стільки з диспозитивних, але також і з імперативних норм, що містять у собі вимоги і заборони, безумовні за своїм характером.

Практичне розмежування імперативних і диспозитивних норм корпоративного законодавства є важливою навичкою використання та застосування цього законодавства.

І на останнє. Важливо мати на увазі, що законодавство України має певні внутрішні тенденції розвитку. Врахування їх дозволяє прогнозувати контури майбутнього правового поля корпоративних відносин.

Такими тенденціями є кодифікація законодавства, його спеціалізація, уніфікація та закріплення законодавчого пріоритету регулювання найважливіших суспільних відносин. Так, Закон України «Про акціонерні товариства» слід розглядати і як фактор спеціалізації законодавства, потреба в якій виникає з розвитком та поглибленням суспільних відносин в галузі саме акціонерного права, і як закріплення законодавчого пріоритету, щоб забезпечити законодавче врегулювання важливих аспектів, наприклад управління акціонерним товариством, розподілу компетенції його керівних органів тощо.

В контексті таких тенденцій слід сприймати і діючий Закон України

«Про державне регулювання ринку цінних паперів». Ним кодифіковано низку пов'язаних правовідносин щодо інфраструктури обігу акцій і статусу відповідних інституцій, що відіграють необхідні ролі в цьому процесі. Уніфікація цих інституцій є важливим завданням цього нормативно-правового акту.

Проблема управління корпоративними правовідносинами є однією з найважливіших в умовах перехідної економіки. В зв'язку з цим підвищення ефективності управління об'єктами корпоративної власності може стати одним із способів підвищення інвестиційної привабливості національної економіки.

Якою б не була війна, її наслідки завжди мають, впершу чергу негативний психологічний ефект для гуманних людей, а вже потім глибоко травмуючий результат за яким стоять їх життя, матеріальні втрати, розчарування. Ніяка ейфорія від перемоги ніколи не може їх виправдати.

(Богдан Андрушків)

15. ГІБРИДНА ВІЙНА ЯК РЕЗУЛЬТАТ СЛАБКОСТІ МІЖНАРОДНИХ ІНСТИТУЦІЙ І МЕТОД ЗАГАБНИЦТВА. ЇЇ ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ В УМОВАХ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Як відомо сепаратизм та військові конфлікти, що почали розвиватися в Україні є наслідком нехтування державою ідеологічних, політичних, економічних, військових та морально-духовних криз суспільства, і можливо глибоко продумана, підступно підривна діяльність верхівки російського імперіалізму проти нашої держави. Про це необхідно говорити, про це потрібно писати, цьому необхідно протистояти! В іншому випадку будемо, такими якими вони нас тримали 350 років, такими, якими вони хочуть нас бачити і надалі. В умовах інформаційної війни, брехні та обману їм представляється можливим, крім усього, здійснювати глобальні економічні злочини, виправдовувати кровопролитні, братовбивчі війни. Без сумніву в такій ситуації гальмуються економічні реформи та адаптаційно-трансформаційні процеси, ускладнюється вступ України до ЄС.

У свій час, після участі в Міжнародній науково-практичній конференції в Анталії (Туреччина 2007р.), яка була присвячена проблемам криз, нами було підготовлено ряд статей з цієї тематики, які викликали певний резонанс і в різних інтерпретаціях передруковувалися у ЗМІ. У цих публікаціях автори досліджували проблеми прогнозування суспільних протиріч та організацію управління кризами взаємовідносин. Розглянуто можливі наслідки нехтування цими процесами та було запропоновано заходи для організованого протистояння цим негативним явищам.

Нині всі наші прогнози щодо розвитку політичних подій в нашій державі. у найнеприглядніших формах знайшли жорстоке підтвердження, яке завершилося, так званою «гібридною війною». За визначенням Вікіпедії гібридна війна є новітньою формою ведення бойових дій із поєднанням принципово різних типів і способів, які скоординовано застосовуються задля досягнення спільних цілей внутрішніх і зовнішніх сил. Типовими компонентами гібридної війни є використання класичних прийомів ведення війни (із військовослужбовцями в уніформах, військовою технікою та ін.); застосування нерегулярних збройних формувань (повстанців, терористів, партизан та ін.) та таких типів війни і прийомів як інформаційна і кібервійна.

Довідково: За словами фахівців у цій сфері, в т.ч. генерал-майора Франка ван Каппена (член верхньої палати парламенту Нідерландів; у минулому генерал працював радником з безпеки при ООН і НАТО), держава, яка веде гібридну війну, укладає оборудку з недержавними виконавцями – бойовиками, групами місцевого населення, організаціями, зв'язок із якими формально повністю заперечується. Ці виконавці можуть робити такі речі, які сама держава робити не може, тому що будь-яка держава зобов'язана дотримуватися Женевської конвенції та Гаазької конвенції про закони сухопутної війни, домовленості з іншими країнами.

Експерти називають гібридну війну типом конфлікту, який все частіше буде застосовуватися у 21 столітті тому це явище повинно бути відображено в міжнародному законодавстві .

Справді, нині маємо прикрий, живий приклад її застосування росіянами для агресії в Україні. Щоправда, вони в своїй діяльності застосовують не лише терор, а й інші властиві їм споконвічно, з часів Чингізхана, засоби та методи. Захоплення території супроводжується тотальними руйнаціями житла, об'єктів соціальної сфери, нехтуванням міжнародними правилами і нормами що власне і обумовлює

Довідково: Так званими, «миротворчими» представниками сусідньої держави нині використовуються давно випробувані методи: залякування,

вбивства неугодних, катування, підриви залізниць і мостів, підпали житла і церков, мінування місць громадського перебування людей, грабунки і т.д. і т.п. і все це вони досвідчено роблять під видом ополченців, російського козацтва та нібито діючих властей, щоб викликати недовіру до останніх. Такі методи використовувалися т.з. «визволителями» в 1939-41 рр. та 1944-50-і рр.. у Західній Україні, чим дуже вихвалялася радянська влада після перемоги у війні 1941-45 рр. про що ніколи не повинна забувати Україна.

Необхідно відзначити, що сприятливих умов для успішності її розвитку не відбулося у зв'язку з політичною кризою у державі, загострення якої викликали підступні дії кривавого кримінального режиму, очолюваного Януковичем та масовим прозрінням народу з цього приводу. Люди зрозуміли хто ворог і звідки біда.

Між тим, поняття кризи у кожній сфері суспільного життя, у технічних, біологічних системах має свої визначення і трактування як явище, що характеризує зміни чи певний переломний етап у функціонуванні тієї чи іншої системи. У даний час, політичні та економічні кризи вивчені науковцями доволі глибоко і всесторонньо. Однак окремі аспекти унікального процесу якісних перетворень у суспільстві, які проявляються у нових видах і формах та яких успішно використовують ворожі політтехнологи для організації різного роду міжнародних політичних інтриг, провокацій, економічних, соціальних диверсій, нав'язування різноманітних негативних для успішного розвитку суспільства віянь висвітлено не повною мірою.

Наприклад, в умовах знову ж таки тривалої всеохоплюючої кризи нашого суспільства, завдячуючи цим засобам почали проявлятися ще й сепаратистські настрої. Про їх розвиток російські імперіалісти думали з початку проголошення нашої незалежності ще 22 роки назад. Все, що нам нав'язували «добрі сусіди» за цей час гальмувало інтеграцію у Європейський Союз та мало деструктивний характер. Мало місце цілковите ігнорування ідеологічної компоненти розвитку держави. Кадрова політика ставила за

мету заповнити штати проросійськи налаштованими управлінцями та спеціалістами. Створювалися умови для розквіту корупції, яка заповнила правоохоронні органи, руйнувалися оборонні відомства, ін. Однак, ворог жорстоко прорахувався. Після Різдвяно-кривавих подій на майданах України відбулося прозріння народу і агресори цей шанс почали катастрофічно втрачати. Не дивлячись на це, вони приступили до реалізації свого підступного плану. До поки розгублене новосформоване керівництво держави, після втечі кримінальної державної адміністрації з 130 млрд. дол. та золотовалютним запасом, вживало заходи, агресор «тихою сапою» анексував Крим. Необхідно сказати, надзвичайно важливу роль у процесі самоусвідомлення нації, відіграла самовіддана, навіть жертвна поведінка українських ЗМІ, що на відміну від російських державних інформаційних засобів, висвітлювали події правдиво, об'єктивно та патріотично і цим сприяли не лише прозрінню населення, а і його вихованню. Росіянами навпаки, були цинічно використані витончені, побудовані на брехні інформаційні інструменти та засоби обманювання власного народу (в т.ч. шляхом блокування українських ЗМІ), щоб виправдати агресію та отримати його підтримку й порозуміння у випадку понесення людських втрат, матеріальних та фінансових витрат тощо. В силу згаданих обставин будь-які відомості, що стосуються цієї теми є нині як ніколи актуальними та своєчасними, бо процеси тривають, а агресор ще далеко не відмовився від свого задуму. Тим часом керівництво держави не у всьому проявляє твердість у своїх рішеннях. У коментарях воєнного конфлікту представники прес-центрів органів спецкомпетенції з основних організаторів воєнного конфлікту увагу переносять на другорядних осіб процесу.

Справді, економіку України купкою диверсантів можна добре розхитати і навіть розрушити (що вони і роблять), можна знищити житло та соціальну компоненту розвитку суспільства, але не можна зруйнувати перспективу українців у яку вони на кінець повірили. Віра, терпимість та наполегливість повернуть Україні належне Європейське становище, дадуть

сили подолати всі труднощі на шляху творення. У свою чергу повернути Росії авторитет світового чи міжнародного «миротворця» мабуть вдасться не скоро. Тим часом процес триває, викристалізуючи іншу проблематику – віри у справедливість та невідворотність покарання за вчинені злочини.

Інформація для роздумів про результати ігнорування законів і законодавства: *Усе різкіше постають питання чому до сьогодні не притягнуті до відповідальності ті, хто обкрадали державний бюджет? Чому не сіли на лави підсудних ті, хто знущалися над мирними мітингуючими та студентами, ті хто стріляли у людей і топтали українські атрибути влади? Як відомо, на даний час кримінальні справи не сміло відкрито лише на 28 злочинців. Хто провокував мирних людей кидати камінням, обороняючись від правоохоронців, що били їх та глумили над національними святинями? Чому з таким запізненням ініціюються позови до Гаазького трибуналу на керівництво держави, яке зрадило державу, пограбувало її і втекло за кордони. Чому так в'яло приймаються рішення з припинення мародерства з боку терористів та ліквідації їх посібників-сепаратистів? Чому, на кінець, журналісти швидше, аніж професіонали правоохоронці проводять розслідування їх злочинів. Ісус Христос сказав слова: «Де багатство моє там і серце моє». Можливо не випадково, український журналіст з Луганська, який пережив ворожий полон, радив починати новому Уряду АТО з... Верховної Ради України. Хіба може людина легко пожертвувати своїми надбаннями на території Росії ??? Знаєте що я маю на увазі. Мабуть цим і пояснюється не рішучі дії Президентта з російськими терористами.*

За ініціативи імперіаліста-агресора без наказанно зруйновано не лише промисловість та інфраструктуру двох областей України, ним анексовано Крим, а там безпідставно знищено та привласнено українську власність. Як результат, держава несе не лише мільярдні збитки, мають місце недобір та значні необґрунтовані бюджетні витрати.

Довідково: *Вогнищем гібридної війни охоплено більше 7,0 млн.*

корінного українського населення, що проживає у Донецькій та Луганській областях (не включаючи анексований півострів Крим), вилучено з національного та господарського обігу функціонування територію більше 100 тис. кв.км. зупинено роботу виробничих об'єктів та функціонування соціальної інфраструктури. За розрахунками Алли Василівни Череп (Запоріжжя) лише за один червень 2014 р.ч.з гібридну війну економка втратила 40 млрд. доларів. З окупованої території вивезено самі прогресивні виробництва та технології, про які чомусь мовчить держава?

Тим часом за твердженням жителів-переселенців із згаданих областей на неспокійних територіях успішно функціонують підприємства, що перебувають у власності представників партії регіонів, які скрито теж фінансують тероризм в Україні.

Чому ми не апелюємо до міжнародної спільноти про притягнення до відповідальності провокатора, брехуна Путіна та його люциферів типу Лаврова,... з прізвищами, від яких нудить українців. До речі власне вони й принесли Росії найбільше неслави за всю її «псевдослов'янську» історію і посіяли мабуть на довгі роки недовіру між, хоч і не дуже братніми, але сусідніми народами.

Ці обставини й обумовлюють не лише актуальність та своєчасність нинішніх роздумів, а й необхідність подальшого і ще глибшого та ґрунтовнішого вивчення цього явища, яке розглядається у контексті попередження військових конфліктів, утвердження миру в країні та між сусідніми державами, вдосконалення господарських механізмів, системи відносин у сфері економіки, мотивації людського капіталу, ін.

Аналізуючи політичну, соціально-економічну ситуацію недалекого минулого, наукові та газетні статті з цієї тематики, вивчаючи хід перебудовчих процесів, штучно створений російськими агресорами військовий конфлікт, маємо підстави стверджувати – теорія криз успішно розвивається і доповнюється та у глобальному плані гальмує гуманізацію суспільств.

Довідково: За твердженням учених, на нашій планеті за час її існування історично облікованого періоду відбулося приблизно 50 тис. малих і великих воєн, які були наслідком тієї чи іншої кризи, що їй передували. Не можливо назвати числа жертв і матеріальних збитків, які мали місце в результаті воєн протягом цього часу. Не має потреби виводити цифри, які мають виміри у різних грошових одиницях з різною їх вартістю. Радянська пропаганда називала трильйонні показники (у рублях). Вартість грошової одиниці на цей час була вищою долара.

Причиною їх виникнення у більшості випадків було власне погіршення спочатку взаємовідносин на міждержавному рівні, в кожному випадку чи то релігійних, чи економічних, чи територіальних, чи національних, які вже потім приводили до множення усіх послідуєчих криз, у т.ч. і загальносуспільних. Підтвердженням сказаного є розрив і руйнування відносин, які формувались більш як 70 років у колишньому СРСР. Без сумніву, криза взаємовідносин яка лежить в основі всіх криз породжувала і породжує такі негативні явища.

Цікава примітка: Олігарх Ренат Ахметов відмовився від пожертв на оборону нашої держави, сказавши що він платить податки. Може і так. Але при цих обставинах хочеться пригадати інший випадок. На підтримку побудови, так званого, Чорнобильського саркофагу, Європа збрала 800 млн. доларів. У цей час в ЗМІ повідомляється, що Ренат Ахметов у Європі купує «пентхаус» вартістю 1,5 млрд. доларів...Хто він? Звідки взяв в Україні свої статки?

Українські кризи є відмінними від типових криз оскільки, крім усього спричинялися у багатьох випадках не лише інертністю, а й байдужістю залежного від Москви керівництва, орієнтацією розвитку не на найкращі взірці. Тим часом, вони (кризи) існували задовго до тих років, які сьогодні називалися. Причому, на кожному етапі вони уніфікувались, набували (в найгіршому розумінні) все більш вишуканих форм і... множились, множились.

Тим часом, глибинних наукових розробок у цій сфері поки що немає. Практично не досліджено природу виникнення штучних комплексних криз, перехід їх у гібридні війни, не вироблено науково обґрунтованих шляхів виходу з системних криз, які повинні на даний час розглядатись у контексті міжнародних законів і закономірностей функціонування глобальної міжнародної політики та економіки.

Як відомо, стратегічною метою нашого народу є побудова в умовах жорстокого глобалізованого світу Європейської держави зі стабільною ефективною економікою, сучасним високорозвиненим суспільством, конкурентоспроможним виробництвом, власною організацією захисту виробника і виробничника.

Практично це означає не лише чітке формулювання національних інтересів України, розробку досконалих організаційно-правових механізмів їх захисту, а і свідоме та послідовне відстоювання їх шляхом впровадження не лише антикризових, а і оборонних заходів зміцнення служби безпеки.

Таким чином, у відповідності до існуючої теорії криз на даний час доцільна розробка та впровадження принципово нової для України політичної ідеології, що спирається на глибинні тисячолітні корені української нації, на уявлення українців про свободу і справедливість, а також на відпрацюванні у сучасному світі найбільш досконалих механізмів управління розвитком суспільства в умовах ХХІ століття, які знову ж таки в політичній, економічній та ін. сферах можуть бути закріплені в певних міжнародних законодавчих актах.

На даний час кризи за найвиразнішими ознаками класифікують на економічні, політичні (в політичному середовищі), релігійно-духовні (які мають місце у релігійному середовищі), валютні, фінансові, демографічні, екологічні, управлінські і... навіть конституційні. Загалом, у нинішніх умовах їх перелік можна було б облікувати десятками у кожній сфері суспільного життя.

Справді, нині не багато вчених досліджували принципи, генетично

глибинні витoki виникнення криз. Поки що, не багато науковців шукали корінь, з якого такі кризи виникають, і засоби, від яких вони зникають не даючи підґрунтя виникненню військових конфліктів, гібридних воєн. Відомо, що в кризових протистояннях особлива вага належить використанню знань у цій сфері. Виявленню напрямів щодо їх застосування і забезпечення ефективності кінцевих результатів, на які впливають не лише закони і закономірності, а і формальні, довільні чинники в тому числі хитрість, підступність, віроломство тощо. Завдяки їм одні учасники кризи (конфлікту) гинуть, інші на цьому «благодатному» ґрунті успішно розвиваються чи розквітають.

В їх основі лежать кризи взаємовідносин, які по суті породжують вищезгаданий багаточисельний, феноменальний перелік різновидів цього негативного явища, яке, між іншим, не загублено в текстах багатьох книг, серед яких і духовно-релігійного спрямування, при тому різного віросповідання. Власне, Біблія закликає до віри, любові, взаємостерпіння, взаємопрощення. Виконання Заповідей Божих без всякого сумніву можуть сприяти налагодженню взаємовідносин як у міждержавному, так і внутрідержавному середовищі, пом'якшенню «ударів» усіх кризових проявів у всіх сферах суспільного життя.

Народ України з порозумінням сприймає виклики долі і перейшов на обмежений режим споживання, на часткове самозабезпечення потреб і при цьому декларує посилення обороноздатності за рахунок.... власних заощаджень!

Довідково: Лише за один місяць за даними минулого року на рахунки Збройних сил України поступило 125 млн. добровільних пожертв від населення, які поступають систематично. Крім цього родини учасників бойових дій не рідко за свої кошти закупають засоби захисту, одяг, взуття, продукти тощо. З нами солідарне міжнародне співтовариство, яке допомагає нашим оборонцям фінансово. Канада подарувала Україні 20 сучасник літаків перехоплювачів. Європейські держави передали сотні

бронезилетів і цей перелік добрих справ можна було б продовжувати.

Загалом такі кризові явища виникають, як правило, за наявності певних протиріч і суперечностей, тобто наявності двополюсних кризоутворюючих чинників.

Власне небажання розв'язувати насущні кризові проблеми пояснювалися, з одного боку некомпетентністю, а з іншого розчаруванням науковців і практиків від дій заполітизованого керівництва державою, її Верховної ради, Уряду, які працюють, не маючи стратегічних планів, не будуючи прозорих, зрозумілих для народу перспектив і знову ж таки дуже чіпко прив'язаними до свого не дуже праведними шляхами нажитого майна.

Тим часом у сфері світових економічних криз просуваються певні фінансові, монетарні та ін. процеси, як вони ув'язуються зі сферальними українськими негараздами, які мають конкретні виразники: підвищення тарифно-цінової позиції, спаду суспільного виробництва, інфляції, погіршення життєвого рівня. Чи є резерви і потуги в Україні для погашення кризових вогнищ, які то тут, то там виникають?

Необхідно сказати, що в Україні існує економічний резерв, який може щонайменше в 2-3 рази збільшити державний бюджет і покращити соціальні стандарти життя і захисту громадян. Економічний резерв знаходиться не лише в сфері організації ефективного виробництва і реалізації продукції, підвищенні податків на легальну економічну діяльність, а і в сфері руйнування схем, що дозволяють олігархічним угрупованням уникати оподаткування. Всі ці заходи можуть стати реальністю при умові вступу України до Європейської спільноти.

Зусиллями ворожої пропаганди у населення України створено уявлення про нібито бідність нашої держави на паливно-енергетичні ресурси.

Довідково: За щорічними даними видобуток енергоносіїв Україна посідає 3-4 місце в Європі після Росії, Норвегії та Англії (90 млн.тонн вугілля, 7 млн. тонн нафти, 20 млрд. куб.м. газу додатково доповнюються 40 млрд.куб.м. газу, які платить Росія за транзит Українською територією

свого газу в Західну Європу). За попередніми даними ця діяльність може дати додаткові надходження до бюджету в сумі близько 30 млрд.грн. Цифра може зрости якщо впровадити режим економії.

Розкриття афер та махінацій у паливно-енергетичному комплексі могли б забезпечити додаткові надходження до бюджету у межах знову ж таки не менше 30 млрд.грн. Необхідно розвінчати бум про економічно-енергетичну «безвихідність» України. В нашій державі є ще не обраховані (якщо необмежені) запаси сірководню у Чорному морі, якого пропонують учені використовувати як енергоресурс. Необхідно продовжити розробки сланцевого газу. Неефективно використовується торф, як органічна сировина для виготовлення спирту і т.п.

Введення податків на надприбутки крупних корпорацій, фізичних осіб, предмети розкоші (над дорогі автомобілі, коштовності, велику і надлишкову нерухомість) теж може збільшити надходження до бюджету.

***Довідково:** Надприбутки продовжують привласнюватися через відпрацьовані різноманітні тіньові механізми у всіх галузях національного господарства. Найважливішими засобами їх попередження є, наприклад, облік усіх митних платежів, ліквідація контрабанди. За попередніми даними, ліквідація митних «халатностей» за період кримінального правління Януковича могло за самими скромними розрахунками давати додатково в бюджет до 30 млрд.грн.*

Дані розрахунки відображають лише умовну картину з можливим збільшенням надходжень до державного бюджету, якими можна не лише пом'якшити кризові удари, а і накопити ресурси для проведення ефективних реформ.

Зовнішня політика Української держави на даний час знаходиться у стадії формування і полягає у тому, щоб увійти у Європейське співтовариство рівноправним партнером. У глобальних інтеграційних проектах можуть брати участь лише самодостатні, сильні національні економіки.

Об'єктивні процеси міждержавної взаємодії можна використовувати в інтересах власного народу, в т.ч. і для попередження гібридних воєн. Саме тому, за нашим переконанням, потрібно категорично очистити територію від бандитів та терористів. Укріпити кордони, через які відбувається їх підтримка.

Запропонувати гідну програму конструктивного добросусідства з Росією, розраховану на 5-10 років з одночасно прискореною інтеграцією до ЄС, що може розширити діапазон вигідної співпраці та перелік замовлень на виготовлення високотехнологічної продукції, яку представляється виготовляти на відновлених підприємствах військово-промислового комплексу, які після розвалу СРСР цілеспрямовано знищувались. Вести виховну роботу серед населення Придністров'я. Там проживає 70 % етнічних українців! Крим наш юридично. Мабуть назрів час розглянути разом з татарами можливість передачі цієї території разом в оренду Великій Турції...

З метою попередження збройних конфліктів, гібридних воєн у нестабільних економічних та політичних умовах, обґрунтованою і виправданою є необхідність розробки і впровадження у всіх секторах суспільства конкретних комплексних заходів. Зокрема:

- в ідеологічній сфері посилити виховну роботу як у навчальних закладах, так і безпосередньо на виробництві, долучити у ці процеси політиків, духовенство та громадськість;

- реформувати систему управління, об'єднавши у вирішенні державних проблем у функціях регіонів органи державної влади та органи місцевого самоврядування, таким чином посилити відповідальність за стан справ на місцях;

- змінити Конституцію держави, передбачивши пропорційну участь у роботі законодавчого органу представників усіх верств населення. Бо у ВРУ нормальній, розумній патріотичній людині потрапти неможливо;

- розробити та впровадити як альтернативу федералізації (чи російської закостенілої феодальної губернаторизації) повний регіональний

господарський розрахунок, розв'язавши на місцях «руки» підприємцям для впровадження творчої ініціативи;

- розробити та впровадити Економічну Конституцію України, згідно з якою функціонування національної економіки забезпечувало б відповідальне, планово-економічне і фінансове бачення перспектив розвитку конкурентних галузей національної економіки з науково обґрунтованими податковими можливостями регіонів – економічному захисті вітчизняного товаровиробника та соціальному захисті громадян, чесному, вчасному і головне справедливому розподілі і перерозподілі прибутків, сукупного суспільного продукту;

- створення умов і зацікавленості у творчій праці, реалізації обґрунтованої соціальної політики і т.п.

Справді, якщо цього не відбудеться, то військовий, політичний та економічний кризовий бедлам можуть призвести до зневіри, подальшої деградації суспільства, економіки та занепаду держави, чим можуть скористатись агресори для організації та подальшого розвитку гібридної війни та захоплення території. Власне останнє, як на мою думку, не дуже турбує українську науку, висновками якої, до речі, не дуже цікавляться державні управлінські органи, не дивлячись на те, що у Верховній Раді України проводяться громадські слухання. Як показує досвід такі заходи проводяться формально і не мають прикладів хоча б якогось реагування на них влади.

Заключне слово: Отже у брошурі зроблено спробу розкрити особливості організації адаптаційно-трансформаційних процесів вітчизняного законодавства у сфері господарської діяльності до умов та вимог функціонування Європейських промислових підприємств. Уточнено окремі поняття, еволюцію та особливості впровадження законодавчих новацій в промислових підприємствах, корпораціях та інших суб'єктах господарювання. Розкрито організаційно-правові проблеми державного управління в умовах перед'європейської адаптації законодавства України.

Запропоновано шляхи усунення законодавчих та нормативних протиріч у сфері державного управління малим бізнесом. Підкреслено роль освіти і науки у вирішенні проблем адаптивно-трансформаційних процесів українського законодавства. Запропоновано методiku забезпечення нормативно-законодавчої бази в галузі наукової та науково-технічної діяльності та організаційно-правові засади ресурсокористування. На прикладі конкретних підприємств аналізується досвід впровадження правових нововведень в т.ч. на мікро-, макро- та мезорівнях. Дано пропозиції з використання нових організаційно-правових форм у цьому процесі з урахуванням стану національної економіки України, галузевих та регіональних особливостей. Без сумніву це далекі від потреб результати, але це інформація може збудити законодавчу ініціативу та активність у цій сфері.

Закликаємо всіх читачів до творчості у цій актуальній сфері суспільного життя.

Єдине, що треба для тріумфу

зла – щоб хороші люди

нічого не робили.

(Едмунд Берк 1729 - 1797)

16. УКРАЇНСЬКИЙ КОНСТИТУЦІАЛІЗМ В ОСНОВУ АДАПТАТИВНО – ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЗАКОНОДАВСТВА ДО ЄС

В основу цього розділу покладено викладки І.С.Чепельського з означеної тематики, які він опублікував, так званим, «самвидавом» у 2014 р в Тернополі. Вважаємо: буде гріхом не використати його праці при розгляді такої важливої для національної економіки та вітчизняного права проблеми тим більше що якихось розходжень у поглядах на проблему немає. Його доктрина майже відповідає Європейським вимогам і навіть більше того, обходить її в християнсько-моральному плані. Його доктрина впливає не лише з життєвого та професійного досвіду, а в першу чергу - серця автора. Як справедливо, він відмічає, джерелами конституційного права є різна класифікація правових джерел: нормативні правові акти, судові прецеденти, міжнародні і внутрішньодержавні договори, доктринальні тлумачення державознавців з конституційних питань, звичаї, тексти релігійного характеру (Божі Заповіді), принципи загальнолюдських цінностей. Важливими і, напевно, основними джерелами конституційного права повинні бути, на його думку, Божі Заповіді та принципи загальнолюдських цінностей, такі як:

- 1) не роби іншим того, чого не хочеш, щоб зробили тобі;
- 2) хочеш жити – дай можливість жити іншим;
- 3) кожен має право на презумпцію (припущення) невинуватості до тих пір, поки його вина буде доведена в порядку, передбаченому законом;

4) права і свободи кожної людини закінчуються там, де починаються права, свободи і законні інтереси інших людей;

5) кожен народ, регіональна група, територіальна громада, сім'я та окрема особа мають право на такий спосіб життя, який є для них найбільш сприятливим, за умови, якщо вони не порушують Божі Заповіді, норми моралі, законні права та інтереси інших громадян чи суспільства в цілому.

Серед нормативних правових актів стверджує він, визначальні, основні позиції належать законодавчим актам (законам). Ієрархічна (владна) структура законодавчих актів наступна. Найвища юридична сила належить Основному Закону (Конституції) країни. Всі інші нормативні акти, в тому числі й закони, повинні бути відповідними Основному Закону і не суперечити йому. В іншому випадку вони не можуть мати юридичної (правової) сили і вважаються протиправними.

Нижче на ієрархічній драбині стоять конституційні та органічні закони.

Ще нижче розташовані звичайні (поточні) закони.

А під ними – всі інші нормативні акти.

Кожен нормативний акт (у тому числі таємний або для службового користування) не може суперечити нормативним актам, які стоять вище на ієрархічній драбині. В іншому випадку такий нормативний акт є незаконним, а його прийняття чи використання – правопорушенням чи злочином, залежно від масштабу правопорушення. Таємні нормативні акти або нормативні акти для службового користування не можуть бути у вигляді законодавчих актів (законів), а лише у вигляді нижчих за ієрархією нормативних актів, наприклад, у вигляді інструкцій (настанов).

Автор каже: Рівняння на найкращі європейські, а також світові стандарти державного і суспільного життя та створення українських найвищих стандартів обумовлені прагненням українського народу жити щасливим повноцінним життям і стати повноправним членом спільного європейського дому. На даний час такий спільний дім уособлює Європейський Союз. Проте прагнення європейських народів до консолідації

рано чи пізно приведе до створення Сполучених Штатів Європи. І тут доцільно використати корисний досвід Сполучених Штатів Америки.

Кожний мислячий європеєць (і не тільки), якому не байдуже майбутнє Європи, рано чи пізно може усвідомити безперспективність перспектив роз'єднаної Європи і прийти до висновку про необхідність створення Сполучених Штатів Європи. В минулому і тепер багато відомих людей виступали за це. Ось лише кілька прикладів. «Прийде день, коли ці два велетенські об'єднання, Сполучені Штати Америки і Сполучені Штати Європи, повернуться обличчям одне до одного і через океан простягнуть один одному руки», - Віктор Гюго (1802 - 1885). Кант (німецький вчений, філософ) розглядав створення конфедерації Європейських штатів як етап до створення «всесвітньої республіки». В 1926 році Соціал-демократична партія Німеччини в своїй партійній програмі мала пункт, де передбачалося створення Сполучених Штатів Європи. Великий український вчений, поет, письменник, громадський діяч І. Я. Франко передбачав: «Майбутній устрій буде базуватися на якнайширшій самоуправлінні общин, повітів і країв, складених із вільних людей і поєднаних між собою вільною федерацією, що ґрунтується на солідарності інтересів». Зрештою, Прем'єр-міністр Бельгії, пан Гі Ферхофштадт у 2006 році написав переконливу книжку «Сполучені Штати Європи. Маніфест для нової Європи».

Причини, які спонукають до створення Сполучених Штатів Європи, різні: економічні, соціальні, екологічні, оборонні, політичні. Не має потреби детально зупинятися на цих причинах, оскільки пан Гі Ферхофштадт в своїй книжці детально і переконливо розглянув їх. Хочу лише зауважити, що Україна повинна бути готова до створення Сполучених Штатів Європи, щоб стати їх повноправним членом. А для цього треба ще багато зробити в різних сферах державного і суспільного життя і, в першу чергу, в економіці та розвитку демократії. Одне з першочергових основних завдань – прийняття справедливої та ефективною Конституції країни.

Конституційне законодавство (право) має особливе значення для країни і народу і є основою, фундаментом для всіх інших галузей права (законодавства), то доцільно, щоб конституційне законодавство (Основний Закон, конституційні та органічні закони) розробляв і приймав не парламент країни, який політично побудований різними політичними партіями, а спеціальний орган, до якого входила б правова еліта країни – представники вищих юридичних навчальних закладів як спеціалісти конституційного права та інші науковці в цій галузі права.

Конституційне законодавство повинне закріпити створення в країні правової держави і громадянського суспільства. Демократія – це поняття цілком конкретне і включає в себе правову державу і громадянське суспільство.

Правова держава – це така держава, в якій кожна людина реально може захистити свої законні права та інтереси, де все регулюється і вирішується за допомогою справедливих законів, де справедливість і законність - однакові поняття. В країні повинно бути не міністерство юстиції, а міністерство справедливості і не лише за назвою, а за своєю сутністю. Кожна людина, кожен чиновник повинні засвоїти, що захист законних прав та інтересів кожного громадянина і покарання правопорушників (кривдників) – одне з основних завдань держави.

Якщо влада цього робити не хоче або не може, то вона не має права на існування і відкидається народом під час виборів. Це – один із фундаментальних принципів демократичної (народної) країни. Влада, яка нечесно поводить з народом, намагається збільшити строк перебування при владі, щоб до наступних виборів пройшло багато часу. Тоді частина виборців помре, частина втратить пам'ять, частина будуть молоді люди, яких ще не обдурювали на виборах. І таким чином під новими гаслами, обіцянками, обманом, дрібними подачками, за допомогою передвиборної агітаційної демагогії можна знову залишитися при владі.

Коли говорять, що закон «Про відкликання народного депутата» може стати ефективним засобом стимулювання належної роботи депутатів, то це викликає сумнів. Прості люди, а саме вони найбільше потерпають від бездіяльності депутатів, на зможуть зорганізуватися, зібрати необхідну кількість підписів, працювати з комп'ютером і т. п. Це можуть зробити люди, які так чи інакше наближені до влади, зокрема місцевої. Таким чином за наших сучасних умов скоріше можна відкликати розумну і чесну людину, яка чимось не догодила владі чи якійсь корпоративній групі (наприклад, активно відстоювала інтереси простих людей перед можновладцями), ніж дійсно негідну людину. Є інші, більш дієві засоби. Треба радикально змінювати виборчу систему. За теперішньої системи будь-які вибори проводити недоцільно, бо прийдуть ті самі або з того самого кола, і все залишиться по-старому. Яскравою ознакою вільного (демократичного) суспільства є те, що самі люди обирають максимально конкретну кількість посадових осіб і при тому на ефективні, але невеликі терміни.

Авторський відступ: Свідченням справедливості суджень з цієї проблематики є яскраві авторські відступи та приклади як вказують « хто є хто» у адаптивно-трансформаційних процесах. Дають відповіді на запитання: «Чи хочуть наші лідери бачити Україну у Європі чи може забувши Заповіді Божі лицемірять?»

Візьмемо вибори до Верховної Ради України. По-перше, треба скористатися досвідом США і обирати депутатів до парламенту на два роки – достатній час, щоб принести користь народу і країні. Якщо обирати депутатів на більший строк, то вони будуть ігнорувати інтереси виборців, імітувати роботу і накопичувати власні капітали. До парламенту повинні приходити люди, які знають, що треба зробити для народу і країни, мають конкретну програму дій для розвитку економіки і суспільства, а не йдуть вчитися на депутата та лобіювати чийсь корпоративні інтереси.

По-друге, треба прийняти мажоритарну систему виборів, коли люди самі обирають собі конкретного депутата на своєму виборчому окрузі. Тут

уже не заховаєшся серед «списку», а треба йти до людей зі своєю програмою, а виборці самі оцінюють та обирають найбільш, на їх думку, достойних. Це зменшить потрапляння до парламенту родичів, друзів, партнерів по бізнесу, спонсорів і т. п. Це змусить політичні партії йти до людей, виявляти проблеми в суспільстві і шукати шляхи їх вирішення, створювати конкретні ефективні програми розвитку країни - тобто ставати повноцінними політичними партіями, а не обмежуватися агітаційною демагогією перед виборами.

По-третє, треба зняти всі організаційні та фінансові бар'єри, щоб до влади могли прийти найбільш талановиті і мислячі люди, які не наближені до влади. Треба негайно і рішуче припинити таке ганебне явище, як підкуп виборців. Всі ці умови здатні покращити якісний склад парламенту, а значить знайти ефективні шляхи розвитку країни.

Країні потрібна реорганізація правоохоронних органів; створення інституту приватних детективів із широкою компетенцією для розслідування; збільшення повноважень адвокатів аж до права адвокатів на паралельне розслідування фактів, подій та злочинів; створення повноцінного суду присяжних, а не реанімування радянської системи народних засідателів під назвою присяжних суддів.

А головне – змінити судову систему та порядок її створення. Необхідні три інстанції судів: районні чи міські суди (суди першої інстанції), регіональні (апеляційні) та Верховний суд (касаційна інстанція). Ці суди повинні здійснювати також функції конституційного нагляду (так є в низці країн, зокрема в США, а в деяких країнах такий нагляд здійснює лише Верховний суд) та спеціалізоване судочинство: адміністративне, господарське тощо. Ускладнення судової системи здатне викликати корупцію та інші зловживання. Судців усіх трьох інстанцій повинні обирати на виборах громадяни (виборці). Якщо хоча б одну інстанцію судів буде обирати законодавча чи виконавча влада або спеціальний орган (із суддів, прокурорів і т. п.), то суди будуть залежати від тих, хто їх сформував, і про незалежність судової гілки влади не може бути й мови. Уявіть, що лише суди

першої інстанції, обрані виборцями (громадянами), будуть по-справжньому незалежними і будуть виносити справедливі (тобто законні) рішення. Але суди другої і третьої інстанцій, що будуть залежати від посадовців, які їх призначили, зможуть відмінити такі рішення і виносити зовсім протилежні. То яка користь буде від цього людям? Необхідно, щоб уся судова система була обрана виборцями.

Дуже важливо, щоб громадяни відвідували судові засідання так само, як театр, цирк, кіно та інші масові заходи. Це буде важливий механізм правового навчання і виховання населення. Життєві історії (і щоразу інші) на судових засіданнях цікавіші від театру чи кіно та ще й розуму вчать. До того ж, це – невід’ємна умова відкритого суспільства. А у відкритому суспільстві, як відомо, навіть злодюжка змушений діяти, як чесна людина. Така відкритість судових засідань різко зменшить винесення несправедливих (незаконних) рішень, і це – ще один позитив.

Відомо, що наругу над правом, «убивство справедливості» людина переживає з ще більшим драматизмом, ніж любовні трагедії. Це використовують лиходії для особливо витонченого знуцання над людьми. Український та австрійський письменник Карл-Еміль Француз у романі «Боротьба за право» («За правду», «Дніпро», 1972) писав: «На правді світ стоїть; хто кривдить, той ламає лад у світі». До цього можна додати: «А значить, гальмує адаптацію законодавства України до Європейських вимог, наближення України до життя за Європейськими цінностями».

Громадянське суспільство – це таке суспільство, яким не керує виключно державний апарат, а здійснюється ефективно самоуправління: через різні, в тому числі, правозахисні потужні масові громадські організації, а також через регіональне самоврядування та самоуправління територіальних громад.

Відсутність громадянського суспільства виявляється в недостатній кількості та якості реальних механізмів впливу громадян на владу,

повноцінного захисту прав і свобод людини, ефективного розвитку країни та її економіки, покращення добробуту громадян.

Поняття громадянського суспільства включає в себе і такі складові, як громадське телебачення і радіомовлення, можливість для кожного громадянина висловити свою точку зору на різні питання суспільного і державного життя в засобах масової інформації. Дуже важливим для громадянського суспільства є створення і повноцінна діяльність різних громадських організацій, в тому числі правозахисних та релігійних, а також масове залучення до них громадян. Корисним є наявність та повноцінна ефективна діяльність політичних партій з чіткими ідеологічними засадами та програмами розвитку держави й суспільства. В громадянському суспільстві громадські організації разом із засобами масової інформації здійснюють всеохоплюючий, постійний та безперервний контроль за всіма органами влади, особливо правоохоронними органами, судами, місцями обмеження чи позбавлення волі громадян, іншими закритими чи напівзакритими установами, а також за станом навколишнього природного середовища, якістю харчових продуктів тощо. Жодне судове засідання не повинно залишитися поза їхньою увагою, а в ЗМІ відображаються не лише офіційні повідомлення відповідних прес-служб, а й реальні події і люди та різні точки зору, і насамперед, усіх учасників судового процесу.

Кілька слів про слідство та розшукові дії. В умовах тоталітарної держави і недемократичного (невільного) суспільства тут відбуваються зловживання і порушення законних прав та інтересів громадян. Маючи вищу стаціонарну університетську юридичну освіту, а також певний спеціальний досвід (за СРСР не довго працював слідчим районної прокуратури) та великий життєвий досвід, хочу висловити особисту думку про те, що про вчинення будь-якого, а тим більше тяжкого злочину керівники правоохоронних органів повинні негайно, без зволікань повідомляти громадськість через засоби масової інформації, в тому числі про всі обставини справи. Будь-яке приховування фактів чи несвоєчасне їх

повідомлення, навіть керуючись мотивом «таємниці слідства» чи «інтересів слідства» не сприяє ефективному розкриттю злочинів та виявленню справжніх злочинців. Особливо це важливо при вчиненні злочинів проти особи. Під особисту відповідальність керівник може тимчасово приховати від громадськості факт, якщо будуть реальні (а не уявні, надумані) підстави того, що це сприятиме розкриттю злочину. Проте, якщо таке приховування не дасть позитивних результатів, то керівник отримує покарання, а при негативних наслідках – аж до звільнення з посади. Судіть самі. Отримавши повідомлення про всі обставини злочину люди в зв'язку з цим пригадують, кого і що вони бачили, що чули, що здалося незвичним, підозрілим, на що звернули увагу тощо. Хтось став свідком злочину, хоча й мимоволі. Так інформація, наче осколки розбитого посуду, збирається по часточках у слідчий орган, який веде розслідування, та до засобів масової інформації, які ведуть свої паралельні розслідування та оперативно розповідають про це на сторінках преси читачам. Люди стають слідопитами. Плюс інститут приватних детективів. Все це відтворює обставини злочину і не дає злочинцям «замести сліди». Саме суспільство повинно бути активним учасником розслідування, розкриття злочинів, виявлення реальних злочинців та їх наступного покарання. За таких умов злочини не будуть приховані або перекладені на невинних людей, а будуть ефективно розслідувані, і реальні злочинці притягнуті до адекватних (відповідних) покарань. Постійний, безперервний контроль з боку громадськості і засобів масової інформації за діяльністю правоохоронних органів та розслідуванням злочинів є неодмінною умовою здорового способу життя суспільства і безпеки країни.

Крім підвищення ролі в суспільстві громадських організацій, засобів масової інформації і Церкви, другою невід'ємною умовою громадянського суспільства є регіональне самоврядування. Самоврядування потужних регіонів не тільки сприяє ефективному розвитку економіки країни, але й розвитку суспільства: є однією з трьох основних умов громадянського суспільства.

Третьою головною умовою громадянського суспільства є повне самоуправління територіальних громад та їх господарська діяльність, коли всі справи, що їх стосуються, вирішують самі громади. Замість радянської системи, де місцевими справами займалися виключно місцеві ради та їх виконавчі комітети, повинно прийти справжнє народовладдя, коли справи громади вирішують самі люди через місцеві вибори найширшого кола місцевих посадовців, через проведення місцевих референдумів (опитування) та через місцевий плебісцит (рішення зборів жителів громади). Особливо ефективним у цій справі є створення активу в кожній громаді з найбільш досвідчених, грамотних, моральних та авторитетних осіб на чолі зі священиком. Територіальна громада може і повинна стати осередком повноцінного розвитку матеріальних і духовних сил кожної людини, надійного захисту її законних прав та інтересів, боротьби за тверезий спосіб життя і дотримання Божих Заповідей.

За таких обставин логічними стануть вибори дільничного інспектора поліції населенням територіальної громади, а також районного начальника поліції жителями району, як це є в передових демократичних країнах.

Отже, необхідна ефективна адміністративно-територіальна реформа, внаслідок якої повинні бути створені потужні регіони, самодостатні територіальні громади (приблизний мінімум населення – п'ять тисяч), а також райони, які не будуть ланкою управління, а будуть спеціальними округами (виборчими, судовими, поліцейськими, освітніми, медичними тощо) для обслуговування населення територіальних громад.

Таким чином, громадянське суспільство є відкритим суспільством. А у відкритому суспільстві, як відомо, навіть злодюжка змушений діяти, як чесна людина, незалежно від посади, яку він займає. Без створення правової держави і громадянського суспільства рух країни вперед неможливий. Тому створення такої держави через деконцентрацію, тобто поділ влади по горизонталі на законодавчу, виконавчу і судову, та створення такого суспільства через децентралізацію, тобто поділ влади по вертикалі на

центральну, регіональну і місцеву, повинно бути відображене в Основному Законі (Конституції) країни.

Народ має природне і невід'ємне право на формування (створення) влади, тобто трьох гілок влади при поділі влади по горизонталі: законодавчої, виконавчої і судової та при поділі влади по вертикалі: центральній, регіональній і місцевій (територіальних громад). Тобто сам народ повинен формувати всі ці гілки влади за допомогою виборів. Поділ влади та врівноваження її гілок згідно фундаментального принципу «стримувань і противаг» служить не лише для розмежування функцій, але й для стримувань і противаг владних структур, щоб не допустити узурпації влади, уберегтися від авторитаризму і тоталітаризму. Таким чином парламент країни не повинен втручатися у формування Кабінету Міністрів, а Президент країни не повинен мати права на розпуск парламенту. Та й сам парламент повинен бути постійно діючий і сформований так, щоб час від часу (через встановлені проміжки часу) відбувалося оновлення частини депутатів. Бо інакше це приведе до тіньового зрощення гілок влади з усіма негативними наслідками. Так само і Верховний суд країни повинен бути незалежним від законодавчої та виконавчої влади і обраним народом на виборах.

Кожна з гілок влади повинна мати контрольні функції над іншими гілками влади: парламентський, судовий, урядовий контроль. Якщо одна з гілок влади виявить, що якась інша порушує Основний Закон, тобто інтереси країни і народу, то вона висловлює до неї свою претензію (вимогу) про усунення порушень. Друга гілка влади може визнати вимогу обґрунтованою та усунути недоліки або не визнати. Якщо не визнає, то спір розглядає третя гілка влади, яка виносить рішення про обґрунтованість або безпідставність вимоги. Якщо вимога буде визнана обґрунтованою, то гілка влади – відповідач – повинна усунути недоліки та визнати відповідальність. В іншому випадку дві гілки влади, які визнали вимогу обґрунтованою, можуть винести рішення про проведення всенародного референдуму (опитування)

про довіру або недовіру відповідній гілці влади (винуватій стороні). У разі потреби гілка влади, перш ніж висунути вимогу до іншої гілки влади, може доручити підконтрольному їй правоохоронному органу провести для цього необхідне розслідування. В разі підтримки народом недовіри, таку гілку влади розпускають та оголошують нові вибори. Це може стати ефективною процедурою імпічменту (осуду, зняття, розпуску) будь-якої з гілок влади: Президента країни, парламенту, Верховного суду. Треба підкреслити, що таку процедуру не можна використовувати для втручання у створення чи діяльність інших гілок влади, а лише усунення порушень Основного Закону (Конституції) країни.

Лише обрання всіх гілок влади народом під час виборів та їх підзвітність перед народом може забезпечити міцність та незалежність різних гілок влади, а отже і міцність (силу) самої країни. Треба рівнятися на найвищі європейські та світові стандарти і водночас створювати такі стандарти, які були б вищими від європейських і світових. Необхідно ставити найвищі цілі та наполегливо і неухильно йти до них. Тільки тоді прийде справжній успіх.

Боротьба з корупцією. Іноді корупцію ототожнюють із хабарництвом, хоча хабарництво (дача хабара, підкуп) – лише один із видів корупції.

Можливо, це відбувається тому, що не всі зацікавлені в повноцінній, широкомасштабній, ефективній і безкомпромісній боротьбі з корупцією. Корупція – це невиконання урядовцями та службовцями державного апарату своїх обов'язків із захисту законних прав та інтересів громадян, держави чи суспільства в цілому. Особливо небезпечними діями (діями чи бездіяльністю) є кругова порука, захист «честі мундира», сімейні (родинні) династії, узурпація влади, спільні випивки та інші подібні дії чи бездіяльність, якщо вони набувають ознак корупції. Покарання за корупцію – це лише один із методів боротьби з нею. Небезпечною є імітація боротьби з корупцією. Найкращі профілактичні засоби боротьби з корупцією такі: створення правової держави і громадянського (тобто відкритого)

суспільства; справжня незалежність та ефективність різних гілок влади; підпорядкування правоохоронних органів різним гілкам влади; ефективний підбір кадрів; ефективне законодавство, в першу чергу, конституційне.

Система правоохоронних органів

Треба врахувати наступні важливі ознаки:

1) створення єдиного слідчого органу в країні є недоцільним, оскільки монополія приведе до узурпації влади, корупції;

2) створення правоохоронних органів, не підпорядкованих жодній з гілок влади – неприпустимо, бо це привело б до порушення законних прав та інтересів як окремих громадян, так і держави та суспільства в цілому;

3) статус військових формувань в демократичних країнах мають виключно Збройні Сили країни.

Виходячи з демократичного принципу «стримувань і противаг», найбільш ефективною була б така система правоохоронних органів України.

1. Поліція підпорядковується парламенту країни (Верховній Раді України), їй добавляється функція нагляду за дотриманням належного санітарного стану відповідних територій: це зменшить засмічування територій та покращить розслідування злочинів.

Поліція виводиться з підпорядкування Міністерства внутрішніх справ. Це міністерство залишається в підпорядкуванні уряду та вміщує в собі ряд суміжних служб: прикордонна, міграційна, державної охорони, санітарно-екологічна тощо. Створення окремої служби військового правопорядку (військової поліції) є недоцільним, виходячи, насамперед, з демократичних принципів. З цих самих принципів є недоцільною і окрема служба внутрішнього правопорядку (національна гвардія): охорону важливих державних об'єктів може успішно здійснювати служба державної охорони. Адже з часом охоронці посадових осіб втрачають свої найкращі якості, але цілком придатні для охорони державних об'єктів. Щодо наведення правопорядку, то в демократичних країнах для цього застосовують поліцію, а не Внутрішні війська.

2. Верховному суду підпорядковується Міністерство справедливості (юстиції) та Прокуратура.

3. Уряду (Президентові) підпорядковується Міністерство внутрішньої безпеки (контррозвідка та політична поліція для захисту Конституції – Служба охорони Конституції).

Отже, маємо:

а) Поліція (орган правопорядку) не залежить від судової та виконавчої гілок влади, проводить розслідування і передає справи до суду;

б) Прокуратура не залежить від законодавчої та виконавчої гілок влади, проводить розслідування і передає справи до суду;

в) Служба охорони Конституції (політична поліція) не залежить від законодавчої та судової гілок влади, проводить розслідування і передає справи до суду.

Контррозвідка та Центральна розвідувальна служба (яка також підпорядкована уряду) не проводять розслідування, а передають зібрані матеріали для розслідування до Служби охорони Конституції.

Між цими органами повинна існувати не тільки співпраця (наприклад, поліція всі справи, які носять політичний характер, передає до Служби охорони Конституції), але й здорова конкуренція.

Людина, яка працювала в одному з цих органів, не може бути прийнята на роботу до двох інших, щоб не відбувалося тіньового зрощення цих органів.

Поліція проводить розслідування справ, які пов'язані з порушенням правопорядку. Служба охорони Конституції проводить розслідування справ, які носять політичний характер, тобто пов'язані із замахом на конституційні основи країни. Розслідування всіх інших справ проводить Прокуратура. В надзвичайних випадках будь-яка з трьох гілок влади може дати доручення підпорядкованому правоохоронному органу провести розслідування будь-якої справи.

Обвинувачення в суді підтримують представники того органу, який проводив розслідування і передав справу до суду, в тому числі і сам слідчий. По-перше, хто краще від слідчого знає про всі обставини справи. По-друге, це змусить слідчого ретельно розслідувати всі справи та дотримуватися вимог законодавства. По-третє, самому слідчому та його керівництву стане зрозуміло, чи відповідає він займаній посаді.

Права та обов'язки громадян

Способи правового закріплення і вираження прав та свобод в демократичних країнах можуть бути різні, але в більшості головним джерелом прав громадян є конституції. Водночас основним стержнем кожної демократичної Конституції є права та свободи громадян. Це виражається в ліквідації станової (кланової) нерівності, різних привілеїв і пільг та наданні кожній особі рівного правового статусу, кожному громадянину – рівних можливостей (безпристрасність держави стосовно будь-якої особистості). Особа, якщо вона виконала перед державою всі свої обов'язки (дотримання чинного законодавства і норм моралі, сплата податків, військова повинність), розглядається автономною відносно держави. Водночас держава має перед особою відповідні соціальні функції: безплатні освіта і медичне обслуговування, пенсії по старості та інвалідності, соціальна допомога тощо. Основою демократичного суспільства являється індивідуалізм, індивідуальна свобода і право людини на приватну власність. Громадянин може робити все, що не заборонено нормативними актами, нормами моралі і Божими Заповідями. Законодавство встановлює не рамки можливого, а перешкоду неможливому: право і свобода однієї людини закінчується там, де починається право і свобода іншої людини. Всі люди повинні мати однакові права і свободи.

Права людини, в першу чергу, на життя, свободу, вільний розвиток є природними і невід'ємними, тобто незалежними від волі держави. Виходячи з негативних радянських традицій стосовно людини та її тіла, з метою не допустити продовження таких традицій та попередити в країні катування,

досліди, розтин тіла після смерті, вилучення органів тощо, в окремій статті Конституції доцільно зазначити: «Кожна людина має право на недоторканність тіла як за життя, так і після смерті, а також на гідне поховання» Також важлива стаття «Всі громадяни рівноправні і рівні перед законом».

Зміст Конституції потребує коректування. Важливе значення має зміст Основного Закону (Конституції) країни. Основний закон не повинен бути переобтяжений дрібницями, другорядними деталями, намаганням все включити і все передбачити. Він повинен містити лише основну конструкцію (фундамент, скелет) державотворення. Основний закон країни повинен бути виписаний коротко, чітко і бути незмінним та зрозумілим для всіх, як табличка множення. Чим коротший зміст Основного закону, тим більша ймовірність, що він буде виконуватися владою і суспільством. Основний Закон України не повинен бути даниною моді чи прикрасою для споглядання, це повинен бути план (схема, тези) українського способу життя. За зразок треба брати Конституцію США та старі Конституції країн Європи, які є більш сумарними, а не сучасні Конституції, які є більш детальними, а значить, рано чи пізно потребуватимуть зміни або заміни.

Враховуючи поділ влади по горизонталі (законодавча, судова, виконавча) та вертикалі (центральна, регіональна, місцева), а також основні природні невід'ємні права громадянина і людини, можна визначити оптимальну структуру (розділи) Основного Закону. Вони наступні.

Вступна частина

Права і обов'язки громадян

Виявлення народної волі

Законодавчий орган країни

Глава держави та уряду (виконавча влада)

Дотримання справедливості (судова влада)

Регіональне самоврядування

Самоуправління територіальних громад

Заключна частина

Все інше, а також більш конкретно повинно регулюватися нижчими згідно з ієрархією законами. Так конституційними законами регулюється: порядок створення та діяльності Кабінету Міністрів (уряду) країни, правоохоронних органів, служб безпеки, Збройних Сил, Адміністративно-територіальний устрій країни. До органічних законів треба віднести: Виборчий кодекс, Кодекс правочинства (судочинства), Кодекс регіонального самоврядування, Кодекс місцевого самоврядування (самоуправління територіальних громад), Земельний кодекс. Усе інше (наприклад, соціальний захист працівників) регулюється звичайними (поточними) законами і не належить до конституційного законодавства. Ще раз хочу звернути увагу, що до конституційного законодавства (права) відносяться: Основний Закон (Конституція) країни, конституційні закони, органічні закони.

Земля – це безпека країни Щоб зрозуміти, кому має належати земля, треба розглянути всі можливі варіанти та оцінити їх плюси і мінуси.

Перший: земля знаходиться у власності держави, а великими сільськогосподарськими підприємствами керують державні чиновники різних рівнів, не враховуючи думки тих, хто працює на цій землі. Такі господарства радянських часів під назвою колгоспи добре відомі людям старшого покоління. Не треба обманюватися аббревіатурою колгосп, тобто колективне господарство, бо насправді це було державне господарство. Його плюси: повсюдна зайнятість селян і відсутність безробіття; повне забезпечення населення натуральними й дешевими продуктами харчування; розвиток сільської інфраструктури (дороги, водопостачання, надання побутових послуг тощо); сприяння розвитку різних галузей промисловості – харчової, легкої, будівельної, автомобілебудування та машинобудування і т. д. Мінуси: низька зацікавленість людей у результатах своєї праці, привласнення частини врожаю і майна колгоспів чиновниками різних рівнів.

Другий варіант: земля знаходиться у приватній власності. Плюси: зацікавленість власників у отриманні високих доходів. Мінуси: широке

застосування синтетичних харчових добавок, велика кількість безробітних і все те, що люди вже відчули на собі, як кажуть: «З-під ринви – на дощ». Адже навіть у розвинутих країнах щорічно частина фермерів банкрутують. Одноосібно лопатою і мотикою, навіть конем чи трактором не доробишся.

Учені довели, що колективна праця на землі є найбільш ефективною. Потрібні великі підприємства, подібні до колишніх колгоспів. То чому ж тоді можновладці розвалили колгоспи, розпаювали землю? Відповідь проста: щоби з часом ті паї прибрати до рук і стати великими землевласниками. Років через десять земля стане дорожчою від золота. Оце і є поясненням того, що сталося.

Третій варіант: земля належить територіальним громадам, які мають колективну власність – агропромислові підприємства (господарства). Громада стає закритим акціонерним товариством, членами якої є все населення території громади, включаючи дітей та пенсіонерів. З іншого боку громада є фінансово-промисловою групою: маючи різноманітні засоби і ресурси, вона здатна ефективно задіяти всі свої підприємства. Плюси: повна зайнятість населення; дешеві натуральні продукти харчування; сприяння для розвитку міст і промисловості; високий рівень добробуту населення. Мінусів нема, а плюсів дуже багато, бо це – вищий рівень розвитку сільського господарства країни. Якби колгоспів не розвалили, а перетворили їх на громадські підприємства, а громадам надали б повне самоуправління, то за рівнем розвитку економіки Україна не перемістилася б з другого місця в Європі, яке займала на початку 90-х років минулого століття, до передостаннього на сьогодні. Але сталося те, що сталося, тепер вихід один – уже на руїнах колишніх колгоспів організувати господарства значно вищого рівня - громадські підприємства.

I. Франко був палким прихильником власності територіальних громад на землю і розглядав суспільство як асоціацію (федерацію) вільних самоврядних громад. Такі ж погляди мали Т. Шевченко, Леся Українка, В. Винниченко, М. Коцюбинський та багато інших видатних діячів. Слова I.

Франка є актуальними й сьогодні: «Майбутній устрій, отже, буде базуватися на якнайширшій самоуправлінні общин, повітів і країв, складених із вільних людей і поєднаних між собою вільною федерацією, що ґрунтується на солідарності інтересів... Американець Джордж у книзі «Поступ і бідність» пробував довести, що не приватна власність фабрик, але приватна власність землі - головна причина теперішнього громадського лиха. Земля – головна основа добробуту й поступу не лише теперішніх, але й майбутніх поколінь і для того не повинна бути власністю одиниці, яка її могла б псувати, рабувати і висисати. Суспільність, свідома свого інтересу, повинна мати сама в руках своїй землю, давати її своїм членам на вжиток, але не на власність, а надвишку із неї брати на свою користь, а не лишати в руках багатців і неробів... Думки Генрі Джорджа дуже сподобалися багатьом людям не лише в Америці, але також в Англії та Німеччині. Утворилися спілки і товариства, що мають метою щирити ті думки словом і письмом серед широких мас...»

А ось що писав Шевченко, обурюючись дійсністю царської Росії («Холодний яр», 1845 рік):

По якому правдивому
Святому закону
І землею всім даною,
І сердешним людом
Торгуєте?..

Шевченко вважав, що земля є даною для всіх, а торгівлю нею прирівнював до торгівлі людьми, тобто до рабства.

Таким чином, переважна більшість землі повинна знаходитися у власності територіальних громад. У зв'язку з цим доцільно створити Державний банк зерна, де можна було б за стабільною ціною обміняти зерно на гроші і навпаки. Національна грошова одиниця (гривня) була б забезпечена товарним еквівалентом – зерном, як колись паперові гроші були забезпечені золотом. Такий захід забезпечив би стабілізацію гривні на

внутрішньому ринку, а при потребі – на зовнішньому. Економісти знають, що такі Державні банки зерна існували ще здавна у світі.

Не варто відкидати й інші види власності на землю. Так, на малозаселених землях (Полісся, Слобожанщина, Південь) доцільно виділити райони, де земля перебуватиме у приватній власності, що стало би засобом поживлення розвитку зазначених територій (це й буде призначенням Державного земельного банку). Для забезпечення продовольством Збройних Сил, державних резервів, будинків для людей похилого віку, інвалідів і сиріт тощо, треба виділити окремі території, де земля перебуватиме у власності держави, і де будуть діяти великі агропромислові підприємства. За військовими частинами доцільно закріпити земельні ділянки для ведення господарської діяльності з метою самозабезпечення військовослужбовців продуктами харчування.

Проведення адміністративно-територіальної реформи, створення повноцінних територіальних громад та їх повне самоуправління, передача громадам державою землі у власність чи безстрокове користування для ведення господарств (підприємств) – ось правильний шлях до процвітання країни і добробуту громадян.

За час незалежності в Україні проведена лише одна радикальна реформа – впровадження національної грошової одиниці – гривні. Стимування реформ призвело до теперішнього суспільного вибуху, який показав, що народ так далі жити не хоче, потрібні зміни.

Почну з основного. Демократія вимагає поділу влади та її врівноваження відповідно до принципу «стримувань і противаг». Поділ влади потрібний не лише для розмежування функцій, а й для стримувань і противаг владних структур, щоб унеможливити узурпацію влади якоюсь корпоративною групою. Поділ влади включає в себе дві складові: деконцентрацію, тобто поділ влади по горизонталі на законодавчу, урядово-виконавчу та судову і децентралізацію, тобто поділ влади по вертикалі на центральну, регіональну і місцеву (територіальних громад). Метою поділу

влади є створення незалежних одна від одної гілок влади, кожна з яких виконує свою функцію і водночас реагує на можливі порушення Конституції та чинного законодавства з боку інших гілок влади.

Щоб кожна гілка влади була справді незалежною і ефективною, її повинен, по-перше, обирати народ на ефективний, але недовгий термін, також вона має бути підзвітна лише народу. А по-друге, гілки влади не повинні втручатися в порядок створення та роботу одні одних. Якщо законодавча влада (Верховна Рада) буде втручатися в роботу виконавчої влади, наприклад, брати участь у формуванні уряду, то про яку незалежність виконавчої влади можна говорити? Те саме, коли президент країни має право на розпуск парламенту. За таких умов відбувається тіньове зрощення гілок влади з усіма негативними наслідками: боротьба за владу з метою доступу до державних ресурсів, узурпація влади, корупція, зростання злочинності, зубожіння народу і т. п. Президент країни повинен бути не лише главою держави, який відповідає за все, а конкретно ні за що. Він повинен бути одночасно і главою виконавчої влади (уряду). Президент країни, якого обирає народ (бажано на чотири роки), повинен сам призначати прем'єр-міністра та членів уряду і нести відповідальність за результати їх праці. Розробляти рішення повинен Кабінет Міністрів, але приймати рішення повинна Рада міністрів на чолі з президентом країни. Якщо послабити позиції президента країни чи ліквідувати цю посаду (як вимагають комуністи), то це призведе до послаблення виконавчої гілки влади, а значить – і до послаблення України. Вихід в іншому: всі три гілки влади повинні бути міцними, але незалежними одна від одної – тоді міцною буде і країна.

Те саме і відносно судової гілки влади. Якщо участь у формуванні Верховного Суду будуть брати Верховна Рада, президент країни чи спеціальний орган (із суддів, прокурорів тощо), то Верховний Суд буде залежний від тих, хто його сформував. Єдино можлива незалежність Верховного Суду – коли його обиратиме народ, і він буде підзвітний йому.

Питання ефективного поділу влади нерозривно пов'язане із системою правоохоронних органів країни. Створення єдиного слідчого органу країни є недоцільним, оскільки означає монополію, яка може призвести до порушення прав як окремих громадян, так і суспільства в цілому. Створення правоохоронних органів, які не підпорядковані жодній з гілок влади, є неприпустимим, бо це відкрило б прямий шлях до «проізвола» та «беспредела». Статус військових формувань в демократичних країнах мають виключно Збройні Сили. Виходячи із принципу «стримувань і противаг», найбільш ефективною була б саме така система правоохоронних органів України.

Поліцію (орган правопорядку) вивести з підпорядкування Міністерства внутрішніх справ (як це є в демократичних країнах) і підпорядкувати Верховній Раді України. У регіонах (областях) поліція мала б мати подвійне підпорядкування, крім центру, підпорядковуватися і регіональним органам влади. Районних начальників поліції у розвинених країнах (в США – шерифів) обирає населення району на виборах. Дільничні інспектори поліції (у Великобританії - констеблі) обирає населення територіальної громади. Крім дотримання правопорядку, поліція стежить за дотриманням санітарного стану відповідної території: це зменшує засмічування і покращує розслідування злочинів.

Назва «міліція» недоцільна вже тому, що в перекладі з латинської означає «військо», а воювати проти свого народу в демократичних країнах не прийнято. Щодо Міністерства внутрішніх справ, то воно має залишатися у підпорядкуванні уряду і має об'єднувати низку суміжних служб: прикордонну, міграційну, службу державної охорони (посадових осіб виконавчої влади і важливих державних об'єктів), санітарно-екологічну службу тощо.

Верховному Суду підпорядковується Міністерство справедливості (юстиції) та прокуратура. Уряду (президентові) підпорядковується Міністерство внутрішньої безпеки (контррозвідка та політична поліція для

захисту Конституції – Служба охорони Конституції). Контррозвідка та Центральна розвідувальна служба (яка теж підпорядковується уряду) не проводять самостійно розслідування, а передають зібрані матеріали для розслідування до Служби охорони Конституції.

Таким чином, розслідування можуть проводити три правоохоронні органи, які незалежні один від одного і підпорядковані різним гілкам влади. Обвинувачення в суді підтримують представники того органу, який проводив розслідування і передав справу до суду, в тому числі і сам слідчий (на це є кілька важливих причин). Людина, яка працювала в одному з цих органів, не може бути прийнята на роботу до двох інших, щоб не відбувалося тіньового зрощення цих органів. Така система правоохоронних органів забезпечить, з одного боку, справжню незалежність та ефективність різних гілок влади, а з іншого, справжню незалежність та ефективність самих правоохоронних органів.

Крім поділу влади по горизонталі, не менш важливим є поділ влади і по вертикалі на центральну, регіональну та місцеву (територіальних громад). І тут справи ще гірші, бо нині усю повноту влади має лише центральна влада. Регіональна та місцева влади не мають ні достатніх повноважень, ні необхідних фінансів для розвитку регіонів і територіальних громад. Тут теж не треба винаходити велосипед, а скористатися досвідом інших країн і передусім США та ФРН. В Україні потрібно створити сім-вісім потужних регіонів і надати їм регіональне самоврядування. Також створити повноцінні територіальні громади (приблизний мінімум населення – приблизно п'ять тисяч) і надати їм право повного самоуправління та можливості для господарської діяльності. Все це повинно бути відображено в новій редакції Конституції України.

Крім ефективною політичною системою, важливо створити і ефективну економічну систему, врахувавши елементи найкращого світового досвіду та свої історичні традиції. Два десятиліття експериментів повинні розвіяти ілюзії і визнати, що єдиним могутнім локомотивом української економіки

може і повинно стати правильне вирішення земельних відносин та форм власності на землю. Тільки розвиток сільського господарства і сільських територіальних громад дасть могутній поштовх до розвитку промисловості та міст, підніме економіку країни і все суспільство на вищий рівень розвитку.

Потрібна інтелектуальна революція. І починати треба із шкільного навчання: дати дітям енциклопедичні і водночас практичні знання, основи музики та мистецтв, кілька робітничих професій і ремесел, щоб вони були готовими до реального життя й не розгубилися в ньому. Треба додатково запровадити такі предмети, як «Основи технологій», «Основи економіки, господарювання та бухгалтерського обліку», «Основи механіки та інженерії», «Основи народної медицини» і т. п.

Не обійтися і без духовного очищення суспільства від наслідків тоталітаризму і пост тоталітаризму. Древні мудреці стверджували, що тільки правда й справедливість можуть врятувати світ. Дотримання Божих Заповідей повинно стати невід'ємною умовою українського способу життя, починаючи від керівників держави і закінчуючи звичайними громадянами. Варто нагадати слова Петра Яцика: «Убогий духом не може бути багатим, незважаючи на те, скільки грошей він має». Аналіз показує, що за однакових інших умов в тих країнах, де рівень духовності вищий, - вищий рівень розвитку суспільства та економіки.

Пропонований Чипельським І. С. проект Основного Закону (Конституції) України

Вступна частина

1. Основний Закон країни є сукупністю правових положень, які визначають вищі органи країни, порядок їх створення, їх взаємні відношення і коло їх повноважень, а також основне положення громадянина по відношенню до державної влади.

2. Основний Закон має верховенство над всіма іншими законами та нормативними актами і не потребує ніяких тлумачень і доповнень.

Положення Основного Закону виконуються всіма державними органами, посадовими особами, недержавними організаціями і громадянами.

3. Ті закони і нормативні акти, які суперечать Основному Закону, вважаються неправомірними з моменту їх прийняття і не підлягають виконанню.

4. Основний Закон приймається довічно і текст його не може бути змінений.

В особливих випадках по тих питаннях, які не регулюються Основним Законом, До Основного Закону можуть бути додані доповнення, які дописуються після Основного Закону, не змінюючи його первинного тексту. Нумерація додатків і їх первинний текст не змінюється після вписування нових додатків.

Основний Закон має верховенство над доповненнями до Основного Закону.

5. Земля в країні перебуває в загальнонародній, тобто в державній власності.

6. Держава передає землю в безстрокове (довічне) володіння і користування територіальним громадам з обов'язковим функціонуванням в кожній територіальній громаді агропромислового підприємства та інших виробництв, які перебувають у власності цих територіальних громад.

Держава виділяє певні території чи райони, в яких земля продається державою у приватну власність.

Держава виділяє певні території для діяльності великих агропромислових комплексів з метою забезпечення державних потреб (державних запасів, Збройних Сил, будинків для сиріт, інвалідів та людей похилого віку тощо). Такі комплекси перебувають у державній власності.

Держава виділяє землю для військових частин, для ведення ними сільського господарства з метою самозабезпечення продуктами харчування.

7. Питання, пов'язані із землею, регулюються Земельним кодексом.

8. Україна політично є унітарною державою. Суверенітет (незалежність) України поширюється на всю її територію.

9. Державною мовою в Україні є українська мова.

10. Систему адміністративно-територіального устрою України складають:

краї (землі);

райони, які не є ланкою управління, а відповідають виборчим та судовим округам і служать для обслуговування населення і територіальних громад;

територіальні громади – містечка і міста.

Міста з визначеною законом кількістю жителів можуть прирівнюватися за статусом до району.

11. Україна економічно є федеративною країною (у розумінні в країні панує повний регіональний господарський розрахунок). Краї (землі) мають регіональне самоврядування та здійснюють економічне самоуправління на базі регіональної власності.

12. Україна є суспільством територіальних громад, які здійснюють на своїй території повне самоуправління та виробничу діяльність на базі громадської власності.

13. В Україні функціонують різні види власності: державна, регіональна (крайова, земельна), громадська і приватна. Всі види власності захищаються законодавством країни.

14. Державне законодавство має верховенство над регіональним та місцевим.

Все, що не врегульоване Основним Законом, регулюється іншими правовими нормами країни.

15. Питання, пов'язані з адміністративно-територіальним устроєм, регулюються Адміністративно-територіальним кодексом (законом).

16. Влада в Україні діє на принципі деконцентрації, тобто поділу влади на законодавчу владу, урядово-виконавчу владу, та судову владу.

Влада в Україні діє на принципі децентралізації, тобто поділу влади на державну владу, регіональну (крайову, земельну) владу та місцеву владу (владу територіальних громад).

17. В Україні визнається і діє принцип верховенства права.

Ніхто не може узурпувати владу в державі.

18. Український народ є єдиним джерелом влади в Україні. Народ здійснює владу безпосередньо, а також через державні органи, регіональні органи та органи місцевого самоврядування.

19. В Україні визнається і діє принцип єдиного громадянства.

20. Жодна ідеологія не може бути визнана державою як обов'язкова.

Права і обов'язки громадян

21. Основні права громадян є наддержавними, вони не створюються державою, не потребують визнання держави, не можуть бути обмежені чи ліквідовані державою. До таких основних прав належать: право на життя, право на свободу, право на захист від злочинних посягань, право на рівність, право недоторканності житла, свобода пересування, свобода вираження думок, свобода совісті, право на справедливе кримінальне правосуддя.

Перелік прав і свобод особи не є вичерпним. Дозволяється будь-яке діяння, яке не обмежує прав і свобод інших громадян та інтересів держави і суспільства.

Обмеження тих чи інших прав і свобод можливе лише внаслідок мотиваційного рішення суду.

22. Ніхто не може бути засуджений до смертної кари або страчений.

23. Особа вважається невинною до тих пір, поки буде доказана її вина в судовому порядку.

24. Обмеження прав і свобод громадян на підставі таємних нормативних актів або актів для службового користування забороняється.

Всі громадяни є рівними перед законом і судом.

25. Громадські організації із захисту прав і свобод громадян та інші громадські організації відповідно до їх повноважень, а також засоби масової

інформації здійснюють постійний та безперервний контроль за діяльністю всіх гілок влади на всіх рівнях, в тому числі органів державного управління, судів, правоохоронних органів, місць позбавлення волі, місць тримання під вартою, закритих та напівзакритих установ з перебуванням там людей з обмеженням прав чи можливостей, інших державних та недержавних установ, посадових осіб.

26. Дії, направлені на підриг моральних цінностей, тягнуть за собою юридичну відповідальність.

Будь-які спроби, спрямовані на руйнування сім'ї як первинної та основної ланки українського суспільства, до зради одного з подружжя є недопустимі та підлягають суспільному осуду і юридичній відповідальності. Явне чи приховане спонукання жінки (дівчини) до статевих зв'язків з боку її керівників по праці або з боку інших осіб, в залежності від яких вона перебуває, або внаслідок змови, або з боку працівників правоохоронних органів тягне за собою звільнення таких осіб із займаних посад, заборону на певний строк займати відповідні посади та виплату грошової компенсації (штрафу) за завдану моральну шкоду. Дії таких осіб, які привели до статевих зв'язків, тягнуть за собою кримінальну відповідальність.

Створюється поліція моралі для боротьби проти підригу моральних цінностей.

27. До настання повноліття дітей держава, регіон і територіальна громада забезпечують їм безплатне навчання та лікування, необхідний юридичний захист та щомісячну грошову допомогу. Напівсироти (не мають батька чи матері) забезпечуються до досягнення ними 20-річного віку. Сироти (не мають ні батька, ні матері) забезпечуються до досягнення ними 24-річного віку. Захист законних прав та інтересів сиріт і напівсиріт є одним із основних завдань прокуратури.

Особи, які досягають повноліття (вісімнадцяти років), набувають всіх прав громадян, крім нижче поданих. Після досягнення двадцятичотирьохрічного віку громадяни набувають додаткові права: право

створювати сім'ю, право вибирати на виборах, право на водіння автомобіля, право на володіння гладко ствольною мисливською зброєю. Після досягнення двадцятивосьмирічного віку громадяни набувають додаткових прав: право бути вибраним на виборах, право на володіння короткоствольною вогнепальною зброєю (пістолет, револьвер) та її застосування проти злочинних посягань.

Держава, регіон, територіальна громада можуть вводити обмеження на перебування поза межами дому в вечірній час для осіб, які не досягають 18-річного віку та 24-річного віку.

28. Арешт або тримання під вартою громадян можливі лише після законного і вмотивованого рішення суду.

У невідкладних випадках для запобігання або припинення злочинів особа може бути взята під варту на термін три години, протягом яких черговий суддя, зустрівшись із затриманим, отримавши письмове прохання органу, який здійснив затримання, виносить судові рішення або про законність тримання особи під вартою, або про звільнення з-під варти. Про арешт або затримання особи, орган, який здійснює такі дії, зобов'язаний негайно повідомити вказаних особою родичів чи інших осіб, а також органи місцевої влади.

У разі незаконних дій по затриманню (арешту) громадян, обшуку житла, створення перешкод для кореспонденції та інших обмежувальних дій винні органи та посадові особи відшкодовують потерпілому завдану матеріальну і моральну шкоду та втрачену вигоду. Ніхто не має права втручатися в приватне життя громадян. Винні посадові особи несуть юридичну відповідальність, в тому числі і матеріальну (грошову), за незаконні дії. Якщо такі дії мають ознаки злочину проти особи, то це є обставиною, яка обтяжує покарання.

Для кращого розслідування злочинів, в'яснення різних подій і факторів можуть створюватися приватні установи як юридичні особи. Такі установи мають право знайомитися з документами (матеріалами), які є в

державних і недержавних організаціях. Громадяни можуть вести розслідування обставин та злочинів, які стосуються їх особисто або їхніх сімей і близьких родичів, і знайомитися з необхідними документами в державних установах.

З метою швидкого та всебічного розкриття злочинів керівники державних установ, які здійснюють розслідування, зобов'язані через місцеві засоби масової інформації невідкладно інформувати громадян про всі обставини і факти злочинів.

Ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за відмову давати свідчення (пояснення) про себе, членів своєї сім'ї чи близьких родичів.

29. Усі громадяни України після досягнення ними пенсійного віку мають право на отримання однакового розміру державної пенсії.

Громадяни також мають право на отримання однакового розміру допомоги по безробіттю.

Держава сприяє придбанню населенням ефективних приладів для вимірювання радіаційного, електромагнітного та інших видів випромінювання; визначення виду і кількості хімічних речовин в повітрі, воді, ґрунтах, харчових продуктах; інших вимірювальних приладів для відображення стану навколишнього середовища.

Будівництво нових атомних станцій, хімічних заводів, інших об'єктів негативного впливу на здоров'я людей і навколишнє середовище чи збільшення їх потужності, а також зберігання на території країни небезпечних для здоров'я речовин – можливі лише після народного волевиявлення на загальнодержавних та місцевих референдумах.

30. Обов'язком кожного громадянина є дотримання моральних і правових норм, захист інтересів країни та проходження військової служби, піклування про своїх дітей і батьків, повага до законних прав та інтересів інших громадян, шанобливе ставлення до дітей і людей похилого віку.

Виявлення народної волі

31. Виявлення народної волі здійснюється через вибори виборних органів і посадових осіб, через народні опитування (референдуми) та через участь у державних органах і недержавних організаціях.

32. Основним методом створення різних державних органів і установ є їх виборність.

33. Громадяни на виборах обирають:

керівника (президента) країни та його заступника (віце-президента);

депутатів законодавчого органу країни;

суддів Верховного Суду країни;

виборних осіб регіонального (крайового, земельного) рівня;

виборних осіб районного рівня;

виборних осіб територіальних громад.

34. Вибори осіб районного рівня і територіальних громад можуть проходити одночасно. Всі інші вибори проводяться роздільно в часі.

35. Вибори відбуваються на основі загального і рівного виборчого права шляхом таємного голосування. Всі виборці мають однакову кількість голосів на виборах та голосують особисто.

36. Вибори є вільними. Виборці самостійно вирішують питання про свою участь у голосуванні.

Вибори проводяться періодично.

Максимальний строк, на який може бути вибрана особа, – чотири роки.

Особи не можуть перебувати на керівних державних посадах чи посадах регіонального або місцевого рівнів (у тому числі і на виборних посадах) строком більше дванадцяти років (крім довічних депутатів законодавчого органу країни).

37. Депутати всіх рівнів та інші виборчі особи вибираються у виборчих округах із числа постійних жителів цих округів, які до дня виборів проживали в цих округах не менше одного року.

38. Зміни в списку виборців на виборчих ділянках закінчуються за один місяць до дня голосування.

39. Вибори на рівні територіальних громад і районів проводяться виключно за мажоритарною системою виборів.

40. Всі питання зв'язані з виборами регулюються Виборчим Кодексом.

ЗАКОНОДАВЧИЙ ОРГАН КРАЇНИ

41. Єдиним органом законодавчої влади в країні є Верховна Рада (парламент), яка складається з Ради представників і Ради Старійшин.

Верховна Рада не може бути розпущена достроково і діє безперервно, час від часу оновлюючи частину своїх депутатів.

42. Депутати Ради представників обираються строком на три роки у кількості виборчих округів в країні. Кожного року відбувається оновлення третини депутатів Ради представників.

43. Депутати Ради Старійшин обираються строком на чотири роки, по чотири депутати від кожного регіону (краю). Кожного року відбувається зміна четвертої частини депутатів. Крім того, до Ради Старійшин входять по життєво колишні Президенти країни після закінчення строку їх президентських повноважень.

44. Депутати Верховної Ради мають депутатську недоторканність. Вони здійснюють свою діяльність на постійній основі. Депутати не можуть бути затримані, заарештовані чи притягнуті до кримінальної відповідальності без згоди Верховної Ради.

45. Рада представників може приймати закони та інші нормативні акти по всіх сферах державного і суспільного життя.

46. Рада Старійшин не приймає законів, а лише схвалює або не схвалює закони, прийняті Радою представників. Без схвалення Радою Старійшин прийняті Радою представників закони не можуть вступити в дію. Рада Старійшин схвалює або не схвалює нормативні акти та рішення Президента країни, які стосуються питань безпеки та оборони. Без схвалення Радою Старійшин акти та рішення Президента з питань безпеки та оборони не мають юридичної (правової) сили.

47. Депутати Верховної Ради обираються по мажоритарній системі відносної більшості на виборчих округах.

48. Депутатом Ради Старійшин може бути обраний громадянин, який досягнув п'ятдесятирічного віку.

49. Рада Старійшин обирається на безпартійній основі. Депутат Ради Старійшин повинен бути незалежним від політичних партій та інших сил і діяти виключно в інтересах всього народу.

50. Порядок діяльності Ради представників і Ради Старійшин регулюється відповідними нормативними актами (регламентами).

ГЛАВА ДЕРЖАВИ ТА УРЯДУ

51. Президент країни є главою держави та уряду. Президент країни виступає від імені держави, є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності країни, прав і свобод громадянина і людини.

52. Президент керує виконавчою владою (урядом). Для робочого керування економікою призначається прем'єр-міністр (державний секретар), який головує в Кабінеті Міністрів, де розробляються рішення.

Приймаються рішення на Раді Міністрів, якою керує Президент країни.

53. Уряд (прем'єр-міністр, Кабінет Міністрів, Рада Міністрів) створюється Президентом країни і не залежить від Верховної Ради (парламенту).

54. Президент країни та прем'єр-міністр за дорученням Президента призначають в регіони (краї, землі) та райони агентів центрального уряду для здійснення відповідної державної діяльності (освіта, медицина тощо) та для нагляду за дотриманням регіональними та місцевими владами законів та правових актів центрального уряду.

55. Кандидатури (особи) на посади міністра оборони, міністра внутрішньої безпеки (внутрішня розвідка) та керівника центральної розвідувальної служби в обов'язковому порядку повинні спочатку бути схвалені Радою Старійшин.

56. Президент країни обирається в парі з віце-президентом країни на виборах громадянами строком на чотири роки на основі загального і рівного виборчого права шляхом таємного голосування.

57. Президент країни може бути обраний громадянин країни, який досягнув сорокарічного віку. Одна особа не може бути Президентом країни більше двох строків підряд та трьох строків загалом. Ці вимоги також стосуються і віце-президента. Порядок обрання Президента країни та віце-президента регулюється Виборчим кодексом.

Віце-президент допомагає Президенту країни, виконує його доручення, представляє його в разі його відсутності.

58. Під час перебування на посту президент країни і віце-президент мають право недоторканності.

Звання президента країни зберігається довічно.

Президент країни і віце-президент не можуть займатися іншими видами діяльності, крім покладених на них обов'язків.

59. Поданий урядом бюджет розглядається і схвалюється Радою представників. Прийняття поправок і доповнень без згоди уряду не допускається. Якщо Рада представників відмовляється схвалити бюджет, то він подається для схвалення до Ради Старійшин.

До тих пір, поки не буде прийнято і введено вдію державний бюджет на наступний рік – діють норми бюджету на попередній рік.

Виконання бюджету здійснюється урядом і підпорядкованим йому адміністративним апаратом.

60. Порядок діяльності Президента країни і уряду регулюється відповідними нормативними актами (регламентами).

ДОТРИМАННЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ

61. Всі державні установи та посадові особи, а також недержавні організації та всі громадяни повинні діяти по справедливості, щоб не виникали справедливі нарікання і скарги.

62. Якщо скарги виникають, то місцева влада (влада територіальної громади) разом із комітетом старійшин, який є в кожній громаді (найбільш грамотні, досвідчені і розумні люди на чолі зі священником, які об'єдналися заради інтересів громади на безоплатній умові) вирішують справу по справедливості.

63. Якщо після цього залишаються підстави для спору, то вони вирішуються в районній установі справедливості (районному суді).

64. Якщо сторони спірного процесу не задоволені рішенням районної установи справедливості, то подають скаргу до регіональної (крайової, земельної) установи справедливості, яка приймає завершальне рішення.

В окремих випадках Верховна установа справедливості (Верховний Суд) країни може взяти будь-яку справу і винести остаточне рішення.

65. Ніхто інший, крім установ справедливості не може здійснювати процесу офіційної правочинності. Створення надзвичайних та особливих установ справедливості не допускається.

66. Правочинники (судді) всіх рівнів (районного, регіонального, державного) обираються громадянами на чотири роки, якщо вони досягнули тридцятип'ятирічного віку, мають стаціонарну вищу університетську юридичну освіту, працювали помічником правочинника не менше двох років та постійно проживають в цьому окрузі. Максимальний строк перебування на посаді право чинника – двадцять років.

67. При здійсненні процесу правочинства правочинники незалежні і підпорядковуються лише закону.

Правочинник не може бути затриманий, заарештований, притягнутий до кримінальної відповідальності без згоди Верховної установи справедливості (Верховного Суду).

68. Міністерство справедливості (юстиції) забезпечує установам справедливості всіх рівнів матеріальну базу для здійснення їх повноважень, а також вміщує в собі державну виконавчу службу, службу виконання кримінальних покарань, службу реєстрації актів громадянського стану,

паспортну службу, службу судових слідчих, які в обов'язковому порядку розслідують кожний випадок раптової чи підозрілої смерті громадян та зникнення громадян безвісти. Міністерство також вміщує в собі таємну службу спеціальних агентів, які діють в кожному районі і збирають інформацію про недотримання правових і моральних норм посадовими особами та членами їх родини, а також про некорисні для суспільства і держави події, факти, тенденції. Такі особи не мають повноважень, а лише здійснюють збір інформації.

69. Органами конституційного нагляду є всі установи справедливості (суди) на всіх рівнях (інстанціях).

70. Організація і порядок діяльності системи правочинства визначається Кодексом правочинства.

РЕГІОНАЛЬНЕ САМОВРЯДУВАННЯ

71. Регіони (краї, землі) діють на принципі природного і невід'ємного права на самоуправління та господарську самостійність.

Самоврядування регіонів обмежується лише в тих питаннях, які мають загальнодержавне значення: державна мова, державна власність, загальнодержавна інфраструктура, безпека і оборона, зовнішньополітична та внутрішньополітична діяльність.

72. Регіональне самоврядування діє на принципі аполітичності, тобто відсторонення від політичних питань, соціальної безконфліктності і єдності, надання громадянам і територіальним громадам необхідних послуг.

73. Регіони здійснюють безпосередню господарську діяльність. Матеріальною та фінансовою основою регіонального самоврядування є господарська діяльність різноманітних регіональних підприємств і фірм, регіональні податки (збори), державні субсидії тощо. Власність регіонів (регіональна власність) захищається законодавством країни.

74. Громадянами регіону шляхом виборів створюється регіональна (крайова, земельна) рада.

75. Депутати регіональної ради обираються в кількості, яка відносна до кількості районів (виборчих округів) на термін чотири роки.

76. Регіональна рада не може бути розпущена і діє безперервно.

77. Кожного року відбувається зміна четвертої частини всіх депутатів.

78. Регіональна рада вибирає зі свого складу регіонального (крайового, земельного) міністра, який формує виконавчий орган (регіональне міністерство) та подає його склад на затвердження регіональної ради.

Регіональний міністр (керівник виконавчого органу регіональної ради) обирається кожні два роки.

79. Регіональні органи влади мають право вести економічну міжнародну діяльність для покращення регіональної економіки.

80. Організація і порядок діяльності регіонів (країв, земель) визначаються Кодексом регіонального самоврядування.

САМОУПРАВЛІННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

81. Територіальні громади діють на принципі природного і невід'ємного права на самоуправління і господарську самостійність.

Самоврядування територіальних громад обмежується лише в тих питаннях, які мають загальнодержавне або загально регіональне значення. Щодо суто місцевих справ, то всі такі справи громада вирішує самостійно.

82. Місцеве самоврядування діє на принципі аполітичності, тобто відсторонення від політичних питань, соціальної безконфліктності і єдності, надання громадянам необхідних послуг.

83. Територіальні громади здійснюють безпосередню господарську діяльність.

Територіальна громада – самоврядний виробничий соціально-побутовий колектив, який володіє землею та здійснює сільськогосподарське та промислове виробництво.

84. Матеріальною та фінансовою основою місцевого самоврядування є господарська діяльність різних громадських підприємств (виробництв, господарств, майстерень, магазинів, побутового обслуговування, банко-кас

тощо) місцеві податки (збори), різне рухоме і нерухоме майно, земля, природні ресурси тощо.

85. Власність територіальних громад (громадська власність) захищається законодавством країни.

86. Територіальні громади мають право примусового викупу земельних ділянок та приватних будівель в інтересах громад. Громади будують житло, яке передають своїм потребуючим громадянам з терміном поступової сплати до 20 років.

87. Громадянами територіальної громади на безпартійній основі обирається рада громади в кількості 10-50 чоловік залежно від кількості населення та кількості складових збірної територіальної громади. Якщо громада збірна, то в кожному населеному пункті громади є свій голова, який обирається жителями.

Депутати ради громади обираються на три роки.

Рада громади не може бути розпущена і діє безперервно.

Кожного року відбувається зміна третьої частини всіх депутатів. Рада громади працює на безоплатній основі.

88. Також обирається строком на три роки голова громади, який головує на засіданнях ради громади.

Голова громади очолює виконавчий комітет громади, який створюється за його поданням радою громади з числа обраних членів ради громади.

89. Територіальні громади для успішного господарювання створюють в межах регіону чи держави картелі, синдикати, консорціуми та інші види господарських об'єднань.

90. Організація і порядок діяльності територіальних громад визначаються Кодексом місцевого самоврядування.

ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

91. Неможливість розпущення Верховної Ради (Ради представників, Ради Старійшин), регіональних рад, рад громад та їх безперервна компетентна (належна) діяльність є ознакою справжнього народовладдя, а

також надійним механізмом проти узурпації влади на всіх рівнях та надійним механізмом ефективної роботи.

92. При первинних виборах виборчих органів на три роки, одна третина депутатів (виборних посадових осіб) обирається на три роки, друга третина – на два роки, а третя частина – на один рік. На всіх інших наступних виборах всі обираються на повний термін – три роки.

Там, де обираються на чотири роки, одна частина - на чотири роки, друга – на три, третя – на два, четверта – на один рік. На всіх наступних виборах всі обираються на чотири роки.

Такий старт (початок) забезпечить безперервність діяльності виборчого органу (а отже, і ефективність його роботи), коли щорічно змінюється частина виборних осіб, а більшість завжди залишається з досвідом роботи.

93. В країні створюються наступні регіони (краї, землі). На Лівобережжі – Полтавщина (Полтавська, Чернігівська, Сумська, Харківська області) з центром у Полтаві або Харкові та Донеччина (Луганська, Донецька та лівобережні частини Дніпропетровської та Запорізької областей) з центром у Донецьку. На півдні – Примор'я (Крим, Одеська, Миколаївська, Херсонська та правобережні частини Дніпропетровської та Запорізької областей) з центром в Одесі. На півночі Правобережжя – Полісся (Волинська, Рівненська, Житомирська та північна частина Київської області по лінії Сквиря – Біла Церква – Кагарлик) з центром у Рівне. В районі Карпат – Карпати (Львівська, Тернопільська, Івано-Франківська, Чернівецька, Закарпатська області) з центром у Львові. В центрі – Вінниччина (Хмельницька, Вінницька, Кіровоградська та правобережна частина Черкаської та Полтавської областей, а також південна частина Київської області) з центром у Вінниці. Крім цих шести звичайних регіонів створюється ще спеціальний столичний округ Київщина (м. Київ з навколишніми землями).

94. Спеціальний столичний округ Київщина створюється для управління столицею, не має виборного самоуправління та підпорядковується безпосередньо уряду країни.

95. Столиця – м. Київ – не має виборних органів самоуправління і керується радою з дев'яти членів та головою міської адміністрації, яких призначає президент країни. Нормативні акти з основних питань життя міста приймає Рада представників (має спеціальну комісію з питань столичного округу) та Радою Старійшин.

96. Райони укрупнюються до виборчих округів. Ті обласні центри, які не стануть центрами регіонів, - стануть центрами таких укрупнених районів (разом із іншими містами).

97. До державних службовців не належать службовці при законодавчих і судових установах, службовці внутрішніх справ і юстиції, а також службовці місцевих органів влади.

98. Вищезгадані службовці (в тому числі державні) не можуть входити до складу виборних органів, висувати свої кандидатури на виборах, відкрито агітувати за партії.

99. Члени уряду та урядової адміністрації всіх рівнів не можуть бути членами законодавчих органів (рад).

100. Основний Закон країни набуває чинності з дня його прийняття.

ВИСНОВКИ

*Життєдіяльність суспільства за Європейськими законами,
безумовно сприятиме не лише покращенню
дисципліни у цій сфері, а і стабілізації
національної економіки загалом
(Ольга Погайдак)*

Ця брошура є виданням, що вперше ставить проблему адаптації українського законодавства до вимог та стандартів законодавств держав Європейської співдружності у відповідності з адаптивно-трансформаційними рекомендаціями та законами які регламентують адаптаційні кроки у цій сфері серед яких: «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» та «Про транскордонне співробітництво» ін.

Автори найбільш повно сконцентрували прагнення зробити економіку не лише регламентованою, а і прогнозованою, ефективною, конкурентоспроможною засобами, які базуються на економічних та юридичних знаннях. Автор виражає тривогу і за майбутнє економіки України.

Наша держава з більш як тисячолітніми християнськими традиціями, у давнину – сильна Європейська держава, в силу історичних обставин перебувала під поневоленням сусідніх держав. Нині, в умовах державної незалежності, інерція народу виявилася настільки сильною, що складає загрозу втрати самостійності. Тому сприяння з боку держави розвитку адаптивно-трансформаційних процесів може посилити наші Європейські позиції. Тим часом необхідно зауважити що може, причина не стільки в інерції, як у бездуховності, байдужості, вихованими «турботливими опікунами», та в силу цих обставин небажання українців бачити правду, а правда в тому що не весь електорат є патріотичним, не всі спеціалісти професіоналами і т.д. і т.п. і тому гальмують наше входження у Європейську сім'ю та ефективний розвиток.

Сократ казав, що в кожній людині є сонце, тільки треба дати йому можливість світитися. Ми справді в далекому минулому в дохристиянський період – сонцепоклонники. Був період, коли в Україні панувала Рун-віра – віра у природні сили. Тепер хтось хоче заступити сонце в душах українців. Та автори у цій книзі розвіваючи економічні «тумани», напущені недоброзичливцями у свідомість наших громадян, з духовних та економічних позицій сміливо дає пояснення виникненню багатьох негативних явищ, що мають місце в державотворчих процесах, пропонують інституційні засади формування Економічної Конституції в якій закладені конкретні важелі і механізми, засоби і шляхи виходу з економічної скрути, а отже, допомагають українцям в умовах незалежності здійснити їх правічне покликання.

Життєдіяльність суспільства за Європейськими законами, безумовно сприятиме не лише покращенню дисципліни у цій сфері, а і стабілізації національної економіки загалом

Використана література

1. Конституція України. – Харків: ФОП Стеценко І. І., 2009. – 40 с.
2. Земельний кодекс України: станом на 1 верес. 2012 р. / Офіц. текст. – Київ: Паливода А.В., 2012. – 126 с. – (Кодекси України)
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 27 січ. 2012 р.: (ОФІЦ. ТЕКСТ). – К.: ПАЛИВОДА А. В., 2012. – 276 с. – (Кодекси України).
4. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 18 січ. 2011 р.: (ОФІЦ. ТЕКСТ). – К.: ПАЛИВОДА А. В., 2011. – 212 с. – (Кодекси України).
5. Податковий кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – №13-14, №15-16, №17. – 112 с.
6. Закон України «Про Антимонопольний комітет України» від 26.11.1993 № 3659-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, N 50, ст.472
7. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» від 15 травня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №31-32. –263 с.
8. Закон України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 № 1576-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, №49, ст.682
9. Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 № 2210-ІІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, N 12, ст.64
10. Закон України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 01 червня 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – №36. – 299 с.
11. Закон України «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні» (www.gov.ua)
12. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – №22. – 303 с.
13. Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з

- організованою злочинністю» від 30 червня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – №35. – 358 с.
14. Закон України «Про цінні папери і фондовий ринок» від 23.02.2006 № 3480-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, №31, ст.268
15. Адміністративне право України : підручник для юридичних вузів і фак. / Ю. П. Битяк, В. В. Богуцький, В. М. Гаращук та ін .; за ред. Ю. П. Битяка. – Х., 2000.- 520с.
16. Андрійко О. Ф. Організаційно-правові проблеми державного контролю у сфері виконавчої влади : автореф. дис. д-ра юрид. наук : 12.00.07 / О. Ф. Андрійко ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 1999. – 34 с.
17. Андрушків Б. Маргіналізація і глобальні небезпеки економіки / Б. Андрушків, І. Романська // Матеріали тези 15-ої наукової конференції Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя, 14-15 грудня 2011 р. – Тернопіль: ТНТУ, 2011. – С.
18. Андрушків Б., Вовк Ю., Кирич Н. Шляхи подолання суперечностей законодавства України в контексті модернізації корпоративного управління на ринку цінних паперів // Вісник ТНЕУ № 5, 2008 р. – с. 101-107.
19. Андрушків Б.М., Кузьмін О.Є. Основи менеджменту: методологічні положення та прикладні механізми: Підручник для студентів та викладачів економічних спеціальностей вищих і середніх спеціальних навчальних закладів, системи підвищення кваліфікації. – Тернопіль: Лілея, 1997. – 292 с.
20. Андрущенко В. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики / В. Андрущенко, В. Войтов О. Локшина та ін. – К.: “К.І.С.”, 2003. – 296 с.
21. Бандурка О. О. Державне управління проблеми уточнення поняття та визначення меж його використання / О. О. Бандурка // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. — 2004. — № 3. — С.

- 26-32.
22. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / За заг. ред. В.Б. Авер'янова. -К.: Факт,2003. (Лук'янець Д.М. – розд. I, гл.1.2, 1.3; розд. VI гл.2.1-2.3).
23. Державне управління: теорія і практика / В. Б. Авер'янов, В. В. Цветков, В. М. Шаповал, С. П. Кисіль, Л. Т. Кривенко; НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького. - К. : Юрінком Інтер, 1998. - 431 с. - Бібліогр.: с. 421-424. - укр.
24. Наративи з проблем формування інституційних засад Економічної Конституції України / За заг.ред. Б.М. Андрушківа. – Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2013. – 552 с.
25. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України: 2-е вид., перероб. і допов. / За аг.ред. Г.Л. Знаменського, В.С.Щербини; Кол. авт.: О.А.Беляневич, О.М.Вінник, С.В.Щербина та ін.. - /К.: Юрінком Інтер, 2008. – 720 с.
26. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. – 3-є вид., перероб. і доп. / За заг.ред. О.В.Дзери (кер. авт. кол.), Н.С.Кузнецової, В.В.Луця. - /К.: Юрінком Інтер, 2008. – Т. I. – 832 с.
27. Олещенко О.М. Антимонопольне регулювання в системі економічної безпеки України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 21.04.01 „Економічна безпека держави” / О.М. Олещенко. – Київ, 2005. – 19 с.
28. Проблеми лісокористування в Україні та шляхи їх вирішення: [Електронний ресурс] / Боднарук Р. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/16_ADEN_2010/Economics/68320.doc.htm
29. Ромашко О.Ю., Бурмака Н.О. Контроль за дотриманням законодавства про цінні папери як чинник поліпшення інвестиційного клімату в Україні // Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. – 2000. – №6. – С. 51-56.
30. Рябець К.А. Деякі проблеми правового регулювання водокористування

- / К.А. Рябець // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2008. – № 12. – С.92-96
- 31.Савченко В.Ф., Катрушенко К.М. Рациональне природокористування як фактор економічного розвитку України / В.Ф. Савченко, К.М. Катрушенко // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2012. – №2 (14). – С. 9-15
- 32.Скакун О. Ф. Теория государства и права : учебник / О. Ф. Скакун. – Х : Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. – 704 с.
- 33.Соловійов В.М. Поняття і сутність правового регулювання державного управління України / В.М. Соловійов // Університетські наукові записки. – 2007. – №3 (23). – С.27-332
- 34.Стратегічні засади раціонального землекористування в аграрних формуваннях [Електронний ресурс] / Мельник Л.В. // Науковий вісник НУБіП України. – Режим доступу:
http://www.khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_126/29.pdf
- 35.Сучасні проблеми природокористування в Україні [Електронний ресурс] / В.С.Пинко, Т.В.Андрієць, Т.В.Короленко. – Режим доступу:
<http://наука.kushnir.mk.ua/?p=59368>
- 36.Ходаківський Є.І., Якобчук В.П., Литвинчук І.Л., Інтелектуальна власність: економіко-правові аспекти. Навч. Посібн.- К.: «Центр учбової літератури», 2014. – 276 с.
- 37.Храброва И.А. Корпоративное управление: вопросы интеграции. Аффилированные лица, организационное проектирование, интеграционная динамика. – М.: Издательский Дом «АЛЬПИНА», 2000. – 198 с.
- 38.Черничинець С. П. Методика аналізу інвестиційної привабливості емітентів цінних паперів / С. П. Черничинець // Корпоративне управління в Україні: теоретико-методологічні аспекти: (Монографія) [О. М. Сохацька, Н. П. Тарнавська, А. М. Тибінь та ін.]. – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – С. 305-313
- 39.Черничинець С.П. Навчально-методичний комплекс з дисципліни

- «Корпоративне управління» – Тернопіль, «Економічна думка», 2009. - 236с.
- 40.Шемшученко Ю. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / За заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – К.: ТОВ «Видавництво
- 41.Шейн В.И., Жуплев А.В., Володин А.А. Корпоративный менеджмент: опыт России и США. – М.: ОАО «Типография «Новости», 2000. – 280 с.
- 42.Яркова Н. І. Проблеми державного фінансування вищої освіти в Україні / Н. І. Яркова, О. В. Веретенникова, А. В. Бондаренко // [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/4_SWMN_2010/Economics /57511.doc.htm
<http://www.corporation.com.ua/library/publication/pub.php?id=179>

ДОДАТКИ

Додаток А

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про транскордонне співробітництво

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, N 45, ст.499)

{ Із змінами, внесеними згідно із Законами N 1833-VI ([1833-17](#)) від 21.01.2010, ВВР, 2010, N 12, ст.116 N 5463-VI ([5463-17](#)) від 16.10.2012, ВВР, 2014, N 4, ст.61 }

Цей Закон визначає правові, економічні та організаційні засади транскордонного співробітництва.

Розділ I

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів

У цьому Законі терміни вживаються у такому значенні:

транскордонне співробітництво - спільні дії, спрямовані на встановлення і поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших відносин між територіальними громадами, їх представницькими органами, місцевими органами виконавчої влади України та територіальними громадами, відповідними органами влади інших держав у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством;

єврорегіон - організаційна форма співробітництва адміністративно-територіальних одиниць європейських держав, що здійснюється відповідно до дво- або багатосторонніх угод про транскордонне співробітництво;

суб'єкти транскордонного співробітництва - територіальні громади, їх представницькі органи, місцеві органи виконавчої влади України, що взаємодіють з територіальними громадами та відповідними органами влади інших держав у межах своєї компетенції, встановленої чинним законодавством та угодами про транскордонне співробітництво;

угода про транскордонне співробітництво - угода між суб'єктами

транскордонного співробітництва, яка регламентує правові, організаційні, економічні та інші аспекти цього співробітництва;

учасники транскордонного співробітництва - юридичні та фізичні особи, громадські організації, що беруть участь у транскордонному співробітництві;

спільні проекти (програми) - комплекс заходів суб'єктів та учасників транскордонного співробітництва, спрямованих на розв'язання конкретних спільних завдань та задоволення інтересів територіальних громад;

проекти (програми) транскордонного співробітництва - комплекс заходів суб'єктів та учасників транскордонного співробітництва України, спрямованих на розвиток транскордонного співробітництва;

державна підтримка розвитку транскордонного співробітництва - сукупність рішень і дій організаційного, правового, фінансового характеру органів державної влади України, спрямованих на реалізацію проектів (програм) транскордонного співробітництва;

державна програма розвитку транскордонного співробітництва - комплекс заходів органів державної влади України, спрямованих на розвиток транскордонного співробітництва, які здійснюються з використанням коштів Державного бюджету України.

Стаття 2. Мета та принципи транскордонного співробітництва

Метою транскордонного співробітництва є розвиток соціально-економічних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших зв'язків між суб'єктами та учасниками транскордонного співробітництва на основі таких принципів:

повага до державного суверенітету, територіальної цілісності та непорушності кордонів держав;

урахування під час укладення угод про транскордонне співробітництво повноважень суб'єктів та прав учасників транскордонного співробітництва;

узгоджене усунення політичних, економічних, правових, адміністративних та інших перешкод для взаємної співпраці.

Стаття 3. Правова основа транскордонного співробітництва

Правовою основою транскордонного співробітництва є Конституція України ([254к/96-ВР](#)), міжнародні договори України, що регулюють відносини у цій сфері, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цей Закон та інші нормативно-правові акти.

Якщо міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що містяться у цьому Законі, застосовуються правила міжнародного договору України.

Стаття 4. Мета та принципи державної політики у сфері транскордонного співробітництва

Метою державної політики у сфері транскордонного співробітництва є створення сприятливих умов для ефективної та взаємовигідної співпраці суб'єктів та учасників транскордонного співробітництва України, підвищення соціально-економічного розвитку регіонів України та рівня життя населення.

Державна політика у сфері транскордонного співробітництва ґрунтується на принципах:

законності;

чіткого розподілу завдань, повноважень та відповідальності між суб'єктами транскордонного співробітництва України;

гармонізації загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів;

забезпечення рівних можливостей для регіонів України щодо співпраці в рамках транскордонного співробітництва;

розмежування відповідальності та повноважень між центральними та місцевими органами виконавчої влади з метою найбільш ефективного розв'язання проблем та завдань у сфері транскордонного співробітництва;

створення ефективних механізмів забезпечення умов для здійснення транскордонного співробітництва.

Розділ II

ОРГАНІЗАЦІЯ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Стаття 5. Сфери та організаційні форми транскордонного співробітництва

Транскордонне співробітництво в межах повноважень суб'єктів транскордонного співробітництва України може здійснюватися в економічній, соціальній, науково-технічній, культурно-освітній, екологічній та інших сферах, а також у питаннях надання взаємної допомоги у надзвичайних ситуаціях.

Транскордонне співробітництво може здійснюватися:
в межах створеного єврорегіону;

шляхом укладення угод про транскордонне співробітництво в окремих сферах;

шляхом встановлення та розвитку взаємовигідних контактів між суб'єктами транскордонного співробітництва.

Суб'єкти транскордонного співробітництва України відповідно до законодавства можуть обирати інші форми транскордонного співробітництва.

Стаття 6. Координація транскордонного співробітництва та контроль за додержанням законодавства з питань транскордонного співробітництва

Загальну координацію транскордонного співробітництва та контроль за додержанням законодавства з питань транскордонного співробітництва здійснює центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної регіональної політики, за участю Міністерства закордонних справ України, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері містобудування, відповідно до повноважень, визначених законодавством та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

{ Частина перша статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законами N 1833-VI ([1833-17](#)) від 21.01.2010, N 5463-VI ([5463-17](#)) від 16.10.2012 }

Інші центральні органи виконавчої влади беруть участь у координації та розвитку транскордонного співробітництва відповідно до їх компетенції.

Стаття 7. Повноваження суб'єктів транскордонного співробітництва України

Суб'єкти транскордонного співробітництва України в межах своїх повноважень та відповідно до законодавства України:

укладають угоди про транскордонне співробітництво і забезпечують їх виконання;

забезпечують виконання зобов'язань України за міжнародними договорами України про транскордонне співробітництво;

беруть участь у розробленні та реалізації спільних проектів (програм);
приймають рішення про вступ до відповідних міжнародних асоціацій, інших об'єднань;

вносять пропозиції щодо запровадження спеціального порядку пропуску через державний кордон;

вносять у разі потреби у встановленому порядку пропозиції щодо внесення змін до актів законодавства з питань транскордонного співробітництва.

Стаття 8. Угоди про транскордонне співробітництво

Суб'єкти транскордонного співробітництва України в межах своїх повноважень та відповідно до законодавства можуть укласти угоди про транскордонне співробітництво.

Угоди регламентують правові, організаційні, економічні та інші аспекти співробітництва.

Суб'єкти транскордонного співробітництва України за запитами центральних органів виконавчої влади, до компетенції яких належать питання транскордонного співробітництва, надають інформацію щодо виконання угод про транскордонне співробітництво, а також про його результати.

Стаття 9. Органи транскордонного співробітництва Угоди про транскордонне співробітництво можуть передбачати утворення органів транскордонного співробітництва.

Статус, функції, повноваження та джерела фінансування органів транскордонного співробітництва визначаються міжнародними договорами України про транскордонне співробітництво, угодами про транскордонне співробітництво, законодавством держав, на території яких вони розміщені, статутами цих органів.

У разі коли угодою про транскордонне співробітництво передбачається розміщення органів транскордонного співробітництва на території України, вони можуть утворюватися як юридичні особи. В окремих випадках їхні функції можуть покладатися на відповідні виконавчі органи місцевого самоврядування та структурні підрозділи місцевих органів виконавчої влади.

Орган транскордонного співробітництва виконує завдання, покладені на нього територіальними громадами, їх представницькими органами, місцевими органами виконавчої влади, відповідно до його повноважень та у порядку, передбаченому законодавством України.

Розділ III

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Стаття 10. Принципи та форми державної підтримки

Основними принципами державної підтримки розвитку транскордонного співробітництва є:

об'єктивність, відкритість та економічна обґрунтованість відбору проектів (програм) транскордонного співробітництва для надання державної підтримки;

концентрація фінансових ресурсів на пріоритетних та найбільш обґрунтованих проектах (програмах) з метою досягнення максимального

ефекту їх реалізації;

забезпечення умов для використання організаційних, фінансових, інституційних можливостей суб'єктів і учасників транскордонного співробітництва України у розробленні та здійсненні заходів щодо реалізації проектів (програм) транскордонного співробітництва;

недопущення використання цільової державної підтримки для фінансування поточних потреб соціально-економічного розвитку регіонів.

Державна підтримка розвитку транскордонного співробітництва передбачає:

визначення пріоритетних напрямів державної підтримки розвитку транскордонного співробітництва;

відбір проектів (програм) транскордонного співробітництва, які потребують державної підтримки;

розроблення та виконання державних програм розвитку транскордонного співробітництва;

надання правової, організаційної, методичної, інформаційної допомоги та підтримки суб'єктам і учасникам транскордонного співробітництва України.

Стаття 11. Державні програми розвитку транскордонного співробітництва

Державна фінансова підтримка може надаватися проектам (програмам) транскордонного співробітництва, які мають достатню аргументацію щодо ефективного розв'язання актуальних проблем і були відібрані на конкурсній основі за цілями, пріоритетами, необхідними ресурсами та тривалістю їх реалізації згідно з порядком ([339-2005-п](#)), що затверджується Кабінетом Міністрів України.

Державні програми розвитку транскордонного співробітництва розробляються суб'єктами транскордонного співробітництва України, погоджуються із центральними органами виконавчої влади, що забезпечують формування державної регіональної політики, державної політики у сфері економічного розвитку, державної фінансової політики, та Міністерством

закордонних справ, а також центральними органами виконавчої влади, до компетенції яких належать питання транскордонного співробітництва, та подаються в установленому законодавством порядку Кабінету Міністрів України.

{ Частина друга статті 11 із змінами, внесеними згідно із Законами N 1833-VI ([1833-17](#)) від 21.01.2010, N 5463-VI ([5463-17](#)) від 16.10.2012 }

**Стаття 12. Функції центральних органів виконавчої влади
у сфері державної підтримки транскордонного
співробітництва**

Центральні органи виконавчої влади, до компетенції яких належать питання транскордонного співробітництва, відповідно до законодавства:

надають правову, інформаційну, методичну, організаційну підтримку суб'єктам і учасникам транскордонного співробітництва України;

розробляють порядок підготовки проектів (програм) транскордонного співробітництва та державних програм розвитку транскордонного співробітництва;

розробляють положення про проведення конкурсу проектів (програм) транскордонного співробітництва, які претендують на включення до державних програм розвитку транскордонного співробітництва;

проводять моніторинг виконання державних програм розвитку транскордонного співробітництва;

розглядають пропозиції суб'єктів транскордонного співробітництва України щодо включення проектів (програм) транскордонного співробітництва до державних програм розвитку транскордонного співробітництва;

здійснюють у межах своєї компетенції координацію та взаємне узгодження державних галузевих, регіональних програм і державних програм розвитку транскордонного співробітництва під час формування проекту Державного бюджету України на відповідний рік.

Стаття 13. Функції суб'єктів транскордонного співробітництва України у сфері державної підтримки розвитку транскордонного співробітництва

Суб'єкти транскордонного співробітництва України:

організують та координують роботу з підготовки та реалізації проектів (програм) транскордонного співробітництва;

беруть участь у розробленні спільних проектів (програм) та координують їх реалізацію;

розробляють або беруть участь у розробці державних програм розвитку транскордонного співробітництва;

забезпечують у межах своєї компетенції виділення в установленому порядку з місцевих бюджетів коштів на розвиток транскордонного співробітництва.

Розділ IV

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Стаття 14. Фінансове забезпечення транскордонного співробітництва

Видатки на реалізацію проектів (програм) транскордонного співробітництва здійснюються за рахунок коштів Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим, місцевих бюджетів на відповідний рік, а також інших джерел, не заборонених законом. Для спільного фінансування проектів (програм) транскордонного співробітництва може використовуватися міжнародна технічна допомога, кредитні ресурси міжнародних фінансових організацій згідно із законодавством України.

{ Частина перша статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1833-VI ([1833-17](#)) від 21.01.2010 }

Обсяги державної фінансової підтримки розвитку транскордонного

співробітництва визначаються у законі про Державний бюджет України на відповідний рік згідно з державними програмами розвитку транскордонного співробітництва, затвердженими Кабінетом Міністрів України.

Обсяги коштів, що спрямовуються суб'єктами транскордонного співробітництва України на виконання державних програм розвитку транскордонного співробітництва, визначаються у відповідних місцевих бюджетах.

Заходи щодо виконання державних програм розвитку транскордонного співробітництва фінансуються за рахунок бюджетних призначень головних розпорядників коштів Державного бюджету України на відповідний рік.

Розділ V

ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.
2. Кабінету Міністрів України протягом шести місяців з дня набрання чинності цим Законом: привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом; забезпечити приведення міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом; прийняти нормативно-правові акти, необхідні для реалізації цього Закону.
3. Кабінету Міністрів України передбачити кошти на розвиток транскордонного співробітництва при розробці проектів Державного бюджету України на 2005 рік та на наступні роки.

Президент України
м. Київ, 24 червня 2004 року

Л. КУЧМА

N 1861-IV

Додаток Б
ЗАКОН УКРАЇНИ

**Про Загальнодержавну програму адаптації
законодавства України до законодавства
Європейського Союзу**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, N 29, ст.367)

{ Із змінами, внесеними згідно із Законами N 852-VI ([852-17](#)) від 14.01.2009, ВВР, 2009, N 23, ст.280 N 2856-VI ([2856-17](#)) від 23.12.2010, ВВР, 2011, N 29, ст.272 N 3668-VI ([3668-17](#)) від 08.07.2011, ВВР, 2012, N 12-13, ст.82 }

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Затвердити Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу (додається).
2. Кабінету Міністрів України:
 - 1) привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;
 - 2) відповідно до своєї компетенції забезпечити прийняття нормативно-правових актів, передбачених цим Законом;
 - 3) забезпечити приведення міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади їхніх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом;
 - 4) у проектах законів про Державний бюджет України на відповідний рік передбачати кошти на фінансування Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу.
3. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

Президент України

Л. КУЧМА

м. Київ, 18 березня 2004 року

№ 1629-IV

Додаток В
ЗАТВЕРДЖЕНО
Законом України
від 18 березня 2004 року
N 1629-IV

**ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНА ПРОГРАМА АДАПТАЦІЇ
ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Розділ I

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу (далі - Програма) визначає механізм досягнення Україною відповідності третьому Копенгагенському та Мадридському критеріям набуття членства в Європейському Союзі. Цей механізм включає адаптацію законодавства, утворення відповідних інституцій та інші додаткові заходи, необхідні для ефективного правотворення та правозастосування.

Метою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу є досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, що висувуються Європейським Союзом (ЄС) до держав, які мають намір вступити до нього.

Адаптація законодавства України до законодавства ЄС є пріоритетною складовою процесу інтеграції України до Європейського Союзу, що в свою чергу є пріоритетним напрямом української зовнішньої політики.

Невід'ємною частиною цієї Програми є Перелік актів законодавства України та *acquis* Європейського Союзу в пріоритетних сферах адаптації (додається) (1629а-15, 1629б-15, 1629в-15, 1629г-15).

Розділ II

ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНІВ

Acquis communautaire (acquis) - правова система Європейського Союзу, яка включає акти законодавства Європейського Союзу (але не обмежується ними), прийняті в рамках Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і Співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ;

адаптація законодавства - процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність з *acquis communautaire*.

Джерела *acquis communautaire*:

первинне законодавство:

Договір про заснування Європейського економічного співтовариства 1957 року ([994_017](#)) (з 1993 року - Договір про заснування Європейського співтовариства), Договір про заснування Європейського співтовариства з атомної енергії 1957 року ([994_027](#)) (далі - установчі договори) з наступними змінами, внесеними Маастрихтським договором (Договір про утворення Європейського Союзу 1992 року ([994_029](#)), Амстердамським договором 1997 року та Ніццьким договором 2001 року ([994_261](#)), а також актами про приєднання;

Договір про Європейський Союз 1992 року ([994_029](#)), із змінами, внесеними Амстердамським договором 1997 року та Ніццьким договором 2001 року ([994_261](#)), а також договорами про приєднання;

Договір про злиття 1965 року;

акти про приєднання нових держав-членів;

вторинне законодавство:

директива;

регламент;

рішення;

рекомендація або висновок;

джерело права у формі міжнародної угоди;
загальний принцип права Європейського співтовариства;
рішення Європейського суду;
спільна стратегія у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки, як це визначено статтею 13 Договору про Європейський Союз ([994_029](#));
спільні дії в рамках спільної зовнішньої політики та політики безпеки;
спільна позиція у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки;
рамкове рішення щодо гармонізації законодавства в контексті положень Договору про Європейський Союз про співробітництво правоохоронних та судових органів у кримінальних справах (стаття 34 Договору про Європейський Союз ([994_029](#)));
спільна позиція в контексті положень Договору про Європейський Союз про співробітництво правоохоронних та судових органів у кримінальних справах (стаття 34 Договору про Європейський Союз ([994_029](#)));
рішення в контексті положень Договору про Європейський Союз про співробітництво правоохоронних та судових органів у кримінальних справах (стаття 34 Договору про Європейський Союз ([994_029](#)));
загальне положення або принцип у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки.

Офіційні видання Європейського Союзу:
Офіційний вісник Європейських співтовариств (Official Journal of European Communities);
Вісник Європейського Суду (European Court Reports).

Розділ III

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЩОДО АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА

Державна політика України щодо адаптації законодавства формується як

складова частина правової реформи в Україні та спрямовується на забезпечення єдиних підходів до нормопроєктування, обов'язкового врахування вимог законодавства Європейського Союзу під час нормопроєктування, підготовки кваліфікованих спеціалістів, створення належних умов для інституціонального, науково-освітнього, нормопроєктного, технічного, фінансового забезпечення процесу адаптації законодавства України.

В Україні створено основні політико-правові та організаційні засади адаптації законодавства.

Зокрема, Угодою про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 року ([998_012](#)) (далі - УПС) визначено пріоритетні сфери адаптації законодавства.

Спільною стратегією щодо України, схваленою Європейською Радою на Гельсінкському саміті 11 грудня 1999 року, Європейський Союз підтримав процес економічних перетворень в Україні та поступового наближення законодавства України до законодавства Європейського Союзу у визначених пріоритетних сферах.

Стратегією інтеграції України до Європейського Союзу, затвердженою Указом Президента України від 11 червня 1998 року N 615 ([615/98](#)), визначено основні положення зовнішньополітичної стратегії щодо інтеграції України в європейський правовий простір, мету та етапи адаптації законодавства.

Програмою інтеграції України до Європейського Союзу ([n0001100-00](#)), схваленою Указом Президента України від 14 вересня 2000 року N 1072 ([1072/2000](#)), визначено шляхи і темпи реалізації окремих пріоритетів, обумовлених ходом проведення економічних реформ та спрямованих на досягнення критеріїв, що впливають із цілей валютного, економічного та політичного союзу держав - членів Європейського Союзу і сформульовані

Європейською Радою на Копенгагенському саміті в червні 1993 року.

Указом Президента України від 30 серпня 2000 року N 1033 ([1033/2000](#)) з метою координації діяльності органів державної влади з питань адаптації законодавства створено при Президентові України Національну раду з питань адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

На виконання Указу Президента України від 9 лютого 1999 року N 145 ([145/99](#)) "Про заходи щодо вдосконалення нормотворчої діяльності органів виконавчої влади" Кабінет Міністрів України запровадив єдину систему планування, координації та контролю нормотворчої діяльності і роботи органів виконавчої влади з адаптації законодавства, затвердив Концепцію адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу ([1496-99-п](#)). Крім того, Кабінет Міністрів України щороку розробляє і затверджує план роботи з адаптації законодавства, передбачаючи в проекті Державного бюджету України на відповідний рік видатки для фінансування заходів з його виконання.

На Копенгагенському саміті Україна - Європейський Союз 4 липня 2002 року Європейський Союз підтвердив свою готовність продовжувати співробітництво і підтримувати Україну в адаптації законодавства, що є одним з ключових елементів співробітництва між Україною та Європейським Союзом. Європейський Союз привітав прагнення України розробити план-графік адаптації законодавства у пріоритетних сферах.

Указом Президента України від 30 серпня 2002 року N 791 ([791/2002](#)) з метою реалізації стратегічних цілей державної політики щодо забезпечення входження України в європейський політичний, економічний, безпековий і правовий простір, створення передумов для набуття Україною членства в Європейському Союзі, підвищення ефективності координації і контролю за діяльністю органів влади у сфері європейської інтеграції створено Державну раду з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України.

На Ялтинському саміті Україна - Європейський Союз 7 жовтня 2003 року

досягнуто спільне розуміння, що одним із найбільш ефективних шляхів використання можливостей нинішнього розширення ЄС для України є інтенсифікація нею роботи у напрямі адаптації національного законодавства, норм і стандартів до відповідних норм ЄС. Європейський Союз підтвердив свою готовність продовжувати співробітництво і підтримку України у процесі адаптації законодавства.

Розділ IV

ЕТАПИ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА

Адаптація законодавства України є планомірним процесом, що включає декілька послідовних етапів, на кожному з яких повинен досягатися певний ступінь відповідності законодавства України до асquis Європейського Союзу.

З урахуванням етапів адаптації законодавства визначаються етапи виконання Програми.

Перший етап Програми розрахований на період до завершення дії УПС. {
Абзац третій розділу IV в редакції Закону N 852-VI ([852-17](#)) від 14.01.2009 }

Періоди наступних етапів виконання Програми визначатимуться залежно від результатів, досягнутих на попередніх етапах, економічної, політичної та соціальної ситуації, яка складеться в Україні, а також розвитку взаємовідносин України і Європейського Союзу.

Розділ V

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ПЕРШОГО ЕТАПУ

ВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ

На першому етапі виконання Програми пріоритетними сферами, в яких здійснюється адаптація законодавства України, є сфери, визначені статтею 51 УПС ([998_012](#)), а саме:

митне право; законодавство про компанії; банківське право;
бухгалтерський облік компаній; податки, включаючи непрямі;
інтелектуальна власність; охорона праці;
фінансові послуги (у тому числі послуги в системі накопичувального пенсійного забезпечення); { Абзац дев'ятий розділу V в редакції Закону N 3668-VI ([3668-17](#)) від 08.07.2011 }

правила конкуренції; державні закупівлі; охорона здоров'я та життя людей, тварин і рослин; довкілля; захист прав споживачів; технічні правила і стандарти; енергетика, включаючи ядерну; транспорт.

На першому етапі виконання Програми необхідно: забезпечити розробку глосарію термінів *acquis communautaire* для адекватності їхнього розуміння та уніфікованого застосування у процесі адаптації, а також розробити і запровадити єдині вимоги до перекладів актів *acquis communautaire* на українську мову, створити централізовану систему перекладів;

провести порівняльно-правове дослідження відповідності законодавства України *acquis* Європейського Союзу у пріоритетних сферах; здійснити переклад на українську мову актів *acquis communautaire* у цих сферах;

на підставі вивчення та узагальнення відповідного досвіду держав Центральної та Східної Європи створити ефективний загальнодержавний механізм адаптації законодавства, в тому числі щодо перевірки проектів законів України та інших нормативно-правових актів на предмет їх відповідності *acquis* Європейського Союзу;

створити загальнодержавну інформаційну мережу з питань європейського права, забезпечити вільний доступ до неї учасників адаптації законодавства;

створити систему навчання та підвищення кваліфікації державних службовців з питань європейського права, включаючи розроблення та затвердження відповідних навчальних програм;

вжити заходів щодо опрацювання та затвердження спільного з ЄС

механізму підготовки планів-графіків адаптації та моніторингу їх виконання.

Розділ VI

ПОСЛІДОВНІСТЬ ЗДІЙСНЕННЯ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА У ПРІОРИТЕТНИХ СФЕРАХ

У пріоритетних сферах адаптація законодавства України здійснюється у такій послідовності:

визначення актів *acquis communautaire*, які регулюють правовідносини у відповідній сфері;

переклад визначених актів на українську мову;

здійснення комплексного порівняльного аналізу регулювання правовідносин у відповідній сфері в Україні та в Європейському Союзі;

розроблення рекомендацій щодо приведення законодавства України у відповідність з *acquis communautaire*;

проведення економічного, соціального та політичного аналізу наслідків реалізації рекомендацій;

визначення переліку законопроектних робіт;

підготовка проектів законів України та інших нормативно-правових актів, включених до переліку законопроектних робіт, та їх прийняття;

моніторинг імплементації актів законодавства України.

Елементом адаптації законодавства має стати перевірка проектів законів України та інших нормативно-правових актів на їх відповідність *acquis communautaire* з метою недопущення прийняття актів, які суперечать *acquis* Європейського Союзу.

Розділ VII

ЩОРІЧНІ ПЛАНИ ВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ

Ця Програма визначає мету, основні терміни, інституціональний механізм

адаптації законодавства України, засади фінансового, кадрового та інформаційного забезпечення її виконання.

Конкретні заходи з адаптації законодавства (в тому числі інституціональні перетворення), прогнозовані строки їх виконання, обсяги видатків (у тому числі видатків на підготовку нормативно-правових актів, навчання, інституціональні зміни, проведення порівняльно-правових досліджень, переклад актів *acquis communautaire* на українську мову, підготовку глосарію термінів *acquis communautaire* тощо) визначаються щорічним планом заходів з виконання Програми, який готується Координаційною радою з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу (далі - Координаційна рада), погоджується з Комітетом Верховної Ради України з питань Європейської інтеграції та затверджується Кабінетом Міністрів України.

Розділ VIII

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ МЕХАНІЗМ

Верховна Рада України:

забезпечує виконання Програми з питань, які належать до компетенції Верховної Ради України;

розглядає проекти законів України, розроблені на виконання Програми; визначає цілі та завдання другого та наступних етапів виконання Програми, встановлює їх часові межі;

у разі потреби вносить зміни до Програми;

щороку заслуховує доповідь про стан виконання Програми;

забезпечує експертизу внесених до Верховної Ради України всіма суб'єктами права законодавчої ініціативи законопроектів на їх відповідність *acquis communautaire* на всіх етапах розгляду законопроектів.

Кабінет Міністрів України:

забезпечує виконання Програми, крім питань, віднесених до компетенції

Верховної Ради України;

затверджує після погодження з Комітетом Верховної Ради України з питань Європейської інтеграції щорічний план заходів з виконання Програми;

передбачає щороку в проектах Державного бюджету України витрати на фінансування заходів з виконання Програми.

Органом, що координує роботу з виконання Програми, є уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу (далі - уповноважений центральний орган виконавчої влади), який:

в установленому законодавством порядку щороку подає Міністерству фінансів України пропозиції щодо фінансування заходів з виконання Програми для врахування їх у проекті Державного бюджету України;

разом з Комітетом Верховної Ради України з питань Європейської інтеграції здійснює моніторинг виконання Програми.

Уповноважений центральний орган виконавчої влади забезпечує реалізацію політики у сфері адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

Головою Координаційної ради є Прем'єр-міністр України (за посадою).

Положення про Координаційну раду та її склад затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Координаційна рада щороку готує доповідь про стан виконання Програми, яка не пізніше 1 березня оприлюднюється на пленарному засіданні Верховної Ради України.

Науково-експертне, аналітичне, інформаційне та методологічне забезпечення виконання Програми, переклад актів *acquis communautaire* на українську мову, підготовка глосарію термінів *acquis communautaire* покладаються на уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері адаптації законодавства України до законодавства Європейського

Союзу.

Розділ ІХ

ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ ЗАКОНОПРОЕКТІВ ТА ПРОЕКТІВ ІНШИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ, ЩО НАЛЕЖАТЬ ЗА ПРЕДМЕТОМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДО СФЕР, ПРАВОВІДНОСИНІ В ЯКИХ РЕГУЛЮЮТЬСЯ ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

1. Кожен законопроект, внесений до Верховної Ради України, протягом семи днів надсилається до Комітету Верховної Ради України з питань Європейської інтеграції для визначення належності законопроекту за предметом правового регулювання до сфер, правовідносини в яких регулюються правом Європейського Союзу.

2. Законопроекти, які згідно з висновком Комітету Верховної Ради України з питань Європейської інтеграції належать за предметом правового регулювання до сфер, правовідносини в яких регулюються правом Європейського Союзу, крім розроблених на виконання цієї Програми, протягом трьох днів передаються до уповноваженого центрального органу виконавчої влади для підготовки експертного висновку щодо відповідності цих законопроектів *acquis communautaire*. Уповноважений центральний орган виконавчої влади у двадцятиденний термін готує експертний висновок щодо відповідності законопроектів *acquis communautaire* і передає його до Комітету Верховної Ради України з питань Європейської інтеграції для підготовки пропозицій щодо доцільності прийняття законопроекту Верховною Радою України і термінів набрання ним чинності.

3. Проекти законів України та інших нормативно-правових актів, які за предметом правового регулювання належать до сфер, правовідносини в яких регулюються правом Європейського Союзу, в обов'язковому порядку проходять експертизу на відповідність *acquis communautaire*.

Експертизу проектів законів України та інших нормативно-правових актів, які за предметом правового регулювання належать до сфер, правовідносини в яких регулюються правом Європейського Союзу, здійснює уповноважений центральний орган виконавчої влади, а експертизу проектів нормативно-правових актів міністерств, інших центральних органів виконавчої влади - відповідні підрозділи органів, які видають акт.

Нормативно-правові акти, які суперечать *acquis communautaire*, можуть прийматися лише за наявності достатнього обґрунтування необхідності прийняття такого акта і на чітко визначений у самому акті строк.

Розділ X

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Фінансування заходів, спрямованих на виконання Програми, на кожному етапі здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України, коштів міжнародної технічної допомоги та інших джерел, не заборонених законодавством України.

Кабінет Міністрів України забезпечує пріоритетне спрямування ресурсів програм міжнародної технічної допомоги на виконання Програми.

Конкретні обсяги видатків на здійснення заходів з виконання Програми визначаються у законі про Державний бюджет України на відповідний рік.

Розділ XI

КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Кабінету Міністрів України з метою належного кадрового забезпечення виконання Програми вживати заходів з виконання Державної програми підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції України на 2004-2007 роки, затвердженої Указом Президента України від 13 грудня 2003 року N 1433 (

Розділ XII

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Інформаційне забезпечення виконання Програми покладається на уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

В основу інформаційного забезпечення необхідно покласти створення та функціонування загальнодержавної інформаційної мережі з питань європейського права, забезпечення вільного доступу до неї учасників процесу адаптації.

Елементами загальнодержавної інформаційної мережі з питань європейського права мають бути:

- створення інтернет-порталу;
- створення електронної системи документації Європейського Союзу, перекладеної на українську мову, в тому числі актів *acquis communautaire*;
- створення спеціалізованої бібліотеки європейського права та її філіалів у регіонах України;
- забезпечення доступу учасників процесу адаптації до баз даних законодавства Європейського Союзу;
- забезпечення передплати на офіційні видання Європейського Союзу.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК
з адаптивно-трансформаційної теми у
законодавчо - нормативній сфері
(Європейські акценти)

В основу словника покладено систематизовані трактування Марчука В.П.:
Словничок юридичних термінів: Навч. посіб. / Уклад. В. П. Марчук. — К.:
МАУП, 2003. — 128 с.

А

Абсолютна монархія — форма правління, у якій верховна влада зосереджена одноособово в руках глави держави (монарха).

Автономія — право самостійного управління, розв'язання державних питань певною частиною держави, яке закріплене у загальнодержавній конституції та правових актах автономної одиниці.

Авторське право — цивільноправовий інститут, що являє собою систему юридичних норм, які регулюють немайнові і майнові правовідносини, пов'язані зі створенням і використанням наукових винаходів, творів літератури та мистецтва.

Адвокатура — добровільне об'єднання громадян, які займаються адвокатською діяльністю. Метою об'єднання є надання юридичної допомоги фізичним та юридичним особам, консультування з правових питань, складання скарг, довідок, заяв та інших документів правового характеру, представництво в суді, арбітражі та інших державних органах по цивільних справах і справах з адміністративних правопорушень, участь у попередньому

слідстві і суді з кримінальних справ у якості захисника, представника потерпілого, цивільного позивача чи цивільного відповідача (ст. 1 Закону України “Про адвокатуру”).

Адміністративний арешт — короткочасне позбавлення волі правопорушника, пов’язане з примусовим утриманням його упродовж встановленого законом часу у спеціальних приміщеннях органів внутрішніх справ.

Адміністративна відповідальність — вид юридичної відповідальності, що полягає у застосуванні до особи, яка вчинила адміністративний проступок, певного заходу — адміністративного стягнення.

Адміністративне правопорушення (проступок) — протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, що посягає на державний або громадський порядок, власність, права і свободи громадян, встановлений порядок управління, і за яку законодавством передбачено адміністративну відповідальність (ст. 9 КАП).

Адміністративно-попереджувальні заходи — дії державних органів, спрямовані на попередження правопорушень, ухилень від виконання юридичних чи інших обов’язків, забезпечення суспільної безпеки.

Акти громадянського стану — факти народження, смерті, одруження, розірвання шлюбу, усиновлення, встановлення батьківства, а також зміни імені, побатькові та прізвища (ст. 1 Закону “Про органи реєстрації актів громадянського стану”).

Акціонерне товариство — комерційне, фінансове чи виробниче об’єднання, що має статутний фонд, поділений на визначену кількість акцій

рівної номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями лише майном товариства (ст. 24 Закону України “Про господарські товариства”).

Алібі — (від лат. alibi — де-небудь в іншому місці) — доказ невинності особи в злочині, оскільки вона в момент його вчинення перебувала в іншому місці. Обов'язки перевірки алібі лежать на слідчих органах, прокуратурі і суді.

Аліменти — грошове утримання, яке у встановлених законом випадках одні особи зобов'язані надавати іншим (в силу шлюбу, доведеного батьківства тощо) у розмірі, передбаченому законом.

Амністія — повне або часткове звільнення від покарання та його правових наслідків і пом'якшення покарання певної категорії осіб, засуджених судом, припинення порушеного кримінального переслідування, а також зняття судимості з осіб, які відбули покарання або звільнені від покарання. Амністія здійснюється Указом Президента України (ст. 86 КК).

Аналог - об'єкт, близький за технічною суттю, призначенням або функціями до заявленого об'єкта винаходу і відомий з існуючого рівня техніки. При виборі аналогів необхідно керуватися подібністю сукупності його ознак до сукупності ознак винаходу. Найбільш близький аналог називається "прототипом".

Аналогія закону — вирішення конкретної юридичної справи на підставі норми права, яка регулює аналогічний випадок.

Аналогія права — застосування загальних принципів права (галузей, інститутів), якщо в законодавстві немає спеціальних або подібних норм, розрахованих на врегулювання таких же відносин.

Апарат держави — система всіх державних органів, які здійснюють її завдання і виконують певні функції.

Арешт (взяття під варту) — запобіжний захід, що застосовується у справах про злочин, за які законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від одного до шести місяців (ст. 60 КК).

Аристократична республіка — республіка, де формальне право брати участь у виборах вищих органів влади належить лише вищим верствам населення.

Асоціативний знак - товарний знак, що є тотожним (аналогічним) або схожим зі знаками, вже зареєстрованими тією самою особою щодо однорідних товарів і послуг. Наслідком реєстрації асоціативного знака є неможливість передачі права на такий знак іншим особам через ймовірність їх змішування на підставі схожості.

Бандитизм — організація озброєних груп з метою нападу на державні, громадські установи, підприємства чи на окремих осіб, а також участь у такій банді або у вчинюваному нею нападі (ст. 257 КК).

Бездіяльність — злочинна, суспільнонебезпечна, усвідомлена, вольова, пасивна поведінка особи, тобто невиконання особою покладеного на неї обов'язку діяти певним чином під загрозою кримінальної відповідальності.

Безпосередність судового розгляду полягає в обов'язку суду при розгляді справи особисто й безпосередньо дослідити всі докази у справі, що

розглядається (ст. 257 КПК).

Безпосередня демократія — сукупність форм прямого волевиявлення громадян у питаннях державного і суспільного життя; безпосереднє здійснення волі громадян в окремих галузях управління державою і суспільством.

Боржник — юридична особа чи громадянин, який згідно взятих зобов'язань має вчинити на користь іншої сторони — кредитора — передбачені попередньою угодою дії (передачу майна, виплату грошей, виконання робіт за домовленістю тощо). У деяких випадках боржник за своїм зобов'язанням має утриматися від дій.

Браконьєрство — незаконне полювання, яке здійснюється у заборонений час, у недозволених місцях, забороненими методами і способами (ст. 248 КК).

Бродяжництво — спосіб паразитичного існування, який полягає у переміщенні протягом тривалого часу з одного населеного пункту до іншого або в межах одного міста особи, що не має постійного місця проживання або залишила його та існує на нетрудові доходи.

Бюджет — план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади, державними установами і організаціями та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду.

В

Валютні операції — купівля, продаж, обмін чи використання в якості

засобу платежу або застави іноземної валюти, використання платіжних документів в іноземній валюті, обмін національної грошової одиниці з метою перетворення її вартості на вартість іноземної валюти. В. о. регулюються національним законодавством і міжнародними договорами.

Васалітет — система взаємовідносин між феодалами, за якої сеньйор (більший васал) мав зверхність, що визнавалася феодалом меншим (васалом). Васал мав щодо сеньйора низку військових, майнових, політичних, правових обов'язків.

Верховна Рада — єдиний орган законодавчої влади в Україні, виразник суверенітету нації.

Вибори — визначений Конституцією України спосіб формування представницьких органів законодавчої влади та самоврядування.

Виборча дільниця — встановлене законом формування для проведення виборів, голосування і підрахунку голосів на визначеній території.

Виборча комісія — встановлений виборчим законом орган, що утворюється для організації та проведення виборів депутатів різного рівня в Україні (від Центральної виборчої комісії до окружної та дільничної). Склад, порядок роботи та компетенції виборчої комісії формуються згідно з вимогами виборчого закону.

Виборчий корпус — усі громадяни держави, які користуються виборчим правом.

Виборчий округ — встановлене законом формування для проведення виборчої кампанії. Виборчі округи утворюються Центральною виборчою

комісією чи відповідною Радою народних депутатів з урахуванням адміністративно-територіальних меж і приблизно рівною кількістю виборців.

Виборче право — система правових норм, що регулюють порядок утворення в Україні органів законодавчої влади, обрання президента, органів місцевого самоврядування та взаємовідносин між виборцями і виборчими органами.

Виборча система — система суспільних відносин, що існують у сфері формування складу представницьких органів шляхом виборів. Основні види виборчих систем — мажоритарна, пропорційна, змішана.

Види покарань у кримінальному праві:

1) основне — позбавлення волі, виправні роботи без позбавлення волі, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, штраф, громадська догана. До військовослужбовців строкової служби може застосовуватися таке покарання як направлення до дисциплінарного батальйону.

2) додаткове — конфіскація майна, позбавлення військового або спеціального звання, позбавлення батьківських прав.

Венчурний бізнес - пов'язаний з великим ризиком від бізнесу, орієнтований на практичне використання технічних новинок, результатів наукових досягнень, ще не випробуваних на практиці.

Виключні права - права, що надають власникам можливість здійснювати певні, визначені законом дії, які не можуть здійснити інші особи без згоди власника цих прав.

Винагорода - платежі, здійснювані особами, які використовують товари авторів, виконання творів, фонограми і радіо телепередачі, на користь

авторів, виконавців, виробників фонограм, організацій телерадіомовлення та інших заінтересованих правовласників у тій мірі, в якій їх права охороняються щодо відповідного використання.

Винахід це вирішення завдань у будь-якій галузі промисловості або іншій сфері суспільно корисної діяльності людини, що відповідає визначеним законодавством умовам надання правової охорони і визнане компетентним державним органом.

Винахідник - фізична особа, творчою працею якої створений винахід.

Винахідницький рівень - критерій патентоздатності винаходу, що характеризує його неочевидність для середнього фахівця в конкретній галузі знань.

Відтворення - виготовлення одного або більше примірників твору, відеограми, фонограми в будь-якій матеріальній формі, а також їх запис для тимчасового чи постійного зберігання в електронній (у тому числі цифровій), оптичній або іншій формах, які може зчитувати комп'ютер.

Відчуження прав - надання уповноваженим державним органом дозволу на використання запатентованого об'єкта інтелектуальної власності без згоди власника охоронного документа, але з виплатою йому відповідної компенсації.

Вільне використання - можливість використання твору, що випливає з обмежень авторського права, безоплатне використання твору в певних випадках без одержання дозволу, однак з дотриманням умов, установлених законодавством, які в основному стосуються використання й охорони особистих немайнових прав автора.

Власник охоронного документа - особа (фізична або юридична), на ім'я якої виданий охоронний документ, чи її правонаступник.

Виключне право — право, що належить лише певній, визначеній законом фізичній або юридичній особі, у зв'язку з чим виключається можливість здійснення відповідного права будь-ким іншим.

Виконавча влада — організація державновладної виконавчорозпорядчої, підзаконної діяльності спеціально створеним апаратом для практичного здійснення завдань держави у господарській, соціальнокультурній та адміністративнополітичній галузях.

Виконавець злочину — особа, яка безпосередньо вчинила злочин.

Виконавчорозпорядча діяльність — діяльність органів виконавчої влади, спрямована на реалізацію законів, актів законодавчої влади.

Вимагання — вимога передачі індивідуального майна громадян чи права на майно, вчинення будь-яких дій майнового характеру під погрозою насильства над потерпілим або його близькими, розголошення відомостей, що ганьблять особу чи її близьких, пошкодження чи знищення їхнього майна (ст. 189 КК).

Вимушений прогул — час, протягом якого працівник не зі своєї вини був позбавлений можливості працювати.

Вина — психічне ставлення суб'єкта права до здійснюваних ним діянь (бездіяльності) та їх наслідків, виражене у формі умислу або необережності.

Виправні роботи — призначаються без позбавлення волі на строк від двох місяців до двох років. Відбуваються відповідно до вироку суду за місцем

роботи засудженого, або в інших місцях, що визначаються органами, які видають виконанням виправних робіт, але в районі проживання засудженого. Із заробітку засудженого до виправних робіт здійснюються відрахування в дохід держави у розмірі, встановленому вироком суду, але не більше відсотків (ст. 57 КК).

Виправдувальний вирок — постановляється у випадках, коли не встановлено події злочину, якщо в діянні підсудного немає складу злочину або коли не доведена участь підсудного у його вчиненні.

Виправнотрудова колонія — основний вид виправнотрудових установ, де відбувають покарання у вигляді позбавлення волі повнолітні засуджені, яким суд визначив відбування покарання у виправнотрудовій колонії конкретного виду режиму.

Випробувальний строк — певний термін, який встановлюється за участю сторін у межах закону при прийнятті на роботу особи з метою перевірки відповідності працівника роботі, яка йому доручається. Див. “Попереднє випробування”.

Вирок — рішення, винесене судом у результаті судового розгляду кримінальної справи, яке встановлює винність чи невинність підсудного, міру покарання, а також інші правові наслідки визнання винності чи невинності підсудного.

Вислуга років — тривалість трудової діяльності окремих категорій громадян, зайнятих на роботах, виконання яких тягне за собою втрату професійної придатності або працездатності до встановленої законом межі, що дає право на пенсію за віком.

Вихідна допомога — грошова сума, яка сплачується у передбачених законодавством випадках в разі припинення трудового договору з незалежних від працівника обставин.

Відкриття спадщини — виникнення спадкового правовідношення при встановленні певних юридичних фактів (смерть громадянина, оголошення особи померлою, внаслідок безвісної відсутності) (ст. 1220 ЦК).

Військові злочини — передбачені Кримінальним кодексом України злочини проти встановленого порядку несення військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними під час проходження ними дійсної служби, навчальних або перевірочних зборів.

Відповідальність неповнолітніх — встановлена законодавством України юридична відповідальність молодих людей, які не досягли 18 років, за вчинені ними правопорушення.

Відповідальність цивільна — майнова відповідальність фізичної чи юридичної особи, що виникає внаслідок її неправомірних дій, невиконання договірних зобов'язань, заподіяння майнової чи особистої шкоди, а також у випадках позадоговірної відповідальності.

Відпустка — один із видів відпочинку, що надається працівникові на встановлений законодавством термін. На час відпустки за працівником зберігаються його місце роботи, посада і середньомісячний заробіток.

Відрахування із заробітної плати — грошові суми, які вираховуються із заробітної плати у випадках, передбачених трудовим законодавством.

Відшкодування збитків — форма цивільної відповідальності за порушення

зобов'язань. Відрізняється від поняття “відшкодування шкоди тим, що в цьому випадку боржник відшкодовує кредиторів збитки, які виникли у разі невиконання або неналежного виконання першим своїх зобов'язань.

Відшкодування шкоди — цивільноправова відповідальність згідно із зобов'язаннями, що виникли внаслідок заподіяної шкоди (гл. 82 ЦК).

Внутрішній трудовий розпорядок — система врегульованих нормами права відносин, що складаються на конкретному підприємстві в процесі виконання трудових обов'язків.

Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність — умисні дії дорослої особи, пов'язані з безпосереднім психічним чи фізичним впливом на неповнолітнього, вчинені з метою викликати в нього прагнення взяти участь в одному чи кількох злочинах.

Відкликання депутата — передбачений Конституцією та законами України процес дострокового припинення депутатських повноважень члена Верховної Ради, органів самоврядування за рішенням більшості виборців.

Власність — історично зумовлена суспільна форма володіння матеріальними та нематеріальними благами, яка виражає суспільні та виробничі взаємовідносини між людьми в процесі суспільного виробництва, розподілу, обміну та споживання.

Власник — громадянин або юридична особа, якому належить право володіння, користування і розпорядження майном у межах, визначених законом.

Володіння — фактичне, законне або протиправне перебування майна у

конкретної фізичної або юридичної особи.

Г

Галузь права — система юридичних норм, що регулюють певну сферу суспільних відносин специфічним методом правового регулювання.

Галузеві принципи права — керівні засади, що виражають найважливіші сторони і зміст визначеної галузі права і тільки їй притаманні.

Гарантії законності — система матеріальних і нематеріальних умов і засобів, які забезпечують реальність законності. Види гарантій законності: економічні, політичні, ідеологічні, спеціальні (правові).

Гарантії прав і обов'язків — умови та конкретні засоби, які забезпечують фактичне здійснення прав і свобод людини та виконання покладених на неї обов'язків.

Гетьманщина — політичнодержавний устрій в Україні в період з 1648го по 1764 рік. У 1663 р. Гетьманщина була поділена на Правобережну і Лівобережну. Починаючи з 1700 р., після скасування Польщею козацтва на Правобережжі, Г. існувала лише на лівому березі Дніпра. Столиці Г. — Чигирин, Батурин, Глухів. Усі форми центральних та місцевих органів адміністрації та суду Г. підпорядковувалися виборному принципу. Управляв Г. гетьман, який формально обирався на загальній козацькій Раді, а згодом призначався або затверджувався царським урядом. У 1722му і 1734–1750 рр. тимчасово, а 1764 р. остаточно скасовано царизмом посаду гетьмана, а 1781 р. Г. ліквідовано і замінено на загальнодержавний устрій Російської імперії. З 29 квітня 1918 р. до листопада цього ж року в Україні діяв гетьманський уряд на чолі з П. Скоропадським.

Геноцид — винищення окремих груп населення певної країни або загарбання країни з расових, національних або релігійних мотивів.

Герб України — закріплений у законодавстві офіційний умовний знак, який через графічне та кольорове зображення окремих фігур і символів виражає коло певних ідей політичного характеру та символізує суверенітет держави.

Гіпотеза — складова частина норми права, що визначає умови, за наявності яких суб'єкти права повинні здійснювати свої права й обов'язки, визначені в диспозиції цієї норми.

Гласність судового розгляду — один із конституційних принципів кримінального процесу, який полягає в тому, що розгляд цивільних і кримінальних справ у всіх судах України провадиться у відкритих для всіх громадян, які досягли 16 років, засіданнях суду. Преса та інші засоби масової інформації можуть висвітлювати хід і результати цих засідань та вільно коментувати їх (ст. 20 КПК).

Грабіж — відкрите викрадення державного, колективного чи індивідуального майна громадян. Грабіж може бути поєднаний з насильством, що не є небезпечним для життя і здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства (ст. 186 КК).

Громадські організації — добровільні об'єднання людей, утворені для досягнення їхніх особистих і громадських цілей, діючі на засадах самофінансування, самоврядування і самоокупності.

Громадянин — особа, яка перебуває у юридичному взаємозв'язку з певною державою, що знаходить свій вираз у наявності в особі відповідного

громадянства.

Громадянство України — постійні правові взаємовідношення особи та Української держави, які знаходять свій вияв у їхніх взаємних правах та обов'язках. Право на громадянство є невід'ємним правом людини. Ніхто не може бути позбавлений громадянства або права змінити громадянство. Українська держава забезпечує охорону прав, свобод та інтересів своїх громадян як усередині країни, так і за її межами. (Див. Закон України “Про громадянство України”).

Громадянське суспільство — спільність вільних, рівноправних людей, кожному з яких держава забезпечує юридичні можливості бути власником, користуватися економічною свободою і надійним соціальним захистом, а також брати участь у політичному житті.

Гонорар авторський — винагорода, що за авторським правом виплачується авторам за використання їхніх літературних творів, творів мистецтва, технічних винаходів тощо.

Господарські спори — правові спори, що виникають між суб'єктами господарської діяльності при укладенні й виконанні господарських договорів, а також спори про відшкодування збитків, спричинених неналежним виконанням чи невиконанням останніх.

Гудвіл - нематеріальний актив, що являє, собою різницю між балансовою та ринковою вартістю компанії.

Д

Давність позовна — строк для судового захисту права за позовом особи,

право якої порушено.

Дарування — безоплатна передача однією стороною (дарувальником) іншій стороні (обдарованому) за її згодою майна у власність (ст. 717 ЦК).

Демократія соціальна — народовладдя, влада більшості населення країни, що здійснюється через політичну систему (організацію) суспільства з дотриманням основних прав усіх його членів.

Декрет — правовий акт Кабінету Міністрів України, із застосуванням якого реалізуються делеговані парламентом повноваження законодавчої влади (у випадках, передбачених законодавством).

Деліктоздатність — здатність особи нести юридичну відповідальність за скоєне правопорушення (делікти).

Демократичний режим — здійснення державної влади з повним дотриманням основних прав людини. При цьому забезпечуються легальні можливості вільного виявлення і врахування інтересів усіх груп населення через демократичні інститути (вибори, референдуми тощо) і вільної діяльності різноманітних громадянських об'єднань, що представляють інтереси громадян і впливають на формування та здійснення державної політики.

Демократична республіка — форма державного устрою, за якого формальне право участі у виборах вищих органів влади належить населенню країни, яке досягло визначеного віку.

День прав людини — встановлений ООН на честь прийняття 1948 р. Загальної декларації прав людини. Відзначається в Україні щорічно 12

грудня, як у багатьох інших країнах світу.

Департизація — заборона створювати осередки політичних партій в органах державної влади, прокуратури, збройних силах, на державних підприємствах, в установах, організаціях; припинення діяльності вже існуючих партійних осередків у цих органах.

Депутат — повноважний та відповідальний представник народу у парламенті країни чи виборців свого виборчого округу та населення регіону у відповідних місцевих Радах народних депутатів. Депутат покликаний виражати й захищати суспільні інтереси та інтереси своїх виборців, брати активну участь у здійсненні законодавчої та контрольної функції представницького органу.

Депутатська група — об'єднання депутатів законодавчого (представницького) органу за територіальними, партійними та іншими ознаками для досягнення певної мети і ефективного виконання депутатських повноважень.

Депутатські комітети і комісії (постійні й тимчасові) — утворюються в парламенті, у місцевих Радах народних депутатів з числа обраних депутатів, маючи своїм завданням підготовку законопроектів, рішень місцевих Рад і розгляд інших питань, що входять докомпетенції представницьких органів законодавчої влади і самоврядування, контроль за втіленням у життя прийнятих ними законів, рішень та інших правових актів.

Депутатська недоторканість — встановлена законом гарантія недопущення притягнення депутата до кримінальної, адміністративної чи іншої відповідальності без згоди на це відповідного представницького органу.

Депутатські повноваження — визначаються Конституцією та законами України для депутатів усіх рівнів, а також наказами виборців.

Держава — організація політичної влади домінуючої частини населення у соціальнонеоднорідному суспільстві, яка, зберігаючи його цілісність та безпеку, здійснює керівництво ним в інтересах цієї частини, а також управління загальносуспільними справами.

Держава соціальної демократії — організація політичної влади трудящих — власників, що становлять більшість суспільства, яка, керуючи суспільством відповідно до їх волі, забезпечує реальне здійснення і захист основних прав людини, прав нації та народу, а також задоволення соціальних потреб на загальнолюдських засадах свободи, справедливості і солідарності.

Держава соціалістичної орієнтації — організація політичної влади більшості населення, яка забезпечує необхідний консенсус усіх його частин, груп та перехід до створення умов, потрібних для реального і безперешкодного здійснення основних прав людини, прав націй (народу) та прогресу суспільства на засадах соціальної демократії.

Державна влада — як ознака держави характеризується суверенністю, універсальністю і загальністю примусового впливу на поведінку людей.

Державна дисципліна — точне дотримання всіма організаціями та громадянами встановленого державою порядку діяльності державних органів, підприємств, установ, організацій, посадових осіб по виконанню покладених на них обов'язків. Формами державної дисципліни є планова, фінансова, договірна, штатна, технологічна, службова та ін.

Державна зрада — умисно вчинене громадянином України діяння на шкоду

суверенітету, територіальній недоторканості, обороноздатності або державній безпеці України, перехід на бік ворога у воєнний час або в бойовій обстановці, шпигунство, допомога іноземній державі чи організації або їх представникам у проведенні підривної діяльності проти України.

Державна реєстрація підприємства — акт, з моменту підписання якого підприємство набуває статусу юридичної особи.

Державне правління — спосіб організації вищої державної влади. Д. п. характеризує порядок утворення, структуру і правове положення органів державної влади та встановлений порядок їхніх взаємовідносин. Визначальною ознакою Д. п. є правовий статус глави держави. Види сучасного Д. п.: президентська республіка, парламентська республіка, напівпрезидентська республіка, парламентська монархія, дуалістична монархія.

Державне обвинувачення — в кримінальному процесі діяльність уповноважених законом органів та осіб, що полягає у доведенні вини особи, яка притягнута до кримінальної відповідальності. В суді України державне обвинувачення підтримує прокурор.

Державний кордон — лінія, що визначає межі сухопутної і водної території України. Вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, є кордоном повітряного простору і надр України.

Державноправовий режим — сукупність засобів, прийомів реалізації державної влади, що відображає її характер і зміст з точки зору співвідношення демократичних і авторитарних засад. Групи правових режимів: демократичний, недемократичний (авторитарний, тоталітарний та інші).

Державний режим — спосіб здійснення державної влади певними методами й засобами.

Державний устрій — спосіб поділу держави на певні складові частини та розподіл влади між нею та цими складовими частинами.

Державні інспекції — спеціальні державні органи, що здійснюють нагляд і контроль за дотриманням усіма суб'єктами встановлених відповідними правовими актами правил — санітарних, пожежних, ветеринарних та ін.

Дієздатність — закріплена законом здатність суб'єктів права (людей, їхніх об'єднань або спільностей) дотримуватися своїми діями своїх суб'єктивних прав та юридичних обов'язків.

Джерело підвищеної небезпеки — в цивільному праві — діяльність, пов'язана з використанням технічних засобів, матеріалів, предметів, устаткування тощо, які створюють підвищену небезпеку для оточення.

Дискримінаційна норма — норма, яка позбавляє особу певних загальноновизначених прав.

Дізнання — початкова форма попереднього розслідування. Основна функція — проведення оперативнорозшукових заходів та невідкладних слідчих дій з метою виявлення ознак злочину та осіб, які його здійснили.

Диспозиція — складова частина норми права, що визначає саме правило поведінки, згідно з яким дозволяється, забороняється, рекомендується проведення певних дій.

Дія злочинна — активна, суспільно небезпечна, заборонена кримінальним законом, усвідомлена вина поведінки особою, яка заподіяла шкоду об'єктам, що перебувають під охороною кримінального закону.

Дисконтування - визначення поточної вартості грошового потоку з урахуванням його вартості, яка прогнозується на майбутнє.

Добросовісна практика - норма, що визначає допустимість вільного використання творів шляхом ілюстрування з освітньою метою.

Доменне ім'я - унікальне цифрове позначення, що використовується для адресації ресурсів в мережі Інтернет.

Добровільна відмова від злочину — остаточна, з власної волі, з будь-яких мотивів відмова від завершення злочину при усвідомленні можливості доведення його до кінця.

Довірена особа — особа, яка в період виборчої кампанії по виборах до Рад народних депутатів має завдання ознайомити виборців з кандидатом в депутати відповідної Ради, вести за нього передвиборчу агітацію.

Довіреність — письмове уповноваження, дане довірительом іншій особі (довіреному) для засвідчення певних прав перед третіми особами.

Договір міжнародний — угода між двома або кількома державами чи іншими суб'єктами міжнародного права, що встановлює їхні взаємні права і обов'язки в політичних, економічних чи інших відносинах.

Донос завідомо неправдивий — повідомлення відомостей суду, прокурору, слідчому чи органу дізнання про здійснення злочину, який реально не був

скоєний.

Допит — у кримінальному процесі слідча або судова дія, яка полягає в одержанні і закріпленні (фіксації) усних відомостей (свідчень) про істотні для цієї справи обставини.

Дорадче опитування (консультативний референдум) — провадиться з метою виявлення волі громадян при вирішенні важливих питань загальнодержавного та місцевого значення.

Дотримання норми права — форма реалізації права, яка полягає в утриманні від скоєння діяння, забороненого нормами права.

Дрібне хуліганство — нецензурна лайка в громадських місцях, образлива поведінка у ставленні до громадян та інші подібні дії, які порушують громадський порядок і спокій громадян (ст. 173 КАП).

Дублікат — другий примірник документа, що має ту ж силу, що й оригінал.

Е

Екологічне право — система юридичних норм (галузь права), яка регулює суспільні відносини у сфері охорони навколишнього природного середовища і раціонального використання природних ресурсів.

Експертиза судова — дослідження питань, що мають важливе значення для правильного вирішення судової справи, яке здійснюється експертом (спеціалістом з певної галузі знань) відповідно до процесуального

законодавства.

Ж

Житловий кодекс України — єдиний законодавчий акт, що регулює житлові відносини в Україні, пов'язані з гарантіями і забезпеченням права громадян держави на житло. Кодекс передбачає правові заходи по належному використанню та забезпеченню житлового фонду усіх форм власності.

Житлові пільги — передбачені житловим законодавством пільги і переваги для окремих категорій громадян при забезпеченні житловими приміщеннями в будинках державного і громадського житлового фонду і фонду житлобудівельних кооперативів, при визначенні розміру плати за комунальні послуги тощо.

Житлове право — система правових норм, що регулюють умови і порядок надання житлових приміщень громадянам, умови користування і розпорядження ними, а також зміни в користуванні цими приміщеннями і припинення цього права.

Житловий фонд — певна сукупність житлових будинків, а також житлових приміщень в інших будівлях (нежитлових), які знаходяться на території України і призначені для проживання громадян.

З

Загальна Декларація прав людини — проголошена і затверджена Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року. Складається з преамбули і 30 статей. Є одним з найвидатніших гуманітарних документів сучасності,

що стверджує пріоритет прав людини. Визначає, що здійснення проголошених Д. прав і свобод у жодному разі не повинно суперечити меті і принципам ООН. Ратифікована більшістю держав світу, в т. ч. Україною.

Загальний нагляд прокурора — вищий нагляд за точним і однаковим виконанням законів усіма державними і громадськими органами, підприємствами, установами, організаціями та громадянами. На території України здійснюється генеральним прокурором України і підпорядкованими йому прокурорами (ст. 19 Закону України “Про прокуратуру”).

Зайнятість населення — діяльність громадян, пов’язана із задоволенням особистих та суспільних потреб, що, як правило, приносить їм дохід у грошовій (заробітна плата) або іншій формах. (Закон України “Про зайнятість населення”).

Загальні збори трудового колективу — найвищий орган самоуправління трудового колективу, що керує його справами на основі демократичних принципів і активної участі працівників у розв’язанні виробничих та інших питань.

Закон — нормативноправовий акт вищого представницького органу державної законодавчої влади або самого народу, що регулює найбільш важливі суспільні відносини, виражає волю й інтереси більшості населення, втілює основні права людини та інші загальнолюдські цінності та має найвищу юридичну силу щодо інших нормативноправових актів.

Законність — режим (стан) відповідності суспільних відносин законам і підзаконним нормативноправовим актам держави, що утворюється в результаті їх неухильного здійснення усіма суб’єктами права.

Законодавча влада — складова частина владних структур України, основною функцією якої є законотворчість і організація контролю за дотриманням чинного законодавства усіма структурами держави, об'єднаннями громадян та громадянами. Головним законодавчим органом Української держави є Верховна Рада.

Законодавча ініціатива — це право внесення уповноваженими державними органами й особами законопроекту в законодавчу установу згідно з установленим порядком.

Законодавчий процес — закріплена Конституцією України та законодавством обов'язкова послідовність певних дій для створення законів.

Законодавча регламентація — встановлення у законодавчих актах положень, правил, норм поведінки, що регулюють певне коло суспільних відносин.

Законодавча функція — основний напрям діяльності Верховної Ради України по виробленню, прийняттю, зміні чи скасуванню Закону.

Замах на злочин — умисна дія, безпосередньо спрямована на вчинення злочину, якщо при цьому злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежали від волі винного (ст. 15 КК).

Заохочення — передбачені у затверджених трудовими колективами правилах внутрішнього трудового розпорядку матеріальні та інші заходи, що застосовуються до працівників при успішному виконанні ними трудових обов'язків.

Заповіт — розпорядження громадянина на випадок смерті про належне йому майно (у т. ч. гроші, цінні папери), зроблене у встановленій законом формі.

Заподіювач шкоди — особа, яка внаслідок неправомірної дії або бездіяльності завдала шкоду особистому або майновому благу.

Застосування правових норм — здійснювана компетентними органами або об'єднаннями організаційноправова діяльність, результатом якої є підтвердження, зміна, встановлення чи скасування взаємних юридичних прав та обов'язків суб'єктів реалізації цих норм.

Затримання — у кримінальному процесі короткочасна міра примусу, що застосовується до особи, яка підозрюється у вчиненні злочину, з метою з'ясування її причетності до злочину і вирішення питання про застосування до нього запобіжного заходу — взяття під варту.

Захищеність особи — наявність розвинених і ефективних процедурноюридичних засобів (механізмів) для вільного здійснення, охорони та захисту основних прав людини.

Заходи громадського впливу — заходи виховного характеру, що здійснюються громадськими організаціями і трудовими колективами, а також колективами громадян за місцем проживання до осіб, які порушують правила співжиття, у тому числі у передбачених законом випадках, і до правопорушників.

Збитки — витрати, зроблені кредитором, втрата або пошкодження його майна; не одержані кредитором доходи, які він міг одержати за умови виконання боржником зобов'язання.

Звичай — правило поведінки людей, що склалося в процесі їх співжиття внаслідок тривалого його застосування.

Звичаєве право — формально обов'язкові до виконання звичаї загального характеру, санкціоновані і забезпечувані державою.

Звільнення з роботи з ініціативи власника — розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу на підставах і в порядку, передбаченому законодавством.

Звільнення з роботи з ініціативи працівника — одна з підстав припинення трудового договору, коли працівник протягом двотижневого терміну попереджає власника про своє звільнення, а за наявності поважних причин останній зобов'язаний звільнити працівника у терміни, вказані ним у заяві.

Зворотна чинність закону — поширення дії виданого закону на відносини, що мали місце до набуття ним чинності, з моменту їх виникнення.

Земельне право — система юридичних норм, що регулюють суспільні відносини по раціональному використанню та охороні земель.

Зловживання владою або службовим становищем — умисне, з корисливих мотивів або іншої особистої зацікавленості, використання особою свого службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди державним чи громадським інтересам або захищеним законом правам та інтересам окремих громадян.

Зловживання довірою — виражається у свідомому використанні винним особливих, заснованих на довір'ї, фактичних чи юридичних відносин з особою, яка є власником майна або відає державним чи колективним майном,

з метою звернути це майно на свою користь.

Злочин — передбачений кримінальним законом суспільно небезпечний вчинок, що посягає на суспільні відносини, які охороняються законом (ст. 11 КК).

Змагальність у судовому процесі — умова провадження справ у загальних та арбітражних органах, що надає рівні можливості учасникам процесу наводити аргументи на доказ своєї правоти; суд при розв'язанні справи не зв'язаний позицією сторін.

Зміст правовідносин — поділяється на фактичний — поведінка суб'єктів, та юридичний, тобто суб'єктивне право та юридичний обов'язок.

Знахідка — річ, загублена власником або особою, якій її передав власник у володіння, і ким-небудь знайдена.

Зобов'язальне право — інститут цивільного права, система норм, які регулюють майнові відносини, пов'язані з використанням товарногрошової форми відносин у суспільстві. З. п. регулює відносини економічного обігу, що виникають у зв'язку з передачею майна, використанням робіт, наданням послуг або сплатою грошей, а також відносини, що випливають з порушення майнових прав (гл. 47–51 ЦК).

Зовнішні функції держави — основні напрями і сторони діяльності держави за її межами у взаємовідносинах з іншими державами, світовими громадськими організаціями і світовим суспільством у цілому. Види з. ф. д.: а) організація співробітництва з іншими суб'єктами міжнародних відносин; б) захист державного суверенітету; в) підтримка мирного співіснування всього світового суспільства.

I

Імперія — складна багатонаціональна держава, що утворилася шляхом завоювань чи приєднань нових територій, в якій залежність її складових частин від верховної влади є абсолютною.

Ініціативна група — добровільне об'єднання громадян, що є офіційним представником певного кандидата у передвиборній кампанії. Створюється для збирання підписів на його підтримку.

Інкорпорація — спосіб систематизації законодавства, який полягає в об'єднанні за певним критерієм групи нормативноправових актів в одному збірнику.

Іноземні громадяни, особи без громадянства — особи, які належать до громадянства іноземних держав і не є громадянами України; особи, які не належать до громадянства будь-якої держави.

Інстанція судова — державний судовий орган, наділений конституційними повноваженнями на розгляд і вирішення кримінальних, цивільних та інших справ та перевірку правильності їх вирішення.

Інститут права — система юридичних норм, що регулюють певну групу однорідних суспільних відносин у межах галузі права.

K

Канонічне право — сукупність норм християнського права, встановлених церковними соборами, що визначають організацію церкви, її внутрішній

розпорядок, відправлення культу, а також норми моралі, родинних відносин і певною мірою норми цивільного, кримінального та судового права (за умови, якщо вони санкціоновані і забезпечуються державою).

Касація — у судочинстві форма оскарження і перевірки судом другої інстанції вироків, рішень, ухвал і постанов судів першої інстанції, що не набрали законної сили.

Касаційне подання — процесуальний акт, який подається прокурором до суду другої інстанції у випадках незгоди з вирокком або рішенням суду першої інстанції, що не набрали законної сили (ст. 32 п. 15 КПК).

Кваліфікація виробнича — характеристика даного виду роботи, що встановлюється за ступенем її складності, точності й відповідальності, а також присвоєння працівникові розряду, категорії, класу або диплому на основі його особистих знань і навичок під час виконання цієї роботи.

Кодекс — єдиний законодавчий акт, в якому систематизовано норми, що належать до певної галузі (інституту) права чи законодавства.

Кодифікація — спосіб удосконалення, систематизації законодавства, що полягає у змістовій переробці й погодженні певної, пов'язаної спільним предметом регулювання, групи юридичних норм та об'єднанні їх в єдиному нормативному правовому акті.

Колегія судова — розгляд справи кількома судьями (ст. 17 КПК).

Колективні трудові спори — розбіжності, що виникли між сторонами щодо встановлення або зміни існуючих соціально-економічних умов праці та виробничого побуту (на рівні підприємства), укладання і зміни колективного

договору або угоди та їх виконання.

Комісії по трудових спорах — первинний орган для розгляду індивідуальних трудових спорів, що обирається загальними зборами трудового колективу з числом працюючих не менше 15 осіб.

Компетенція — сукупність предметів відання, завдань, повноважень, прав і обов'язків державного органу або службової особи, що визначаються Конституцією.

Конвергенція — концепція про зростаючу подібність між соціалізмом і капіталізмом; схожість ознак і остаточне злиття двох систем.

Конституційний суд України — незалежний орган у системі судової влади, покликаний забезпечувати відповідність законів, інших нормативних актів органів законодавчої, виконавчої влади Конституції України, охорону конституційних прав і свобод особи.

Конституція України — Основний Закон України, що визначає її державний та суспільний лад, правову систему, проголошує і закріплює основні права і обов'язки громадян, окреслює компетенції і повноваження законодавчої, виконавчої та судової влади.

Контрабанда — переміщення товарів, валюти, цінностей та інших предметів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, що вчинене у великих розмірах спеціально організованою групою осіб. (ст. 201 КК).

Конфедерація — союз держав, що зберігають свою незалежність і роздільне існування, створений для певних цілей, переважно зовнішньополітичних і

військових.

Конфіскація — примусове, безоплатне вилучення у власність держави всього або частини майна, що є особистою власністю засудженого. К. майна може бути призначена лише у випадках, передбачених Кримінальним кодексом.

Колективний договір — двостороння угода, що укладається профспілковим комітетом за уповноваженням трудового колективу з власником або уповноваженим ним органом.

Кооператив — колективне добровільне об'єднання громадян для спільної господарської діяльності.

Корупція — підкуп державних, політичних, громадських діячів, службовців державного апарату, вчинений особою у певних вузькокорпоративних (кланових) інтересах.

Крадіжка — таємне викрадення державного, колективного чи індивідуального майна (ст. 185 КК).

Крайня необхідність — дія, що хоч і підпадає під ознаки діяння, передбаченого кримінальним законом, але вчинена у стані, коли інші дії були неможливими, для усунення небезпеки інтересам держави, громадським інтересам, особі чи правам людини (ст. 39 КК).

Кримінальна відповідальність — вид юридичної відповідальності, основним змістом якої є покладання на винного примусового обов'язку зазнати у встановленому законом порядку державного осуду його особи, а також у випадку призначення понести передбачене кримінальним законом

покарання.

Кримінальне право — система встановлених Верховною Радою України норм, які визначають підстави і принципи кримінальної відповідальності, а також встановлюють, які суспільнонебезпечні діяння є злочинами і які покарання можуть бути застосовані до осіб, що їх вчиняють.

Кримінологія — наука про злочинність, її причини, особу злочинця, шляхи і засоби попередження злочинності і перспективи її ліквідації.

Купівля-продаж — договір, за яким одна сторона (продавець) зобов'язується передати майно (рід, товар) у власність іншій стороні (покупцеві), яка має прийняти майно і сплатити за нього певну грошову суму (гл. 54 ЦК).

Кіберсквотинг - протизаконна діяльність, що полягає у реєстрації, використанні та пропонуванні до продажу доменного імені із несумлінним наміром отримати прибуток від паразитування на гудвілі або торговельній марці, яка належить іншій особі.

Колективне управління авторськими і суміжними правами - система управління, відповідно до якої суб'єкти названих прав передають спеціально створеним організаціям право ведення переговорів щодо укладення угод про умови експлуатації творів, виконань та фонограм авторів різними категоріями користувачів, право надання дозволів та здійснення контролю за таким використанням, збирання відповідної винагороди та розподіл її між суб'єктами авторського права та суміжних прав, право виконання інших повноважень щодо забезпечення реалізації прав суб'єктів авторського і суміжних прав.

Коллективний знак - товарний знак, який слугує для позначення товарів (послуг), що мають єдині якісні характеристики і виробляються (надаються) підприємствами, пов'язаними в господарсько-правовому або організаційно-правовому відношенні.

Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності - взаємовигідні дії всіх учасників процесу перетворення результатів інтелектуальної праці у ринковий товар.

Комерційна таємниця - інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які, як правило мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію.

Копілефт - концепція і практика використання законів авторського права для забезпечення неможливості обмежити будь-якій людині право використовувати, змінювати та розповсюджувати вихідний твір і твори, похідні від нього.

Копірайт - форма захисту інтелектуальної власності. Копірайт захищає літературні, музичні, хореографічні, графічні, архітектурні твори, фотографії, ігри і т.д. Копірайтом, однак, не можуть бути захищені ідея, процедура, процес, принцип і т.д., оскільки заборона на їх використання унеможливить створення нових і оригінальних робіт на їх основі.

Корисна модель - результат інтелектуальної діяльності людини у галузі технології, що пов'язана з конструктивним використанням пристрою.

Крос-ліцензія - це ліцензія, яка закріплює передачу прав інтелектуальної

власності на декілька об'єктів (взаємне надання прав користування власниками різних охоронних документів за умови, якщо здійснення комерційної або виробничої діяльності неможливе без порушень прав один одного).

Л

Ліцензія — у підприємстві дозвіл на окремий вид діяльності, який видається уповноваженими державними органами.

Ліцензіар - фізична чи юридична особа, яка є власником охоронного документа на об'єкт інтелектуальної власності, виступає стороною в ліцензійному договорі як сторона, що надає іншій стороні (ліцензіату) право на використання об'єкта.

Локальноправовий акт — акт, виданий місцевими органами влади й управління, адміністрацією підприємств, установ, організацій, обов'язковий для певного, встановленого законодавством, кола суб'єктів.

М

Магдебурзьке право — міське право у середньовіччі, надання якого королівською владою частково звільняло міста від повинностей щодо короля і феодалів та узаконювало самоврядування. Виникло у XIII ст. у м. Магдебурзі (Німеччина) і до XVIII ст. функціонувало в Україні (Київ, Кременець, Вінниця, Чернігів, Полтава та ін.). З поширенням з 1775 р. в Україні загальноросійських царських законів М.п. припинило свою дію. Остаточо скасоване в Україні 1831 р. (у Києві — 1835 р.). У складі Австрії М. п. припинене у Львові 1786 р .

Майнові відносини — певне коло суспільних відносин з приводу матеріальних благ. Майнові права — цивільні права, об'єктом яких є майнові блага: право власності, права, що випливають із зобов'язань, майно і права авторів і винахідників, права на спадкоємство.

Майнові права - суб'єктивні права учасників правовідносин, що пов'язані з володінням, користуванням і розпорядженням майном, а також з тими матеріальними вимогами, які виникають з приводу розподілу цього майна і обміну.

Медіація— вид альтернативного врегулювання спорів, здійснюваний із залученням незацікавленого, нейтрального посередника, який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації і проаналізувати ситуацію так, щоб вони самі змогли обрати той варіант рішення, який би задовольняв інтереси усіх учасників конфлікту.

Мерітократія - система суспільних відносин, в якій особа оцінюється та отримує визнання виключно за особисті досягнення, а на владні посади обираються та призначаються виключно найкомпетентніші люди, незалежно від їхньої статі, етнічного чи соціального походження, партійної належності, релігійних переконань чи матеріального стану.

Мандат депутата — документ, що підтверджує повноваження депутата, надані йому внаслідок волевиявлення виборців.

Мандатна комісія Верховної Ради України — обрана Верховною Радою група депутатів, що створюється з метою вирішення питань, пов'язаних з їхніми правами та повноваженнями.

Материнство — встановлене чинним законодавством України правове

становище жінки, яка народила (усиновила), утримує й виховує дітей.

Методи здійснення функцій держави — засоби, способи і прийоми, за допомогою яких здійснюються спеціальні види діяльності держави по реалізації її функцій. Виокремлюють такі методи: а) правотворчого виду діяльності; б) управлінські (виконавчорозпорядчі); в) правоохоронні; в) методи організаційної діяльності держави за здійсненням її функцій.

Метод правового регулювання — сукупність прийомів і засобів, за допомогою яких упорядковуються суспільні відносини визначеного виду.

Механізм держави — система всіх державних організацій, що здійснюють покладені на них законодавством завдання і функції.

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права — прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1968 р. Один із основних документів міжнародного товариства з проблем забезпечення і захисту основних прав і свобод людини. Складається з шести частин та 63 статей, що деталізують поняття про громадянські й політичні права та визначають способи міжнародного гарантування прав, зафіксованих у Пакті. Має доповнення у вигляді факультативного протоколу, який визначає порядок його забезпечення.

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права — прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 1966 р. Знаходиться в єдиному пакеті із Загальною декларацією прав людини і Міжнародним пактом про громадянські й політичні права. Складається з п'яти частин і 31 статті, якими сформульовано поняття про обов'язки, покладені на кожну державу, у додержанні й гарантіях реалізації основних прав людини в економічній, соціальній та культурній сферах. Ратифікований Україною.

Міжнародний суд — один з головних органів ООН, діяльність якого визначено статутом цієї міжнародної організації та власним статутом. Складається із 15 суддів, кожен з яких є громадянином різних держав. Члени М. с. обираються строком на дев'ять років, але протягом трьох років їхній склад поповнюється на третину, при недопущенні повторного обрання. Головне завдання М. с. — вирішення спорів між державами на основі положень міжнародного права. Однак розгляд справ допускається лише за згодою на це конфліктуючих держав.

Міліція — державний озброєний орган виконавчої влади, який захищає життя, здоров'я, права і свободи громадян, власність, природне середовище, інтереси суспільства і держави від протиправних посягань.

Міна — бартер (від англ. barter — обмін) — договір, згідно з яким здійснюється обмін майна між сторонами. При цьому одна сторона водночас виступає продавцем майна, яке передає іншій стороні, і покупцем того майна, яке одержує в результаті договору. За договором міни застосовуються правила про договір купівліпродажу.

Мінімальна міра покарання — найнижча межа, вказана у санкції закону, за якою кваліфікуються дії особи, винної у вчиненні злочину.

Мова судочинства — конституційний принцип, згідно з яким судочинство, розгляд справ у судах України ведуться державною мовою. В судах, розташованих у місцях проживання більшості громадян іншої національності, можуть використовуватися поряд з державною мовою їхні національні мови. Учасникам процесу, які не володіють мовою ведення судочинства, забезпечується можливість виступати в судах рідною мовою і користуватися послугами перекладача (ст. 19 КПК).

Монархія — форма державного правління, при якій вища державна влада здійснюється однією особою і передається у спадок.

Моніторинг екологічний — збір, обробка, збереження та аналіз інформації про стан навколишнього природного середовища з метою прогнозування змін у довкіллі, розробки рекомендацій для прийняття управлінських рішень.

Мораль — система загальних правил поведінки людини (соціальних норм), заснованих на критеріях добра і зла, порядності і непорядності, справедливості і несправедливості.

Мораторій — відкладення органами держави платежів та інших обов'язкових дій, встановлене на певний час у зв'язку з подіями чи діями непереборної сили.

Н

НБСЄ (Нарада з питань безпеки та співробітництва в Європі) — об'єднання європейських держав, метою якого є забезпечення стабільного миру і безпеки на континенті, погоджене вирішення проблем роззброєння та співробітництва між державами. Членами НБСЄ є США та Канада.

Набуття спадщини — перехід майна після смерті громадянина (спадкоємця), якому це майно належало, до інших осіб (спадкоємців) на підставі норм спадкового права.

Нагороди (державні, громадських об'єднань, художньо-мистецьких організацій) — встановлені згідно з Конституцією України та чинним

законодавством відзнаки для громадян України та іноземних громадян за видатні досягнення у різноманітних галузях і сферах суспільного життя.

Надурочні роботи — вид трудової діяльності, що виконується понад встановлену для даної категорії працівників норму робочого часу.

Найом (майновий) — договір, за яким одна сторона (наймодавець) зобов'язується надати іншій (наймачеві) майно у тимчасове користування за домовлену заздалегідь плату (ст. 759 ЦК).

Накази виборців — одна з форм здійснення демократії, вираження волі та інтересів населення, вид безпосередньої участі громадян в управлінні справами держави і суспільства, засіб зміцнення двосторонніх зв'язків депутатів зі своїми виборцями.

Наклеп — поширення завідомо неправдивих вигадок, що ганьблять іншу особу.

Наркоманія — хвороба, що характеризується непоборною пристрастю до наркотиків, що спричиняють у малих дозах ейфорію, у великих — хворобливий наркотичний сон. При наркоманії шкідливого впливу зазнають внутрішні органи людини, виникають неврології і психічні хвороби, розвивається соціальна деградація.

Наркотики (наркотичні речовини) — група речовин різноманітного складу (рослинні і синтетичні), що здійснюють одурманюючий, паралізуючий вплив або стан ейфорії.

Недбалість злочинна — правова ситуація, за якої особа не передбачала суспільно небезпечних наслідків, хоча за обставинами справи повинна була й

могла їх передбачити.

Недієздатність — нездатність суб'єкта права внаслідок малого віку, душевної хвороби чи недоумства здійснювати своїми діями суб'єктивні права та юридичні обов'язки. Факт недієздатності повнолітньої людини встановлюється лише рішенням суду.

Недонесення (приховування) — неповідомлення органам влади про достовірно відомі злочини, що готуються чи вже здійснені. Недонесення про інші злочини, непередбачені цими статтями, не є кримінально караним (ст. 396 КК).

Недоторканість житла — одне з конституційних особистих прав громадян, що полягає у забороні входу до житла без законної підстави і проти волі осіб, які в ньому проживають.

Недоторканість майна — одне з особистих прав громадян, яке полягає в тому, що вони не можуть бути позбавлені свого права власності на належне їм майно, крім випадків, передбачених законодавством України.

Незаконне носіння, зберігання, придбання, виготовлення і збут зброї, бойових припасів або вибухових речовин — карані законодавством діяння, якщо їх вчинено без відповідного дозволу уповноважених на це державних органів.

Незалежність суддів — один з конституційних принципів правосуддя, що полягає в підпорядкуванні суддів у своїй діяльності виключно закону. Будьяке втручання в їх діяльність по здійсненню правосуддя є неприпустимим і тягне за собою відповідальність за законом (ст. 18 КПК).

Незастосування покарання — звільнення особи, яка вчинила злочин, від покарання за наявності підстав, передбачених законом.

Необережність злочинна — правова ситуація, коли особа, яка вчинила злочин, передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків своєї дії або бездіяльності, але легковажно розраховувала на їх відвернення або непередбачала можливості настання таких наслідків, хоча повинна була і могла їх передбачити.

Необхідна оборона — дія, що хоча й підпадає під ознаки злочину, але вчинена у стані, коли уникнути її було неможливо (при захисті інтересів держави, громадських інтересів, особи чи прав того, хто обороняється, або іншої людини від суспільнонебезпечного посягання) без заподіяння посягаючому на вищезазначені об'єкти шкоди, якщо при цьому не було допущено перевищення межі необхідної оборони (ст. 36 КК).

Неосудність — психічний стан людини, за якого вона під час вчинення суспільно небезпечного діяння не могла усвідомлювати своїх дій або керувати ними внаслідок хронічної душевної хвороби, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства чи іншого хворобливого стану (ст. 19 ч. II КК).

Неповнолітні — особи, які не досягли віку, з якого закон визнає їх повністю дієздатними (18 років).

Непокоря владі — протиправна поведінка, що проявляється у відмові виконати законні вимоги представника міліції або іншої особи, якій державними органами доручено охорону громадського порядку, при виконанні ними цього обов'язку.

Новелізація законодавства — внесення до законодавства нових положень, змін та доповнень.

Норманська теорія походження Давньоруської держави — проголошувалася німецькими вченими (Байєр, Міллер, Шлецер), які в другій половині XVIII ст. працювали в Російській Академії наук. Головною ідеєю теорії є твердження про те, що Давньоруська держава була утворена прибулими туди на запрошення новгородських слов'ян варягами (норманами). Між тим у слов'ян ще задовго до прибуття варягів на службу до княжих дружин існували влада, органи управління та інші політичні утворення, про що свідчать численні історичні докази.

Норма права — формальнообов'язкове правило фізичної поведінки, яке має загальний характер, встановлюється або санкціонується державою з метою регулювання суспільних відносин і забезпечується її організаційною, виховною та примусовою діяльністю.

Нормативноправовий акт — письмовий документ правотворчого органу, який містить юридичні норми.

Нормативноправовий договір — об'єктивні формально обов'язкові правила поведінки загального характеру, які встановлені за взаємною домовленістю кількох суб'єктів і забезпечуються державою.

Нотаріат — система державних органів, що здійснюють нотаріальні дії, спрямовані на підтвердження і закріплення безспірних цивільних прав і фактів.

Ноу-хау — правова форма обміну технічними досягненнями. Полягає у

передачі за угодою виробничого досвіду, виробничих таємниць, технічних знань тощо.

О

Обман — подання неправдивих відомостей або навмисне замовчування тих чи інших обставин, повідомлення про які, згідно з чинним законодавством, є обов'язковим.

Обвинувачений — особа, стосовно якої є достатньо доказів, що вказують на вчинення нею злочину. На цій підставі слідчим або особою, яка провадить дізнання, виноситься постанова про притягнення цієї особи до участі у справі як обвинуваченого (ст. 131 КПК).

Обвинувальний висновок — процесуальний документ, у якому слідчий підбиває підсумок попереднього розслідування у справі і формулює обвинувачення певної особи у вчиненні злочину з наведенням конкретних доказів. Якщо у справі є кілька обвинувачених, то складається один спільний О. в. з чітким визначенням ролі кожного у вчиненні злочину (ст. 223 КПК).

Об'єднання громадян — добровільне громадське формування, створене на основі єдності інтересів для спільної реалізації громадянами своїх прав і свобод. Об'єднання громадян визнається політичною партією або громадською організацією (ст. 1 Закону України “Про об'єднання громадян”).

Об'єктивне право — нормативний регулятор, який є системою загальнообов'язкових, формально визначених норм, що слугують критерієм правомірності чи неправомірності поведінки особи, тією юридичною основою, на базі якої визначається практикою наявність чи відсутність у

особи юридичних прав і обов'язків.

Обмежена (конституційна) монархія — різновид монархічної форми правління, при якій влада монарха обмежується компетенцією інших державних органів.

Обтяжуючі обставини — чітко визначені кримінальним законом фактори, які підвищують суспільну небезпеку злочину та особи, котра його вчинила. Наприклад: вчинення злочину особою, яка раніше скоїла якийсь злочин, заподіяння злочином тяжких наслідків, підмова або залучення неповнолітніх до вчинення злочину, вчинення злочину з особливою жорстокістю або знущання з потерпілого, вчинення злочину особою, яка перебувала у стані сп'яніння, тощо (див. ст. 67 ККУ).

Обшук — дії, що проводяться у випадку, коли слідчий має достатні підстави вважати, що зняття вчинення злочину, речі й цінності, набуті злочинним шляхом, які мають значення для встановлення істини у справі, заховані у певному приміщенні або місці чи в якоїнебудь особи, а також, коли він має достатні дані про те, що в певному приміщенні або місці переховуються особи, які вчинили злочин. О. здійснюється згідно з постановою слідчого і з санкції прокурора (ст. 177 КПК).

Об'єкт злочину — суспільні відносини, проти яких спрямовано злочин.

Об'єкт правовідношення — певне особисте або соціальне благо, для здобуття і використання якого встановлюються взаємні юридичні права та обов'язки суб'єктів.

Об'єктивність розслідування — принцип кримінальнопроцесуального права, що полягає у встановленні повної істини у провадженій справі з

урахуванням усіх обставин, які викривають як звинуваченого, так і тих, що свідчать на його користь. Ніхто при цьому не вправі домагатися показань шляхом насильства, погроз, а також примушувати обвинуваченого доказувати свою невинність (ст. 22 КПК).

ООН (Організація Об'єднаних Націй — міжнародна організація, створена за ініціативою учасників антигітлерівської коаліції на основі добровільного об'єднання зусиль суверенних держав з метою підтримання і зміцнення міжнародного миру, безпеки, розвитку співпраці між ними. Діє на підставі свого Статуту. Заснували ООН 51 держава, у т.ч. Україна. Головними органами ООН є Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, Економічна та Соціальна рада, Міжнародний суд і Секретаріат.

Опіка — правова форма захисту особистих і майнових інтересів неповнолітніх, які не досягли 15 років, та громадян, визнаних судом недієздатними внаслідок душевної хвороби або недоумства.

Опціон - ліцензія, яка надає право ліцензіату на детальне ознайомлення з об'єктом інтелектуальної власності з метою прийняття рішення щодо доцільності здійснення угоди.

Особисті права - права, надані для охорони інтересів, що належать до особистості. Ці права опосередковано стосуються вимог авторів або виконавців щодо використання їх творів або виконань.

Офіційний патентний бюлетень - це офіційне видання патентного відомства, яке містить публікації про права на об'єкти промислової власності відповідно до національного патентного законодавства або міжнародних договорів і угод з питань охорони промислової власності.

Оцінка об'єктів інтелектуальної власності — це процес визначення вартості об'єктів інтелектуальної власності у грошовому вираженні.

Опікун — особа, на яку покладено безпосереднє здійснення опіки, законний представник підопічного.

Органи дізнання — державні органи, яким відповідно до чинного законодавства надано повноваження провадити оперативно-пошукові і в окремих випадках невідкладні слідчі дії. До них належать: міліція, органи безпеки у справах, віднесених законом до їхнього відання, командири військових частин, з'єднань, начальники військових установ (у справах про всі злочини, вчинені підлеглими їм військовослужбовцями і військовозобов'язаними під час проходження ними зборів, а також у справах про злочини, вчинені робітниками і службовцями Збройних Сил України у зв'язку з виконанням службових обов'язків або в розташуванні частини, з'єднання, установи), митні органи, начальники виправно-трудова установ тощо.

Організатор злочину — особа, яка організувала скоєння злочину або керувала його скоєнням (ст. 27 ч. 3 КК).

Орган держави — складова частина апарату держави і структурно організований колектив державних службовців (або один службовець), наділений владними повноваженнями та необхідними засобами для виконання певних завдань і функцій держави.

Оскарження — встановлений процесуальний порядок подання скарг учасниками процесу на рішення, постанови, ухвали і вирoki суду.

Основні права людини — певні можливості людини, необхідні для її

існування та розвитку у конкретно-історичних умовах. Визначаються досягнутим економічним, духовним, соціальним рівнями розвитку людства. Мають бути загальними і рівними для кожної людини.

Особисті немайнові права — цивільні права особи, об'єктом яких є блага, що позбавлені майнового змісту, проте нерозривно пов'язані з суб'єктом права, визнані державою та потребують правової охорони (ім'я, авторське ім'я, честь і гідність, життя і здоров'я, тілесна недоторканість тощо).

Осудність — нормальний стан психічно здорової людини, що виражається у здатності усвідомлювати свої дії та керувати ними (ст. 19 КК).

Охорона праці — система правових, соціально-економічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів, спрямованих на збереження здоров'я і працездатності людини в процесі праці.

Очна ставка — одночасний допит двох, раніше допитаних, осіб, що давали істотно суперечливі показання, з метою усунення цих протиріч (ст. 172 КПК).

П

Парламент — виборчий законодавчий орган держави.

Парламентська монархія — державний лад, при якому глава держави — монарх — не може прямо впливати на склад і політику уряду, який формується виключно парламентом і підзвітний лише йому (Великобританія, Данія, Швеція, Японія).

Парламентська республіка — державний лад, при якому голова держави —

президент не може впливати на склад і політику уряду, який формується виключно парламентом і підзвітний виключно йому (Італія, ФРН).

Патент - це охоронний юридично-технічний документ, що видається уповноваженим компетентним державним органом і яким держава засвідчує виключне право власника на створений ним об'єкт промислової власності.

Патентна грамота - офіційний бланк для оформлення патенту. Патентна грамота видається в одному примірнику незалежно від кількості власників патенту.

Патентна чистота - юридична властивість об'єкта техніки, що полягає в можливості його використання у певній країні без порушення діючих на її території охоронних документів виключного права.

Патентний повірений - це представник у справах інтелектуальної власності, який надає фізичним та юридичним особам послуги, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, представляє їх інтереси перед судовими органами, кредитними установами, у відносинах з іншими фізичними та юридичними особами.

Патентовласник - фізична або юридична особа, якій належить патент на об'єкт промислової власності.

Паушальний платіж - твердо зафіксована у ліцензійній угоді сума винагороди, яка встановлюється на основі оцінок можливого економічного ефекту і очікуваних прибутків покупця ліцензії.

Піратство - відтворення опублікованих творів або фонограм будь-яким способом для публічного розповсюдження, а також ретрансляція

радіотелепередач без відповідного дозволу.

Плагіат - недозволене запозичення, відтворення чужого літературного, художнього або наукового твору (чи його частини) під своїм іменем або псевдонімом, не сумісне з творчою діяльністю та нормами моралі та закону, що охороняє авторське право.

Права після користування - це право на вільне використання у межах визначеної території винаходу, якщо його використання почалося або були зроблені необхідні приготування для використання в період тимчасового припинення дії патенту.

Пеня — різновид неустойки; грошова сума, яка стягується з боржника на користь кредитора в разі невиконання або неналежного виконання першим зобов'язання, зокрема в разі прострочки виконання договірних зобов'язань.

Переваги — особливі гарантії, що створюють специфічний правовий статус для конкретних осіб, визначених законом.

Передача на поруки — одна з форм звільнення від кримінальної відповідальності, що застосовується судом, прокурором, слідчим і органом дізнання (за згодою прокурора) за заявою громадської організації або трудового колективу, якщо злочин і особа, яка його вчинила, не становлять великої суспільної небезпеки (ст. 47 КК).

Підгалузь права — окрема частина галузі права, що об'єднує норми й інститути, які регулюють спеціальні види суспільних відносин.

Підзаконні нормативно-правові акти — нормативні акти компетентних органів, що видаються на підставі закону, відповідно до закону і для його

виконання (нормативні укази Президента України; постанови і декрети Кабінету Міністрів України, Ради Міністрів Автономної Республіки Крим; інструкції, вказівки та нормативні накази керівників державних комітетів, відомств України й адміністрацій підлеглих їм підприємств, установ, організацій; загальнообов'язкові рішення місцевих Рад народних депутатів; нормативні рішення виконавчих комітетів місцевих Рад; розпорядження представників Президента).

Пільги — встановлені законодавством або іншими нормативними актами переваги, що надаються особі (або групі осіб) порівняно з іншими громадянами.

Пільги неповнолітнім — особливі права і переваги в галузі охорони праці, робочого часу, відпочинку та деяких інших умов праці, що надаються особам, які не досягли 18 років.

Переконання і примус — методи державного управління, які застосовуються для підтримання суспільної дисципліни, забезпечення і охорони законності, спрямування поведінки окремих громадян і колективів на дотримання встановлених у цьому суспільстві норм. Основним є метод переконання.

Переслідування за критику — умисне ущемлення службовою особою прав та інтересів громадян, що охороняються законом, пов'язане з наступним переслідуванням критикуючого. Переслідування за критичні виступи або зауваження, що містяться у скаргах, пропозиціях, заявах громадян, карається законом.

Підозрюваний — особа, затримана за підозрою у скоєнні злочину; особа, стосовно якої застосовано запобіжний захід до винесення постанови про

притягнення її як обвинуваченого.

Підсудний — особа, яка була притягнута до участі у справі як обвинувачена після віддання її до суду.

Повноваження власника — полягає у приналежності власникові прав володіння, користування і розпорядження майном у межах, встановлених законодавством (ст. 317 ЦК).

Подвійне громадянство — перебування особи одночасно у громадянстві двох держав. Перебуваючи на території однієї з держав, вона повністю підпорядковується її законам. Законодавство України допускає подвійне громадянство на підставі двосторонніх міжнародних договорів (ст. 1 Закону “Про громадянство України”).

Подія — різновид юридичних фактів, які виникають незалежно від волі суб’єктів правовідносин.

Позбавлення батьківських прав — позбавлення у судовому порядку права батьків на виховання дітей.

Позбавлення волі — вид основного кримінального покарання, що полягає у примусовій ізоляції засудженого від суспільства на вказаний у вироку суду строк, у спеціально призначених для цього виправно-трудовах установах.

Позбавлення спеціального права — вид адміністративного стягнення, що полягає у позбавленні права керування транспортними засобами та права полювання на певний строк за грубі або систематичні порушення порядку користування цими правами.

Позичка — цивільний договір, за яким одна сторона (позикодавець) передає іншій стороні (позичальникові) у власність або оперативне управління гроші або речі, а позичальник зобов'язується повернути позикодавцеві таку ж суму грошей або рівну кількість речей того ж роду якості (ст. 827 ЦК).

Позов — звернення зацікавленої або іншої уповноваженої на те особи до суду з проханням про розгляд спору і захист суб'єктивних прав.

Покарання — міра державного примусу, що застосовується тільки судовими органами до осіб, які скоїли злочин. Виражається у позбавленні певних, належних цій особі, благ. Головною функцією покарання є виховання винних, недопущення ними та іншими особами протизаконних вчинків у майбутньому.

Політична влада — вироблення і проведення в життя політичних програм усіма суб'єктами політичної організації суспільства, а також різними неформалізованими угрупованнями.

Політична особа — особа (людина), індивід, який бере активну участь у політичному житті суспільства.

Політична партія — добровільне об'єднання людей, що виражає волю певної соціальної групи і прагне здобути або утримати державну владу, здійснити вплив на політику держави відповідно зі своєю програмою суспільного розвитку.

Політичний (державний) режим — сукупність засобів, прийомів і способів реалізації політичної влади, яка характеризується якісною та кількісною мірою участі народу, націй, верств, соціальних груп, окремих громадян у її здійсненні.

Політичні відносини — вид суспільних відносин, які складаються між суб'єктами політичної системи з приводу здійснення політичної влади.

Політична система — єдність усіх державних, громадських об'єднань і трудових колективів соціально-неоднорідного (зокрема класового) суспільства. П. с. (у вузькому розумінні) іноді називають політичною організацією суспільства.

Політичні функції — основні напрями політичної діяльності політичних суб'єктів. До них належать: а) політичне цілевизначення; б) політична інтеграція суспільства; в) регулювання політичної діяльності; г) забезпечення цілісного управлінського впливу на суспільні процеси.

Помилування — повне або часткове звільнення засудженого від покарання. В Україні П. здійснюється Президентом держави.

Пом'якшуючі обставини — умови, за яких у судочинстві враховуються фактори, що збільшують соціальну небезпеку злочину чи правопорушення, та особи, котрі їх вчинили. До них належать, наприклад, відвернення винним шкідливих наслідків скоєного злочину, відшкодування завданої втрати чи усунення заподіяної шкоди тощо (ст. 66 КК).

Попередження — адміністративне стягнення, яке виражається в офіційній негативній оцінці поведінки з боку державного органу (посадової особи) і є застереженням про недопущення протиправних діянь у майбутньому.

Попереднє випробування — захід, який може бути зумовлений угодою сторін при укладенні трудового договору з метою перевірки відповідності працівника роботі, що йому доручається, з обов'язковим застереженням у

наказі про прийняття на роботу в межах чинного законодавства.

Попереднє розслідування — регламентована кримінально-процесуальним законом діяльність органів дізнання та попереднього слідства по встановленню обставин вчинення злочину і осіб, причетних до нього. П. р. є важливим засобом припинення та запобігання злочинів.

Посада — визначена структурою і штатним розкладом первинна структурна одиниця державного органу та його апарату, на яку покладено встановлене нормативними актами коло службових повноважень.

Паспорт — основний державний документ встановленого зразка, що засвідчує особу громадянина. Паспорт громадянина України одержують усі громадяни держави, які досягли 16 років.

Пособник — особа, яка сприяла скоєнню злочину порадами, вказівками, наданням засобів або усуненням перешкод, а також особа, яка заздалегідь обіцяла сховати злочинця, знаряддя і засоби вчинення злочину, сліди злочину або предмети, здобуті злочинним шляхом (ст. 27 ч. 5 КК).

Постійні функції держави — напрямки діяльності держави, що здійснюються на всіх етапах її розвитку.

Права нації — певні можливості кожної нації (іншої етнічної спільності, народу), необхідні для нормального її існування і розвитку у конкретно-історичних умовах, об'єктивно зумовлені досягнутим рівнем розвитку людства, які мають бути загальними для всіх народів.

Право (об'єктивне юридичне) — система загальнообов'язкових правил фізичної поведінки — соціальних норм, встановлених або санкціонованих

державою, які виражають волю певної частини соціально-неоднорідного суспільства, спрямовані на врегулювання суспільних відносин відповідно до цієї волі та забезпечуються державою.

Право власності — система правових відносин, які закріплюють і охороняють належність матеріальних та духовних (інтелектуальних) благ певним особам чи колективам, передбачають обсяг і зміст прав власника по відношенню до належного майна або іншого блага, способи і межі здійснення цих прав.

Право володіння — фактичне володіння річчю, що створює для власника можливість безпосереднього впливу на неї.

Право загально-соціальне — визначена суспільством міра можливої й обов'язкової поведінки, яка є регулятором соціальних відносин.

Правова агітація — форма правового виховання, яка полягає в правовому впливі на правосвідомість та настрої членів суспільства шляхом колективних та індивідуальних співбесід, виступів на мітингах, зібраннях, за допомогою преси, телебачення та ін.

Правова держава — держава, в якій юридичними засобами реально забезпечено максимальне здійснення охорони та захист основних прав людини.

Правова ідеологія — сукупність принципів, теорій, концепцій, які формуються в результаті наукового узагальнення правового розвитку суспільства.

Правова культура особи — властивість, що характеризується загальною

повагою до права, достатнім знанням змісту його норм і вмінням їх здійснювати, а також активною, правомірною поведінкою в усіх життєвих ситуаціях.

Правова культура суспільства — сукупність факторів, що характеризують рівень правосвідомості, досконалості законодавства, організації роботи по його дотриманню, стан законності і правопорядку. Розрізняють правову культуру суспільства і правову культуру окремих осіб.

Правова норма — формально обов'язкове правило фізичної поведінки, що має загальний характер, встановлюється або санкціонується державою з метою регулювання суспільних відносин і забезпечується її організаційною, виховною та примусовою діяльністю.

Правова поведінка — суспільно визначена поведінка суб'єктів права, виявлена зовні у формі діяння або бездіяння, яка перебуває під актуальним чи потенціальним контролем свідомості, регламентована нормами права, підконтрольна державі та тягне за собою юридичні наслідки. Правова поведінка поділяється на правомірну та протиправну.

Правова пропаганда — цілеспрямована діяльність по формуванню у членів суспільства високого рівня правосвідомості і правової культури, роз'ясненню правової політики і поширенню правових знань, ідей, іншої правової інформації.

Правова система — система всіх юридичних явищ, які існують у певній державі або в групі держав.

Правова сім'я — достатньо велика сукупність національних правових систем у межах одного типу права, що об'єднані спільністю історичного

формування, структури джерел, провідних галузей та правових інститутів, юридичної культури та мислення, а також їх правозастосування. Існують англосаксонська, романонімецька та мусульманська правові сім'ї.

Правове виховання — цілеспрямована діяльність по керівництву управлінню процесом підготовки членів суспільства до виконання правових норм, по підвищенню рівня правосвідомості та правової культури. Зміст правового самовиховання складає діяльність людей по оволодінню правовими знаннями, формуванню позитивних правових мотивів і установок, навичок правомірної поведінки. Правове виховання поділяється на правову агітацію, правову пропаганду, правове навчання.

Правове навчання — конкретний вид навчального процесу, під час перебігу якого під керівництвом досвідчених юристів члени суспільства оволодівають правовими знаннями, навичками, вмінням застосувати норми права.

Правове регулювання — форма впливу на суспільні відносини, що здійснюються за допомогою правових засобів.

Правовий звичай — санкціоноване і забезпечуване державою звичаєве правило поведінки загального характеру.

Правовий прецедент — об'єктивне рішення органу держави з конкретної справи, якому надається формальна обов'язковість при розв'язанні всіх наступних аналогічних справ (судових, адміністративних).

Правовий статус особи — сукупність закріплених у законах та інших правових актах прав, свобод і обов'язків особи, а також гарантій, які забезпечують їх повне і безперешкодне здійснення, захист та поновлення.

Правові форми здійснення функцій держави — специфічні засоби здійснення її діяльності, які тягнуть правові наслідки і за допомогою яких здійснюються державні функції. До правових форм відносять: а) правотворчу; б) управлінську чи виконавчо-розпорядчу; в) правоохоронну.

Правозастосовний акт — індивідуально-конкретний, державно-владний припис, винесений відповідним органом у результаті вирішення юридичної справи.

Правоздатність — закріплена у законодавстві і забезпечена державою можливість суб'єкта мати юридичні права і нести юридичні обов'язки.

Правосвідомість — система понять, поглядів, уявлень, почуттів та дій з приводу чинного або бажаного юридичного права.

Правонаступництво — перехід прав і обов'язків від одного суб'єкта до іншого. П. може бути універсальним, частковим або зовсім відсутнім.

Правомірна поведінка — вчинки (діяння), які не суперечать приписам правових норм або основним принципам права певної держави.

Правопорушення — протиправне, винне діяння деліктоздатного суб'єкта, яке є особистісно або суспільно шкідливим чи небезпечним.

Правопорядок — режим упорядкованості, організованості суспільних відносин, що існує в державі за умови належного дотримання законності (див. ст. 30 КПК).

Правове регулювання — здійснюваний державою за допомогою всіх юридичних засобів владний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення, охорони й розвитку.

Правові відносини — врегульовані нормами права суспільні відносини, учасники яких є носіями суб'єктивних прав і обов'язків. Виникають при настанні передбачених законом юридичних фактів.

Правоохоронні органи — система державних та уповноважених державою громадських формувань, основною функцією яких є боротьба зі злочинністю та іншими правопорушеннями. До складу П. о. відносять прокуратуру, органи Міністерства юстиції, внутрішніх справ, Службу безпеки, адвокатуру, нотаріат, різні державні комісії та комітети, що здійснюють правоохоронну діяльність.

Правопорядок — стан фактичної впорядкованості суспільних відносин, врегульованих правом, який виражає реальне, практичне здійснення законності.

Правосвідомість — вид (форма) суспільної свідомості, що містить сукупність поглядів, почуттів, емоцій, ідей, теорій та концепцій, а також настанов, які відбивають відношення людей, суспільних груп і суспільства в цілому до права, форм і методів правового регулювання. Розрізняється правосвідомість суспільна, групова, індивідуальна або теоретична, професійна, буденна.

Правосвідомість індивідуальна — сукупність правових знань, емоцій та настанов конкретного суб'єкта права.

Правосвідомість професійна — сукупність професійних правових знань, почуттів, емоцій, оцінок, настанов, мотивів, які характерні для представників відповідної групи та формуються в результаті професійної діяльності і навчання.

Правосуб'єктність — здатність виступати суб'єктом у правовідносинах, складається з право, діє, деліктоздатності.

Правоутворення — складається з процесів формування і формулювання права (правотворчість).

Формування права — процес утворення взаємодії між індивідами, які, виникаючи стихійно, є виразом об'єктивних законів суспільного розвитку, зумовлених соціальним, економічним і духовним устроєм суспільства.

Формулювання права — процес утворення правил, що стихійно склались у суспільстві, які перекладаються на мову нормативів, приписів та існують у письмовій або усній юридичній формах.

Право юридичне — створений і забезпечений суспільством регулятор соціальних відносин, що становить систему загальнообов'язкових, формально певних приписів, які зумовлені соціально-економічним устроєм суспільства, втілюють свободу і справедливість.

Правотворчість — це діяльність компетентних державних органів, їхніх посадових осіб або всього народу по встановленню, зміні чи скасуванню юридичних норм.

Президентська республіка — форма правління, при якій голова держави — президент, який керує урядом, що формує сам, — у ряді випадків з наступним схваленням своїх призначень верхньою палатою законодавчого органу (США, Аргентина, Мексика, Росія).

Презумпція невинності — правовий принцип, за яким щодо особи, яка

підозрюється у скоєнні злочину, припускається невинність до того часу, поки її вину не буде доведено в порядку, передбаченому законодавством і встановленому вироком суду, що набрав чинної сили.

Предмет правового регулювання — конкретні вольові суспільні відносини, що регулюються правом чи об'єктивно потребують правового впливу.

Прем'єр-міністр України — особа, яка очолює Кабінет Міністрів (уряд). Повноваження визначаються Конституцією держави і Законом “Про Кабінет Міністрів”.

Приватна власність — форма власності, за якої засоби виробництва, продукти праці, інші предмети належать окремим приватним особам або їхнім групам.

Приватне право — на відміну від публічного права регулює відносини, що забезпечують приватні інтереси, автономію та ініціативу індивідуального власника. До приватного права відносять: цивільне право, сімейне право, торгове право тощо.

Прийняття спадщини — дія, спрямована на набуття майна, що переходить за спадщиною особі, яка є спадкоємцем за законом або заповітом (вступ у володіння майном, подача заяви до нотаріальної контори про прийняття спадщини). Такі дії мають бути здійснені протягом 6 місяців з дня відкриття спадщини.

Принцип законності — верховенство закону, єдність законності; реальність законності; непротиставлення законності доцільності; неминучість відповідальності за правопорушення; зв'язок законності та культурності; зв'язок законності та справедливості.

Принципи правотворчості — основоположні ідеї, відправні засади, на яких будується правотворчість. Принципами правотворчості є демократизм, гуманізм, сполучення національного й інтернаціонального, законність, науковість.

Прогалини у праві — відсутність (неповнота) правових норм, які регулюють суспільні відносини у межах предмета фактичного правового регулювання, встановленого законодавцем. Усуваються у процесах правотворчості або застосування за аналогією.

Прогоул — відсутність на роботі без поважних причин понад три години протягом робочого дня.

Протиправна поведінка (правопорушення) — суспільно небезпечна, свідомовольова, винна поведінка суб'єктів права, яка виражається в діянні чи бездіяльності, суперечить нормам права, тягне за собою правові наслідки у формі юридичної відповідальності і відновлення порушених суб'єктивних прав. Ознаки правопорушення: суспільна небезпека, винуватість, протиправність, покарання. За критерієм ступеня суспільної небезпеки поділяється на злочини та проступки.

Протиправність — властивість діяння (дії або бездії), яка полягає у його формальній забороні юридичною нормою.

Професійні спілки — добровільні самоврядні громадські організації, що об'єднують громадян, пов'язаних спільними інтересами, за родом їхньої діяльності для захисту трудових і соціально-економічних прав та інтересів членів цієї організації.

Процесуальне право — частина норм правової системи, яка регулює відносини, що виникають при розслідуванні злочинів, розгляді та вирішенні кримінальних і цивільних справ.

Пряма демократія — форма здійснення влади через безпосереднє волевиявлення народу, певної соціальної групи.

“Психологічна” теорія права — виникла в середині ХІХ ст. і розвинута Л. Петражицьким, Тардом, Россом та ін. Вони заперечували об’єктивну реальність права (сукупність правових норм) і стверджували, що право є “психічним переживанням” (почуттями чи емоціями). Представники цієї теорії стверджують, що можна знищити кодекси законів, але право залишається у головах людей, оскільки тільки у них міститься правове почуття чи ідея права. Право, на думку Л. Петражицького, це “імперативно-атрибутивна (обов’язково правочинна) емоція”, яка спонукає одну зі сторін виконувати якусь дію, а з іншого боку, надає повноваження вимагати виконання цієї дії. Предметом теорії права він вважав правові переживання, які поділяються на переживання офіційноділового (позитивного) права та інтимного права.

Публічне право — сукупність галузей права, що регулюють відносини, які забезпечують загальнодержавні інтереси домінуючої частини суспільства, одним з учасників яких є орган держави як владний суб’єкт.

Рада Безпеки ООН — один із головних органів ООН. Згідно зі Статутом цієї організації на Р. Б. покладено основну відповідальність за підтримання міжнародного миру і безпеки. Лише за її рекомендацією Генеральна Асамблея приймає до ООН нових членів і може позбавляти за певних обставин членства. За рекомендацією Р. Б. призначається Генеральний секретар ООН. Кожна держава — член Р. Б. має один голос. Складається з

п'яти постійних і 10 непостійних членів, які обираються Генеральною Асамблеєю на два роки.

Расизм — антинаукова соціальна доктрина і людиноненависницька практика, спрямована на поневолення і знищення “расово-неповноцінних” народів. Ідеї панування “вищої раси” втілювалися у життя нацистами. Р. виник на початку колоніальних експансій у XVI– XVIII ст., був теоретичним обґрунтуванням фашизму.

Ратифікація — остаточне затвердження міжнародного договору вищим органом держави. Авторитетно закріплює кінцеву згоду держави на обов'язковість для неї положень, зафіксованих у міжнародному договорі. Супроводжується обміном ратифікаційними грамотами між державами.

Раціоналізаторська пропозиція - пропозиція, що є новою і корисною для підприємства, організації, установи, міністерства, відомства, до якої вона подана, і передбачає зміну або удосконалення: конструкції вибору; технології виробництва; складу матеріалу.

Реабілітація — відновлення в правах осіб, притягнутих до кримінальної чи адміністративної відповідальності; іноді реабілітація стосується цілих народів. Україною провадиться велика робота по повному відновленню у всіх правах реабілітованих кримських татар, німців, греків, представників інших народів, безпідставно репресованих за часів тоталітарного режиму.

Реалізація права — здійснення приписів права у практичних діях (діяннях) суб'єктів. Форми реалізації правових норм: використання, виконання, дотримання.

Реалізація норм права — це здійснення встановлених правових норм у діяльності суб'єктів права в результаті дотримання за борон, виконання юридичних зобов'язань, використання суб'єктивних норм.

Регіональне самоврядування — система організації населення областей та районів для здійснення певних функцій самостійного управління територіями (нормотворчість, господарська діяльність, координація дій з центральними органами, вирішення екологічних проблем, освіта, медицина тощо) у межах, визначених загальнодержавним законодавством.

Релігійна громада — місцеві добровільні об'єднання віруючих громадян для спільного задоволення своїх релігійних потреб, зареєстровані згідно з нормами чинного законодавства за наявності не менше 20 віруючих.

Республіка — форма (вид) державного правління, при якій державні колегіальні органи законодавчої влади обираються на певний строк усім населенням держави або його частиною.

Референдум — спосіб прийняття законів та вирішення найважливіших питань державного життя країни, проблем місцевого самоврядування, що полягає у безпосередньому виявленні своєї волі народом держави чи окремого району шляхом голосування з певних проблем політичного, економічного, культурного життя суспільства, інших актуальних питань його розвитку.

Речові докази — предмети, що за своїми ознаками свідчать про обставини, які мають значення для слідства і вирішення справи. Р. д. є предмети, які були знаряддями вчинення злочину, зберегли на собі сліди злочину або були об'єктом злочинних дій, гроші, цінності, нажиті злочинним шляхом, та інші предмети.

Реєстрація народження — запис і облік уповноваженими на це державними органами запису актів громадянського стану факту народження.

Реєстрація шлюбу — запис і облік державними органами запису актів громадянського стану факту одруження.

Реінжиніринг - інженерно-консультаційні послуги з перебудови систем організації та управління виробничо-торговими й інвестиційними процесами господарського об'єкта з метою підвищення його конкурентноздатності і фінансової стійкості.

Репрографічне відтворення (репродукування) — факсимільне відтворення у будь-якому розмірі оригіналу письмового чи іншого графічного твору або його примірника шляхом фотокопіювання або іншими подібними способами, крім запису в електронній, оптичній чи іншій формі, яку зчитує комп'ютер.

Рейдерство - поглинання (захоплення) одного суб'єкта господарювання або його власності іншим.

Рівень техніки — сучасний ступінь розвитку конкретної галузі техніки, з якою порівнюють нові винаходи

Рівноправність — юридичний, зокрема конституційний, порядок, при якому всі однойменні суб'єкти права, насамперед громадяни, мають рівні юридичні права незважаючи на вік, стать, расову приналежність, національність, політичні або релігійні переконання, соціальний, майновий стан і т. ін.

Робочий тиждень — норма тривалості робочого часу в календарному тижні, встановлена законодавством України.

Робочий час — термін, протягом якого працівники відповідно до правил внутрішнього розпорядку зобов'язані виконувати трудові обов'язки, передбачені трудовим договором.

Розбій — напад з метою заволодіння державним чи колективним майном або індивідуальним майном громадян, поєднаний з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства (ст. 187 КК).

Розкрадання — умисне протиправне безоплатне звернення певним способом державного чи громадського майна на власні потреби чи потреби іншої особи з корисливих мотивів.

Розподіл влад — встановлене Конституцією чітке розмежування владних компетенцій та повноважень між законодавчою, виконавчою і судовою владами держави.

Розшук — діяльність органів слідства чи дізнання, адміністрації місць позбавлення волі, інших компетентних органів, спрямована на знаходження обвинувачених, які ухиляються від слідства і суду; засуджених, які ухиляються від виконання вироку або втекли з місць ув'язнення; осіб, які безвісно зникли.

Роялті - виплата ліцензійної винагороди шляхом періодичних відрахувань, які встановлюють у вигляді фіксованих ставок на базі розрахунку фактичного економічного результату від використання ліцензії (база роялті) і виплачуються ліцензіатом через певні проміжки часу.

С

Самовизначення — право кожного народу самостійно вирішувати питання про спосіб і форму свого державного існування, вільно встановлювати свій політичний статус і здійснювати свій економічний, соціальний та політичний розвиток.

Самовпевненість (злочинна) — вид злочинної необережності, коли особа передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків своєї дії або бездіяльності, але легковажно розраховувала на їх відвернення (ст. 25, ч. 2 КК).

Санкція — складова частина норми права, яка на випадок її невиконання визначає заходи з відновлення порушеного права та покарання правопорушника.

Свідок — кожна особа, якій відомі будь-які обставини, що стосуються справи (ст. 68 КПК).

Свобода совісті — одна з демократичних свобод, встановлена і гарантована Конституцією України. Можливість громадян сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної. Конституцією України заборонено розпалювати ворожнечу й ненависть у зв'язку з релігійними віруваннями.

Систематизація законодавства — впорядкування законодавства, зведення його до певної внутрішньо-узгодженої системи. Необхідність С. з. зумовлена тим, що чинне законодавство складається з багатьох правових актів, виданих у різний час, різними органами, на різних підставах.

Система законодавства — цілісна сукупність всіх упорядкованих певним чином нормативно-правових актів, яка являє собою зовнішній вираз системи права. Структура системи законодавства — це її будова, яка зумовлена

правом, інтересами держави та потребами практики правового регулювання. Види структур системи законодавства: 1) галузева — нормативно-правовий процес, нормативно-правовий акт, інститут, підгалузь, галузь; 2) субординаційна — закон, указ, постанова, наказ, тощо; 3) федеративна — законодавство федеральне, законодавство суб'єктів федерації.

Систематизація нормативних актів — діяльність по впорядкуванню і вдосконаленню нормативних актів, приведенню їх до певної внутрішньої узгодженості шляхом створення єдиних нормативних актів або їх збірників. Види С. н. а.: кодифікація, інкорпорація.

Система права — система усіх чинних юридичних норм певної держави. Структура С. п. виражається в єдності всіх юридичних норм та їх розподілі за галузями та інститутами права.

Система юридичних наук — 1) загальнотеоретичні та історичні науки (теорія держави та права, історія держави та права, історія політичних та правових вчень); 2) галузеві науки (конституційне право, адміністративне право, цивільне право, кримінальне право, цивільно-процесуальне право та ін.); 3) міжгалузеві науки (прокурорський нагляд, суд і судочинство, економічне право та ін.); 5) спеціальні прикладні науки (криміналістика, судова медицина, судова психіатрія та ін.).

Сімейне право — галузь, норми якої регулюють особисті і майнові відносини, що випливають із шлюбу та належності до сім'ї.

Скарга — звернення в усній чи письмовій формі до офіційного органу чи службової особи з приводу порушень інтересів громадян, що охороняються законом.

Склад правовідносин — а) зміст правовідносин; б) суб'єкти права; в) об'єкти права. Складна держава — держава, до складу якої входять інші державні утворення з тим чи іншим рівнем самостійності. Розрізняють такі види складних держав: а) федерація; б) конфедерація; в) імперія.

Скорочений робочий час — встановлена законом норма робочого часу з метою охорони праці окремих категорій працівників без зменшення заробітної плати.

Слідчий — посадова особа органів прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки, призначена у встановленому законом порядку і наділена функцією провадження попереднього розслідування (ст. 32 КПК).

Слідчі дії — частина процесуальних дій, пов'язана з виявленням, фіксацією та перевіркою доказів у кримінальній справі. Закон передбачає проведення таких дій: допит свідка, потерпілого; очна ставка; ексгумація трупа; обслідування; пред'явлення для впізнання; призначення експертизи; прослуховування і запис телефонних та інших переговорів.

Слово про Закон і Благодать — видатна пам'ятка суспільної думки XI ст., в якій розглядалися проблеми релігійного і світського життя, проголошувалася необхідність боротьби за єдність і незалежність Київської держави та самостійність православної церкви. Виголошене 1050 р. митрополитом Іларіоном з нагоди освячення Софійського Собору.

Соціальна неоднорідність — наявність певного розшарування у суспільстві (етнічно-національного, класового, професійного та ін.), при якому рівні його частини посідають неоднакове взаємне становище, зокрема щодо наявності у своєму розпорядженні державної влади, за допомогою якої здійснюються переважно відповідні інтереси.

Соціальні норми — зумовлені об'єктивними закономірностями правила фізичної поведінки (діяльності), які мають загальний характер, виражають волю певної частини або всього суспільства і забезпечуються різноманітними засобами соціального впливу. С. н. класифікують: за джерелом і способом утворення — моральні, юридичні (правові), корпоративні (норми громадських об'єднань); за сферою суспільних відносин, що ними регулюються, — економічні, політичні, сімейні та ін.

“Соціологічна юриспруденція” — теорія, що виникла на початку ХХ ст., на противагу позитивізму. Вона звертається до умов функціонування дії права, до процесу його реалізації. Засновники цієї теорії С.Ерліх, Г.Канторович бачили вихідну точку права не в законодавстві, а у самому суспільстві, де воно створюється. На відміну від формальної догматики, вони закликали досліджувати право емпірично, як реальність, у взаємодії з іншими явищами. Звідси широке використання ними етики, історії, психології, сфери суспільного життя.

Способи тлумачення — 1. Мовне (граматичне) т. — з'ясування змісту правової норми шляхом дослідження її словесного формулювання, на підставі семантичних, лексичних, морфологічних, синтаксичних норм мовознавства. 2. Логічне т. — з'ясування змісту правової норми шляхом безпосереднього використання законів та правил формальної логіки. 3. Систематичне т. — з'ясування залежно від місця, яке посідає норма в інформативному акті, а також залежно від її зв'язків з іншими нормами інститутів та галузей права. 4. Історикополітичне т. — з'ясування суті правової норми на основі дослідження її прийняття. 5. Теологічне (цільове) т. — виражається в аналізі суті правової норми шляхом з'ясування її мети. 6. Спеціальноюридичне т. — аналіз норми, яка містить юридичну термінологію поняття, конструкції, з точки зору юридичної науки, техніки і практики.

Спадкове право — інститут цивільного права, сукупність правових норм, що встановлюють порядок переходу прав і обов'язків померлого за правом спадкування.

Співучасть — умисна спільна участь двох або більше осіб у вчиненні злочину. Співучасниками поряд з виконавцем вважаються: організатори, підбурювачі, посібники (ст. 26 КК).

Спільний злочинний результат — злочинні наслідки, спричинені спільною діяльністю всіх співучасників злочину.

Соціальне страхування — встановлена державою система матеріального забезпечення трудящих у старості, в разі тимчасової непрацездатності, інвалідності, втрати годувальника та в інших випадках, передбачених законом.

Стадії правозастосування: 1) аналіз фактичних обставин юридичної справи; 2) вибір, аналіз, тлумачення правової норми; 3) винесення рішення.

Статус депутата — визначене законодавством правове становище обраних народом депутатів представницьких органів. Зберігається протягом відповідного строку дії депутатського мандату.

Страхування — сукупність заходів по створенню особливого грошового страхового фонду за рахунок внесків його учасників. Із коштів фонду спеціалізована страхова організація здійснює відшкодування матеріальних засобів, а також виплату інших грошових сум, спрямованих на відшкодування збитків, спричинених дією стихійних сил природи, нещасними випадками або за інших обставин.

Структура норми права — її внутрішня будова, сукупність елементів (гіпотези, диспозиції, санкції).

Стягнення — примусовий захід, міра відповідальності, яка застосовується як правило за вчинення правопорушення з метою покарання і виховання особи, яка його вчинила, і з метою загального попередження правопорушень.

Суб'єкт злочину — фізична особа, яка на момент скоєння нею злочину досягла встановленого законом віку і була осудною.

Суб'єкт права — фізична або юридична особа, поведінка якої регулюється нормами права за наявності у неї ознак правоздатності та дієздатності.

Суб'єктивний юридичний обов'язок — закріплена в юридичних нормах необхідність певної поведінки особи, спрямованої на здійснення відповідного соціального зобов'язання.

Суб'єктивне юридичне право — закріплена в юридичних нормах можливість певної поведінки особи, спрямованої на здійснення прав людини.

Суверенітет державний — незалежність держави, що полягає в її праві самостійно вирішувати всі внутрішні і зовнішні політичні проблеми без втручання інших держав, організацій, осіб. С. — одна з головних ознак державності.

Суверенітет народний — повновладдя народу, який здійснює свою невід'ємну і неподільну владу самостійно і незалежно від інших соціальних сил.

Суверенітет національний — реальна спроможність нації визначати зміст і

характер свого політичного, економічного і культурного життя та забезпечувати своє самовизначення аж до утворення незалежної держави.

Суддя — посадова особа (голова, заступник голови і суддя відповідно: Верховного Суду України, Верховного Суду Республіки Крим, обласного, Київського і Севастопольського міських, міжобласного, районного (міського), міжрайонного (окружного), військового судів, народний засідатель), обрана у встановленому законодавством порядку до складу судового органу. Підпорядковується тільки закону (ст. 32 КПК).

Судова процедура — встановлений законом порядок, відповідно до якого у процесі судочинства послідовно здійснюються певні дії, обговорюються та вирішуються судові справи.

Судовий виконавець — службова особа, яка провадить примусове виконання рішень та постанов суду в цивільних справах, вироків, ухвал та постанов суду в кримінальних справах, у частині майнових стягнень, а також постанови інших органів, що підлягають виконанню.

Судочинство — порядок судового розгляду кримінальних, цивільних та адміністративних справ. Розрізняють відповідно кримінальне, цивільне та адміністративне судочинство. Окремо виділяється конституційне судочинство — визнання нечинними законів, які не відповідають Конституції, спеціальним судовим органом.

Суспільна небезпека — в кримінальному праві об'єктивна ознака злочину, яка виражає його істотну шкідливість для особи, громадських об'єднань, спільностей, суспільства, завдання ним суттєвої шкоди суспільним відносинам та їх різноманітним учасникам.

Суспільна правосвідомість — складається з правової ідеології, правової психології, домінуючих мотивів та настанов правової поведінки.

Суспільний порядок — порядок, що реально склався у суспільстві в результаті здійснення соціальних норм, при якому поведінка учасників відносин є суспільно корисною.

Таємниця листування, телефонних розмов, телеграфних повідомлень — конституційне право кожного громадянина, що полягає у забороні будь-кому без згоди самого громадянина ознайомлюватися з його листуванням, телеграфними повідомленнями, прослуховувати телефонні розмови і розголошувати їхній зміст (ст. 163 КК).

Таємниця судової наради — у процесуальному праві важлива умова постановлення законного, обґрунтованого і вмотивованого судового рішення чи вироку, гарантія принципу незалежності суддів і підкорення їх тільки закону (ст. 322 КПК).

Тарифна ставка — розмір оплати праці, яку встановлено за одиницю робочого часу (годину, день, місяць) залежно від кваліфікаційного розряду.

Теологічна теорія походження держави — теорія, за якою держава створена Богом, а монарх — втілення Бога на землі. Таким чином, державна влада недоторкана, вічна і залежить лише від релігійної влади. Піддані мають скоритись і слухатись намісника Бога.

Теорія держави загального добробуту — теорія, за якою держава є виразником інтересів усіх верств населення і: 1) здійснює сприятливий вплив на приватний сектор шляхом регулювання і контролю — політику цін, податків, інвестицій, держзамовлень, кредитної політики і т. ін.; 2) провадить

політику “повної зайнятості” і попередження економічних криз за допомогою системи планування і прогнозування; 3) здійснює політику соціальних послуг — соціальне забезпечення, соціальне страхування, допомогу по безробіттю, хворобі і старості, допомогу матерям, доплати на сім’ю і т. ін., за рахунок чого досягається високий життєвий рівень населення. Таким чином, створення змішаної економіки, активна роль держави і політика соціальних послуг — усе це складає державу загального добробуту.

Теорія еліт — теорія, за якою політика є сферою боротьби двох протилежних класів — пануючої меншини (еліта) і підпорядкованої більшості народу. Народні маси “некомпетентні”, стають об’єктом маніпуляцій з боку демагогів і прокладають шлях диктатурі (соціалізму або фашизму). Політичне життя — це боротьба і зміна, “циркуляція” еліт. У суспільстві завжди править еліта. Вона створюється в трьох сферах: політичній, економічній, інтелектуальній, шляхом виділення індивідів, які здобули найбільших успіхів. Будьяка еліта рано чи пізно заспокоюється на досягнутому, втрачає свої якості, творчу енергію і вступає в конфлікт з новою елітою. “Циркуляція” здійснюється шляхом переворотів.

Теорія насильства — теорія, за якою держава виникає в результаті підкорення одного племені іншим (сильним — кволого). Для закабалення і створюється апарат примусу — держава. Це насилля і відповідна підпорядкованість володарям підлеглих є основою виникнення економічного панування. В результаті завоювання племена перетворюються на касты, стани, класи.

Теорія нормативізму — один із напрямів сучасного юридичного позитивізму. Творець Г. Кельзен (1881–1973) називав своє вчення “чистою” теорією права. Поділяючи сфери пізнання на сферу суттєвого і сферу необхідного, він відносив право до сфери необхідного, яка ніяк не зв’язана зі

світом буття, не залежить від дійсності, існує сама по собі як логічна конструкція, що перебуває в соціальній і політичній порожнечі. Сила права і його джерело у самому праві. Спільним джерелом правових норм є бездоганно сформульована людською свідомістю основна норма. За її допомогою право створює ієрархічний порядок, при якому нижчі норми утворюються з вищих. Вищий ступінь права — Конституція — бере свою обов'язковість в основній нормі. Нижчий ступінь утворюють так звані індивідуальні норми, створені судом і органами управління стосовно окремих правових ситуацій.

Теорія плюралістичної демократії — теорія, за якою сучасне суспільство є сукупністю соціальних верств, що виникають внаслідок спільності тих чи інших інтересів. Для їх виявлення і вираження створюються чисельні суспільні організації. Всі вони намагаються здійснити свої інтереси шляхом тиску на політичну владу. Таким чином, усі соціальні верстви через свої організації беруть реальну участь у здійсненні влади. Завдання держави полягає в тому, щоб правильно координувати і погоджувати зусилля всіх об'єднань.

Теорія “природного права” — найбільшого розвитку і поширення набула у XVII–XVIII ст. напередодні буржуазних революцій. Засновники школи природного права — Г. Гроцій, Т. Гоббс, Ж. Ж. Руссо, І. Кант та ін. — стверджували, що поряд з позитивним правом, створеним державою, існує “природне право”, притаманне людині від природи. Класичне визначення суті природного права дав Вольтер: “Природними законами я називаю такі закони, які природа вказує людям в усі часи для підтримки справедливості. Це водночас закони, які відповідають людським інтересам і розуму”. Кожний закон, створений людьми, на думку прихильників цієї теорії, містить властивості права саме у тому ступені, в якому він походить із закону природи; якщо ж він суперечить природному закону, то стає всього лише

його перекрученням.

Територіальна цілісність — один із найважливіших принципів міжнародного права, закріплений Статутом ООН. Порушення територіальної цілісності держави або посягання на неї є протиправною дією, яка надає державі в цьому випадку беззастережне право на захист усіма доступними засобами.

Техніка безпеки — система технічних заходів, що гарантують безпеку праці і охороняють працівників від ушкоджень (травм) і шкідливої дії виробничих процесів.

Тимчасові функції держави — напрями діяльності держави тільки на конкретному етапі її розвитку.

Тип держави — система суттєвих рис, притаманних усім державам, економічною основою яких є певний тип виробничих відносин і які виражають соціально-змістовну (зокрема класову) сутність і соціальне призначення держави.

Тип права — сукупність суттєвих рис, притаманних усім правовим системам, які спираються на певний тип виробничих відносин і відповідний тип держави та виражають соціальну сутність та спрямованість правового регулювання.

Тип правового регулювання — юридичний режим, загальний порядок регулювання, що складається у певній сфері суспільних відносин. Розрізняють загальнодозволяючий і загальнозабороняючий типи регулювання.

Типологія держав — науковий поділ усіх держав, що існували в історії

людства та існують нині, на певні групи, що дає змогу розкрити їх соціальну сутність, тобто встановити, волю якої частини соціально неоднорідного суспільства виражають держава або група держав.

Тілесні ушкодження — протиправне, умисне чи необережне заподіяння шкоди здоров'ю, яке виразилося в порушенні анатомічної цілісності чи фізіологічних функцій організму людини.

Товарний знак — позначення, за яким товари і послуги одних осіб відрізняються від однорідних товарів і послуг інших осіб.

Тлумачення правових норм — діяльність по з'ясуванню чи роз'ясненню (інтерпретації) їх змісту з метою правильного застосування і реалізації.

Тлумачення за обсягом — 1) адекватне (буквальне) — тлумачення, при якому зміст і письмовий виклад закону співпадають; 2) обмежувальне — тлумачення, при якому зміст норми права вузьчий за буквальне значення; 3) поширювальне (розширене) — тлумачення, при якому зміст норми ширший за його буквальне значення.

Тлумачення за суб'єктом: 1) офіційне — тлумачення, яке вироблене уповноваженим на те органом і є обов'язковим; (автентичне, яке здійснюється органом, що ухвалив норму права; легальне — здійснюване органом, який не видавав норми, але законодавчо наділений правом тлумачення); 2) неофіційне — тлумачення, яке не має юридичної сили (доктринальне) і застосовується в наукових працях юристів; професійне, яке застосовується юристами, для яких роз'яснення змісту норми права є професійним обов'язком; буденне, яке застосовується людьми, котрі не мають спеціальних юридичних знань.

Тлумачення за сферою дії — 1) казуальне — призначене для розгляду конкретного випадку; 2) нормативне — призначене для розгляду всіх справ, які вирішуються на підставі норми.

Тоталітарний режим — режим, за якого державна влада здійснюється шляхом обмеження або порушення основних прав людини, усунення легальних можливостей для вільного виявлення і врахування інтересів усіх груп населення; зосередження неконтрольованої населенням державної влади в руках правлячої верхівки або однієї особи.

Третейський суд — форма недержавного суду, який вільно обирають сторони спору, конфлікту для розгляду конкретних справ.

Трудова дисципліна — сукупність правових норм, які встановлені на підприємстві, в установі або організації та обов'язкові для всіх учасників трудового процесу.

Трудове право — галузь права, що регулює суспільні відносини, які виникли у зв'язку з використанням найманої праці громадян, державних, колективних, кооперативних та громадських організацій.

Трудові відносини — врегульовані законодавством, а також колективними трудовими договорами відносини, що виникають у зв'язку з трудовим процесом у суспільному виробництві.

Трудовий договір — угода між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом, відповідно до якої працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, підпорядковуватися внутрішньому трудовому розпорядку, а власник зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати

умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін.

Трудовий колектив — політико-економічне об'єднання всіх працівників для спільної трудової діяльності на державних, громадських, приватних підприємствах, в установах, організаціях та інших кооперативних об'єднаннях.

Трудові спори — суперечності, що виникають між працівниками, з одного боку, та власником або уповноваженим ним органом — з іншого, з питань, пов'язаних із застосуванням трудового законодавства або встановленням умов праці.

У

Угода (правочин) — волевиявлення двох і більше сторін, спрямоване на встановлення, зміну чи припинення взаємних юридичних прав і обов'язків.

Угон транспортних засобів — заволодіння і рух на чужому чи не ввіреному особі автомобілі (всіх видів), мотоциклі, тракторі або іншій самохідній машині без мети її викрадення.

Умисел — одна з форм вини, що полягає в усвідомленні правопорушником протиправного характеру та наслідків свого діяння, за наявності бажання або свідомого допущення їх настання. Розрізняють відповідно два види У. — прямий і непрямий (ст. 24 КК).

Умовне засудження — призначення судом покарання, у випадку, коли воно у вигляді позбавлення волі (при врахуванні судом усіх обставин справи) є недоцільним, як умовного. У цьому разі суд постановляє не виконувати

вирок, якщо протягом визначеного випробувального строку засуджений не скоїть нового злочину і зразковою поведінкою та чесною працею виправдає виявлену йому довіру (ст. 75–79 КК).

Унітарна (проста) держава — проста за своїм устроєм держава, яка не має у своєму складі самостійних державних утворень, а має тільки адміністративно-територіальний поділ. У. д. може включати автономії (наприклад в Україні — Республіка Крим).

Уряд України — найвищий орган державної виконавчої влади.

Усиновлення (удочеріння) — юридичний акт, в силу якого вирішується питання про громадянство дитини. Між усиновленою дитиною і особою, яка прийняла її на виховання, встановлюються правові особисті майнові відносини, які існують між батьками і дітьми.

Утриманці — особи, які перебувають на повному утриманні іншої особи або одержують від неї допомогу, що є постійним і основним джерелом їхнього існування.

Ухвала судова — акт застосування норм процесуального права, спрямований на виникнення процесу, його розвиток і закінчення; виноситься судом колегіально (ст. 32, п. 3 КПК).

Ухилення від військової служби — військовий злочин, який полягає у порушенні конституційного обов'язку громадянина України нести військову службу (самовільна відлучка, самовільне залишення військової частини, дезертирство тощо). Підлягає розгляду за кримінальним законодавством.

Учасники процесу — 1) учасники процесуальних правовідносин, що

виникають у зв'язку з провадженням у цивільній справі; 2) фізичні та юридичні особи, які захищають при провадженні в кримінальній справі свої інтереси або інтереси і права осіб, яких вони представляють, і наділені для цього відповідними процесуальними можливостями.

Ф

Федерація — складна за устроєм держава, яка складається з рівноправних одиниць (республік, земель, країв тощо), однак має єдині законодавчі й виконавчі органи, законодавство тощо. Водночас кожна складова частина федерації має й свої законодавчі, виконавчі, судові органи. Влада суб'єктів федерації обмежена тими правами, що належать федерації в цілому.

Фізична особа — окрема людина як суб'єкт права.

Фірмове найменування - це позначення, що належить до розрізняльних знаків, слугує для розпізнання підприємства, виділення його серед інших.

Формула в заявці на патент або патенті - стисла характеристика, що містить сукупність істотних ознак винаходу (корисної моделі), достатню для досягнення зазначеного заявником технічного результату. Формула служить для визначення обсягу правової охорони, що надається патентом.

Франчайзинг - вид бізнесу, система передачі чи продажу ліцензій на технологію і товарний знак.

Форма правління — структура і правове положення вищих органів державної влади та встановлений порядок їхніх взаємовідносин. Визначальною ознакою Ф. п. є правовий статус глави держави. Види Ф. п.: президентська республіка, парламентська республіка, напівпрезидентська

республіка, парламентська монархія, дуалістична монархія, абсолютна монархія.

Форми (зовнішні) права — спосіб прояву матеріального закріплення юридичних норм, який засвідчує загальну обов'язковість останніх. Розрізняють такі Ф. (з.) п.: правовий звичай, правовий прецедент, нормативно-правова угода, нормативно-правовий акт.

Форми здійснення функцій держави — спеціальні способи її діяльності, за допомогою яких реалізуються державні функції. Названі форми поділяють на правові і неправові (організаційні).

Форми (джерела) права — офіційні способи виразу (установлення або санкціонування) норм права та їх юридичного оформлення (нормативно-правові акти, нормативно-правові договори, правові прецеденти, правові звичаї).

Форма територіального устрою — національно-територіальна, адміністративно-територіальна організація державної влади, яка включає співвідношення частки держави та її органів між собою і з державою в цілому. Види Ф.т.у.: 1) проста (унітарна); 2) складна (федеративна).

Функції держави — основні напрями діяльності держави, які розкривають її соціальну сутність і призначення в суспільстві.

Функції права — основні напрями впливу правового регулювання на людину і суспільство.

Функції юридичної науки — 1) інтерпретаційна (пізнання державно-правової дійсності); 2) евристична (відкриття нових закономірностей, що

виникають у процесі розвитку предмета дослідження, наприклад, держави та права); 3) методологічна — базується на тому загальному положенні, що метод — це теорія, звернена до практики дослідження; 4) політична функція юридичних наук — розробка принципів перетворення держави та права, їх установ та інститутів на основі пізнання об'єктивних закономірностей суспільного розвитку, а також пізнання перспективних шляхів розвитку держави та права, державного апарату та законодавства; 5) ідеологічна — полягає у світоглядному боці науки, у діалектно-матеріалістичному тлумаченні держави та права; 6) прогностична — визначає тенденції в розвитку явищ, які вивчаються відповідно з об'єктивними законами їх розвитку.

Х

Хабарництво — у кримінальному праві поняття, що охоплюють певні види злочинів: одержання хабара, посередництво у хабарництві, давання хабара тощо. Поняття Х. пов'язане з діями службової особи, яка, одержавши хабар, здійснює або не здійснює наміри хабарника.

Халатність — невиконання або неналежне виконання службовою особою **своїх** службових обов'язків через недбале або несумлінне ставлення, що завдало істотної шкоди державним чи громадським інтересам або правам та інтересам інших осіб, права яких охороняються законом.

Холодна зброя — предмет, спеціально виготовлений для нанесення тілесних пошкоджень і призначений для нападу та активного захисту в рукопашному бою.

Хуліганство — умисні дії, що грубо порушують громадський порядок і виражають явну неповагу до суспільства (ст. 296 КК).

Ц

Цивільне право — галузь права, норми якої регулюють майнові і пов'язані з ними немайнові особисті відносини.

Цінні папери — грошові документи, що засвідчують право володіння або відносини позики, визначають взаємовідносини особи, яка їх випустила, та інші особи і передбачають, як правило, виплату доходу у вигляді дивідендів або відсотків, а також можливість передачі грошових та інших прав, що впливають з цих документів, або в інший спосіб.

Цінність права — властивість права виступати як соціальне благо, що приносить користь суспільству й особі шляхом упорядкування (урегулювання) найважливіших для їх існування та взаємодії відносин.

Ч

Час відпочинку — час, протягом якого працівники вільні від обов'язку працювати і вправі використовувати його на свій розсуд.

Червона книга України — основний документ, який вміщує перелік рідкісних та зникаючих видів рослин і тварин, на підставі якого розробляються наукові і практичні заходи, спрямовані на їхню охорону, відтворення і раціональне використання. Урядом України затверджено положення “Про Червону книгу України”.

Черговість спадкоємництва — встановлене законом положення про визначений порядок послідовності, за якою настає спадковість (гл. 84 ЦК).

Честь і гідність громадян — особисті, невід’ємні від особи немайнові блага, що охороняються як цивільним, так і кримінальним правом. Честь — це певна соціальна оцінка громадянина, об’єктивне суспільне ставлення до нього, яке утворює його моральну і ділову репутацію. Гідність — усвідомлення особою своїх якостей, здібностей, світогляду і суспільного значення.

Члени сім’ї — подружжя, діти, батьки, а також інші особи, які постійно проживають з ними і ведуть спільне господарство.

Ш

Шахрайство — заволодіння державним, колективним чи індивідуальним майном громадян або набуття права на майно шляхом обману чи зловживання довірою.

Шкідливі умови праці — комплекс факторів, що негативно впливають на здоров’я працівника на його робочому місці.

Шкода майну — знищення або зменшення майнового блага, яке охороняється законом, що спричинило для потерпілого певні невігідні матеріальні наслідки (збитки).

Шлюб — добровільний, рівноправний, укладений в порядку, встановленому законом, союз жінки і чоловіка, спрямований на створення сім’ї.

Штраф — 1) різновид неустойки, що встановлюється законом або договором за невиконання його окремих умов у визначеній грошовій сумі; 2) платіж за невиконання зобов’язань за договором; 3) вид кримінального покарання; 4)

вид адміністративного стягнення.

Ю

Юридична відповідальність — закріплений у законодавстві і забезпечуваний державою юридичний обов'язок правопорушника зазнати примусового позбавлення певних цінностей, що йому належали.

Юридична допомога — сукупність заходів із надання правових послуг юридичним та фізичним особам. Має на меті правильну їх юридичну орієнтацію у різноманітних правових ситуаціях. Відповідно до законодавства України надання Ю. д. покладено на адвокатів, які працюють у складі колегій чи індивідуально. Крім того, у різних галузях господарства та управління діє розгалужена мережа юридичних служб.

Юридична консультація — структурний підрозділ обласної колегії адвокатів, що створюється президією колегії для проведення роботи по наданню юридичної допомоги населенню і організаціям.

Юридична особа — організація, яка має відокремлене майно, може від свого імені набувати майнові та особисті немайнові права і нести обов'язки, бути позивачем і відповідачем у суді, арбітражі або у третейському суді.

Юридичні факти — передбачені законом обставини, які є підставою для виникнення, зміни або припинення правовідносин. Ю. ф. поділяються на дії (правомірні й неправомірні) та події.

Юридичний позитивізм — виник на початку ХХ ст. Основними представниками цього напрямку були Д. Остін, К. Бергбом, А. Єсмев, в Росії — Коркунов, Г. Ф. Шершеневич. Юридичний позитивізм заперечував, що

право обумовлене відповідним базисом. Юридичні норми розглядають у цілому як продукт діяльності держави, як систему загальнообов'язкових норм, запроваджених державою, що ототожнюється із законом, запровадженим державною верховною владою, яка за своїм бажанням творить права громадян. Заперечуючи можливість пізнати природу права, розглядаючи саму його форму ізольовано від змісту, позитивісти вбачали завдання теорії права в простому описанні, тлумаченні, систематизації норм права, їх зовнішньому аналізі.

Юрисдикція — компетенція давати правову оцінку фактам, розв'язувати правові питання, спори про право. Розрізняють Ю. судову й адміністративну. Виключною Ю. суду є розгляд кримінальних справ, а цивільні справи розглядають суд, арбітраж, третейські суди тощо.

Юстиція — сукупність судових установ, їхня діяльність по здійсненню правосуддя, а також широковживаний термін, що означає судове відомство.

Я

Явка з повинною — добровільне звернення особи, яка скоїла злочин, до органів дізнання, слідства прокуратури чи до суду із заявою про скоєний злочин.

**ПЕРЕЛІК НОРМАТИВНИХ АКТІВ УКРАЇНИ
У СФЕРІ ПРАЦІ, НАУКИ, ОСВІТИ, НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО
ПРОГРЕСУ, ОПЕРУВАННЯ ВЛАСНОСТЮ, МІЖНАРОДНИХ
ДОГОВОРІВ ТА УГОД З ПИТАНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
ЯКИХ ДОЦІЛЬНО РОЗГЛЯНУТИ НА ПРЕДМЕТ АДАПТУВАННЯ ДО
ЄВРОПЕЙСЬКИХ ВИМОГ**

1.ЗАГАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

- Конституція України. – Харків: ФОП Стеценко І. І., 2009. – 40 с.

Кодекси України

- Цивільний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 15 лют. 2012 р.: (ОФІЦ. ТЕКСТ). – К.: ПАЛИВОДА А. В., 2012. – 380 с. – (Кодекси України).
- Кодекс України про адміністративні правопорушення: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 27 січ. 2012 р.: (ОФІЦ. ТЕКСТ). – К.: Паливода А. В., 2012. – 276 с. – (Кодекси України).
- Земельний кодекс України: станом на 1 верес. 2012 р. / Офіц. текст. – Київ: Паливода А.В., 2012. – 126 с. – (Кодекси України)
- Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 18 січ. 2011 р.: (ОФІЦ. ТЕКСТ). – К.: ПАЛИВОДА А. В., 2011. – 212 с. – (Кодекси України).
- Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 44-45, № 46-47, № 48, ст.552
- Кримінально-процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88
- Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 6, ст.56
- Кодекс законів про працю України від 26.10.2014 // Відомості

- Верховної Ради України (ВВР), 1971, додаток до № 50, ст. 375
- Цивільний процесуальний кодекс України Закони України від 18.03.2004 № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст.492
 - Закон України „Про захист економічної конкуренції” від 11.01.2001 № 2210-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, N 12, ст.64
 - Закон України „Про Антимонопольний комітет України” від 26.11.1993 № 3659-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, N 50, ст.472
 - Про культуру від 14.12.2010 № 2778-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, N 24, ст.168
 - Про інноваційну діяльність від 04.07.2002 № 40-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, №36, ст.266
 - Про зовнішньоекономічну діяльність від 16.04.1991 № 959-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, №29, ст. 377
 - Про господарські товариства від 19.09.1991 № 1576-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, №49, ст.682
 - Про громадські об’єднання від 22.03.2012 № 4572-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 1, ст.1
 - Про інформацію від 02.10.1992 № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 48, ст.650
 - Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні від 16.11.1992 № 2782-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, N 1, ст. 1
 - Про режим іноземного інвестування від 19.03.1996 № 93/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, №19, ст. 80
 - Про науково-технічну інформацію від 25.06.1993 № 3322-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, №33, ст.345
 - Про інвестиційну діяльність від 18.09.1991 № 1560-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, №47, ст.646
 - Про телебачення і радіомовлення від 21.12.1993 № 3759-XII //

- Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, №10, ст. 43
- Про захист інформації в автоматизованих системах від 31.05.2005 № 2594-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, №26, ст.347
 - Про наукову і науково-технічну експертизу від 10.02.1995 № 51/95-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, №9, ст.56
 - Про наукову і науково-технічну діяльність від 13.12.1991 № 1977-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, №12, ст.165
 - Про рекламу від 03.07.1996 № 270/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, №39, ст. 181
 - Про інформаційні агентства від 28.02.1995 № 74/95-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, №13, ст. 83
 - Про видавничу справу від 05.06.1997 № 318/97-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, №32, ст.206
 - Про народні художні промисли від 21.06.2001 № 2547-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, №41, ст.199
 - Про архітектурну діяльність від 20.05.1999 № 687-XIV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, №31, ст.246
 - Про професійних творчих працівників і творчі союзи від 07.10.1997 № 554/97-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, №52, ст.312
 - Про кінематографію від 13.01.1998 № 9/98-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, №22, ст.114
 - Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування від 17.01.2002 № 2953-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, №17, ст.121
 - Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо правової охорони інтелектуальної власності стосовно виконання вимог, пов'язаних із вступом України до СОТ від 31.05.2007 № 1111-V // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2007, №44, ст.512

Укази Президента України

- Положення про Державну службу інтелектуальної власності України від 08.04.2011 № 436/2011
- Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні від 27.04.2001 № 285/2001
- Про Тимчасове положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні від 18.09.1992 № 479/92
- Постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України
- Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади від 10.09.2014 № 442
- Деякі питання виконання Угоди про співробітництво у сфері правової охорони й захисту та створення Міждержавної ради з питань правової охорони й захисту інтелектуальної власності від 23.05.2012 № 409
- Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України з питань інтелектуальної власності від 14.09.2011 № 957
- Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України з питань інтелектуальної власності від 31.08.2011 № 904
- Про деякі питання надання Міністерством освіти і науки і Державною службою інтелектуальної власності платних адміністративних послуг від 30.05.2011 № 550
- Про затвердження Концепції розвитку національної системи правової охорони інтелектуальної власності від 13.06.2002 № 321-р
- Про затвердження Концепції легалізації програмного забезпечення та боротьби з нелегальним його використанням від 15.05.2002 № 247-р
- Про утворення Державної патентної бібліотеки від 19.08.2002 № 1215
- Про затвердження Положення про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених) від 27.08.1997 № 938
- Про затвердження Порядку використання комп'ютерних програм в

- органах виконавчої влади від 10.09.2003 № 1433
- Про внесення змін до Положення про державного інспектора з питань інтелектуальної власності від 24.05.2006 № 711
 - Про затвердження Порядку сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності від 23.12.2004 № 1716
 - Про затвердження Національного стандарту №4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності» від 03.10.2007 № 1185
 - Декрет Кабінету Міністрів України «Про державне мито» від 21.01.1993 № 7-93
 - Декрет Кабінету Міністрів України «Про стандартизацію і сертифікацію» від 10.05.1993 № 46-93

Відомчі нормативно-правові акти

- Договір про участь у дослідних випробуваннях процесів складання, подання та експертизи заявок на об'єкти права інтелектуальної власності (винаходи, корисні моделі, знаки для товарів і послуг) у формі електронного документа від 31 січня 2012 року № 50-Н
- Наказ про врегулювання правовідносин між заявниками та закладом експертизи на період дослідних випробувань системи електронного подання заявок від 21.03.13 №278-Н
- Наказ щодо здійснення дослідних випробувань процесів складання, подання та експертизи від 31.01.2012 №50-Н
- Положення про офіційні видання державної системи правової охорони інтелектуальної власності від 08.12.2011 №243-Н
- Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів з питань інтелектуальної власності від 14.06.2011 № 578
- Наказ про затвердження нормативних документів, необхідних для застосування Положення про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених) від 30.08.1994 № 95

- Наказ про запровадження у вищих навчальних закладах навчальної дисципліни «Інтелектуальна власність» від 20.10.2004 №811
- Наказ «Про створення підрозділів з питань інтелектуальної власності» від 1.11.2005 №631
- Положення «Про державний реєстр представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених)» від 30.08.94 №95
- Наказ «Щодо питань атестації представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених)» від 25.07.2006 № 556

СПЕЦІАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Спеціальне законодавство України у сфері промислової власності

Закони України

- Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15.12.1993 № 3687-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, №7, ст. 32
- Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» від 15.12.1993 № 3688-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, №7, ст. 34
- Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15.12.1993 № 3689-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, №7, ст. 36
- Закон України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» від 16.06.1999 № 752-ХІV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, №32, ст.267
- Закон України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» від 05.11.1997 № 621/97-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, №8, ст. 28
- Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.1996 № 236/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, №36, ст.164

Постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України

- Про спеціально уповноважені органи для визначення та контролю особливих властивостей та інших характеристик товарів від 23.04.2001 № 149-р
- Про державну систему депонування штамів мікроорганізмів від 12.10.1994 № 705
- Про затвердження Угоди про взаємне забезпечення збереження міждержавних секретів у галузі правової охорони винаходів від 13.12.1999 № 2292
- Про порядок виплати винагороди авторам винаходів і промислових зразків, що охороняються чинними на території України свідоцтвами СРСР від 11.07.1994 № 473
- Про затвердження Порядку сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності від 23.12.2004 № 1716
- Постанова КМУ «Деякі питання надання Міністерством освіти і науки, молоді та спорту і Державною службою інтелектуальної власності платних адміністративних послуг» від 30.05.2012 року №550
- Про затвердження Порядку надання Кабінетом Міністрів України дозволу на використання запатентованого винаходу и зареєстрованої топографії інтегральної мікросхеми від 14.01.2004 № 8

Відомчі нормативно-правові акти

- Правила складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель від 22.01.2001 № 22
- Про затвердження Правил розгляду заявки на винахід та заявки на корисну модель від 15.03.2002 № 197
- Зміни до Правил складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель від 26.02.2004 № 154
- Про затвердження Положення про Державний реєстр патентів України на винаходи від 12.04.2001 № 291

- Про затвердження Положення про Державний реєстр патентів України на корисні моделі від 20.06.2001 № 469
- Про затвердження Інструкції про порядок продовження строку дії патенту на винахід, об'єктом якого є засіб, використання якого потребує дозволу компетентного органу від 13.05.2002 № 298
- Зміни до Інструкції про порядок продовження строку дії патенту на винахід, об'єктом якого є засіб, використання якого потребує дозволу компетентного органу від 14.06.2011 № 578
- Про затвердження Інструкція про офіційну публікацію заяви про готовність надання будь-якій особі дозволу на використання запатентованого винаходу (корисної моделі) та клопотання про її відкликання від 16.07.2001 № 520
- Про затвердження Інструкції про подання, розгляд, публікацію та внесення до реєстру відомостей про передачу права власності на винахід (корисну модель) та видачу ліцензії на використання винаходу (корисної моделі) від 16.07.2001 № 521

Промислові зразки

- Правила складання та подання заявки на промисловий зразок від 18.02.2002 № 110
- Про затвердження Змін до Правил складання та подання заявки на промисловий зразок від 14.06.2011 № 578
- Про затвердження Правил розгляду заявки на промисловий зразок від 18.03.2002 № 198
- Про затвердження Положення про Державний реєстр патентів України на промислові зразки від 12.04.2001 № 290
- Про затвердження Інструкції про подання, розгляд, публікацію та внесення до реєстру відомостей про передачу права власності на промисловий зразок та видачу ліцензії на використання промислового зразка від 03.08.2001 № 576

- Про затвердження Інструкції про офіційну публікацію заяви про надання будь-якій особі дозволу на використання запатентованого промислового зразка та клопотання про її відкликання від 03.08.2001 № 575

Знаки для товарів і послуг

- Про затвердження Правил погодження питань про внесення позначення, що містить офіційну назву держави «Україна», до знака для товарів і послуг від 04.08.2010 № 790
- Про затвердження Правил складання, подання та розгляду заявки на видачу свідоцтва України на знак для товарів і послуг від 28.07.1995 № 116
- Про затвердження Правил погодження питань про внесення позначення, що містять офіційну назву держави «Україна», до знака для товарів і послуг від 04.08.2010 № 790
- Про затвердження Положення про Комісію щодо погодження питань про внесення позначення, що містить офіційну назву держави «Україна», до знака для товарів і послуг від 07.10.2003 № 677
- Положення про Державний реєстр свідоцтв України на знаки для товарів і послуг від 21.10.1999 № 13
- Про затвердження Інструкції про подання, розгляд, публікацію та внесення до реєстру відомостей про передачу права власності на знак для товарів і послуг та видачу ліцензії на використання знака для товарів і послуг від 03.08.2001 № 576

Зазначення походження товарів

- Про затвердження Правил складання, подання та проведення експертизи заявки на реєстрацію кваліфікованого зазначення походження товару та/або права на використання реєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару від 17.08.2001 № 598

- Про затвердження Змін до Правил складання, подання та проведення експертизи заявки на реєстрацію кваліфікованого зазначення походження товару та/або права на використання зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару від 29.06.2005 № 386
- Положення про перелік видових назв товарів від 18.10.2000 № 411-р
- Про затвердження Положення про Державний реєстр України назв місць походження товарів і прав на використання реєстрованих кваліфікованих зазначень походження товарів від 13.12.2001 № 798

Топографії інтегральних мікросхем

- Про затвердження Правил складання, подання та розгляду заявки на реєстрацію топографії інтегральної мікросхеми від 18.04.2002 № 260
- Про затвердження Положення про Державний реєстр України топографій інтегральних мікросхем від 12.04.2001 № 292
- Про затвердження Інструкції про подання, розгляд, публікацію та внесення до реєстру відомостей про передачу права власності на топографію інтегральної мікросхеми та видачу ліцензії на використання топографії інтегральної мікросхеми від 03.08.2001 № 577

Інші

- Положення про представників по атестації представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених) від 27.08.1997 № 938
- Наказ МОНУ про запровадження нової системи номерів заявок на об'єкти права промислової власності від 06.02.2004 №118
- Рекомендації щодо транслітерування літерами української абетки власних назв, поданих англійською, французькою, німецькою та італійською мовами від 25.04.2001 р.
- Про затвердження Інструкції про порядок ознайомлення будь-якої особи з матеріалами заявки на об'єкт права інтелектуальної власності від 22.04.2005 № 247

Спеціальне законодавство України у сфері авторського права і суміжних прав

Закони України

- Про авторське право і суміжні права від 23.12.1993 № 3792-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, N 13, ст.64
- Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних від 23.03.2000 № 1587-ІІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, N 24, ст.183
- Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування від 17.01.2002 № 2953-ІІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, N 17, ст.121

Укази Президента України

- Про невідкладні заходи щодо соціального захисту діячів літератури і мистецтва в умовах переходу до ринкових відносин від 06.02.1992 № 75
- Про державну економічну підтримку вітчизняних друкованих засобів масової інформації від 16.04.1997 № 332/97
- Про деякі питання державної підтримки книговидавничої справи від 23.07.1998 № 816/98

Постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України

- Про розміри відрахувань до фондів творчих спілок України за використання творів літератури та мистецтва від 03.03.1992 № 108
- Про затвердження Правил роздрібної торгівлі примірниками аудіовізуальних творів і фонограм від 04.11.1997 № 1209
- Про затвердження Положення про державне посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів від 17.08.1998 № 1315
- Про затвердження положень з питань розповсюдження примірників

аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних від 13.10.2000 № 1555

- Про затвердження Тимчасового положення про мінімальні ставки гонорару та авторської винагороди за фільми, що створюються за державним замовленням на кіностудіях України від 26.09.2001 № 1252
- Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір від 27.12.2001 № 1756
- Про затвердження Положення про державного інспектора з питань інтелектуальної власності Державної служби інтелектуальної власності від 17.05.2002 № 674
- Про затвердження Порядку прийняття рішення про застосування до суб'єктів господарювання спеціальних заходів, спрямованих на припинення порушень вимог Закону України "Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування, матриць" від 17.05.2002 № 675
- Про затвердження Порядку надання, зберігання та видачі примірників дисків для лазерних систем зчитування від 04.07.2002 № 925
- Про затвердження розміру, порядку та умов виплати винагороди (роялті) за комерційне використання опублікованих з комерційною метою фонограм, відеограм, їх примірників та зафіксованих у них виконань від 18.01.2003 № 71
- Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав від 18.01.2003 № 72
- Про затвердження Концепції легалізації програмного забезпечення та боротьби з нелегальним його використанням від 15.05.2002 № 247-р
- Про затвердження Порядку легалізації комп'ютерних програм в органах виконавчої влади від 04.03.2004 № 253
- Про затвердження порядку присвоєння і нанесення на диски для

лазерних систем зчитування спеціального ідентифікаційного коду та визнання спеціальних ідентифікаційних кодів, нанесених на диски, що імпортуються від 26.04.2003 № 623

- Про основні вузли для спеціалізованого обладнання з виробництва дисків для лазерних систем зчитування, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню від 17.05.2002 № 672
- Про розмір відрахувань виробниками та імпортерами обладнання і матеріальних носіїв, із застосуванням яких у домашніх умовах можна здійснити відтворення творів і виконань, зафіксованих у фонограмах і (або) відеограмах від 27.06.2003 № 992

Відомчі нормативно-правові акти

Накази

- Про затвердження Положення про Реєстр виробників та розповсюджувачів програмного забезпечення від 22.03.2012 № 332
- Про порядок виплати авторської винагороди за передачу виключних майнових прав на фільм і його використання, що створюється за державним замовленням Міністерства культури і мистецтв України від 03.04.2002 № 203
- Про затвердження ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва дисків для лазерних систем зчитування від 03.07.2002 № 71/382
- Про затвердження Порядку обліку організацій колективного управління та здійснення нагляду за їх діяльністю від 21.05.2003 № 311
- Про затвердження Порядку здійснення відрахувань виробниками та імпортерами обладнання і матеріальних носіїв, із застосуванням яких у домашніх умовах можна здійснити відтворення творів і виконань, зафіксованих у фонограмах і (або) відеограмах від 24.11.2003 № 780/123/561
- Про утворення Реєстру комп'ютерних програм від 29.11.2004 № 888

- Про затвердження правил використання комп'ютерних програм у навчальних закладах від 02.12.2004 № 903
- Про затвердження форм документів щодо питань видачі контрольних марок імпортерам, експортерам та відтворювачам примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних та інструкцій від 04.05.2005 № 273
- Про затвердження Порядку визначення уповноважених організацій, які здійснюватимуть збирання і розподіл між суб'єктами авторського права і (або) суміжних прав коштів від відрахувань (відсотків) виробниками та імпортерами обладнання і матеріальних носіїв, із застосуванням яких у домашніх умовах можна здійснити відтворення творів і виконань, зафіксованих у фонограмах і (або) відеограмах від 25.07.2003 № 503
- Про затвердження Порядку контролю за додержанням Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва дисків для лазерних систем зчитування, матриць від 21.02.2003 № 12/93
- Методичні рекомендації щодо заповнення організаціями колективного управління форм звітності від 27.02.2009 №43

ПЕРЕЛІК МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ ТА УГОД З ПИТАНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Ратифіковані Україною міжнародні договори, адміністративні функції яких виконує ВОІВ

- Сінгапурський договір про право з торговельних марок від 27.03.2006
- Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 14.07.1967
- Всесвітня конвенція про авторське право від 06.09.1952
- Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20.03.1883
- Договір про патентну кооперацію від 19.06.1970

- Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків від 14.04.1891
- Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 24.07.1971
- Міжнародна конвенція по охороні нових сортів рослин від 02.12.1961
- Договір про закони щодо товарних знаків від 27.10.1994
- Будапештський договір про міжнародне визнання депонування мікроорганізмів з метою патентної процедури від 28.04.1977
- Найробський договір про охорону Олімпійського символу від 26.09.1981
- Протокол до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків від 28.06.1989
- Ніццька угода про Міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків від 15.06.1957
- Конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм від 29.10.1971
- Договір ВОІВ про авторське право від 20.12.1996
- Договір ВОІВ про виконання і фонограми від 20.12.1996
- Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення від 26.10.1961
- Гаазька угода про міжнародну реєстрацію промислових зразків від 28.11.1960
- Договір про патентне право від 01.06.2000
- Страсбурзька угода про Міжнародну патентну класифікацію від 24.03.1971
- Локарнська угода про заснування Міжнародної класифікації промислових зразків від 08.10.1968
- Віденська угода про заснування Міжнародної класифікації зображувальних елементів знаків від 12.06.1973

Міжнародні угоди держав-учасниць СНД

- Угода про співробітництво в галузі авторського права і суміжних прав від 24.09.1993
- Угода про взаємне забезпечення збереження міждержавних секретів в галузі правової охорони винаходів від 04.06.1999
- Угода про заходи щодо попередження та припинення використання неправдивих товарних знаків та географічних зазначень від 04.06.1999
- Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про визначення компетентного органу з виконання Угоди між Україною та Грузією про взаємну правову охорону географічних зазначень для вин, спиртних напоїв та мінеральних вод» від 18.06.2008 № 856-р
- Угода про співпрацю у сфері правової охорони і захисту інтелектуальної власності та створення Міждержавної ради з питань правової охорони і захисту інтелектуальної власності від 19.11.2010

Міжурядові угоди

- Угода між Урядом України та Урядом Російської Федерації про співробітництво в сфері охорони промислової власності від 30.06.1993
- Угода між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про співробітництво в сфері охорони промислової власності від 20.10.1993
- Угода між Кабінетом Міністрів України та Виконавчою Владою Грузії про співробітництво у сфері охорони промислової власності від 25.02.99
- Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Молдова про співробітництво в галузі охорони промислової власності від 16.11.2000
- Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Узбекистан про співробітництво у сфері охорони прав інтелектуальної власності від 19.02.1998
- Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Азербайджанської Республіки про співробітництво в області охорони промислової

власності від 19.05.2000

- Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Азербайджанської Республіки про співробітництво у сфері охорони авторського права і суміжних прав від 14.02.2002
- Угода про співробітництво між Кабінетом Міністрів України і Всесвітньою організацією інтелектуальної власності від 28.05.2002
- Угода про співробітництво у сфері інтелектуальної власності між Кабінетом Міністрів України і Урядом Китайської Народної Республіки від 18.11.2002
- Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про взаємну охорону прав на результати інтелектуальної діяльності, що створені та надані в ході двостороннього військово-технічного співробітництва від 18.10.2005
- Угода між Україною та Грузією про взаємну правову охорону географічних зазначень для вин, спиртних напоїв та мінеральних вод від 01.03.2007
- Угода між КМУ та Урядом Російської Федерації про взаємну охорону прав на результати інтелектуальної діяльності, що використовуються та отримані в ході двостороннього військово-технічного співробітництва від 22.12.2006

Додаткова література

2. Закон України «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності» від 12 грудня 1991 р. №1977-XII//ВВР.-1992. -№12.
3. Концепція науково-технічного та інноваційного розвитку України// Голос України. – 1999. - 3 серпня.
44. Закон України «Про інноваційну діяльність» №40-IV від 04.07.2002 р.

(редакція від 23.06.2010р).

45.Закон України «Про інвестиційну діяльність» (із змінами, внесеними згідно з Законами України у 1991-2005 рр.// Голос України.

-1991. - 21 листопада.

46.Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» // ВВР. – 2003. -№13.

47. Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків»// Голос України. - 2006.-3 лютого.

48. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність», №1977 –ХІІ від 13.12.1991 р. (редакція із змінами від 06.01.2011 р.).

49. Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу», №51/95-ВР від 10.02.1995 р. (редакція із змінами від 03.03.2006 р.).

50.Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій»// Урядовий кур'єр???

51.Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків» // Голос України. -2006. -3 лютого.

52. Господарський кодекс

53. Податковий кодекс

54.Закон України «Про стимулювання виробництва автомобілів в Україні» // Урядовий кур'єр. -1997. -23 жовтня.

55.Закон України «Про державну підтримку літакобудівної промисловості в Україні» // Урядовий кур'єр. -2001. -15 серпня.

56.Закон України «Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу» //Урядовий кур'єр. -2002. -3 квітня.

57.Закон України «Про заходи щодо державної підтримки суднобудівної галузі України» із змінами, внесеними згідно із Законами України в 2002-2003рр.//Голос України. -1999. – 30 грудня.

58.Закон України «Про визнання бронетанкової галузі однією з пріоритетних у промисловості України та заходи щодо надання їй державної підтримки»